UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

OSAMOSVAJANJE MLADIH PO ZAKLJUČKU REJNIŠTVA

Mentorica: as. dr. Nina Mešl

Maja Bezjak

Ljubljana, 2012

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Maja Bezjak
Naslov naloge: Osamosvajanje mladih po zaključku rejništva
Kraj: Ljubljana
Leto: 2012

Št. strani: 178 Št. grafov: 0 Št. tabel: 1
Št. bibl. opomb: 0 Št. prilog: 4
Mentorica: as. dr. Nina Mešl

Ključne besede: mladi, prehod v odraslost, dejavniki osamosvajanja, družina, rejništvo, prehod iz rejništva, socialno delo v rejništvu

Povzetek: Diplomska naloga prikazuje mlade na prehodu iz rejništva v samostojnost. V teoretičnem delu pišem o značilnostih življenja mladih, vlogi družine pri osamosvajanju mladih, rejništvu in rejniškem sistemu. V empiričnem delu predstavljam zgodbe petih mladih, njihovo pot osamosvajanja po zaključenem rejništvu in dejavnike osamosvojitve. Namen raziskave je prikazati življenje mladih, ki imajo izkušnjo rejništva in iz rejništva prehajajo v samostojnost, odkriti vpliv poteka rejništva na osamosvajanje mladih in dejavnike njihovega osamosvajanja.

Key words: the young, transition to adulthood, factors of independence, family, foster care, transition from foster care, social work in foster care

Summary: The diploma thesis presents the young and their transition from foster care to independence. In the theoretical part I write about the characteristics of young people's lives, the role of the family in the young becoming independent, foster care and the foster care system. In the empirical part I represent stories of five young people, their way of gaining independence after the completion of foster care and the factors of independence. The purpose of the research is to show the life of the young that have the experience of foster care and are moving from foster care to independency, to discover the influence of foster care on the independency of the young and the factors of their independency.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

OSAMOSVAJANJE MLADIH PO ZAKLJUČKU REJNIŠTVA

Mentorica: as. dr. Nina Mešl

Maja Bezjak

Ljubljana, 2012

PREDGOVOR

S približevanjem trenutka, ko bom zaključila študij, se vse bolj veča moje nezadovoljstvo s trenutno življenjsko situacijo, krepi se negotovost in zastavlja vprašanje, kako naprej. Večina mladih se nas znajde v podobni situaciji, ko s strahom zremo v našo prihodnost in se sprašujemo, kdaj bomo lahko postali samostojni in neodvisni. Ob razmišljanju o lastni prihodnosti sem se spomnila na mlade v rejništvu, s katerimi sem se prvič srečala v času opravljanja prakse na centru za socialno delo. Takrat se je v meni zbudilo zanimanje za rejništvo in življenje oseb, ki so v rejništvu živele. To me je opomnilo, da ima veliko mladih drugačne družinske izkušnje kot jaz, izkušnjo ločenosti od staršev in življenja v rejniški družini.

Prehod mladih v samostojnost je kljub spremembam življenjskih potekov, ki so postali stvar posameznikove izbire in potekajo nelinearno, kljub spremembam tradicionalnih vstopov v odraslost in podaljševanju mladosti, ostal osrednji prehod. Ta je danes, v primerjavi s preteklostjo, nejasen, pluralističen in predvsem odmaknjen od tradicionalnih pričakovanj, vezanih na osamosvojitev z oblikovanjem lastne družine in zaposlitvijo. Življenje mladih je zaznamovano s podaljšano odvisnostjo od staršev, podaljšanim izobraževanjem, podaljšanim bivanjem doma pri starših in kasnejšo socialno-ekonomsko neodvisnostjo. Vloga družine pri osamosvajanju mladih se vse bolj krepi, zato mladi, ki ne živijo v domu svojih staršev in nimajo možnosti, da pri njih dobijo potrebno pomoč in podporo na poti osamosvajanja, spadajo v ranljivo kategorijo mladih.

Odločila sem se, da k raziskovanju mladih doprinesem z raziskovanjem osamosvajanja določene kategorije mladih. Združila sem temo osamosvajanja mladih z rejništvom in se namenila raziskati prehod mladih iz rejništva v samostojno življenje. Raziskovala sem, kako se nadaljuje življenjska pot mladih, ki so živeli v rejništvu in katerih rejništvo se je zaključilo ob njihovi polnoletnosti oziroma zaključku šolanja ter iz rejništva prehajajo na pot osamosvajanja.

V teoretskem uvodu skušam predstaviti mlade kot družbeno kategorijo na poti k samostojnosti in neodvisnosti, vlogo družine, ki jo ima pri osamosvajanju mladih in rejništvo kot poglavje, ki predstavlja, v čem je lahko osamosvajanje mladih, ki iz rejništva prehajajo v

samostojno življenje, dodatno ovirano in kako lahko rejništvo mlade opremi za samostojno življenje. V empiričnem delu predstavljam življenjsko zgodbo petih mladih z izkušnjo prehajanja iz rejništva v samostojno življenje in dejavnike njihovega osamosvajanja.

V besedilu diplomske naloge uporabljam različna opisna poimenovanja, s katerimi se želim izogniti rabi termina rejenec, ki vsebuje negativno konotacijo. Termin rejenec je uporabljen le kadar je del citata, drugače je nadomeščen z opisnimi poimenovanji, kot so otrok v rejništvu, oseba z izkušnjo rejništva, oseba, ki je živela v rejništvu ipd. Preostala poimenovanja akterjev rejništva – matična družina, rejniška družina in rejnik – sem kljub kritikam in prizadevanjem stroke za spremembo strokovnega izrazja ohranila, saj se stroka glede sprememb še ni poenotila. Spremembe terminov sem v določenem delu le nakazala, kot je npr. rejnik kot oseba, ki izvaja rejniško dejavnost, rejenec kot otrok v rejništvu ipd. Zaradi lažjega zapisovanja sem uporabljala moško slovnično obliko rejenec, rejnik, socialni delavec idr. kot nevtralni izraz za ženski in moški spol. V empiričnem delu, kjer izhajam iz zgodb intervjuvancev, je oblika prilagojena dejanskemu spolu. Za center za socialno delo in zakonska imena sem uporabljala kratice (CSD, ZIRD, ZZZDR), ki sem jih na določenih mestih, da se ne bi preveč ponavljala, ponovno izpisala.

Diplomska naloga Osamosvajanje mladih po zaključku rejništva ni plod le mojega dela, saj so k njenemu nastanku pripomogli tudi drugi, katerim bi se želela na tem mestu zahvaliti.

Zahvala gre vsem mladim, ki so bili pripravljeni sodelovati v raziskavi in mi zaupati svoje življenjske zgodbe. Ravno mladi so mi omogočili izvedbo empiričnega dela in obogatili diplomsko nalogo z osebnimi zgodbami. Želim jim čim uspešnejšo življenjsko pot.

Zahvaljujem se socialnim delavkam, Jani Čuk, Zinki Kokol in Ireni Lešnik, za njihov čas in pomoč pri vzpostavljanju stikov z mladimi.

Posebna zahvala gre mentorici, as. dr. Nini Mešl, za vso strokovno pomoč in svetovanje pri nastajanju diplomske naloge.

Hvala Aniti, ki je poskrbela za jezikovno ustreznost naloge.

KAZALO

1 TEORETSKI UVOD 6

1.1 MLADI DANES 6

1.1.1 Socialna ranljivost mladih 7

1.1.2 Podaljševanje mladosti 9

1.1.3 Med odvisnostjo in avtonomijo 12

1.1.4 Samostojnost in neodvisnost 17

1.2 DRUŽINA IN OSAMOSVAJANJE MLADIH 19

1.2.1 Teorija navezanosti 21

1.2.2 Vloga družine pri osamosvajanju mladih 24

1.3 REJNIŠTVO 29

1.3.1 Rejniški sistem 31

1.3.1.1 Matična družina 32

1.3.1.2 Rejniška družina 33

1.3.1.3 Otrok med dvema družinama 38

1.3.1.4 Socialno delo v rejništvu 43

1.3.2 Pravna ureditev rejništva 49

1.3.2.1 Nastanek rejništva 50

1.3.2.2 Namen in vsebina rejništva 51

1.3.2.3 Oseba, ki izvaja rejniško dejavnost 52

1.3.2.4 Trajanje rejništva 53

1.3.2.5 Naloge centra za socialno delo pri izvajanju rejniške dejavnosti 55

1.3.2.6 Spremembe na področju rejništva v predlogu Družinskega zakonika 56

2 PROBLEM 58

3 METODOLOGIJA 60

3.1 VRSTA RAZISKAVE 60

3.2 MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV 60

3.3 POPULACIJA IN VZORČENJE 61

3.4 ZBIRANJE PODATKOV 61

3.5 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV 62

4 REZULTATI IN RAZPRAVA 65

4.1 MATIČNA DRUŽINA 65

4.1.1 Pred odhodom v rejništvo 65
4.1.2 Med rejništvom 70
4.1.3 Po rejništvu 72
4.2 REJNIŠKA DRUŽINA 74
4.2.1 Med rejništvom 74
4.2.2 Zaključevanje in prehod iz rejništva 83
4.2.3 Po rejništvu 85
4.3 CENTER ZA SOCIALNO DELO 88
4.3.1 Prehod v rejništvo 88
4.3.2 Med rejništvom 90
4.3.3 Zaključevanje in prehod iz rejništva 97
4.4 POSAMEZNIKOVO DOJEMANJE MLADOSTI IN ODRASLOSTI 99
4.5 STANOVANJSKE IN BIVANJSKE RAZMERE 104
4.6 MATERIALNO STANJE IN EKONOMSKI POLOŽAJ 108
4.7 IZOBRAŽEVANJE 110
4.8 ZAPOSLOVANJE 112
4.9 PARTNERSTVO 113
5 SKLEPI 116
6 PREDLOGI 121
7 LITERATURA IN VIRI 124
8 PRILOGE 130
8.1 VODILO ZA INTERVJU 130
8.2 PROSTO PRIPISOVANJE POJMOV 132
8.3 ZDRUŽEVANJE POJMOV V KATEGORIJE 155
8.4 IZJAVA O AVTORSTVU 176
9 POVZETEK 177

SEZNAM TABEL

Tabela 3.1 Kodirane izjave o matični družini po rejništvu 63

1 TEORETSKI UVOD

1.1 MLADI DANES

Mladi so družbena kategorija, ki jo danes množično raziskujejo in primerjajo s preteklimi generacijami mladih. Pogosto slišimo, da današnja mladina ni več to, kar je nekoč bila. Spremenili se niso samo mladi, ampak tudi širši družbeni kontekst. Vpogled vanj pomaga razumeti, kdo so mladi danes, kakšne so prevladujoče značilnosti njihovih življenj, v luči katerih družbenih sprememb so nastale in predvsem kakšne so možnosti mladih, da se v današnjem času osamosvojijo.

Mladina je bila, v primerjavi z ostalimi družbenimi kategorijami, v zadnjih desetletjih izpostavljena velikim spremembam. Družbene in kulturne spremembe, ki so zajele širše družbeno okolje, družino in družinske odnose, življenjske poteke, izobraževanje, trg delovne sile in sistem blaginje, so spremenile položaj mladih in delovanje tistih področij, ki so za kakovost njihovega življenja bistvene (Rakar, Boljka 2009).

Za lažje razumevanje, o kateri populaciji govorimo, je potrebno opredeliti mladino in mladost. Tako definiranje mladine kot tudi mladosti ni enoznačno, saj je mladost življenjsko obdobje, zaznamovano s prehodnostjo in vmesnostjo. Mlade tako nekateri definirajo v starosti od 15. do 25. leta, drugi do 30., nekateri celo do 35. leta starosti. Statistični urad Republike Slovenije mladino opredeljuje kot mlade ljudi, stare od 15 do 29 let, kar predstavlja nekakšno povprečje opredelitev (Vertot 2009). Kategorijo mladih lahko nadalje razdelimo na tri starostne skupine in njim pripadajoča obdobja:

- 15 do 18 let (t. i. mladost);
- 19 do 24 let (t. i. obdobje postmladosti);
- 25 do 29 let (t. i. mlajša odraslost) (Rakar, Boljka 2009: 5).

Mladost je pomembno življenjsko obdobje, v katerem posameznik prehaja iz otroštva v odraslost in postopoma prevzema družbene vloge, določene za odraslost. Iz tega izhaja definicija mladih kot ljudi na prehodu iz odvisnosti v otroštvu k neodvisnosti v odraslosti. Mladost vključuje tri glavne prehode:

- prehod od šole k delu (zaključek šolanja in vstop na trg delovne sile);

- prehod od ekonomske odvisnosti k ekonomski neodvisnosti in samoodgovornosti;
- prehod od doma staršev (iz izvorne družine) v lastno domovanje (ustvarjanje lastne družine) (Vertot 2009: 10).

V današnjem času smo priča mnogim spremembam, ki zadevajo mlade in njihovo življenje. Spreminjajo se ustaljeni življenjski poteki, tradicionalni vstopi v odraslost, razširjeno je odlašanje mladih z oblikovanjem lastne družine in podaljševanje bivanja v domu svojih staršev. Pretekli znaki odraslosti, kot so konec šolanja, ekonomska neodvisnost, zaposlitev za polni delovni čas, oblikovanje lastne družine in prevzem odgovornosti za lastno družino, se vse bolj odmikajo v pozna dvajseta ali zgodnja trideseta leta. Vse več mladih teh prehodov v odraslost noče ali ne more doseči (Ule 2003).

Ule (ibid.) pravi, da je preteklo življenjsko samoumevnost, ki je tradicionalno usmerjala potek življenja, nadomestila vse večja izbirnost življenjskih poti. Življenjski potek je postal stvar izbire, posameznikove kreacije in poteka nelinearno. Posameznikom je dana možnost aktivnega oblikovanja življenja, ki je obenem povečala negotovost in nestabilnost v poklicni sferi, v odnosih in drugih področjih posameznikovega življenja. Podaljševanje šolanja, ekonomska odvisnost od staršev, podaljšano življenje pri starših, odlaganje odločitev za starševstvo in druge značilnosti življenja današnje mladine se kažejo kot posameznikova zaželena izbira ali odločitev za drugačnost, čeprav so pogosto življenjska nuja. Da gre pogosto za življenjsko nujo in ne za značilnost mladih, ki se zoperstavijo tradiciji, ali ki radi lagodno živijo in se izogibajo prevzemu odgovornosti v svojem življenju, je pomembno dejstvo, ki ga moramo upoštevati, ko razmišljamo in govorimo o današnji mladini. Mlade se danes prevečkrat stigmatizira na račun preteklih generacij mladih, brez upoštevanja družbenih sprememb, ki so se v tem času dogodile in spremenile njihov položaj. Tem spremembam bo več pozornosti namenjene v nadaljevanju.

1.1.1 Socialna ranljivost mladih

Mladi so danes prepoznani kot ranljiva družbena skupina. Njihova socialna in psihološka ranljivost je nastala v luči nasprotij in težav, ki so jih prinesle pretekle družbene spremembe in s katerimi se morajo mladi kot celotna populacija soočati.

Dosedanji koncepti družbene ranljivosti so kot socialno ranljive označevali predvsem mlade ljudi iz nižjih družbenih razredov in mlade, ki delujejo v »zonah nevarnosti« (Rener 2000: 94). Toda v konceptu družbene ranljivosti mladih je prišlo do pomembnega premika. Rener (op. cit.: 95) pravi, da družbena ranljivost in življenjska tveganja niso zgolj lastnost omejenega, manjšinskega dela populacije, ki prihajajo iz klasičnih depriviligiranih družbenih okolij, iz nižjih razredov in družbenih manjšin, ampak so se razširila na mlade kot celotno populacijo.

Priča smo novim oblikam socialnega razlikovanja in izključevanja, ki temeljijo na spremenjenih izkušnjah in oblikah revščine, katere bolj kot materialno pomanjkanje in nezaposlenost določajo pomanjkanje alternativ, volje, motivacije in revna predstava o možnem drugačnem življenju. Te nove oblike razlikovanja in izključevanja še posebej prizadenejo mlajše generacije, ki šele vstopajo v produktivno življenje in se ob tem soočajo s pomanjkanjem izkušenj, znanja, denarja in socialnih podpornih mrež. Socialno ogroženim mladim in tistim, ki jim grozi dolgotrajna nezaposlenost, manjkajo pomembni pretekli viri skupinske sociokulturne kreativnosti, skupinska samopomoč in solidarnost vrstnikov. Posledica takšnega stanja je večja socialna ranljivost mladih iz socialno ogroženih slojev družbe in mladih brez zaposlitvenih možnosti (Ule 2000 a: 39–40).

Ule (2000 b: 41) izpostavlja, da je na povečano ranljivost mladih pomembno vplival proces individualizacije življenjskega poteka, ki je bistveno spremenil življenja posameznikov. Individualizacija je vnesla večjo mero negotovosti, nove obremenitve, tveganja, neugodja in nemir, ki mlade preobremenjujejo. Za vse mlade je pomnožila število in obseg tveganih življenjskih odločitev ter življenjskih poti, a tveganja so najbolj zgoščena pri tistih mladih, ki nimajo ustrezne ekonomske in socialne podpore pri svojih družinah, so nezaposleni oziroma jim grozi dolgoročna nezaposlenost.

Proces individualizacije je povečal vpliv družine in družinskega okolja na socialno ranljivost mladih. Rener (2000: 99) prepoznava družinsko (ne)podporo kot odločilen dejavnik ranljivosti in tveganj. Neposredna vsakdanja okolja, v katerih se mladi gibljejo, so pridobila na pomenu, saj so vplivi strukturnih determinant postali manj jasni in bolj posredni. V odsotnosti kolektivnih tradicij in kolektivnih socialnih identitet so tveganja in odgovornosti postala individualizirana.

Jones (v op. cit.: 103) o pomenu zasebnega okolja pravi: »Temeljni učinek sodobnih blaginjskih politik, ki privatizirajo blagostanje mladih ljudi tako, da razširjajo starševske odgovornosti in vse bolj prelagajo stroške socialne reprodukcije v družino, je v tem, da postaja družina odločilni dejavnik življenjskih možnosti otrok. Tiste mlade, ki tega vira nimajo, lahko z gotovostjo uvrščamo med visoko tvegane.«

Ule (2000 b: 43) bistvo socialne ranljivosti vidi v stopnjevanju in kopičenju nerešenih problemov, ki izhajajo eden iz drugega, na primer slab šolski uspeh, nizka izobrazba, slabe zaposlitvene možnosti, materialne, socialne, čustvene, zdravstvene težave … Strukturne lastnosti socialne ranljivosti, na primer slab izhodiščni položaj, se praviloma prepletajo s kulturnimi in interakcijskimi vidiki.

1.1.2 Podaljševanje mladosti

V preteklosti je življenjsko obdobje mladosti doživelo vrsto sprememb, ki se danes kažejo predvsem v njenem podaljševanju. S podaljševanjem obdobja mladosti se je spremenilo dojemanje mladosti in odraslosti, kar je vplivalo tudi na proces osamosvajanja mladih.

Mladost je bila sprva institucija uvajanja v odraslo družbo, t. i. vstopna faza v odraslost. S podaljševanjem izobraževanja se je mladost začela krepiti. Ni bila le prehodno in vmesno obdobje, nekaj, kar je treba čim prej končati in odrasti, ampak je postala samostojno življenjsko obdobje, ključno za nadaljnji življenjski potek (Ule 2003).

Klasični življenjski potek je bil zaznamovan z ostrimi prehodi med obdobji, med katerimi je bil ključen prehod iz mladosti v odraslost. Ta je pomenil osamosvajanje z oblikovanjem lastne družine in zaposlitvijo. Med obdobjem mladosti v družini staršev, ki se je navadno končalo z zaključkom šolanja in obdobjem odraslosti, ni bilo prehodnega obdobja (Švab 2001: 169). Starost 18 let oziroma zaključek šolanja sta predstavljala logičen prehod v odraslost in s tem povezano samostojnost, čemur danes ni več tako.

O prehodu v odraslost Wiener (1997: 21–22) pravi: »Del prehoda v odraslost vključuje tranzicijo med odvisnim in neodvisnim razmišljanjem in življenjem. Na žalost ne moremo

brez težav definirati dneva, ko se to zgodi. Družba seveda poskuša domnevati, da je vsak ob neki magični uri pripravljen na status odraslega in na vse ostalo, kar odraslost vključuje. Toda to je napačno. Spoznati moramo, da rojstni datum ne definira, kdaj je posameznik pripravljen na vstop v odraslost, vključno z razmišljanjem in življenjem, neodvisno od družine.«

S pojavom mladosti kot novega, samostojnega življenjskega obdobja, med obdobjem adolescence in odraslostjo, je prišlo do množičnega pojava podaljšane mladosti. V podaljšani mladosti je osrednja težnja mladih, da ne želijo odrasti. V tem obdobju je lahko posameznik odrasel ali mlad v določenem vidiku razvoja in adolescent ali celo otrok v drugem vidiku (Ule 2003).

Danes smo priča tudi drugim spremembam. S tem, ko so učno-izobraževalni procesi postajali vse bolj univerzalni in vseživljenjski ter s spremenjenimi zahtevami trga dela, se je zmanjševala potreba po razlikovanju na mlade in odrasle. Ule (op. cit.: 38–39) pravi, da sta danes mladina in mladost odpravljeni, a na način, da so se nekatere značilnosti mladine, kot na primer potreba po stalnem izobraževanju, redefiniranju identitete in oblikovanju življenjskega stila, razširile na vse generacije in vse življenje. Posledično so prehodi iz mladosti v odraslost vse bolj nejasni, pluralistični, odmaknjeni od tradicionalnih pričakovanj, vse bolj tvegani in negotovi. Življenjske poti so postale nelinearne. Danes lahko skoraj v vsakem trenutku življenja »začneš znova«, se znova vrneš v izobraževanje, znova začneš družinsko življenje ipd. V odraslosti se tako odloča o stvareh, o katerih se je tradicionalno odločalo v mladosti. Zamegljuje se meja med mladostjo, t. i. pripravo na aktivno življenje, in odraslostjo, samim aktivnim življenjem. Da lahko danes posameznik začne znova in da ni preteklega determinizma, ko je človek na primer vse življenje vztrajal v enem poklicu, enem podjetju, v nevzdržnem partnerskem odnosu, je za mnoge pomembna priložnost, da svoje življenje spremenijo. Na drugi strani pa mladi pogosto hrepenijo ravno po pretekli linearnosti in gotovosti, saj si življenje tako zamišljajo manj tvegano.

Mladi se danes vse bolj zgodaj identificirajo z odraslostjo, hkrati pa vse pozneje uresničujejo prehode, kot so odselitev od staršev, vzpostavitev ekonomske neodvisnosti in ustvarjanje lastne družine. Mladi tako hitro prevzemajo odgovornost za svoje osebne življenjske projekte, se vedejo in odločajo kot odgovorni odrasli, obenem pa strukturni pogoji, kot sta podaljševanje šolanja in majhne možnosti za zaposlitev, ključne mejnike odraslosti premikajo

v vse kasnejša leta (Lavrič, Flere 2011: 72). Dejstvo, da se danes mladi že hitro počutijo odrasle, s seboj prinaša tudi hitro zavedanje problemov, ki jih prinašata odraslost in osamosvajanje. To pri mladih pogosto povzroča stiske, doživljanje nesmisla in pesimizem, saj se že hitro obremenjujejo s problemom prihajajoče zaposlitve, ekonomske neodvisnosti in stanovanjske preskrbe.

Na spreminjanje življenja mladih ni vplivalo zgolj novo dojemanje mladosti in odraslosti, ampak tudi vrsta sprememb v institucijah, ki so tradicionalno opredeljevale prehode v odraslost. Ključne spremembe, ki so se v posameznih institucijah dogodile, so:

- družina: slabljenje avtoritete staršev, krepitev avtoritete mladih znotraj družine, poznejše poroke, naraščanje števila ljudi, ki živijo sami, partnerstvo namesto poroke;
- izobraževanje: diverzifikacija izobraževalnih karier, podaljševanje šolanja;
- delo: fleksibilna zaposlitev, menjava obdobij zaposlenosti in nezaposlenosti, prekvalifikacije, vseživljenjsko izobraževanje in izpopolnjevanje;
- politika: nižja participacija mladih in odraslih v javnem in političnem življenju;
- vsakdanje življenje: mediji in poraba oblikujejo vzorce vsakdanjega življenja (Ule 2003: 39).

V luči vseh teh sprememb je prišlo do kasnejšega vstopanja v odraslost, zaradi katerega danes govorimo o predodraslem obdobju in t. i. mladih odraslih ali polodraslih. Ule (op. cit: 41) jih opredeljuje kot mlade, ki po tradicionalnih merilih starosti in izobrazbe ne spadajo več v kategorijo mladih, a še niso dosegli socialnega statusa odraslih v tradicionalnem pomenu, kar pomeni, da niso ekonomsko samostojni ali nimajo redne zaposlitve, lastne družine ali živijo v izvornih družinah in jih ekonomsko podpirajo starši ali družba. Zanje je značilno, da imajo mnogo znakov, a nimajo bistvenih znakov odraslosti. Lahko so uspešni in povsem odrasli na enem področju, na primer v delovni karieri, in neuspešni ter nedorasli v intimnih razmerjih. Njihov status označuje prekinitev z mladostniškim statusom na eni strani in zastoj v prehodu v odraslost na drugi.

Na vso negotovost, ki je postala stalna značilnost današnjega življenja, mladi odgovarjajo na različne načine. Eden izmed teh se kaže v pogostih reverzibilnih prehodih, kot jih navajata Walther in Schlathoof (v ibid.):

- zapustijo dom staršev in se čez nekaj mesecev vrnejo;

- zapustijo šolo in se čez nekaj časa spet vključijo vanjo;
- najdejo si delo, ki ga lahko vsak čas izgubijo;
- živijo v negotovi partnerski zvezi, za katero ne vedo, ali in kako dolgo bo trajala;
- spreminjajo svoje poklicne aspiracije zaradi osebnih preferenc ali razmer na trgu dela;
- razvijajo »zbrkljane« življenjske stile, kjer lovijo ravnotežje med prilagajanjem in potrebo po tem, da »štrlijo ven«.

Ob teh prehodih se zdi, da so mladi razvili dobro strategijo prilagajanja na nestabilne družbene razmere, toda vsi mladi nimajo enakih možnosti. Vsak mlad človek se tako ne more vrniti v dom svojih staršev in tam živeti, dokler si ne uredi razmer in spet zaživi samostojno. Problem se pojavlja predvsem pri tistih mladih, ki nimajo zaledja v obliki družinske podpore, ki bi jim v trenutkih negotovosti in šibkosti pomagala. O tem, kakšen pomen ima danes družina v življenju mladih, predvsem pri njihovem osamosvajanju, v poglavju, ki sledi.

1.1.3 Med odvisnostjo in avtonomijo

Ena osrednjih značilnosti življenja mladih odraslih je sočasnost odvisnosti od staršev in osebne avtonomije. Mladi danes povsod po Evropi odlašajo s popolno avtonomijo in podaljšujejo obdobje življenja v izvorni družini in v odvisnosti od staršev. Pretekle generacije mladih so doseganje avtonomije povezovale z odhodom od doma. Danes je slika obrnjena in pravimo, da mladi odrasli prehajajo med odvisnostjo in avtonomijo.

Podaljševanje prehoda iz družine staršev v lastno družino oziroma prej opisani fenomen podaljševanja mladosti imenujemo LAT faza [*living apart together*]. To je obdobje novega načina poldružinskega življenja. LAT označuje živeti skupaj in hkrati narazen. Zajema številne življenjske aranžmaje:

- živeti doma v času podaljšanega šolanja (do 26 let);
- živeti doma tudi po zaključku šolanja in zaposlitvi;
- živeti doma z občasnim življenjem drugje;
- živeti drugje z rednim obiskovanjem starševske družine in s kontinuirano uporabo njenih uslug in storitev (Rener 2006: 97).

LAT faza je vmesna faza med družinsko odvisnostjo in od izvorne družine povsem neodvisnim življenjem. Zanjo je značilna ekonomska odvisnost ali polodvisnost od staršev in hkratna socialna neodvisnost (ibid.). Mladi so danes, za razliko od preteklih generacij, socialno neodvisni, imajo relativno svobodo pri odločanju in urejanju svojega življenja oziroma visoko stopnjo osebne avtonomije (Švab 2001: 171).

Časovno trajanje tovrstnega življenja se podaljšuje sorazmerno s podaljševanjem časa šolanja. Pomembna značilnost LAT faze je, da tudi po končanem šolanju in ob zaposlitvi vse več mladih ostaja doma pri starših ali bivanje doma kombinira z občasnim bivanjem drugje. Tudi če se mladi odselijo od staršev, z njimi še vedno ohranjajo tesne stike, jih obiskujejo, uporabljajo njihove usluge in storitve (op. cit.: 169). Vse to potrjuje, kako pomembna je danes vloga družine v življenju mladih. Mnogi mladi si težko zamislijo življenje brez pomoči in podpore svojih staršev. Ti svojim otrokom ne nudijo zgolj prostora za bivanje, ampak vrsto drugih uslug, kot so varstvo otrok, pomoč pri gospodinjskih opravilih, finančno pomoč idr. Ob tem se zamislim in sprašujem, kdo pomaga tistim mladim, ki takšne družinske podpore nimajo, pa vendar sami ne zmorejo živeti docela samostojno in neodvisno.

O položaju mladih iz različnih ranljivih okolij pišeta Settersten Jr. in Ray (2010: 19). Izpostavljata, da podaljševanje obdobja, v katerem so mladi odvisni od svojih staršev, vpliva na družine in jih dodatno obremenjuje. Dejstvo, da mladi dlje časa potrebujejo predvsem finančno pomoč in podporo svojih staršev, še dodatno poslabša položaj mladih iz ranljivega okolja. Ob tem se zastavljajo tudi kompleksna vprašanja, kdo je odgovoren za blaginjo mladih, in ali bi tveganja in stroške, povezane s podaljševanjem odvisnosti mladih, morali prevzeti trg, družina ali država.

Slovenija sodi med evropske države z najvišjimi odstotki mladih, starih med 18 in 34 let, ki živijo s starši. Prepoznati je jasen in stabilen trend odlaganja odselitve od staršev (Lavrič, Klanjšek 2011). Po podatkih iz leta 2004 je v skupnem gospodinjstvu s starši živelo 57 % mladih v starosti od 25 do 35 let. Delež mladih, ki živijo skupaj s starši, je še višji v starostni skupini od 25 do 27 let in znaša 79 % (Vertot 2009).

Dejavniki podaljševanja življenja s starši

Mladi podaljšujejo življenje s starši zaradi različnih dejavnikov. Rener (2006: 97) razlikuje:

- **zunanje**: težave pri doseganju ekonomske neodvisnosti, nezaposlenost, težave pri stanovanjski oskrbi, podaljšanj študij itd.;
- **subjektivne**: lagodnost, poceni življenje doma, razumevanje s starši, materialna in emocionalna varnost ob visoki avtonomiji.

Eden pomembnejših dejavnikov odlaganja odselitve od doma je **zaposlitev**. Trg dela doživlja mnogotere spremembe, ki mladim niso prizanesle. Mladi so danes na trgu dela še posebej ranljiva skupina. Tradicionalne oblike zaposlenosti za nedoločen čas zamenjujejo fleksibilne in manj gotove oblike. Zvišuje se starost prvega vstopa na trg dela, obenem pa prehod traja dlje in je vse bolj negotov. Razširjenost začasnih zaposlitev med mladimi nas uvršča na prvo mesto v Evropski uniji (Lavrič, Klanjšek 2011). Delež začasnih zaposlitev je višji med mladimi zaposlenimi kot med ostalimi zaposlenimi. Ignjatović in Trbanc (v Klanjšek, Lavrič 2011: 126) tej starostni segregaciji trga dela pripisujeta veliko vlogo pri večanju negotovosti glede stabilnosti zaposlitve, kar posledično vpliva na možnost polne ekonomske in socialne osamosvojitve.

Med mladimi se je v zadnjih letih močno zmanjšal delež zaposlenih na račun večjega vključevanja predvsem v terciarno izobraževanje. Ob tem se kljub višji izobrazbi mladih povečuje njihova brezposelnost, ki predstavlja vse večji družbeni problem. Še posebej pereče je vprašanje brezposelnosti diplomantov. Diploma danes ni več zagotovilo za varen vstop na trg dela. Slovenski trg je letno sposoben (na stopnji izobrazbe ustrezno delovno mesto) absorbirati manj kot polovico letne generacije diplomantov (op. cit.: 112–115). To je še en izraz več, kako negotovi so časi. Mladi ne le da težko dobijo prvo zaposlitev, še težje se zaposlijo na tistem delovnem mestu, za katerega so se izobraževali.

Da je zaposlitev oziroma brezposelnost in posledično pomanjkanje finančnih sredstev eden pomembnejših dejavnikov podaljševanja bivanja pri starših in odvisnosti od staršev, se je izkazalo tudi v diplomski nalogi Osamosvajanje mladih (Slapnik 2011). Mladi vidijo zaposlitev kot ključni pogoj za osamosvajanje, obenem pa zaposlitev in finančno neodvisnost definirajo kot temeljno ločnico med mladostjo in odraslostjo.

Na zaposlovanje mladih, poleg togega trga delovne sile, pomembno vpliva **podaljševanje izobraževanja**. Le-to ima sicer ugoden vpliv na izboljšanje izobrazbene strukture, a povzroča nizko stopnjo aktivnosti mladih. Mladim primanjkuje delovnih izkušenj, saj na trg delovne sile vstopajo šele po dopolnjenem 24. letu in so kot iskalci prve zaposlitve brez relevantnih delovnih izkušenj (Vertot 2009: 79). Proces izobraževanja mladim omogoča, da pridobijo le malo delovnih izkušenj. Večja priložnost za njihovo pridobitev se mladim nudi v opravljanju študentskega dela, a študentsko delo v osnovi ne izpolnjuje več tega namena. Delodajalci iščejo izkušene študente, zato študenti brez izkušenj le s težavo najdejo študentsko delo.

Podaljševanje izobraževanja ne vpliva zgolj na zaposlovanje, ampak na odlaganje z odhodom od doma, odlašanjem s starševstvom in oblikovanjem lastne družine. Institucionalno izobraževanje danes zajema vse večji del življenja ljudi. Redno šolanje je postalo množičen pojav, povezan tako z modernizacijo kot z odlaganjem vstopanja mladih na trg dela. Zaznati je mogoče povečan delež prebivalstva, ki šolanje nadaljuje na terciarni ravni in velik delež tistih, ki šolanje nadaljujejo po pridobljeni diplomi. Po podatkih Mladine 2010 (Flere, Tavčar Krajnc 2011) študenti tvorijo v skupini 19-24 let skoraj 70 %, v skupini 19-29 let pa 41 %.

Šolanje danes ni zgolj privilegij ali izbira redkih nadarjenih posameznikov, kot je bilo to v preteklosti, ampak je kar nujna izbira. Podaljšano obdobje šolanja vpliva na zakasneli vstop na trg delovne sile. Mladi posledično nimajo možnosti kopičenja finančnih sredstev za nakup stanovanja (Švab 2001).

Stanovanjska oskrba je pomemben dejavnik prehoda v odraslost. Visoke cene za najem profitnih stanovanj, visoke prodajne cene stanovanj v kombinaciji z nestabilnostjo zaposlitvenih možnosti, kjer mladi po končanem šolanju ne najdejo dela in posledično niso zmožni pridobiti kredita, pomembno vplivajo na odlaganje selitve iz doma svojih staršev (Vertot 2009).

Raziskava Mladina 2010 (Lavrič, Klanjšek 2011) je odkrila povezanost **vpliva zaposlenosti in nepremičnine**. Mladi, katerih starši živijo v hišah, zelo pogosto ostajajo doma, tudi če imajo zaposlitev. Zaposlitev tako spodbuja mlade za odhod od doma šele, če je ta povezana s prostorsko stisko. Nasploh se zdi, da so materialni pogoji za osamosvajanje glede na želje mladih po lastni nepremičnini ključni dejavnik odlaganja odselitve od staršev.

Leskošek (1999) pravi, da se eden od poglavitnih vzrokov podaljševanja odvisnosti od staršev nahaja v odsotnosti klasičnega generacijskega konflikta, ki ga je nadomestil **generacijski mir**. Danes se mladi in njihovi starši ne razlikujejo več bistveno v temeljnih vrednotah, normah in načinu življenja. Kvaliteta odnosov med starši in otroki, sožitje med njimi in stopnja konflikta so, glede na pretekle generacije, bistveno izboljšane. K temu sta pomembno pripomogli permisivna vzgoja in odsotnost avtoritete. Spremembe se niso zgodile zgolj v odnosu med generacijami, ampak jih je moč zaslediti tudi v upadu religioznosti in tradicionalizma ter s tem povezanim povečanjem svobode bivanja pri starših.

Mladi so tako doma, ob odsotnosti konfliktov, deležni miru, imajo precejšnjo mero svobode in ugodne življenjske pogoje, ki jih ne želijo zamenjati za slabše in tvegati morebitno revščino. Vse to seveda velja za tiste mlade, ki ne živijo v konfliktnih družinah, revščini, rejništvu, institucionalni oskrbi ali v slabih stanovanjskih pogojih (ibid.).

Ob predstavljanju splošno razširjenega fenomena podaljšanega bivanja doma pri starših je zanimiva ugotovitev v diplomski nalogi, da kar 72 % anketiranih starši doma ne spodbujajo, da se odselijo in osamosvojijo (Vihar 2011). Domnevam, da je ta rezultat pokazatelj tega, da imajo tudi starši koristi od skupnega življenja v smislu medgeneracijskega sodelovanja, pomoči in podpore, obenem pa lahko v tem rezultatu najdemo dejavnik, ki mladih ne spodbuja ali sili k osamosvajanju. Ob tem odkrivamo, da igrajo pomembno vlogo pri podaljševanju bivanja mladih doma pri starših tudi starši sami.

Skozi poglavje o življenju med odvisnostjo in avtonomijo je zaslediti pomen družine pri osamosvajanju mladih, ki sem ga na več mestih sicer že izpostavila. Izrazila sem zaskrbljenost in razmislek, kaj je s tistimi mladimi, ki tovrstne pomoči in podpore nimajo, bodisi ker nimajo staršev, so živeli v rejništvu, v institucionalni oskrbi oziroma imajo takšne in drugačne življenjske izkušnje brez pomoči in podpore svojih staršev. Na tem mestu bom sklenila, da ima družina danes pomembno podporno vlogo v življenju mladih odraslih.

Leccardi (v Lavrič, Flere 2011: 66) prepoznava krepitev družine kot »sidra stabilnosti« v razmerah siceršnje visoke stopnje negotovosti. Družina ima ključno vlogo pri stanovanjski oskrbi mladih v primeru, ko mladi odrasli živijo s starši, ali ko živijo v samostojnem

stanovanju v lasti sorodnika in ne plačujejo najemnine. Mandič (2009: 91) dodaja, da ključna vloga sorodstvene pomoči pri stanovanjski oskrbi mlajših generacij opozarja na težavnost razmer tistih, ki takšnega sorodstvenega zaledja nimajo. Ravno te razmere sem se namenila raziskati v pričujoči diplomski nalogi.

1.1.4 Samostojnost in neodvisnost

Po tem, ko sem v začetku opredelila mlade in mladost ter predstavila dejavnike, ki mlade ovirajo v procesu osamosvajanja, je čas, da definiram samostojnost in neodvisnost, ki ju že ves čas omenjam, ter opredelim, zakaj sta za mlade sploh pomembni.

Velde (v Ule 2008: 15) meni, da je potrebno razlikovati med neodvisnostjo in samostojnostjo mladih. Neodvisnost po njegovem pomeni materialno neodvisnost od staršev in institucij odraslih, medtem ko samostojnost označuje sposobnost za samostojno oblikovanje svojega življenja in identitete, brez vpletanja odraslih v načrtovanje življenja.

Vsakdo si neodvisnost in samostojnost interpretira na svoj način. Razlike se pojavljajo tako med mladimi iz različnih držav kot tudi znotraj istega družbenega okolja. Neodvisnost sicer mladi pretežno razumejo kot materialno neodvisnost od staršev, predvsem v luči finančne neodvisnosti. Predstava o tem, kdaj je nekdo samostojen, je pri mladih raznolika. To se je izkazalo tudi v diplomski nalogi, saj so nekateri mladi samostojnost povezovali s tem, da samostojno živiš, drugi z odgovornostjo zase in za svoja dejanja, tretji pa z redno zaposlitvijo, lastnim dohodkom in razpolaganjem s svojim denarjem (Zupanc 2009).

Danes so mejniki, ko oseba postane odrasla, samostojna in neodvisna, postali predmet subjektivne presoje. Lahko govorimo o teoriji, kot sta na primer Veldovi definiciji samostojnosti in neodvisnosti, ampak vsak posameznik ima svojo definicijo, po kateri presoja, na kateri točki življenja se nahaja. Ravno zato bom v kvalitativni raziskavi, ki jo bom izvedla v okviru diplomske naloge, mlade povprašala po njihovih definicijah, oceni in občutjih. Skozi njihove oči bom pogledala na pojme odraslosti, samostojnosti in neodvisnosti.

Leskošek (1999: 72) povzema poglavitne značilnosti življenja mladih in pravi, da jih večina ne prispeva k družinskemu proračunu, ne skrbi za zadovoljevanje osnovnih eksistenčnih

potreb in ima le malo delovnih obveznosti v družini. Opozarja, da takšna situacija mlade prikrajša za izzive samostojnega in neodvisnega življenja. Mladi se pogosto odselijo od doma svojih staršev šele takrat, ko vzpostavijo partnersko zvezo. Tako se iz odvisnosti od staršev, preselijo v drugo odvisnost, odvisnost od partnerja.

Splošno razširjeno podaljševanje bivanja v izvorni družini ustvarja vtis, da si mladi ne želijo ustvariti lastnega doma, v katerem bi bili avtonomni in bi ga neodvisno vodili. Zgleda, kot da lagodnost življenja doma prevlada nad težnjo po avtonomiji in neodvisnosti. Leskošek (op. cit.: 73) opozarja, da je za mlade samostojno in neodvisno življenje pomembno, če želijo avtonomno in odgovorno vstopati v družbena razmerja in graditi lastno identiteto.

Avramov (v op. cit.: 89) izpostavlja, da so vsi mladi v tranzicijskem obdobju k neodvisnosti. Prehod od odvisnosti od staršev k samostojnosti in neodvisnosti pomeni pridobiti dohodek, ki bo zadoščal za preživetje in ustvariti lastno gospodinjstvo. Neodvisnost ni nujno povezana z ustvarjanjem družine ali življenjem v partnerstvu. Poudarja, da si mladi navadno želijo postati samostojni in oblikovati svoj dom. Glavni razlog za podaljšano bivanje pri starših vidi v zmanjšanih možnostih za pridobitev stanovanja in manjših zaposlitvenih možnostih. Samostojno življenje mladih tako v tem smislu ne pomeni tudi ekonomske neodvisnosti od staršev. Dodaja še, da podaljšana odvisnost mnogim mladim povzroča frustriranost, dezorientacijo, občutek nepripadnosti, ambivalentnost, regresijo in negotovost.

Mladi so torej v tranzicijskem obdobju k odraslosti in neodvisnosti. Kot eden ključnih označevalcev tranzicije k odraslosti se uporablja ravno prehod iz doma svojih staršev k samostojnemu gospodinjstvu (Lavrič, Klanjšek 2011). Mulder (v op. cit.: 347) dodaja, da prehod sovpada s procesi prevzemanja vloge odraslega, kot so vodenje lastnega gospodinjstva, samostojno odločanje o finančnih zadevah, o porabi, o preživljanju prostega časa ipd. Naštete vloge odraslega kažejo na omejitve, ki jih lahko predstavlja podaljšano življenje v izvorni družini.

Odselitev od staršev in vzpostavitev samostojnega in neodvisnega življenja je pomembna za mladostnikov psihološki razvoj in razvoj njegove avtonomije. S tega vidika lahko podaljšano bivanje v odvisnosti od staršev definiramo kot problem, vendar podaljšano življenje v izvorni družini ni nujno problem, če ga razumemo kot odmik od današnje potrošniške usmerjenosti

(op. cit.: 365). Skupno življenje mladih in njihovih staršev je namreč povezano z ekonomsko racionalnim delovanjem in zmanjševanjem stroškov življenja.

Kljub nekaterim prednostim, ki ga ima skupno življenje s starši, je vendarle neodvisnost pogoj za izgradnjo lastne identitete, življenjskega stila in preizkušanje v partnerstvu. Neodvisnost človeku omogoči aktivno preverjanje in ustvarjanje lastnih stališč, ugotavljanje, kdo in kaj smo ter kaj si želimo. V odvisnem odnosu od staršev si mladi težko postavljajo takšna vprašanja. V tem odnosu prav tako težko vzpostavljajo intimne odnose, spolnost ali partnerstvo, težko neovirano preizkušajo svoje meje in se ob tem izpostavljajo različnim nevarnostim. Mladi lahko svoje reakcije in odnose spoznajo zgolj tako, da jih izkusijo. Odvisnost od staršev jim omejuje možnosti raznovrstnega izkušanja. Ravno izkušnje, ki so jim omogočile pridobitev spoznanj, oblikovanje stališč in vrednot, so eden bistvenih pogojev za uspešnost lastnega partnerstva (Leskošek 1999: 90).

Ob splošno razširjenem fenomenu podaljšanega življenja mladih v družini svojih staršev, ob kritikah in tudi prednostih takšnega življenja, je potrebno poudariti, da so odnosi med starši in mladimi, ki živijo pod eno streho, zelo različni. Ljudje si na različne načine organizirajo skupno življenje, znotraj katerega imajo večjo ali manjšo avtonomijo in so lahko bolj ali manj odvisni od drugih. Nekatere skupno bivanje zadovoljuje, druge omejuje. Posameznik ima pravico, da si življenje organizira po svoje, a kljub temu lahko rečemo vsaj to, da ima vzpostavitev samostojnega in neodvisnega življenja svoje prednosti, ki tudi danes niso izgubile na pomenu. Žal nimajo vsi enakih pogojev, da si ustvarijo takšno življenje. Razlike se ne pojavljajo samo v materialnih pogojih za osamosvojitev, ampak tudi v tem, kako so jih v družini pripravili na njihovo osamosvojitev in jih k temu spodbujali. Družina tako nima samo ene vloge pri osamosvajanju mladih, da jim s finančno in drugo pomočjo ali podporo pomaga, da se osamosvojijo, ampak ima družina na proces osamosvajanja širši vpliv, kateremu bom pozornost posvetila v nadaljevanju.

1.2 DRUŽINA IN OSAMOSVAJANJE MLADIH

Osamosvajanje mladih je proces, ki je odvisen tudi od dogajanja v otrokovi družini, skrbi in vzgoje, ki ju je bil deležen. Družina ima daljnosežen vpliv na življenje posameznika in na njegovo osamosvajanje. V njej poteka temeljno učenje za samostojno življenje. Posameznik

naj bi v družini dobil priložnost, da razvije zmožnosti in spretnosti za samostojno življenje, delo, partnerstvo, starševstvo in delovanje v družbi.

V prejšnjem poglavju sem pozornost posvetila predvsem zunanjim dejavnikom, ki vplivajo na osamosvajanje mladih. V tem poglavju bom pobliže pogledala vlogo družine, ki jo ima pri razvoju posameznika, razvoju njegovih sposobnosti in spretnosti, potrebnih za samostojno življenje, da se posameznik zna ločiti od staršev, zaživeti svoje življenje, si oblikovati partnersko skupnost in svojo družino.

To poglavje prikazuje, kako naj bi družina ravnala, katere naloge izpolnjevala in katere pravice zadovoljevala, da bi bil otrokov razvoj čim bolj uspešen. Iz predstavitve vloge družine bom izhajala tudi v naslednjem poglavju, ko bom predstavila, kaj se zgodi, če družina ogroža otrokove koristi in njegov razvoj.

Otrok se rodi v družinsko skupino, ki ga s svojim vzdušjem pričaka in sprejme. Družina ima poseben vzorec odnosov, od katerih je odvisno, kako se otrok postopoma razvija (Čačinovič Vogrinčič 1998). Otrok je najranljivejši član družine, družina pa ima nanj največji vpliv. S svojim ravnanjem vpliva na moralni in socialni razvoj otroka, od česar je odvisno, kako bo otrok v življenju ravnal, kako bo vstopal v odnose z drugimi ljudmi in kakšna bo kvaliteta njegovega socialnega življenja. Prva leta življenja so za otrokov nadaljnji razvoj bistvena. To je obdobje, v katerem imajo starši priložnost, da otroka opremijo za samostojno življenje.

Teorija potreb nam govori, da so za človekovo preživetje bistvenega pomena osnovne fiziološke potrebe po zraku, hrani, toploti, tekočini idr., ki morajo biti zadovoljene, da človek preživi. Otrok sam ne more zadovoljiti teh potreb, zato je njihova zadovoljitev v prvih letih življenja v celoti odvisna od oseb, ki ga obkrožajo in zanj skrbijo. Garbarino (v Pavlović 1993: 189) dodaja, da je ohranjanje fizičnega organizma življenjskega pomena, a ko je telesno preživetje otroka zagotovljeno, postane primarna skrb subjektivna realnost otrokovega razvoja, za katerega je odločilno psihološko okolje. Da je za zdrav razvoj otroka pomembna predvsem materina ljubezen in ne zadovoljitev potrebe po hrani in tekočini, je z eksperimenti na mladih opicah dokazal Harlow (http://www.ifeelpsychology.com/2009/01/all-you-need-is-love/). Mlade opice je po rojstvu ločil od njihovih mater in jih nadomestil z dvema nadomestnima materama. Ena je bila žičnata, druga oblečena v mehko tkanino. Opice so se

veliko raje zadrževale pri mehki mami tudi takrat, kadar jim je žičnata mama nudila hrano. Z raziskovanjem posledic ločitve otroka od matere je dokazal, da je za otroka ključnega pomena čustvena navezanost v zgodnjem otroštvu.

Zadovoljevanje telesnih potreb je resda osnovno, a otroci potrebujejo veliko več. Starši se prepogosto fokusirajo na zadovoljevanje fizioloških potreb in pozabljajo, da otrok potrebuje predvsem poln čustveni odnos. Med otrokom in osebo, ki ga hrani, umiva, oblači, torej zanj skrbi, se pri njuni širši interakciji ustvari čustveni odnos, ki je pomemben za otrokov nadaljnji razvoj (Cugmas 1998). V nadaljevanju bo pozornost namenjena ravno čustvenemu odnosu in njegovemu vplivu na življenje posameznika kot tudi na njegovo osamosvajanje.

1.2.1 Teorija navezanosti

Teorija navezanosti je ena izmed pomembnih tem, ki jo moramo poznati, če želimo razumeti, kakšen je vpliv zgodnjega dogajanja v odnosu med otrokom in osebo, ki zanj skrbi, na nadaljnji razvoj posameznika in njegovo ravnanje v življenju. Na tem mestu poudarjam otrokov odnos s skrbnikom, torej s tistim, ki za otroka skrbi in ni nujno njegov biološki starš. Navezanosti ne predstavljam zgolj z vidika in pomena navezanosti med otrokom in matičnimi starši, ampak tudi z vidika navezanosti v rejniški družini. Proces navezanosti tako razširjam na kontekst rejništva, saj je navezanost pomembna tema tudi v odnosu med otroci, ki so v rejništvu, in osebami, ki izvajajo rejniško dejavnost. Tema moje diplomske naloge zajema ravno osebe, ki imajo izkušnjo življenja v rejništvu.

Otrok sam ne more preživeti, zato je skozi evolucijo razvil vedenja in značilnosti, s katerimi pritegne skrbnikovo pozornost in ohranja njegovo bližino. Bowlby (v Poljanec, Simonič 2008), avtor teorije navezanosti, je ugotovil, da otrok za preživetje nujno potrebuje odraslega, na katerega se naveže. Po Bowlbyju (v Kobal 2001: 338) tako razumemo navezanost kot univerzalno otrokovo težnjo, da vzdržuje bližino z zase pomembno osebo, ki je običajno, ne pa nujno, mama. Tendenca oblikovanja navezanosti je biološko pogojena in zato univerzalna (Cugmas 1998).

Navezanost ni zgolj biološka, ampak tudi psihološka in socialna povezanost, ki se vzpostavi med otrokom in odraslim skrbnikom v prvih letih življenja. Je vrojen sistem, ki se razvija z

izkušnjami, ki jih otrok pridobi v odnosu z odraslim skrbnikom. Navezanost motivira otroka, da išče bližino in stik s starši oziroma skrbniki. Odrasli, na katere je otrok navezan, instinktivno varujejo najmlajše, zanje skrbijo, vodijo njihov razvoj in zagotavljajo pogoje za varno navezanost s svojo odzivnostjo na otroka s smehljanjem, očesnim stikom, dotikom, skrbjo, ljubkovanjem idr. (Kompan Erzar et al. 2011: 104–105). Instinktivno varovanje, skrb, odzivnost na otrokove potrebe in vse prej našteto ravnanje odraslega, na katerega je otrok navezan, ni univerzalno. Mnogo otrok ni deležno takšne skrbi, zato proces navezanosti nima zmeraj dobrega izida. Tudi za te otroke in njihov razvoj še ni vse izgubljeno, saj je stil navezanosti, vzpostavljen v otroštvu, mogoče spremeniti.

V odvisnosti od načinov odzivanja skrbnika se otrok naveže na varen ali negotov način (Poljanec, Simonič 2008). Na stil otrokove navezanosti vplivajo izkušnje, ki jih otrok doživi v odnosu s skrbnikom. Te ponavljajoče izkušnje se sprva pri otroku usidrajo kot pričakovanja, kasneje kot stili navezanosti. Razlikujemo štiri stile navezanosti:

- **varni –** otrok je zmožen poiskati bližino z osebo, na katero je navezan, ohranja občutek varnosti, da se lahko nanjo obrne, ko doživi stres, in zavedanje, da ga bo odrasli potolažil ter tako zmanjšal njegovo tesnobo. V odraslosti se take osebe brez težav čustveno zbližajo z drugimi. Zanesejo se nanje in ti se zanesejo na njih. V odnosih se počutijo varne in njihovi odnosi trajajo. Imajo pozitivno predstavo o sebi. Uspešno se prilagajajo življenjskim izkušnjam, postavljajo si realistične cilje in se s problemi aktivno spoprijemajo. Konflikte rešujejo konstruktivno;
- **izogibajoči –** otrok se je naučil izogibati bližini, ne išče tolažbe in se zanaša zgolj nase. Bližina z drugimi se jim tudi v odraslosti zdi neprijetna. Težko zaupajo drugim in se zanesejo nanje. Strah jih je intimnosti, tega, da se jim nekdo preveč približa. Neradi so deležni skrbi in podpore. Jeza je kontrolni mehanizem, s katerim vzpostavljajo distanco v medosebnih odnosih, predvsem v situacijah, ko drugi želijo njihovo podporo, ali ko so sami odvisni od drugih;
- **ambivalentni –** otrok je zahteven, visi na starših, je preveč previden, saj se boji zavrnitve, je preveč zaposlen z razpoloženjem staršev, saj se boji ločitve in težko ga je pomiriti. Ti posamezniki se tudi v odraslosti brez tesnih stikov ne počutijo dobro. Želijo se popolnoma čustveno zbližati z ljudmi. Sebe nizko vrednotijo, druge pa visoko. Ljubezen doživljajo kot obsesijo, so odvisni in posesivni;

- **dezorganizirani –** je mešanica izogibajočega in ambivalentnega vedenja. Otroci s to vrsto navezanosti so navadno doživeli hudo travmo nasilja, zlorabe ali izgube. V odnose ne vstopajo organizirano, lahko so napadalni in nevarni. Skrbnike doživljajo kot nevarne (Kompan Erzar et al. 2011; Žvelc, Žvelc 2006).

Dostopnost in odzivnost objekta navezanosti spodbuja varno navezanost. Ta zagotavlja tolažbo in varnost, medtem ko nedostopnost objekta navezanosti povzroča stisko. Varna navezanost je naravni protistrup občutkom anksioznosti in ranljivosti. Ustvarja varno zatočišče, ki posameznika varuje pred učinki stresa in negotovostjo ter je optimalen kontekst za nadaljevanje osebnega razvoja (Johnson 2003: 5).

Varna navezanost je za otrokov razvoj in kakovost življenja ključna. Razvije se, kadar je skrbnik odziven na otrokove potrebe po telesnem stiku, varnosti, bližini in ljubezni (Poljanec, Simonič 2008).

O pomenu vzgoje, kjer so starši odzivni in upoštevajo otrokove čustvene potrebe, piše Sunderland (2008). Poudarja, da starši odločilno vplivajo na sisteme v otrokovih razvijajočih se možganih, ki so ključni za kakovostno življenje. Če starši vzgajajo tako, da se odzivajo na otrokove čustvene potrebe, bodo v otrokovih možganih nastale pomembne povezave, ki mu bodo omogočale, da se bo v življenju učinkovito spopadel s stresom, imel zadovoljujoče odnose, učinkovito obvladal jezo, bil prijazen, sočuten, imel voljo in motivacijo, da uresniči svoje ambicije in sanje, znal bo najti notranji mir in ljubiti. Odrasli, ki se jim starši v otroštvu niso posvečali in se nanje čustveno odzivali, niso razvili varne navezanosti, zaradi česa se pogosto ustavijo v razvoju in imajo socialno inteligenco majhnega otroka.

Kakovost odnosov navezanosti je odvisna od interakcij med otrokom in osebo, ki zanj skrbi. Posebej je pomembno, v kolikšni meri skrbnik otroku predstavlja občutek varnosti in podpore. Tisti starši, ki so občutljivi na otrokove potrebe in nanje odgovarjajo, spodbujajo varno navezanost. Varno navezani otroci bodo sebe doživljali kot ljubljene in vredne osebe, druge kot odgovorne. Otroci navezani na negotov način, ki so bili deležni neobčutljive skrbi, bodo sebe doživljali kot nevredne in nekompetentne osebe, dvomili bodo v svoje sposobnosti, druge bodo doživljali kot tiste, ki zavračajo ali se ne odzivajo (Cugmas 2001: 52).

Stil navezanosti je pomemben za zdravo funkcioniranje posameznika skozi vse življenje. Vpliva na posameznikove kasnejše odnose z ljudmi, na to, kakšne izkušnje bo v življenju iskal, kakšnih se bo izogibal, katere bo zaznaval, kako si jih bo razlagal, torej kakšen bo njegov socialni svet (Cugmas 1998).

Siegel (v Žvelc, Žvelc 2006: 60) pravi, da pozitivne izkušnje v zgodnjem otroštvu vplivajo na čustveno uravnoteženost, socialno kompetentnost in dobro kognitivno funkcioniranje v odraslosti. Negotove navezanosti sicer ne gre enačiti s psihično motnjo, vendar pa predstavlja velik rizični faktor za razvoj psiholoških in socialnih težav ter motenj.

Navezanost ni vezana zgolj na otroštvo, ampak se nadaljuje skozi vse življenje. Je vseživljenjski proces, in stili navezanosti, ki so nastali v otroštvu, ostajajo bolj ali manj enaki skozi življenje. Spremembe navezanosti so mogoče, kadar se spremeni življenje primarne družine ali v partnerskih in terapevtskih odnosih (op. cit.: 52).

Za otroke v rejništvu je rejništvo priložnost, da s pomočjo rejniške družine spremenijo svoj stil navezanosti iz negotovega v varnega. Podrobneje sem se vlogi rejniške družine, ki jo ima pri spreminjanju navezanosti in njenih možnostih, da stil navezanosti spremeni, posvetila v poglavju o otroku med dvema družinama.

1.2.2 Vloga družine pri osamosvajanju mladih

Družina je družbena skupina, v kateri otrok odrašča, se telesno, čustveno in socialno razvija ter pripravlja na to, da bo nekega dne iz družine odšel in si ustvaril svoje življenje. Družina do velike mere oblikuje človeka. Posamezniku posreduje vrednote, stališča, cilje, ga uči, kako ljubiti, kako vstopati v odnose, reševati probleme in mu pomaga pri pridobivanju različnih sposobnosti in spretnosti, potrebnih za samostojno življenje in delovanje v družbi. Družina je lahko pri tem bolj ali manj uspešna, posledično je tak tudi razvoj posameznika.

Družina je socialni sistem, v katerega se otrok rodi in je prvi socialni sistem, v katerem otrok živi. S svojimi značilnostmi pomembno vpliva na osebnost otroka v vseh fazah njegovega razvoja. Starši so pomembni drugi, ki določajo svet, katerega otrok skozi proces socializacije ponotranji. Otrok si staršev ne more izbirati, zato nima vpliva na svet, ki ga ponotranji.

Družina je prostor primarne socializacije, v kateri otrok pridobi zaupanje v pomembne druge kot osebnosti in zaupanje v to, da je svet takšen, kot so ga določili starši. Skozi proces socializacije otrok postaja član družbe, za kar mora razviti osebnost in se naučiti znanj ter tehnik, ki jih za vključevanje v družbo potrebuje. Socializacija je tudi socializacija za družino, kjer otrok s tem, ko se uči vlog v družini in vlogo prevzema, postaja družinski človek (Čačinovič Vogrinčič 1998: 23–24).

Družina ima osrednjo vlogo pri psihosocialnem razvoju in razvoju osebnostne identitete otroka. Erikson (1994) ponazarja potek psihosocialnega razvoja in razvoja osebnostne identitete v osmih zaporednih stopnjah. Vsaka stopnja ima svoj razvojni cilj, obenem pa tudi možnost krize. Da bi posameznik dosegel razvojni cilj, mora razrešiti specifične probleme razvoja. Izid posamezne stopnje je odvisen od družine. Razvoj se nadgrajuje in je odvisen od uspešnosti razvoja na prejšnji stopnji. Razvojni cilji in možni slabi izidi si sledijo:

1. temeljno zaupanje – temeljno nezaupanje;
2. avtonomija – dvom, sram;
3. iniciativnost – občutki krivde in konformizem;
4. delavnost – izkušnje neuspeha, manjvrednosti in nesposobnosti;
5. identiteta – identitetna zmedenost;
6. intimnost – izolacija;
7. ustvarjalnost – stagnacija, nazadovanje;
8. integralnost – obup, gnus.

Eriksonov model kaže podrobnejšo sliko o socializaciji v družini in kompleksnost razvojnih nalog, ki jih mora družina opraviti za zdrav razvoj otroka. O podrobnostih socializacijskega procesa, predvsem pa o socialnopsiholoških nalogah, govori tudi definicija temeljne naloge družine: »Družina na svoj edinstven, poseben način omogoči in obvlada neskončno raznolikost razlik med posamezniki in ustvari skupino oziroma sistem, ki bo omogočil srečanje, soočenje in odgovornost za soočenje.« (Čačinovič Vogrinčič 1998: 19)

Definicija družine ponazarja, kako pomembna je družina v življenju posameznika, kakšen vpliv ima na njegov razvoj in kako kompleksne so njene naloge. Iz temeljne naloge lahko razberemo vrsto pomembnih nalog družine, ki bodo podrobneje predstavljene v nadaljevanju.

Starši imajo v življenju otroka pomembno in nič kaj lahko nalogo. Če želijo, da se njihov otrok zdravo razvija, morajo zadovoljiti njegove temeljne potrebe, mu zagotoviti zaščito in pogoje za osebnostni razvoj. Lidz (v op. cit.: 52–55) podaja pogoja, ki ju je potrebno zagotoviti v družinski skupini, da bi se otrok v njej lahko zdravo razvijal. Pogoja se nanašata na interakcijo med zakoncema, saj ravno ta usodno določa strukturo družine in vpliva na otrokov razvoj. V družini mora biti zagotovljena **koalicija staršev**, za kar je potrebno, da starša drug drugega podpirata v svojih vlogah in s tem povečujeta občutke varnosti in gotovosti. V odnosu do otroka upoštevata drug drugega in zagotavljata, da se vlogi zakoncev in staršev ne izključujeta, ampak dopolnjujeta. Drugi pomemben pogoj je **ohranitev generacijskih razlik**, ki zahteva, da starši v zadovoljevanju svojih potreb ne smejo postati odvisni od otrok. Otrok je tisti, ki potrebuje svojo odvisnost od staršev, da bi se počutil varnega in bi mobiliziral vse moči za lastni razvoj.

V družini se otrok uči in vpelje v družbeno pričakovane vloge. O pomenu in vplivu družine govori Stierlinov pojem **delegacije** (v op. cit.: 64–65), ki poudarja razliko med vlogo in delegacijo. Po njegovem otrok v družini prevzame poslanstvo, s katero osebno priseže zvestobo družini in z njo sklene zavezo. Otrok je delegiran, ko dobi dovoljenje in spodbudo, da se osamosvoji, a odide lahko le pogojno, saj z družino ostane povezan na dolgi vrvici. O tem priča nerazrešljiva drama ločitve kot drama vsake družine. Vezi med starši in otroci, tudi pri na videz radikalnih ločitvah, obstajajo vse življenje. Te vezi lahko vsebujejo hvaležnost, maščevanje, občutke krivde, sramu, obvezo ipd. Stierlinov koncept poudarja, da je posameznik družinski človek in da ga oblikujejo družinske izkušnje in vezi. Drama je nerazrešljiva, ker se družine ni mogoče osvoboditi. Otrok sicer lahko doseže neodvisnost od družine pod pogojem, da se uspe od nje razmejiti. Spravo doseže tako, da odstopi od obračunavanja in borjenja z družino. Če jo sprejme, se je lahko osvobodi in prevzame odgovornost za svoje življenje.

Stierlinov pojem delegacije in nerazrešljive drame ločitve vsebuje pomemben element sprave z družino. Izkušnje, ki jih pridobimo v družini so tiste, ki nas oblikujejo. Zaznamujejo nas tako izkušnje ljubezni in spoštovanja kot tudi izkušnje zanemarjanja, zlorabljanja in druge slabe izkušnje. Pri otrocih, ki živijo v rejništvu, po navadi prevladujejo ravno slednje. Stierlinov pojem delegacije odkriva pomembno dejstvo, da bodo vezi s starši tudi po namestitvi otroka v rejništvo ostale in krojile njegovo življenje. Za te otroke je še posebej

pomembno, da dosežejo spravo z družino, se soočijo z vsemi slabimi izkušnjami, se prenehajo boriti z družino in prekinejo vezi jeze ter maščevanja. Tako se bodo lahko osvobodili družine in slabih izkušenj, zaživeli samostojno in neodvisno življenje, ne da bi jih pretekle izkušnje spremljale na vsakem koraku in prevladale nad njihovim življenjem.

Ena izmed temeljnih nalog družine, ki izhaja iz spoznanja o njeni neizogibni konfliktnosti, je naloga ravnanja s konflikti oziroma **sposobnost za konflikt**. Po Mertensu (v op. cit.: 228) je sposobnost za konflikt bistvena lastnost, ki jo potrebujemo in se jo je v družini potrebno naučiti. Družina mora zavestno ustvarjati pogoje, da lahko otrok to sposobnost pridobi. Sposobnost za konflikt pomeni pridobljeno, naučeno sposobnost posameznika, da za motenimi interakcijami in komunikacijami zazna konflikt, ga prepozna in se z njim sooči, da bi ga začel reševati ali zmogel z njim živeti. Ta sposobnost je za otroka pomembna, saj mu omogoča, da sproti zazna konfliktnost v interakciji, se z njo spoprime, ne da bi moral nase prevzeti krivdo zanjo.

L´Abate (v Čačinovič Vogrinčič 2008: 46–47) podaja dve temeljni sposobnosti, ki bi se ju moral človek naučiti v družini. To sta sposobnost za ljubezen in sposobnost za pogajanje. **Sposobnost za ljubezen** ima dve komponenti, in sicer pripisovanje pomena sebi in drugim ter intimnost. Za učenje te sposobnosti potrebuje otrok ljubezen drugega. Le tako jo bo znal prepoznati v intimni izkušnji, z njo ravnati, jo z drugimi deliti, spoštljivo pomagati in sočustvovati. Otrok se v družini uči sposobnosti za ljubezen, zahtevati in pritrditi lastni vrednosti iz enega od štirih položajev samovrednotenja ali samospoštovanja:

- »Jaz sem pomemben, ti si pomemben, oba potrebujeva zmago, dokler sva skupaj.«;
- »Jaz sem pomemben, ti nisi; jaz zmagam, ti izgubiš.«;
- »Jaz nisem pomemben, ti si pomembnejši od mene; ti zmagaš, jaz izgubim.«;
- »Ker nihče od naju ni pomemben, oba izgubiva.«

Druga sposobnost, kateri L´Abate pripisuje pomen, je **sposobnost za pogajanje**. Za razvoj te sposobnosti je potrebno, da ima vsak član družine možnost, da pove, kdo je in kaj si želi. Obenem potrebuje možnost, da povabi drugega, da to pove, in šele potem raziskuje, išče rešitve in sprejema odločitve (ibid.).

Sposobnost za pogajanje se povezuje z dvema temeljnima potrebama v družini, in sicer potrebo po avtonomiji in potrebo po povezanosti, ki izhajata iz psihološke naloge družine. Na **potrebo po avtonomiji**, neodvisnosti, edinstvenosti, samosvojosti, po tem, da bi se človeka videlo, slišalo, da bi ta znal in smel skrbeti zase, nakazuje neskončna raznolikost individualnih razlik. **Potreba po povezanosti**, odvisnosti in ljubezni govori o nuji, da je ta isti posameznik umeščen v skupino, povezan z njo, da zna in sme skrbeti za druge. Pogajanje omogoči vsakemu članu dovolj dobro avtonomijo in povezanost, ustvarja možnost za edinstvenost in soočenje (Čačinovič Vogrinčič 1998).

Pomembna psihološka naloga družine je ohranjanje ravnovesja med avtonomijo in povezanostjo. Stierlin (v op. cit.: 66–67) opisuje odnose, v katerih je to ravnovesje porušeno. V odnosu vezanosti družina ravna, kot da sta varnost in zadovoljitev možni le v družini, svet zunaj nje pa je sovražen. Ti starši zavirajo razvoj otrokove samostojnosti in ga še bolj privežejo nase. Nasprotno ravnanje je odnos izrinitve. Starši otroke doživljajo kot oviro in jih silijo, da se od njih čim prej ločijo, še preden so za to sposobni in zreli. Tak otrok je prepuščen samemu sebi in je družini odveč. Omenjena odnosa pomembno vplivata na otrokovo osamosvajanje. V prvi družini otrok ne dobi priložnosti, da se osamosvoji, medtem ko v drugi ne dobi priložnosti, da postane samostojen in neodvisen, ko bo na to pripravljen.

Pravico oziroma potrebo po avtonomiji in povezanosti je pomembno dopolniti s **pravico do vseh svojih čustev**. Skynner (1994) pravi, da je družina tista, ki otroka nauči ravnanja s čustvi. V njej otrok dobi izkušnjo, da so vsa njegova čustva možna, dobra, sprejemljiva in se jih nauči obvladati, ali da so čustva nesprejemljiva in se jih nauči skrivati. Ravnanje s čustvi, ki se ga človek nauči v družini in iz nje odnese, vpliva na njegov razvoj, kvaliteto življenja, iskanje partnerja in partnersko življenje, na izvajanje starševske vloge in družinsko življenje.

Vlogo družine lahko strnem s temeljno psihološko pravico otroka. Braunmuhl (v Čačinovič Vogrinčič 1998: 11) jo definira kot **pravico do resničnosti**. To je pravica otroka, da se ga vidi, sliši, da lahko misli, kar misli, in je pravica do vseh njegovih čustev. Pravica do resničnosti je bistvena za izgradnjo občutka varnosti kot ene izmed temeljnih potreb človeka. Občutek varnosti lahko otrok zgradi le na izkušnji, da je smel izraziti svoja čustva, misli, želje, jih soočiti v družini, prevzeti odgovornost zanje, jih obvladati in spreminjati. Satir (1995) prav tako poudarja pomen občutka varnosti za otrokov razvoj in pravi, da otrok za

izgradnjo občutka varnosti v družini potrebuje dovolj dobrih izkušenj o sebi, visoko samovrednotenje in odrasle, ki mu to omogočajo.

Potreba po varnosti je najosnovnejša otrokova potreba. Velja namreč, da bolj kot se otrok počuti varnega, bolje se razvija. Prvi pogoj, ki je bistvenega pomena za otroka, je njegova družina in odnosi v njej, kar Zalokar Divjak (1999: 3) izraža s prispodobo: »Za dober skok v življenje se moramo odriniti s trdnega mesta.«

1.3 REJNIŠTVO

Tema moje diplomske naloge zajema del populacije mladih s specifično izkušnjo življenja v rejništvu in raziskuje njihovo osamosvajanje po zaključku rejništva. Institut rejništva je potrebno podrobneje spoznati, če želimo odkriti, kakšen je vpliv poteka rejništva na osamosvajanje mladih. Mladim, kot družbeni kategoriji na poti k samostojnosti in neodvisnosti, je pozornost posvečena v začetku teoretskega uvoda. Toda samo razumevanje mladih in dejavnikov, ki jih ovirajo na poti osamosvajanja, za raziskovanje moje teme ni dovolj. Če je v nadaljevanju opisana podporna vloga družine, ki jo ima danes pri osamosvajanju mladih, in vloga družine v pripravi mladih na samostojno življenje, je treba predstaviti tudi to, v čem je življenjska situacija oseb, ki so živele v rejništvu, posebna. To bo omogočilo, da razumemo, zakaj je lahko njihova pot osamosvajanja še dodatno ovirana in kakšne so možnosti, da je rejništvo zastavljeno kot projekt, ki mlade opremi za samostojno življenje in delo.

Družba družini nalaga pomembno nalogo, da poskrbi za otroke, za njihov razvoj in jih pripravi na samostojno življenje in delo. Naloga družine je kompleksna in zahtevna, kar je razvidno že iz poglavja o družini in osamosvajanju mladih. Kljub prizadevanjem družbe in željam, da bi družina vsakemu otroku zagotovila pogoje za zdrav telesni in duševni razvoj, vsak otrok takšnih pogojev, skrbi in vzgoje ni deležen.

Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (1989, Uradni list SFRJ; Mednarodne pogodbe št. 15/90) v svoji preambuli izpostavlja, da mora otrok za poln in skladen razvoj svoje osebnosti odraščati v družinskem okolju, v vzdušju sreče, ljubezni in razumevanja. S

tem določa, da je družina primarno dolžna skrbeti za koristi otroka, obenem pa tudi, da je družinsko okolje za otrokov razvoj najprimernejše.

Družina, žal, zmerom ne zmore otroku zagotoviti okolja, ki bi omogočalo njegov zdrav razvoj. Kadar v družini ni ustrezno poskrbljeno za vzgojo in varstvo otroka, ima država interes in dolžnost, da poseže v družinsko zasebnost in avtonomijo ter ukrepa v korist otroka, četudi to zahteva umik otroka iz družine in zagotovitev ustrezne nadomestne vzgoje in varstva (Končina Peternel 1998: 19).

Eden izmed ukrepov varovanja otrokovih koristi je ukrep rejništva. Ta predstavlja dobro priložnost za podporo otroku, ki začasno ne more živeti v svoji družini. Čačinovič Vogrinčič (2008: 104) dodaja, da so minili časi, ko se je zdelo, da lahko druga, drugačna družina pomaga otroku in ga socialno okrepi že s tem, da je družina. Rejništvo je zato skrbno načrtovan sistem sodelovanja, kjer nihče od udeleženih ne dela sam in ne ostane brez pomoči in podpore.

Ellis (2003: 101) pravi, da skuša rejniški dom otroku zagotoviti varno in stabilno življenjsko okolje, ki v čim večji meri posnema družino. To je storjeno z več cilji, vključno z:

- minimiziranjem otrokove travme;
- zagotovitvijo, da je otrok osvobojen nadaljnje škode;
- preskrbo okolja, v katerem bodo obravnavane otrokove izkušnje trpinčenja;
- olajševanjem primernega dolgoročnega cilja (ponovna združitev, rejništvo ali posvojitev).

Rejništvo ni zgolj socialno varstveni ukrep pomoči otroku, ampak tudi njegovi družini. Ukrep je začasne narave in vsebuje element pomoči družini z namenom, da se razmere, ki so privedle do ukrepa rejništva, s pomočjo strokovnih služb centra za socialno delo (v nadaljevanju CSD) čim prej uredijo, da se lahko otrok v čim krajšem času vrne domov (Bevc 2008).

Rejništvo zaobjema otroke z raznolikimi izkušnjami, od izkušenj zlorabljanja, zapostavljanja, nespoštljivega ravnanja, do izkušenj nemoči in krivde. Fanshel in Shinn (1978: 3) pravita, da je najvišja žalitev za otroka, ki gre preko vsega in ima moč, da ga poniža v njegovo dušo,

kadar je rojen staršem, ki niso voljni poskrbeti zanj. Biti deležen skrbi v lastni družini s strani svojih staršev je po njunem bistveno in skorajda univerzalno dejstvo življenja, prisotno domala v vseh družbah sveta. Takšna izkušnja otroka zaznamuje na najgloblji način.

Otroci, ki so v rejništvu, pogosto niso bili deležni takšne ljubezni in skrbi svojih staršev, kot bi jih v odnosu starš-otrok pričakovali. Mnogi starši že v svoji družini niso osvojili sposobnosti za ljubezen in tako ne znajo ljubiti. Pogosto so zasvojenosti tiste, ki otrokom kradejo ljubezen staršev ali pa so izkušnje zlorabljanja in zanemarjanja razbile občutek ljubezni. Tukaj vstopi rejniška družina, ki se ji nudi priložnost, da otroku nameni svojo ljubezen in skrb, a vemo, da samo to ni dovolj. Kadar je otrok v rejniški družini deležen ljubezni, je to zanj nova in dragocena izkušnja, izkušnja za vse življenje in odnose z drugimi ljudmi. Obenem je rejništvo priložnost, da otrok napreduje v razvoju in se razvije v posameznika, ki bo sposoben samostojno zaživeti in prevzeti odgovornost za svoje življenje.

1.3.1 Rejniški sistem

Rejništvo ne zajema zgolj ukrepa odvzema otroka staršem, ampak je veliko več. Označuje trdo delo, ki se začne še preden otrok zaživi v rejniški družini. Rejništvo predstavlja za otroka nov način življenja in dragoceno priložnost za pridobitev pozitivnih izkušenj, pomembnih za vso življenje. Rejništvo je delo v rejniškem sistemu, ki združuje vse pomembne akterje, da skozi proces sodelovanja delujejo v smeri zagotavljanja otrokovih koristi.

»Rejniški sistem je sistem, ustvarjen za otroka, da mu zagotovi dobre življenjske pogoje, ko jih matična družina ne more.« (Čačinovič Vogrinčič 2008: 104) Opredelimo ga lahko kot sistem, ki vzpostavlja in vzdržuje sodelovanje med matično družino, rejniško družino, otrokom v rejništvu in CSD. Sistem varuje koristi vseh udeleženih (op. cit.: 100).

Rejništvo pogosto vidimo kot proces medsebojnega sodelovanja rejniške družine, otroka in CSD. Matična družina je iz tega projekta sodelovanja, pomoči in podpore izpuščena. Tukaj vstopi stroka socialnega dela, da v projektni skupini soustvari sodelovanje v delovnem odnosu, vključi matično družino in zagotovi prispevek vseh udeleženih v problemu, da ti raziskujejo svoj delež k rešitvi, osrednje vodilo pa ostajajo koristi konkretnega otroka.

Rejniški sistem je obenem varen prostor za otroka, ki omogoča njegovo udeležbo, sodelovanje, izkušnjo, da ga drugi jemljejo resno, da je enakopraven sogovornik, in je sistem, ki zagotavlja, da je ob pomoči socialnih delavcev slišan njegov glas, ki prepogosto ostaja preslišan. Rejništvo je ne nazadnje ukrep, namenjen otrokom, varuje njih in njihove koristi, zato mora biti njegova vloga osrednja vloga v rejniškem sistemu.

Rejniški sistem potrebuje institucijo, kot je CSD, javni zavod, ki zagotavlja kvaliteto in pogoje za vzdrževanje kompleksnega sistema projektnih skupin in ekip strokovnjakov, ki v procesih pomoči in podpore sodelujejo (op. cit.: 104). Da bi rejniški sistem deloval, je potrebno sodelovanje vseh štirih akterjev v sistemu: matične družine, rejniške družine, otroka v rejništvu in CSD. Vsi deli sistema in vloge, ki jih v sistemu imajo, bodo predstavljeni v nadaljevanju teoretskega uvoda.

1.3.1.1 Matična družina

Za družino, v kateri je bil otrok rojen, iz nje izvzet in nameščen v rejniško družino, se uporabljajo različna poimenovanja. Zasledimo roditeljska družina, biološka družina in družina krvnih staršev, ki poudarjajo krvne vezi med starši in otroci nasproti socialnim vezem. V socialnem delu, tako v teoriji kot v praksi, se je uveljavil izraz matična družina in to poimenovanje bom v diplomski nalogi uporabljala tudi sama.

Matične družine so bile dolgo časa označene kot problematične družine, družine, ki ne zmorejo, nasproti rejniškim, zdravim in uspešnim družinam. Probleme, ki so se v teh družinah pojavili, so ljudje prenesli v lastnost družin samih. Tako smo iz problema v družini dobili problematično družino, kar je zameglilo resnično naravo problema. To je vodilo k veliki stigmi matičnih družin, ki se jih drži še danes.

Čačinovič Vogrinčič (2008) poudarja, da moramo o matičnih družinah govoriti kot o družinah s problemi, kar pomeni zgolj to, da potrebujejo pomoč in spremembe in ne da so družine same problematične. Matično družino bremenijo stiske in številni problemi, ki jih sama več ne more rešiti. Pogosti so občutki nemoči, obupa, jeze in strahu. Družina potrebuje pomoč, da bo začela reševati svoje probleme, da se bo usposobila in vrnila otroka nazaj v družino.

»Matična družina je družina, v kateri se je otrok rodil in v njej živel, dokler družina sama ali strokovnjaki niso ugotovili, da otroku ne more dati tistega, kar je razumno pričakovati, da bo mogla zagotoviti za otrokovo rast in razvoj.« (op. cit.: 107–108) To so družine, ki potrebujejo pomoč in podporo, da bodo zmogle spremembe, da se bo lahko njihov otrok vrnil domov. Da bi do vrnitve otroka v matično družino prišlo, je pomembno, da je družina osveščena o razlogih, zakaj je do ukrepa rejništva prišlo. S tem ima utirjeno pot sprememb, saj ve, kaj je tisto sporno in neprimerno, kar mora spremeniti, da se bo njihov otrok lahko vrnil domov. Munc (2008) opozarja, da v praksi starši pogosto ne vedo, zakaj jim je bil otrok odvzet in kaj morajo spremeniti, da otroka vrnejo v družino.

Matično in rejniško družino je potrebno nujno in jasno razločevati. Čačinovič Vogrinčič (1991: 20–21) poudarja, da razlikovanje ni nujno le za otroka, ampak za vse v rejniškem sistemu. Z jasno razmejitvijo dobimo vmesni prostor, prostor za strokovno intervencijo, kjer se družinama in otroku lahko pridruži socialna služba. Razlike med družinama je potrebno raziskati in vzpostaviti, ne pa prikrivati in brisati, kot da bi ena lahko nadomestila in izločila drugo. Z razlikovanjem družin otroku omogočimo, da se v tej situaciji znajde in zna preiti iz ene družine v drugo ter živeti v obeh. Potrebe po razlikovanju družin ne smemo razumeti na način, da razlikovanje vzpostavlja tekmovalnost med družinama, ampak je potrebna predvsem za razlikovanje vlog, ki jih v sistemu prevzemata.

1.3.1.2 Rejniška družina

Rejniška družina je pomemben del rejniškega sistema. Tako matičnim kot tudi rejniškim družinam stigma ni prizanesla. Rejništvo je oblika socialnega starševstva, ki se ga kot takega stigmatizira. V naši družbi je še zmerom prisotno priseganje na krvne, biološke vezi. Zaviršek (2010) pravi, da v skupnosti rejniška družina ni enakovredna družini krvnega sorodstva, ne glede na to, da otroci ne morejo živeti v njej.

Otroku, ki je v rejništvu, rejniška družina v mnogih pogledih predstavlja varovalo. Družina ima možnost, da otroku zagotovi pozitivne in dragocene izkušnje ter vse tisto, za kar je bil v matični družini prikrajšan. Tako se poglavje o družini in osamosvajanju mladih navezuje tudi na rejniško družino, ki je za mnogo otrok druga, pomembna priložnost, da pridobijo izkušnjo doma, nadoknadijo zamujeno v razvoju, pridobijo sposobnosti in znanja, potrebna za

samostojno življenje po odhodu iz rejniške družine, spremenijo destruktivne vzorce ravnanja, čustvovanja in se pomembno pomirijo s svojo preteklostjo ter preteklimi izkušnjami.

Rejniki so strokovni sodelavci CSD in sodelavci matičnih staršev. Soustvarjajo oporo otroku, ki jim je zaupan v varstvo in vzgojo. Za opravljanje rejniške dejavnosti potrebujejo posebna znanja, in sicer znanja o vzgoji, družini, njeni notranji dinamiki, o vplivu družinske izkušnje na otrokov razvoj idr., da zmorejo opraviti zahtevne naloge, kot so otroku omogočiti dobre izkušnje; ga socialno okrepiti in sprejeti; mu dati izkušnjo spoštovanja, skrbi in zavzetega zanimanja; videti njegove rane; znati zaprositi za pomoč, ko sami ne morejo dovolj dobro pomagati in moči sodelovati z matično družino (Čačinovič Vogrinčič 2008: 110).

Munc (2008) označuje rejnike kot ljudi, ki so v svoje družinske kroge pripravljeni sprejeti tuje otroke in jim ponuditi začasni nadomestek doma. Ravno dom rejniške družine je pomemben element rejništva, ki otroku nudi dragoceno izkušnjo. Berglez (2005: 91–92) dodaja, da rejnike odlikuje posebna sposobnost, da odprejo srce in vrata svojega doma, in vrata vseh sob v njem, za človeka, ki pogosto prihaja iz povsem drugačnega sveta. S seboj nosi svoje vzorce in jih ponavlja, rejniki pa vedno znova sprejemajo vse, kar se dogaja in potrpežljivo naravnavajo v pravo smer. Otroci, ki so v rejništvu, so bili prevečkrat razočarani in zatajeni, zato na rejnikih preizkušajo in od njih pričakujejo tako ravnanje, ki jim bo povrnilo osnovno zaupanje, da je svet dober in lep, ter da bodo kot odrasli ljudje vstopili vanj in se svobodno odločali za prave stvari. Naloga rejnikov je, da skrbijo za dostojanstvo otrok, so hrabri, veseli, delovni, skrbni, odprti in nudijo veliko ljubezni.

Osebe, ki izvajajo rejniško dejavnost, imajo pomembno in odgovorno nalogo. Prej naštete sposobnosti, lastnosti in spretnosti, ki naj bi jih odlikovale, so oblikovane v luči največjih koristi za otroka. Morda je preveč iluzorno pričakovati, da vsak, ki izvaja rejniško dejavnost, izpolnjuje vse te zahteve. Toda pomembno je, da otrokom v rejništvu zagotavljajo čim boljše pogoje za njihov razvoj in jim omogočijo izkušnje, pomembne za vse življenje.

Rejniško dejavnost opravlja oseba, ki ji je podeljeno dovoljenje za izvajanje tovrstne dejavnosti. Rejniške dejavnosti pa ne izvaja zgolj ta oseba, ampak tudi osebe, ki z njo živijo, čeprav je le ona usposobljena, ima dovoljenje in ustrezno pogodbo (Berglez 2008 b). Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (Uradni list RS, št. 110/02, 56/06 – Odl. US, 114/06; v

nadaljevanju ZIRD) v 4. odstavku 2. člena rejniško družino opredeljuje kot družino, v kateri se izvaja rejniška dejavnost in jo sestavljajo rejnik in vse osebe, ki z rejnikom živijo.

Bivša rejnica Berglez (2005: 45) pravi, da se rejniškim družinam reče družina zgolj zato, ker se po najboljših močeh poskušajo tako obnašati. Pravno nimajo družinskih vezi. Beseda družina tako poudari prizadevanja in odnose med posameznimi člani – stil življenja. Rejniki do otroka gojijo osebni odnos, kot da bi bili njihovi starši. Skušajo ravnati kot prave mame in pravi očetje. K temu bi dodala, da za otroke ni pomembno, ali so vezi pravne ali ne, temveč jim je pomembnejša varnost v odnosu, dom in družina.

Banko (1988: 64) opredeljuje rejniške družine kot družine, ki rejencu nudijo zavetje, da ta razvije oziroma nadaljuje tisto, kar je oziroma bi v matični družini začel, če ne bi bilo to tako ali drugače prekinjeno. Rejniška družina naj bi skrbela za to, da otrok v njej razvije občutek varnosti, pripadnosti in samospoštovanje. To so tri področja, kjer je večina teh otrok občutila primanjkljaj, in so za razvoj osebnosti osrednjega pomena. Za otroka v rejništvu je pomembno, da postane enakovreden član družine. Ta mu mora omogočiti identifikacijo z družino in lastno potrditev.

Rejniška družina je družina s svojimi družinskimi vzorci, stili, ideali in nazori. Tudi rejniške družine so med seboj različne in nikakor niso zagotovilo, da bo otrok v njej deležen zglednih razmer, veliko ljubezni, pomoči, podpore, pozitivnih čustev, ugodnih življenjskih vzorcev in drugega, kar se v nekakšnem idealu rejniške družine pričakuje oziroma kar bi si za vsakega rejenca želeli (Berglez 2008 b).

Nadalje Berglez (op. cit.: 26) opozarja, da definicija rejniške družine kot varne in ljubeče nadomestne družine ne vzdrži vedno. Kako bo v rejniški družini, je precej nepredvidljivo, zato je pomemben nadzor nad izvajanjem ukrepa rejništva. Strinjam se, da rejniška družina sama po sebi ni zagotovilo, da bo otrokovo življenje boljše, da mu bo nudila vse tisto, kar potrebuje, a to še ne pomeni, da lahko rejniške družine že vnaprej črnimo. To pomeni le, da mora stroka socialnega dela kontinuirano sodelovati v rejniškem sistemu, spremljati izvajanje rejništva in storiti vse v dobrobit otroka, četudi to pomeni namestitev v drugo rejniško družino ali institucionalno varstvo. Nihče ne pričakuje in pravi, da imajo rejniki lahko delo. Delo je naporno, zahteva posebno skrb, senzibilnost, potrpežljivost in tudi strokovno podporo.

Kako uspešno bo rejništvo za posameznega otroka, je odvisno tudi od tega, kakšen pristop bo rejniška družina ubrala. Holman (1980: 75–78) razlikuje dva koncepta rejništva:

- **ekskluzivno ali izključevalno rejništvo** – rejniki skušajo otroka, ki je v rejništvu, zadržati znotraj meja rejniške družine in ne dopuščajo drugih stikov in odnosov. Predvsem skušajo izločiti biološke starše, o katerih imajo sovražno mnenje (ti se jim gnusijo, menijo, da si ne zaslužijo, da imajo otroka ipd.) in do njih čutijo odpor. O preteklih otrokovih izkušnjah ne govorijo. Sebe vidijo kot naravne starše, s čimer skušajo otrokove biološke starše nadomestiti. Matično družino, znanje o njej in stik s socialno službo skušajo izključiti z namenom zagotovitve varnosti in stalnosti v odnosu z otrokom;
- **inkluzivno ali vključujoče rejništvo** – rejniki imajo do otrokovih staršev bolj pozitiven odnos. Omogočajo nadaljevanje otrokovih stikov s starši. Otroku zagotavljajo, da spozna preteklo izkušnjo in je seznanjen s svojo rejniško situacijo. Poudarjajo otrokovo potrebo, da razvije občutek lastne identitete, kdo je in kakšna je njegova zgodovina, kar omogoča njegovo integracijo v novo okolje. Takšen pristop omogoča sodelovanje rejniške družine, matične družine, otroka in socialne službe.

Študije so pokazale, da je inkluziven koncept rejništva povezan z njegovo uspešnostjo. Ekskluzivno rejništvo je manj uspešno, saj v odnosu z otrokom ustvarja konfliktnost in zmedenost (ibid.). Inkluziven koncept rejništva je koncept, ki ga predstavljam skozi poglavje o rejništvu, saj označuje ravnanje, ki v največji meri zagotavlja otrokove koristi.

Za otroka je rejniška družina druga in drugačna družina, v kateri vladajo druga pravila, vloge in delovne naloge pa so drugače razdeljene. Družina ima drugačen način komuniciranja in ravnanja s čustvi. Otrok mora v rejniški družini šele pridobiti vlogo, prevzeti naloge, spoznati meje, pravila, hierarhijo moči idr. V kakšni meri mu bo vse to uspelo, je odvisno predvsem od razvidnosti rejniške družine, h kateri pripomorejo znanja rejnikov o družini in pogovor z otrokom o rejniški družini (Čačinovič Vogrinčič 2008).

Čeprav pravimo, da je rejniška družina za otroka druga in drugačna družina, je pomembno, da jo razumemo kot komplementarno biološki družini (Prosen Boštjančič 2006). Kadar rejniško družino razumemo na tak način, upoštevamo bistvo rejništva, ki ga Repotočnik (2001: 3)

definira kot: »Vzpostavitev odnosa, ki bo otroku dopolnil odnos z njegovimi starši tam, kjer so oni pustili praznine in rane, ki jih niso znali ali zmogli zapolniti ali ublažiti«. Namestitev otroka v rejništvo predstavlja širitev otrokovega že vzpostavljenega družinskega sistema, kjer je rejniška družina zgolj podsistem v njegovem družinskem sistemu.

Takšno razumevanje rejniške družine osvetljuje njeno vlogo v življenju otroka, ki je v rejništvu. To nas že navaja k temu, da govorimo o otrocih z dvema družinama. Širitev družinskega sistema ni pomembna zgolj z vidika otrokovega razvoja in možnosti, da se opremi za samostojno življenje, ampak mu širi možnosti pomoči in podpore tudi pri danes oteženem procesu osamosvajanja.

V rejniški družini je tako kot v matični družini pomembno zavezništvo med starši in njihova sposobnost, da ohranijo generacijske razlike. Ta dva Lidzova koncepta sem predstavila že v poglavju o vlogi družine. Koncepta se mi zdita pomembna, zato ju na tem mestu še enkrat omenjam in navezujem na rejniško družino. Starši otrok, nameščenih v rejništvo, pogosto zavezništva in ohranitve generacijskih razlik niso zmogli. Otroci niso pridobili te pomembne izkušnje, in kot pravi Čačinovič Vogrinčič (2008: 112), v rejništvo pridejo predvsem s slabimi izkušnjami, v vlogah krivcev za konflikte in probleme staršev ali spore med njima in z nalogo razbremenjevalcev staršev v konfliktih. Rejniška družina ima priložnost, da te otrokove slabe izkušnje nadomesti z dobrimi izkušnjami. Za otroka je pomembno tudi, da mu je v rejniški družini dovoljeno biti otrok, imeti temu pripadajoče mesto in vlogo v družini.

Nanizala sem vrsto nalog in zahtev, ki bi jih morala rejniška družina izpolnjevati, da bi bilo otroku življenje v rejniški družini v čim večjo korist. Želela bi poudariti, da so rejniške družine zgolj družine in rejniški starši zgolj starši, ki niso popolni in delajo napake. Od njih nihče ne pričakuje popolnosti, ampak zgolj to, da dobro opravijo nalogo, da poskrbijo za otroka, ki jim je zaupan v varstvo in vzgojo. S poudarjanjem nalog rejniške družine sem želela prikazati njeno pomembno vlogo pri ustvarjanju sprememb v življenju otroka. Moj namen je bil tudi poudariti, da za otroke, ki so v rejništvu in imajo za seboj slabe izkušnje, ni nič izgubljeno. Zanje rejništvo predstavlja dodatno priložnost, da se opremijo za samostojno življenje.

1.3.1.3 Otrok med dvema družinama

O otrocih v rejništvu govorimo kot o otrocih z in med dvema družinama. Živijo z dvema družinama, kar je zahtevna naloga, ki se jo morajo naučiti. Obenem živijo med dvema družinama, prehajajo iz ene družine v drugo. To zahteva podporo in pomoč odraslih, da bi zmogli in da bi jim bilo takšno življenje v korist, ne v škodo. Dejstvo, da živijo z dvema družinama in med njima prehajajo, je lahko v korist otroka, kadar sta družini komplementarna dela razširjenega družinskega sistema.

Čačinovič Vogrinčič (2008: 105–106) poudarja, da so za otroka, ki živi v rejniški družini, ključnega pomena dobri sogovorniki in pogovor. Otrok živi med dvema družinama v vmesnem prostoru, prehaja od ene družine do druge in nazaj, kar je za samega otroka zahtevna naloga. Ravno zato potrebuje sogovornike, s katerimi se bo učil za življenje v dveh družinah in s čimer bo pripravljen tudi na vrnitev v matično družino. Otrok se mora vživeti v rejniško družino, da bi tam zmogel živeti in se vanjo umestiti. Pomoč, podporo in pogovor potrebuje tudi za življenje z matično družino, da predela občutke izgube, žalovanja, dvome in da varuje matično družino v sebi. Otrok potrebuje priložnost, da pove, kdo je, kaj si želi, kaj misli, čuti in kako se vidi v odnosu z družinama.

Pogosto smo priča izpovedim rejniških družin, da je za otroka težko, da prehaja iz ene družine v drugo in da mu takšno prehajanje povzroča škodo (Rakar et al. 2010). Ali so to tudi izpovedi otrok? Na otroke prepogosto gledamo zgolj skozi njihovo nebogljeno naravo, ob tem pa pozabljamo, da so človeška bitja, ki zmorejo in hočejo povedati, kaj čutijo, mislijo in si želijo. Za to potrebujejo le priložnost in spodbudo s strani odraslih. Verjamem, da je otroku v rejništvu težko. Težak je že odhod iz matične družine, saj ima otrok starše rad ne glede na vse. Za otroka je prav tako težko živeti v rejniški družini. Ta je zanj druga in drugačna družina, kjer verjetno velja povsem nov red, kot je veljal v matični družini. Menim, da otroci takšno življenje zmorejo, če seveda dobijo dovolj pomoči in podpore. V tem primeru bi zmogli tudi prehajanje med družinama. Morda je težava v tem, da sami rejniki dvomijo v koristnost teh prehajanj, otroci pa nimajo potrebnega dovoljenja, da gredo k matični družini in se iz nje vrnejo.

Mnogi poudarjajo, da je razpetost otroka med rejniško in matično družino zanj škodljiva. Perpar (2008: 75) pravi, da razpetost otroka med matično in rejniško družino, večkratna selitev iz ene v drugo, vrtenje v krogu upanj, pričakovanj, razočaranj in prelomljenih obljub, za otroka gotovo ni dobra, ampak slabo vpliva na njegovo samozavest. Otrok ne more razviti občutka dolgotrajne varnosti in pogosto čuti, da je kriv, kar nikoli ni res. Otrok dobiva tudi različne informacije. Sporočajo mu, da se bo kmalu vrnil v matično družino, na drugi strani pa mu rejniška družina zatrjuje, da je pri njih njegov dom.

Ob vseh teh dilemah stikov otroka z matično družino se pozablja na samo definicijo ukrepa rejništva. Gre za začasen ukrep, dokler družina ne bo zmogla sprememb, ki jih otrok potrebuje, da bo lahko varno živel doma. Rejništvo predvideva vrnitev v matično družino, zato je nesmiselno že vnaprej ukrep obsojati na propad, trditi, da vrnitev ni mogoča, da ne bo uspela in da je nesmiselno ter škodljivo vzdrževati stike otroka z matičnimi starši.

Bider Humar (2007: 31) pravi, da so za otroka njegovi biološki starši najpomembnejši, saj da imajo otroci že po naravi brezpogojno radi svoje starše. Iz tega izhaja, da je za otroka ena najtežjih travm ravno ločitev od staršev. Zato je pomembno, da rejniška družina ohrani spoštovanje do otrokovih staršev, saj jih bo ta vse življenje nosil s sabo, o čemer govori Stierlinova drama ločitve. Obenem je pomembno tudi ovrednotiti dejanja staršev, ki so bila za otroka zlorabljajoča.

Otrok potrebuje topel in čustveno varen stik z odraslimi, če se želi razviti v zdravo in funkcionalno osebo, ki bo sposobna samostojnega in neodvisnega življenja. Varna navezanost otroka na starše oziroma skrbnike je namreč temeljnega pomena za njegov zdrav razvoj, o čemer sem podrobneje pisala pri teoriji navezanosti. Ravno vprašanje navezanosti, torej ali naj se na otroka navežejo ali ne, je večna dilema rejnikov. Toda primarno vprašanje ni, ali naj se rejnik naveže ali ne, ampak kako naj otroku omogoči, da se bo varno navezal nanj (Kompan Erzar et al. 2011). Otrokov razvoj je namreč v temelju odvisen predvsem od odnosa s starši. Otroci, ki živijo v rejništvu, so bili pogosto izpostavljeni travmatičnim in škodljivim odnosom, doživeli so odnosno travmo in razvili negotovo navezanost na starše. V rejniški družini se pojavi možnost preoblikovanja nevarne navezanosti v varno, pri čemer je odločilna drža, ravnanje in skrb rejnikov, ki morajo varno navezanost spodbujati in omogočiti (ibid.).

Navezanost je pomembna tema v rejništvu, kateri se veliko pozornosti posveča v literaturi, v praksi pa žal premalo. Varna navezanost je pomembna za vsakega posameznika, saj ustvarja varne pogoje za kakovostno življenje, tudi v odraslosti. Še toliko pomembnejša je za tiste, ki imajo slabe izkušnje odnosa s starši in so razvili negotovo navezanost. Ta zgolj krepi njihovo stisko in ob že tako težki življenjski situaciji dodatno omejuje možnosti zdravega razvoja in funkcionalnega življenja.

O pomenu navezanosti otrok, ki so v rejništvu, na osebe, ki rejniško dejavnost izvajajo, je bilo opravljenih vrsto raziskav. Chisholm (v Levy, Orlans 2003: 165) izpostavlja dve pomembni ugotovitvi, izpeljani iz raziskav in kliničnih izkušenj. Veliko otrok z izkušnjami zlorabe, zanemarjanja in negotovo navezanostjo na starše po namestitvi v zdravo in ljubečo rejniško družino napreduje. To poudarja pomen občutljivega in stabilnega starševstva. Pomembna je tudi druga ugotovitev, ki odkriva, da se pri otrocih, ki imajo negativne izkušnje in so negotovo navezani na starše, njihova psihosocialna stiska nadaljuje tudi po tem, ko so dlje časa živeli v veliko boljšem okolju, a niso oblikovali varne navezanosti na rejnike. Omenjeni ugotovitvi potrjujeta to, kar je izpostavila Čačinovič Vogrinčič (2008), da so minili časi, ko se je zdelo, da rejniška družina pomaga otroku že s tem, da je družina. Otrok ne potrebuje zgolj varnega okolja, odsotnosti zlorabljanja in zanemarjanja, ampak potrebuje poln čustveni odnos z osebami, ki zanj skrbijo.

Tudi Kelly (2000: 24) poudarja pomembnost prispevka oseb, ki izvajajo rejniško dejavnost, pri spreminjanju odnosov navezanosti. Opisuje dve poti, po katerih lahko razrešijo probleme navezanosti. Rejniki kot nadomestni starši lahko dopolnjujejo in podpirajo navezanost med ločenimi starši in otrokom s tem, ko zagotovijo dodatni in dosledni objekt navezanosti in ne iščejo možnosti, kako zamenjati in nadomestiti obstoječo navezanost. S tem namenom morajo rejniki spodbujati starše, da obiščejo otroka, biti s starši v zavezništvu, jih vključevati v vse aspekte otrokovega življenja in se odzivati na spremembe otrokovih potreb in želja, izraženih pri njem samem. Na drugi poti rejniki zagotavljajo otrokom pogoje za novo navezanost, dolgotrajen objekt navezanosti. V tem primeru otroku pomagajo, da svobodno vstopi v nov odnos navezanosti, mu za to zagotavljajo pogoje, občutek stalnosti in varnosti, ter se trudijo, da otrokovi starši ta nov odnos podprejo. Prva pot je primernejša pri kratkotrajnih namestitvah v rejništvo, medtem ko je druga primernejša takrat, kadar starši niso sposobni ali se ocenjujejo kot nesposobni poskrbeti za svoje otroke.

Naloga, da otrokovi starši sprejmejo in podprejo nov odnos otrokove navezanosti, je zahtevna in ni za pričakovati, da bo izpolnjena brez večjih naporov vseh v rejniškem sistemu. Pri tem ima pomembno nalogo rejniška družina, ki se mora matični družini narediti razvidna in je ne izključevati iz otrokovega življenja. Tako matična kot tudi rejniška družina pri tem potrebujeta pomoč in podporo socialnega dela. Individualna projektna skupina je prostor, kjer se tema navezanosti lahko odpre in pomaga staršem, da bodo lahko sooblikovali novo otrokovo navezanost. Tako kot se otroku pomaga, da zaživi med dvema družinama, se tudi matični družini pomaga, da sprejme, da sta sedaj v otrokovem življenju dve družini. Otrok mora čutiti, da starši podpirajo novo navezanost, da jo bo sploh upal razviti.

Do sedaj sem že večkrat omenila pomen vključenosti matične družine v otrokovo življenje v času, ko je ta v rejništvu. Stiki otrok, ki so v rejništvu, z njihovimi starši, je pomembno vprašanje, deležno vrsto polemik, zato bom v nadaljevanju pozornost posvetila ravno temu vprašanju.

Stike otroka, ki je v rejništvu, s starši ureja slovenska zakonodaja. Starši imajo pravico do stikov z otrokom v rejništvu v obsegu in na način, ki je otroku v korist. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list SRS, št. 15/76, 30/86, 1/89, 14/89, Uradni list RS, št. 13/94, 82/94, 29/95, 26/99, 60/99, 70/00, 64/01, 110/02, 42/03, 16/04, 69/04 –UPB1, 101/07 – Odl. US, 122/07 – Odl. US; v nadaljevanju ZZZDR) določa, da so stiki predvsem pravica otroka, s katero se v prvi vrsti zagotavlja njegova korist. Kadar stiki ogrožajo korist otroka, lahko sodišče, po predhodno pridobljenem mnenju CSD in mnenju razsodnega otroka, pravico do stikov odvzame ali omeji, tako da se ti izvršujejo pod nadzorom tretje osebe, ali da se ne izvajajo z osebnim srečanjem ali druženjem, ampak na drugi način (Zupančič, Novak 2008).

Praksa sicer kaže, da starši možnosti za stike izkoristijo v manjšem obsegu. Mnogi otrok po oddaji v rejništvo daljši čas ne obiščejo, ker se počutijo krive in jim je ob stiku z otrokom neprijetno (ibid.). Omenjena praksa nakazuje tudi na slabo prakso socialnega dela. Stiki so pomembna tema, ki se jo ureja na srečanjih znotraj individualne projektne skupine. Kadar stiki ne ogrožajo otrokovih koristi, so definirani kot želen razplet. Ta mora biti oblikovan v

delovnem odnosu in zastavljen kot izviren delovni projekt pomoči, v katerem so ubesedeni vmesni cilji in posamezni koraki, kako te cilje doseči (Čačinovič Vogrinčič et al. 2008).

Pri zagotavljanju stikov ima svojo nalogo tudi rejniška družina. Zakon osebam, ki izvajajo rejniško dejavnost, nalaga dolžnost, da omogočajo in spodbujajo stike med otrokom, ki je v rejništvu, in starši, razen v primeru, da so bili stiki staršem omejeni ali odvzeti (26. člen ZIRD). Kadar rejnik omejuje stike in za to ni pravne podlage, predstavlja to kršitev rejnikovih dolžnosti in ogrožanje otrokove koristi, čemur lahko sledi tudi zamenjava rejnika s strani CSD (Zupančič, Novak 2008).

Pri stikih otrok s svojimi starši ima pomembno vlogo CSD. Ta mora nuditi ustrezno strokovno podporo otrokom in staršem, da ti ponovno vzpostavijo stike. Prav tako mora biti rejnik deležen podpore glede ohranjanja stikov med otrokom in njegovimi starši. Ta lahko pomembno motivira ohranjanje stikov in jih tudi odločilno zavira (ibid.).

O stikih otrok v rejništvu z njihovimi starši je bilo opravljenih vrsto raziskav. Med pomembnejše lahko uvrstimo britanski raziskavi, ki sta odkrili pomembno povezavo med odsotnostjo stikov z matično družino in slabo emocionalno prilagoditvijo otroka ter občutki negotovosti in zmedenostjo glede lastne identitete otroka (McAuley 1997). Pri otrocih, ki so v rejništvu živeli več let in so imeli malo ali sploh nobenih stikov z matičnimi starši, so odkrili več negativnih posledic. Povezava je sicer kompleksna, a je kljub temu pomembno vodilo pri delu z rejniškim sistemom. Opozarja na morebitno škodo, ki se jo lahko povzroči, če se stikom ne namenja dovolj pozornosti. Raziskava iz leta 1984 je še pokazala, da ima zgolj 21 % otrok občasne stike s starši (ibid.).

Čačinovič Vogrinčič (1991) poudarja, da je tudi otroku v rejniški družini potrebno zagotavljati njegove temeljne pravice. Teh ne zagotavljamo, če mu ne zagotovimo povezanosti z matično družino, kontinuiteto te otrokove stvarnosti. Izkušnje, ki jih lahko dobi otrok kot član rejniške družine, so težko nadomestljive in za odraščanje pomembne. Obenem je rejniška družina, če je za otroka varna in razvidna, prostor, kjer je najlažje zagotoviti temeljne psihološke pravice otroka.

Ker govorimo o rejniški družini kot nadomestni družini, katere naloga je, da prispeva k temu, da otrok dobi zaupanje, nove moči, spoštovanje, da izkusi ljubezen, nadomesti pomanjkanje in predvsem pridobi pozitivno družinsko izkušnjo, je pomembno, da rejniška družina izvršuje vse psihološke naloge družine, ki naj bi jih izpolnjevala že matična družina in so za otrokov zdrav razvoj bistvenega pomena. Definicija temeljne naloge družine in iz nje izpeljane naloge so podrobneje predstavljene v poglavju o vlogi družine pri osamosvajanju mladih.

Otrok je osrednji del rejniškega sistema. Njegovo življenje v rejniški družini, varstvo in vzgoja, ki ju je deležen, imata prav tako cilj, da ga usposobita za samostojno življenje in delo. Položaj otroka, ki je v rejništvu, je specifičen iz tega vidika, da pri procesu njegovega osamosvajanja ne igrata pomembne vloge zgolj matična in rejniška družina, ampak tudi CSD. Socialni delavec, ki kontinuirano spremlja izvajanje rejništva in spodbuja sodelovanje vseh v rejniškem sistemu, lahko prispeva pomembno podporo in pomoč na poti osamosvajanja ter osamosvojitev po zaključenem rejništvu zastavi kot izviren delovni projekt pomoči. Vlogo socialnega dela v rejništvu predstavljam v nadaljevanju in s tem ponazarjam možnosti, ki jih socialno delo nudi tudi za podporo pri procesu osamosvajanja.

1.3.1.4 Socialno delo v rejništvu

Rejniški sistem, ki zajema matično družino, rejniško družino, otroka, nameščenega v rejništvo, in CSD, je kompleksen sistem, v katerem ni mogoče pričakovati samodejnega sodelovanja vseh udeleženih. Prej lahko pričakujemo pojav konfliktov, obtoževanj, zavračanj in še česa podobnega, kar ni v otrokovo korist in še dodatno otežuje njegovo življenjsko situacijo. Tukaj nastopi stroka socialnega dela, ki je skozi svoj razvoj, vključevanje matične družine, partnerstvo med matično in rejniško družino, razvila kot imperativ. Socialno delo v rejništvu je tako postalo delo v sistemu in s celostnim sistemom, ki zajema rejniško družino, matično družino, otroka v rejništvu in strokovne delavce CSD (Čačinovič Vogrinčič 2008).

Kufeldt (v Rakar et al. 2010: 66) imenuje koncept dela v rejništvu, ki vključuje matično družino, inkluzivno rejništvo [*inclusive foster care*]. Vlogo stroke vidi v zagotavljanju varnosti, otroku razvidne stalnosti življenja in vzdrževanja stikov z matično družino. Slednje razume kot stalnost vezi in navezanosti, vendar ne nujno skupnega življenja. Otrokove vezi,

odnose in navezanosti je potrebno prenesti v kontekst rejništva, kar zahteva vključitev matične družine in sodelovanje z njo kot temeljno doktrino dela.

Rejništvo je definirano kot začasen ukrep. Povezuje se z nalogo, da se hkrati začne projekt podpore in pomoči družini, da bi zmogla spremembe, potrebne za vrnitev otroka. Začasnost daje socialnemu delu nalogo, ga usmerja, da ukrep rejništva pospremi z načrtom sodelovanja, dela z matično družino in je v nenehnem stiku z rejniškim sistemom (op. cit.: 64).

Socialno delo v rejništvu mora biti delo v delovnem odnosu kot osrednjem načinu dela. To je odnos pomoči v socialnem delu, ki označuje odnos med socialnim delavcem in uporabnikom, ki je definiran kot ekspert iz izkušenj. Socialni delavec in uporabnik sta sodelavca v skupnem projektu z nalogo raziskovanja in soustvarjanja želenih izidov. Delovni odnos vzpostavlja in varuje pogoje za soustvarjanje procesa pomoči ter prispeva k učinkovitosti in uspešnosti sprememb (Čačinovič Vogrinčič et al. 2008).

Delovni odnos soustvarjanja temelji na dveh pomembnih konceptih, in sicer:

- Hoffmaninem konceptu **etike udeleženosti**, ki nadomešča moč socialnega delavca s sodelovanjem, v katerem nihče nima zadnje besede in kjer nihče ne potrebuje zadnje besede. Socialni delavec ni več tisti, ki poseduje resnico, ampak šteje tudi resnica otroka, rejnikov, matičnih staršev in s tem odnos, v katerem se pomoč resnično soustvari. Moč socialnega delavca, da poseduje resnice in rešitve, nadomesti občutljivo skupno iskanje in raziskovanje z eksperti iz izkušenj (ibid.);
- Saleebeyevem konceptu **perspektive moči**, ki nas usmerja v iskanje moči uporabnikov. Delo iz perspektive moči označuje dvoje: delo na tem, da se poveča socialna moč posameznika, družine in individualna oziroma družinska kompetentnost za premagovanje težav in odkrivanje ter uporaba posameznikovih in družinskih virov moči. V delovnem odnosu sprašujemo po tem, kaj zmorejo, na kaj so se doslej opirali, kje so njihove močne strani in na tem zastavimo pomoč (Čačinovič Vogrinčič 2006).

Ravnanje iz perspektive moči ljudem omogoči novo dragoceno izkušnjo, s tem ko jim osvetli, da znajo in zmorejo, da so imeli v preteklosti tudi dobre izkušnje, da se zavedo svojih znanj, sposobnosti, talentov in drugih močnih strani. Delo iz perspektive moči ni imperativ zgolj za socialne delavce, ampak tudi za rejnike, ki jih imenujemo sodelavci CSD. Pomembno je, da

rejniki otroka vidijo iz te perspektive in znajo krepiti njegovo moč, znanja, sposobnosti, torej vse tisto dobro, kar lahko otroku pomaga v težki situaciji in na čem lahko gradi pot za naprej.

Delovni odnos omogoči soustvarjanje sprememb v matični družini in podpore otroku s tem, ko vsi člani rejniškega sistema prispevajo svoj delež k rešitvi. Pomoč se soustvarja skozi instrumentalno definicijo problema, kjer vsak član rejniškega sistema poda svojo definicijo problema in obenem že razmišlja o svojem deležu k rešitvi. Tako se začne oblikovanje definicije tistega možnega in uresničljivega. Soustvarjene rešitve in želeni razpleti, ki se v delovnem odnosu oblikujejo, se prevedejo v konkretne korake, v izviren delovni projekt pomoči. Ta konkretizira spremembe, naloge, deleže posameznikov in roke, dogovorjene v delovnem odnosu (Čačinovič Vogrinčič et al. 2008).

Izviren delovni projekt pomoči sem že večkrat omenila kot način dela za dosego želenih razpletov v rejniškem sistemu, kot so stiki, osamosvojitev po zaključenem rejništvu ipd. Koncept izvirnega delovnega projekta pomoči je pomembno dopolnilo delovnega odnosa. Pravimo, da so projekti izvirni, ker se oblikujejo vedno znova in posebej za vsakega uporabnika, družino ali skupino udeleženih v problemu. Projekti so delovni, saj konkretizirajo dogovorjene spremembe, naloge, deleže posameznika in roke skupaj z dogovorom za naslednje srečanje. Ne nazadnje pa so to projekti, ker tečejo v času in so usmerjeni k zaželenim razpletom. Izviren delovni projekt pomoči nadomešča ohlapen izraz spremljanje, ki ne ustreza opisu dela. Spremljanje ne zahteva sodelovanja vseh udeleženih v problemu in ne predpostavlja aktivnega soustvarjanja izvirnega delovnega projekta pomoči (op. cit.: 15–16).

Vrnitev otroka v matično družino je definirana kot možen želeni izid. Ta izid ni nujno dober ali edini dober, zato pravimo, da je možen. Zraven tega obstajajo še drugi dobri in želeni izidi, soustvarjanje katerih poteka v delovnem odnosu. Ti izidi so:

- dobro sodelovanje rejniške in matične družine;
- premagovanje ali vsaj boljše obvladovanje ovir v matični družini, ki so pripeljale do namestitve otroka v rejništvo;
- krepitev sposobnosti matične družine, da bi zmogla varovati otroka;
- krepitev moči otroka, da se razvija v kompetentnega mladega človeka, ki je uspešen v šoli, razvija svoje sposobnosti in talente, socialne veščine, pomembne za samostojno življenje, in sposobnost reševanja problemov (Rakar et al. 2010: 64).

Delovni odnos predstavlja prostor za uresničitev mnogih želenih izidov in zagotavlja aktivno sodelovanje vseh udeleženih v problemu, od same definicije problema do soustvarjanja želenih rešitev in prevajanja v konkretne korake vseh udeleženih. Je osrednji način dela, ki ne velja zgolj za socialno delo v rejništvu, ampak tudi za socialno delo nasploh. Pomemben in poseben koncept socialnega dela v rejništvu je delo v individualni projektni skupini.

1.3.1.4.1 Individualna projektna skupina

Temeljna zahteva socialnega dela v rejništvu je vzpostaviti sodelovanje z vsemi, varovati in razvijati to sodelovanje kot individualno načrtovane projekte pomoči socialnega dela (Rakar et al. 2010: 66). Individualna projektna skupina je osrednji in zahtevani koncept dela, vnesen v ZIRD in Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (Uradni list RS, št. 54/03, 78/08; v nadaljevanju pravilnik).

Projektna skupina je sistem, ki vzpostavlja in vzdržuje sodelovanje med matično družino, rejniško družino, CSD in otrokom v rejništvu. Oblikujemo jo za vsakega otroka posebej že v procesu odločanja o najboljši obliki pomoči (Čačinovič Vogrinčič 2008: 101).

ZIRD določa, da mora CSD po namestitvi otroka v rejniško družino sestaviti individualno projektno skupino, ki načrtuje in predlaga ustrezno ravnanje in strokovno obravnavo rejenca ter neposredno spremlja rejenca v rejniški družini. V ta namen pripravi za vsakega otroka posebej individualni načrt izvajanja rejništva, ki mora biti prilagojen starosti otroka oziroma stopnji njegovega razvoja, njegovim potrebam in mora zagotavljati celostno obravnavo in spremljanje otroka (35.–36. člen ZIRD).

Pravilnik določa, da je v okviru individualne projektne skupine predvsem potrebno zasledovati čustveni razvoj in vedenje rejenca, zdravje rejenca, odnose v rejniški družini, odnose z matično družino, odnose z vrstniki ter skrb za izobraževanje oziroma poklicno usposabljanje rejenca. V individualni projektni skupini se sprejemajo dogovori o zelo konkretnih nalogah posameznih članov in dogovarjajo stiki. Že sam pravilnik določa dogovarjanje o stikih kot eno prednostnih nalog individualne projektne skupine, zato preseneča praksa, ki kaže nizek odstotek stikov otrok, ki so v rejništvu, s svojimi starši.

ZIRD in pravilnik sta precej ohlapna glede vprašanja pogostosti sestajanja projektne skupine. Dopuščata, da se projektna skupina skliče zgolj enkrat letno (vsaj tolikokrat se mora sestati, saj ZIRD določa, da mora individualna projektna skupina enkrat letno oddati poročilo z nadaljnjimi ukrepi v zvezi z otrokom). V praksi se pogosto dogaja, da se projektna skupina zares sestane enkrat letno, kar po mnenju Čačinovič Vogrinčič (2008) ne zadostuje, saj soustvarjanje sprememb in rešitev tako ne more steči. Slednje je trdo delo, ki zahteva čas, potrpežljivost in kontinuiranost sestajanja, zato predlaga postavitev norme, da se projektna skupina sestane enkrat na mesec, po potrebi pogosteje (Rakar et al. 2010).

Projektna skupina je odličen okvir za pomoč in podporo matični družini kot tudi ostalim elementom rejniškega sistema. Otroku mora najti in zagotoviti podporo, da bo lahko živel z dvema družinama, ne da bi moral med njima izbrati. Pomoč se oblikuje v majhnih, a uresničljivih korakih. Tako se soustvarjajo izvirni delovni projekti pomoči.

Z opredelitvijo individualne projektne skupine vidimo, da obstaja prostor, v katerem se lahko razrešijo številne dileme in stiske, ki se v rejniškem sistemu pojavljajo. To je prostor za reševanje vprašanj navezanosti, stikov in drugih pomembnih tem. Projektna skupina lahko odločilno prispeva k temu, da matična in rejniška družina postaneta komplementarna podsistema razširjenega družinskega sistema. Kadar je zagotovljeno sodelovanje vseh v rejniškem sistemu, je to odlična priložnost za otroka, da je deležen širše pomoči in podpore tudi na poti osamosvajanja.

V projektni skupini se rešujejo vsakdanji življenjski problemi, odkrivajo se stiske in tudi potrebe po posebnih oblikah pomoči. David (v Čačinovič Vogrinčič 2008: 103) opozarja, da pogosto podcenimo potrebo otrok po intenzivni psihoterapevtski pomoči. Travme, ki jih je otrok doživel, bolečina ob izgubi, soočenje z neznanim v rejniški družini, pogosto presegajo možnosti pomoči rejnikov, ki tudi sami potrebujejo pomoč. Projektna skupina mora zato imeti na voljo pomoč ekipe strokovnjakov, ki bo nudila posebno strokovno pomoč vsakemu v sistemu, ko, in če jo bo ta potreboval.

Individualna projektna skupina je pomembna predvsem zaradi sodelovanja. Udeleženi pridobijo pomembno izkušnjo sodelovanja in se sami učijo sodelovati. Pomemben je tudi

dialog, ki se v njej zgodi. Skupina predstavlja varen in odprt prostor za pogovor, kjer je vsakdo slišan ob tem, ko pove svoje videnje problema in načrtuje korake k želenim izidom.

Projektna skupina mora biti zastavljena tako, da se pogovor nadaljuje. Pomembna naloga socialnih delavcev je skrb za to, da pogovor teče naprej (op. cit.: 113). To še zdaleč ni lahka naloga, saj se lahko pojavi vrsta zapletov in ovir, kot na primer, da matična družina zavrne sodelovanje, rejniška družina težko sodeluje ipd. Tukaj mora nastopiti individualna projektna skupina kot prostor, v katerem se ovire in stiske raziščejo, da se pogovor in delo lahko nadaljujeta v smeri želenih razpletov.

Vrsta kritik dela individualnih projektnih skupin leti na to, da je težko, včasih celo nemogoče zagotoviti sodelovanje in dialog tistih, ki se jih predvideva kot udeležene v projektni skupini. Berglez (2008 a: 7–14) pravi, da so individualne projektne skupine dobronamerna, a ne dovolj premišljena in pri rejencih ter rejnikih nepreverjena želja, zato je v večini primerov ni mogoče izvajati. Razlogi, zakaj je za večino primerov nemogoče sodelovanje v projektni skupini, so:

- nemogoče je na eno mesto skupaj spraviti vse, ki jih kot sodelujoče v projektni skupini predvideva ZIRD. Zakon ne predvidi, da se nekdo na sodelovanje ne odzove, da ga odkloni in druge okoliščine, ki sodelovanje onemogočajo;
- starše bi bilo potrebno prej rehabilitirati, saj lahko razumne načrte oblikujejo in sprejemajo razumne odločitve le razumni in odgovorni ljudje, kar starši nedvomno niso. Obenem projektna skupina ni prostor, kjer bi na račun otrok in z njihovo prisotnostjo in pomočjo rehabilitirali starše;
- o otroku jih odloča preveč in hkrati nihče;
- velik delež otrok, ki jih zakon zavezuje k sodelovanju, je mlajših, nekateri še ne govorijo in ne hodijo, nekoga kompetentnega, ki bi zastopal njihov glas, pa ni.

Verjamem, da lahko razloge, zakaj individualna projektna skupina mnogokrat ni vzpostavljena, najdemo v zgoraj navedenih razlogih. Toda v njih vidim predvsem odvračanje pozornosti od pravega problema, ki se skriva v tem, da se staršem ne nameni potrebnih spodbud, pomoči, podpore in časa, da se vključijo v projektno skupino. Ravno do staršev so razlogi tudi stigmatizirajoči s tem, ko jih označujejo za nerazumne in neodgovorne osebe, ob tem pa se jim ne nameni možnosti za spremembe.

Strinjala bi se s Čačinovič Vogrinčič (v Rakar et al. 2010), da se slabe izkušnje z delom v individualnih projektnih skupinah zgodijo tam, kjer delo ne temelji na delovnem odnosu soustvarjanja in se ne vodi na podlagi etike udeleženosti ter perspektive moči. Glavni argument stroke, zakaj ni mogoče delati v rejništvu kot zahteva doktrina socialnega dela, je pomanjkanje časa. To govori o slabosti sistema socialnega varstva, njegovi ureditvi, pomanjkanju kadra in še čem, ne pa o slabosti individualnih projektnih skupin kot temeljni doktrini dela. Delo v individualnih projektnih skupinah zahteva čas in potrpežljivost strokovnih delavcev, ki ju delovno okolje ne omogoča. Pri tem je pomembna tudi osebna zavzetost strokovnega delavca, da dela strokovno.

Če bi trdili, da delo v projektni skupini ni mogoče in je nekoristno, potem je institut rejništva kot tak neustrezen in ga je potrebno spremeniti. Ne moremo pričakovati, da bo do sprememb v matični družini prišlo samo od sebe, brez sodelovanja celotnega rejniškega sistema. Brez sprememb v matični družini ne bodo odpravljeni razlogi, zaradi katerih je bil otrok nameščen v rejništvo. Rejništvo se potemtakem ne more definirati kot začasno rešitev z začrtanim ciljem, da se otrok vrne v družino. Otrok bo tako ostajal v rejništvu, saj bo vsak del sistema ostajal in vztrajal na svojem bregu. Morda je to pomemben razlog, da je v praksi rejništvo pretežno dolgotrajno.

Prepričana sem, da obstajajo primeri dobre prakse, kjer sistem dobro deluje in dosega želene izide. Individualnim projektnim skupinam pripisujem velik pomen, saj jih vidim kot prostor, ki lahko zagotovi pomembno pomoč in podporo pri osamosvajanju oseb, ki imajo izkušnjo življenja v rejništvu. Vzpostavitev samostojnega in neodvisnega življenja je lahko definirano kot eden v nizu želenih izidov. Po zaključenem rejništvu lahko oseba najde pomoč in podporo pri vzpostavitvi samostojnega življenja v celotnem rejniškem sistemu.

1.3.2 Pravna ureditev rejništva

Tema moje diplomske naloge ni neposredno povezana s pravno ureditvijo. Kljub temu je rejništvo pravni institut, ki ga je kot takega potrebno poznati. Pravna ureditev nam lahko približa specifičnost položaja oseb, ki so v rejništvu, in tistih, ki iz njega prehajajo. S predstavitvijo zakonskih določb bom zaokrožila poglavje o rejništvu in do sedaj predstavljeni socialno-delovni vidik rejništva dopolnila še s pravnim vidikom.

Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06; v nadaljevanju URS) v skladu z osrednjim vodilom, varovanja otrokovih koristi, zagotavlja otrokom, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, posebno varstvo in skrb (56. člen).

Rejništvo je zgolj ena izmed oblik posebnega varstva otrok. Slovenska zakonodaja predvideva še posvojitev, skrbništvo in institucionalno varstvo. Prve tri oblike varstva so podobne starševski skrbi, zato velja, da otroku, ki ne more živeti s starši, izberemo tisto obliko varstva, ki je najbolj podobna starševski skrbi in mu je obenem najbolj v korist, zavodsko namestitev pa šele takrat, ko otroku ne moremo zagotoviti oskrbe podobne starševski (Zupančič, Novak 2008: 139–140).

Rejništvo je definirano kot posebna oblika varstva in vzgoje otrok, nameščenih v rejniško družino, namenjena otrokom, ki začasno ne morejo prebivati v biološki družini (1. odstavek 2. člena ZIRD). Izvaja se z oskrbo in vzgojo otrok pri osebah, ki niso njihovi starši, posvojitelji ali skrbniki, so pa lahko otrokovi sorodniki.

1.3.2.1 Nastanek rejništva

ZZZDR razlikuje:

- **rejništvo po odločbi CSD –** CSD odda v rejništvo otroka, ki začasno ne more prebivati v biološki družini, torej otroka, ki začasno nima svoje družine, ki iz različnih razlogov začasno ne more živeti pri starših, in katerega telesni in duševni razvoj je v okolju, v katerem živi, prehodno ogrožen (Zupančič, Novak 2008). V rejništvo lahko odda tudi otroka, ki mu je potrebno usposabljanje v skladu s posebnimi predpisi (157. člen ZZZDR). CSD lahko odda otroka v rejništvo zgolj s privoljenjem staršev oziroma roditelja, pri katerem otrok živi. Privoljenje ni potrebno, če je bil otrok staršem odvzet (158. člen ZZZDR);
- **oddajo otroka v rejništvo po starših** – starši lahko sami oddajo otroka v rejništvo, o čemer morajo najkasneje v enem mesecu po otrokovi namestitvi obvestiti CSD (176. člen ZZZDR). Tudi pri tovrstni namestitvi so v ospredju otrokove koristi, v skladu s

katerimi CSD spremlja izvajanje tovrstnega rejništva in v primeru ogroženosti otrokovega razvoja ukrene vse za njegovo zaščito.

Do namestitve otroka v rejništvo lahko pride tudi v posebnih primerih, in sicer:

- kadar starši ne dajo svojega soglasja za rejništvo, čeprav je pri njih ogrožen otrokov razvoj, zanemarjajo njegovo varstvo in vzgojo, kar je razlog za odvzem otroka;
- kadar sodišče v postopku razveze ali razveljavitve zakonske zveze ugotovi, da nobeden od staršev ni primeren za varstvo in vzgojo otroka;
- ko kazensko sodišče izreče mladoletniku vzgojni ukrep nastanitve v določeni družini;
- pri oddaji otroka bodočemu posvojitelju (t. i. poskusna posvojitev) (Zupančič, Novak 2008: 148–149).

1.3.2.2 Namen in vsebina rejništva

Namen rejništva je, da se otrokom pri osebah, ki niso njihovi starši, omogoči zdrava rast, izobraževanje, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo (154. člen ZZZDR).

Rejništvo obsega rejnikovo skrb za vsakodnevno nego in varstvo rejenca, ki je ožja od skrbi staršev za svoje otroke. Vsakodnevna nega in varstvo obsegata:

- pravilno nego in vzgojo;
- nudenje primerne nastanitve, prehrane, obleke, obutve, šolskih in osebnih potrebščin;
- nudenje primernih igrač, osnovnih športnih in drugih pripomočkov za različne aktivnosti;
- skrb za zdravje rejenca in preskrbo ustrezne zdravstvene oskrbe;
- skrb za pravilni odnos do učenja in dela;
- skrb za privzgojitev delovnih navad;
- skrb za vključitev rejenca v poklicno usposabljanje ali ustrezno zaposlitev;
- skrb za izoblikovanje lastne identitete rejenca (25. člen ZIRD).

Staršem ali skrbnikom z oddajo otroka v rejništvo ne prenehajo pravice in dolžnosti staršev ali skrbnikov, ki jih imajo po ZZZDR. Ostanejo jim tiste pravice in dolžnosti, ki so združljive z bistvom in namenom rejništva (Zupančič 1999). Vsa pomembnejša vprašanja glede rejenčeve

oskrbe in vzgoje mora rejnik urejati sporazumno z rejenčevimi starši oziroma skrbniki in s centrom otroka ter s tem namenom sodelovati v individualni projektni skupini (27. člen ZIRD).

Za vsebino rejništva je pomembna nadzorstvena pravica socialnega varstva, saj CSD stalno skrbi, da se izpolnjuje namen rejništva, s tem ko spremlja razvoj rejenca, vzdržuje stike z rejencem in rejnikom, ter ugotavlja, ali rejnik izpolnjuje svoje obveznosti iz rejniške pogodbe (Zupančič 1999).

1.3.2.3 Oseba, ki izvaja rejniško dejavnost

Slovenska zakonodaja za osebe, ki izvajajo rejniško dejavnost pod pogoji, ki jih predpisuje ZIRD in v skladu z zakonom, ki ureja družinska razmerja, uporablja izraz rejnik (3. odstavek 2. člena ZIRD).

Oseba, ki želi izvajati rejniško dejavnost, mora izpolnjevati tri osnovne pogoje:

- imeti stalno prebivališče v Republiki Sloveniji;
- imeti zaključeno vsaj poklicno oziroma strokovno izobrazbo (v izjemnih primerih, če je v rejenčevo korist, je izobrazba lahko nižja);
- biti mora polnoletna (5. člen ZIRD).

Rejniške dejavnosti ne more opravljati oseba, kateri je odvzeta roditeljska pravica, oseba, ki živi z osebo, kateri je odvzeta roditeljska pravica, prav tako pa rejniške dejavnosti ne more opravljati oseba z odvzeto poslovno sposobnostjo (6. člen ZIRD).

Zakon razlikuje med rejniki:

- ki opravljajo rejniško dejavnost poleg svojega poklica;
- ki opravljajo rejniško dejavnost kot edini poklic;
- sorodniki rejenca, ki opravljajo rejniško dejavnost (Zupančič, Novak 2008).

Rejnik ima lahko istočasno nameščene največ tri otroke, večje število le izjemoma. Rejniki, ki izvajajo rejništvo kot poklic, morajo imeti istočasno nameščene tri otroke. Ta normativ je lahko znižan samo v primerih, ki jih določa ZIRD (24. člen).

Rejniki so tako osebe, ki v okviru družinsko-pravnega varstva otroka izvajajo nego, vzgojo in oskrbo otroka v njemu tuji družini, tj. rejniški družini, in niso otrokovi starši, posvojitelji ali skrbniki, so pa lahko otrokovi sorodniki, kadar center otroka glede na okoliščine posameznega primera ugotovi, da je to v otrokovo korist. Za otrokove sorodnike zakon šteje staro mati, starega očeta, strica, teto, brata in sestro (7. člen ZIRD). Otrokovemu sorodniku ni potrebno kandidirati za izvajanje rejniške dejavnosti, ampak se jim dovoljenje izda na podlagi ugotovitve CSD, da je tovrstno rejništvo otroku v korist.

Praksa kaže, da je veliko rejniških družin sorodniških. Po podatkih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve Republike Slovenije je bilo marca 2012 v rejništvu 1095 otrok, od tega je bilo 299 otrok nameščenih v družine, ki izvajajo rejniško dejavnost kot sorodniki (http://www.mddsz.gov.si/si/uveljavljanje_pravic/statistika/rejnistvo/).

1.3.2.4 Trajanje rejništva

Vidik trajanja rejništva je eden pomembnejših vidikov, v katerem mnogi vidijo vrsto omejitev za kakovostno življenje oseb, ki živijo v rejništvu, in za dosego njihove samostojnosti ter neodvisnosti. Na tem mestu zato ne bom predstavila zgolj pravne ureditve trajanja rejništva, ampak tudi njegove kritike, vsakdanjo prakso in socialno-delovno razumevanje trajanja rejništva.

Rejništvo je definirano kot začasen ukrep, namenjen otrokom, ki začasno ne morejo prebivati v biološki družini. Nikjer v zakonu pojem začasnosti ni natančneje opredeljen. Vezan je predvsem na ureditev razmer in pogojev za otrokovo rast in razvoj v njegovi matični družini. Povezuje se z nalogo, da se hkrati začne projekt podpore in pomoči družini, da bi premagala ter spremenila tiste okoliščine, ki so zahtevale izločitev otroka iz družine (Rakar et al. 2010: 64).

Začasnost je pravni standard, kateremu vsebino določi organ odločanja. Vsebina začasnosti je pogojena z otrokovo koristjo in je od otroka do otroka različna. Začasnost lahko v primeru enega otroka pomeni mesec ali dva, pri drugem pa več let pod pogojem, da je v večjo korist

otroka, da je ta nameščen v rejništvo, kot da bi trajno izgubil stike z matičnimi starši zaradi posvojitve (Zupančič, Novak 2008: 141).

Trajanje rejništva ni časovno omejeno. Zakon določa le njegovo prenehanje. Rejništvo preneha:

- s polnoletnostjo otroka oziroma že prej, če je rejenec usposobljen za samostojno življenje;
- če prenehajo razlogi, zaradi katerih je bila potrebna oddaja otroka v rejništvo (170. člen ZZZDR).

Praviloma rejništvo traja do polnoletnosti rejenca, a zakon dopušča njegovo podaljšanje tudi čez polnoletnost v dveh primerih:

- kadar rejenec zaradi motenj v telesnem in duševnem razvoju ni sposoben za samostojno življenje in delo;
- kadar ostane v rejniški družini zaradi nadaljevanja šolanja, najdalj do dopolnjenega 26. leta starosti pod pogojem, da rejenec s tem soglaša (46. člen ZIRD).

Ravno trajanje rejništva je ena pogostejših kritik slovenske ureditve rejništva. Natančnih podatkov o trajanju rejništva ni, a raziskave kažejo, da je rejništvo pogosto neperspektivno in večno in da starši, katerih otrok je nameščen v rejništvo, sicer sodelujejo s CSD, a svojega življenja ne spremenijo v tolikšni meri, da bi se otrok lahko vrnil k njim, zato ta ostaja v rejniški družini (Rapoša-Tajnšek et al. 1999).

Bevc (v Rustja 2005) pravi, da je več kot 70 % otrok v rejništvu, daljšem od pet let, in da je dolgotrajno rejništvo velik problem. Po raziskavi iz leta 2003 se 46 % otrok iz rejništva ne vrne k staršem, ampak v rejništvu dočaka svojo polnoletnost (Sadovsky 2003: 42).

Trajanje rejništva je za kritike sistema sporno z vidika, da je rejništvo zakonsko opredeljeno kot začasen ukrep, a se v praksi izvaja kot dolgotrajni. Dolgotrajno rejništvo naj bi bilo za večino otrok škodljivo in v nasprotju z njegovimi dolgoročnimi koristmi, saj mu ne zagotavlja stalnosti in stabilnosti odnosov z odraslimi, kar je predpogoj za otrokov občutek varnosti, za njegovo zdravo odraščanje in osamosvajanje. Bevc (2008) govori o rejenčevi doti za dolgotrajno rejništvo, ki jo opisuje s situacijo, v kateri se mnogi znajdejo po zaključenem

rejništvu. To je situacija, ko rejniške družine ni več, matična družina razpada ali je že razpadla, posvojiteljske družine pa ni. Oseba tako po koncu rejništva ne dobi varnosti, zavetja in podpore za korake v samostojno življenje.

V pričujoči diplomski nalogi me bo med drugim zanimalo, ali res lahko govorimo o rejenčevi doti za dolgotrajno rejništvo in v kakšni situaciji se znajdejo mladi po zaključenem rejništvu. V kritikah dolgotrajnega rejništva opažam, da dolgotrajnost kritizirajo predvsem z vidika, da otroci ne razvijejo stalnih in stabilnih odnosov z odraslimi. Ob tem pozabljajo, da lahko otrok stalne in stabilne odnose z odraslimi razvije v rejniški družini z osebami, ki zanj skrbijo. Za takšne odnose je potrebno, da rejniška družina otroka sprejme kot polnovrednega člana družine, kar jim daje priložnost, da odnose ohranijo tudi po tem, ko se rejništvo pravno že zaključi. Takšni odnosi mladim po zaključenem rejništvu omogočajo, da oporo in pomoč, ki jo potrebujejo pri osamosvajanju, najdejo tudi v rejniški družini.

Pomembno je zavedanje, da je tudi dolgotrajno rejništvo lahko dobra rešitev, kadar je soustvarjena, in dokler je smiselno varovati vezi z matično družino, ki sicer prispeva svoj delež, a ne more popolnoma prevzeti odgovornosti za rast in razvoj otroka (Rakar et al. 2010: 65). O dolgotrajnem rejništvu tako ne moremo presojati črno-belo, dobro-slabo, kajti rejništvo varuje koristi posameznega otroka. Morebitno škodljivost dolgotrajnega rejništva je potrebno presojati za vsakega otroka posebej.

1.3.2.5 Naloge centra za socialno delo pri izvajanju rejniške dejavnosti

CSD je javni zavod, ki ima v sistemu rejništva osrednjo nalogo. Naloge CSD lahko razdelimo na naloge pri izboru kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti in naloge pri izvajanju rejništva.

V okviru **nalog pri izboru kandidatov** za izvajanje rejniške dejavnosti (29.–31. člen ZIRD) je CSD aktiven pri pridobivanju novih rejniških družin. Vsem zainteresiranim predstavi namen rejništva, pogoje, postopke, način dela, pravice in dolžnosti rejnikov. Po prejemu vloge za izvajanje rejniške dejavnosti izdela oceno o primernosti kandidata in njegove družine. Pri pripravi ocene preveri motive kandidata, ugotovi primernost bivalnih pogojev

celotne družine in še posebej prostorov ter opreme, namenjene otrokom, ki jih bodo sprejeli v rejništvo. Vlogo in oceno posreduje ministrstvu.

Naloge pri izvajanju rejništva (32.–43. člen ZIRD) CSD nalagajo, da po sprejemu odločitve, da se otroka namesti v rejniško družino, izbere rejniško družino, ki ustreza potrebam otroka. V primeru, da ustreznega rejnika ni mogoče najti na območju centra otroka, ali da namestitev otroka na tem območju ne bi bila v korist otroka, mora center najti rejnika na širšem območju. Za namestitev otroka v rejniško družino je potrebno pripraviti tako otroka in njegove starše kot tudi rejnika in rejniško družino. Po namestitvi otroka je CSD dolžan spremljati razvoj otroka v rejništvu. Če je potrebno, ukrepa tako, da se na najboljši način uresničuje namen rejništva. Po namestitvi sestavi individualno projektno skupino in pripravi individualni načrt. CSD spremlja rejenca tako v okviru individualne projektne skupine kot tudi z obiski na domu, pogovori na CSD, obiski v šoli in s sodelovanjem z drugimi institucijami. Po odločitvi, da se rejništvo zaključi, je naloga CSD, da na odhod pripravi rejenca, rejniško družino in biološko družino.

Naloge CSD po namestitvi otroka v rejništvo se nanašajo na spremljanje otroka. Spremljanje z vidika socialnega dela razumemo kot pasivno vlogo, kar ne ustreza definiciji socialnega dela v rejništvu, saj lahko prehitro preide v opazovanje brez udeležbe. To pa ni socialno delo, ki bi si prizadevalo za spremembe in bi rejništvo definiralo kot projekt pomoči in podpore.

1.3.2.6 Spremembe na področju rejništva v predlogu Družinskega zakonika

Poglavje pravne ureditve rejništva je smiselno zaključiti s pogledom k spremembam, ki jih je obetal Družinski zakonik. Spremembe na področju družinskega prava so nujne, sprememb pa je potreben tudi institut rejništva.

Družinski zakonik je za področje rejništva obetal naslednje spremembe:

- Prenos odločanja o odvzemu otrok in namestitvi v rejništvo iz CSD na sodišča. CSD bi lahko odločil o namestitvi otroka v rejništvo zgolj pri nujnem ukrepu za varstvo otrokove koristi, tj. ukrep, ki je namenjen hitri zaščiti otroka, kadar je otrok tako hudo ogrožen, da z ukrepom zaradi prevelikega tveganja za varstvo otrokovih koristi ni mogoče odlagati in je treba otroka takoj odvzeti staršem;

- Prepoved oddaje otroka v rejništvo po starših;
- Omejitev trajanja ukrepa namestitve v rejništvo na obdobje treh let z možnostjo podaljšanja in stalnim preverjanjem utemeljenosti nadaljnjega izvajanja ukrepa;
- Obvezna participacija staršev k stroškom oskrbe otrok v rejništvu ali v zavodu. Preživninsko obveznost in dolžnost bi določilo sodišče ob izreku ukrepa;
- Izrecna določitev, da z namestitvijo otroka v rejništvo staršem ali skrbniku ostanejo tiste pravice in dolžnosti po tem zakoniku, ki so združljive z namenom rejništva, če zaradi varovanja otrokove koristi ni določeno drugače (http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/zakonska_zveza_in_druzinska_razmerja/druzinski_zakonik1).

Spremembe, zapisane v Družinskem zakoniku, vidim kot dobrodošle in jih podpiram. Prenos odločanja o odvzemu otroka in namestitvi v rejništvo vidim kot razbremenitev socialnega dela in priložnost, da se posveti strokovnim nalogam socialnega dela v rejništvu. Hkrati me prenos skrbi zaradi trajanja sodnih postopkov in kompetentnosti sodnikov za tovrstno odločanje. Omejitev trajanja vsebuje pomembno določbo, po kateri je utemeljenost nadaljnjega izvajanja ukrepa rejništva potrebno stalno preverjati. Sprememba predvideva aktivnejšo vlogo socialnega dela, ki bi si moralo aktivno prizadevati za ureditev razmer v matični družini. Omejitev trajanja ne pomeni, da bi bilo rejništvo vezano na obdobje treh let, saj bi vodilo ostalo, da naj rejništvo traja, dokler je v otrokovo korist, ampak s to razliko, da bi bilo utemeljenost nadaljnjega izvajanja ukrepa rejništva potrebno stalno preverjati. V Družinskem zakoniku sem pogrešala spremembe v poimenovanju akterjev rejništva. Ohranjal je obstoječe poimenovanje, ki je za mnoge sporno, predvsem pa stigmatizirajoče.

2 PROBLEM

Mladi smo ranljiva družbena skupina, ki je postala zanimiva za raziskovanje. V zadnjih letih je nastalo vrsto diplom, ki raziskujejo osamosvajanje mladih in njihov prehod iz doma staršev v samostojno življenje. Tema je zame zanimiva, saj se sama nahajam na tem prehodu. Ob prebiranju diplomskih nalog sem opazila, da raziskujejo mlade kot celoto, čeprav smo mladi zelo heterogena skupina. Ne razlikujemo se zgolj v vrednotah, interesih, znanjih, ampak tudi v izkušnjah, ki nam jih je prineslo življenje. Pomislila sem, kako je z osamosvajanjem mladih, ki imajo izkušnjo ločenosti od svojih staršev in življenja v rejniški družini.

Prehod mladih v samostojnost je osrednji prehod, saj mlade postavlja pred nove pomembne naloge. Pod vplivom različnih dejavnikov je ta prehod postal zelo nepredvidljiv in nestalen. Danes ne moremo reči, kdaj je nekdo pripravljen na samostojno življenje, toda zakonodaja za osebe v rejništvu določa ravno to. Ob zaključku rejništva se mladi znajdejo v situaciji, ko se morajo zanesti nase, in ko naj bi bili opremljeni za samostojno življenje, medtem ko so še včeraj lahko računali na pomoč in podporo rejnikov. Zastavlja se mi vprašanje, kaj če se rejništvo formalno zaključi in oseba ni sposobna docela neodvisno in samostojno zaživeti. Kdo ji nudi pomoč in podporo, ki jo potrebuje na poti osamosvajanja? Situacijo prehoda iz rejništva v samostojno življenje oziroma osamosvajanje mladih po zaključku rejništva sem se namenila raziskati v diplomski nalogi.

Ob raziskovanju osamosvajanja mladih po zaključku rejništva me bo zanimalo, kako različni poteki rejništva vplivajo na potek osamosvajanja. Pri tem bom opazovala tri dejavnike in njihov vpliv na proces osamosvajanja. Znotraj posameznih dejavnikov me bo zanimalo:

- **Matična družina:**
  - Kakšen stil navezanosti na starše so razvili v družini pred odhodom v rejništvo?
  - Kakšne stike in odnose so imeli v času življenja v rejništvu?
  - Kakšni so odnosi danes?
  - Kakšno pomoč in podporo matične družine prejemajo mladi pri osamosvajanju?
- **Rejniška družina:**
  - Kakšen stil navezanosti so razvili v rejniški družini?
  - Kakšna je bila vloga rejniške družine ob prehodu iz rejništva?
  - Kakšni so odnosi danes?

- Kakšno pomoč in podporo rejniške družine prejemajo mladi pri osamosvajanju?

➢ **Center za socialno delo:**

- Kakšna je bila vloga centra v času rejništva?
- Kakšno vlogo je imel center ob zaključevanju rejništva in prehodu iz rejništva?

Raziskovanje teh dejavnikov ne bo dalo popolne slike o raziskovanem problemu, zato sem vključila še dejavnike, ki sem jih identificirala v diplomski nalogi Osamosvajanje mladih (Slapnik 2011). Vprašala sem se, ali se ti dejavniki izkažejo za pomembne tudi pri osamosvajanju mladih po zaključku rejništva. Pri posameznih dejavnikih me bo zanimalo:

➢ **Posameznikovo dojemanje mladosti in odraslosti:**

- Kako mladi dojemajo samega sebe in na podlagi česa presojajo ali so že odrasli?
- V kolikšni meri so samostojni in neodvisni?

➢ **Stanovanjske in bivanjske razmere:**

- Kje in s kom živijo?
- Kdo jim je pomagal pri razrešitvi stanovanjskega vprašanja po zaključku rejništva?

➢ **Materialno stanje in ekonomski položaj:**

- Kako ocenjujejo svoje materialno stanje pred zaključkom rejništva in danes?

➢ **Izobraževanje:**

- Kakšen pomen pripisujejo izobrazbi?

➢ **Zaposlovanje:**

- Kako gledajo na sedanjo zaposlitev oziroma na zaposlitvene možnosti v prihodnosti?

➢ **Partnerstvo:**

- Kakšne skupne cilje in načrte imajo ter katere so ovire za njihovo uresničitev?

Z raziskavo bi želela prispevati k boljšemu razumevanju situacije, v kateri se znajdejo mladi po zaključku rejništva in na katero opozarja raziskava Inštituta RS za socialno varstvo (Rakar et al. 2010). Ta poudarja, da mnogi mladi po zaključenem rejništvu nimajo kam. S tem namenom me bodo v raziskavi zanimale težave, stiske in potrebe, s katerimi se mladi soočajo ob prehodu iz rejništva. Pozorna bom tudi na dobre izkušnje ob prehodu. Raziskovanje vloge centra za socialno delo bo odkrilo primere dobre prakse in morebitne pomanjkljivosti, ki bodo lahko podlaga za nadaljnje delo.

3 METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE

Raziskava, ki sem jo opravila, je kvalitativna, saj osnovno gradivo raziskave predstavljajo besedni opisi, in sicer zapisi pogovorov. Gradivo je bilo obdelano in analizirano na kvalitativen, beseden način. Raziskava je tudi eksplorativna ali poizvedovalna, saj sem se skušala seznaniti z osnovnimi značilnostmi mladih, ki prehajajo iz rejništva na pot osamosvajanja, in odkriti dejavnike njihovega osamosvajanja. S tem namenom sem raziskala manjše število primerov in nisem proučevala celotne populacije ali reprezentativnega vzorca (Mesec 1997).

3.2 MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV

Merski instrument, ki sem ga uporabila pri pridobivanju osnovnega gradiva, je bilo vodilo oziroma predloga za intervju s seznamom širših kronološko urejenih tem za intervju: življenje pred odhodom v rejniško družino, začetki življenja v rejniški družini, življenje v rejniški družini, zaključevanje in prehod iz rejništva ter življenje po zaključenem rejništvu – osamosvojitev. Teme so nadalje razdeljene na tri podteme, in sicer matično družino, rejniško družino in center za socialno delo, zadnja, kronološka tema, pa še na dodatne podteme, kot so posameznikovo dojemanje mladosti in odraslosti, stanovanjske in bivanjske razmere, materialno stanje in ekonomski položaj, izobraževanje, zaposlovanje in partnerstvo. Znotraj posameznih podtem so zapisani še vsebinski opomniki kot npr. odnosi v družini, stil navezanosti, vzgoja v družini ipd. Za lažji pregled sem vodilo za intervju priložila k diplomski nalogi (glej prilogo 8.1).

Vire podatkov predstavlja pet nestandardiziranih odprtih intervjujev, zapisi katerih zaradi svoje obsežnosti niso priloženi k diplomski nalogi, ampak so za vpogled dostopni pri avtorici diplomske naloge.

3.3 POPULACIJA IN VZORČENJE

Populacijo predstavljajo osebe z izkušnjo rejništva, katerih rejništvo se je v obdobju od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2011 zaključilo ob njihovi polnoletnosti oziroma zaključku šolanja, a najkasneje do dopolnjenega 26. leta starosti.

Vzorec je neslučajnosten in priročen, saj so bile vanj vključene le tiste enote populacije, do katerih sta mi dostop omogočila Center za socialno delo Ljubljana-Center in Center za socialno delo Ptuj. Zaradi specifičnosti populacije sem do oseb populacije lahko dostopala le preko CSD, ki s podatki o populaciji razpolagajo. Navezala sem stike s socialnimi delavkami, ki delajo na področju rejništva, in prosila za pomoč pri vzpostavitvi stikov z osebami, ki ustrezajo opredeljeni populaciji. Ob želji, da bi bil moj vzorec skupek čim bolj različnih primerov oziroma življenjskih zgodb, sem si prizadevala, da bi izbrali čim bolj raznolike primere življenja oseb po zaključenem rejništvu, a sama na izbiro nisem imela vpliva, socialne delavke pa ob že tako majhnem številu oseb populacije na njihovem CSD v večini z informacijami o življenju oseb po rejništvu ne razpolagajo. Strokovne delavke so ob pregledu spisov sprva ugotavljale, koliko oseb na njihovem CSD ustreza populaciji, nato so skušale z njimi vzpostaviti stik. Povprašale so jih po možnostih sodelovanja v moji raziskavi in mi za tiste, ki so na sodelovanje pristale, ob njihovem dovoljenju posredovale kontaktne podatke. Vse osebe, ki so na sodelovanje pristale, niso bile vključene v moj vzorec, saj so nekatere sodelovanje kasneje odklonile. Vzorec so sestavljala 4 dekleta in 1 fant. Čeprav si nisem prizadevala raziskati celotne populacije, ampak manjše število primerov, se je izkazalo, da majhen vzorec moje raziskave predstavlja določene omejitve. Vzorcu primanjkuje raznolikosti, predvsem kar zadeva odnose mladih z matičnimi družinami.

3.4 ZBIRANJE PODATKOV

Na podlagi pridobljenih kontaktov sem z osebami populacije vzpostavila stik. Vsaki osebi sem razložila namen raziskave, predstavila teme raziskovanja, predviden čas trajanja pogovora in se skušala dogovoriti za termin in kraj srečanja. Pri dogovorih sem se prilagajala njihovim željam. Pogovore z osebami, ki sem jih zaradi varovanja osebnih podatkov in prikrivanja identitete poimenovala z izmišljenimi imeni Ana, Peter, Nina, Tina in Mojca, sem opravila v času od 21. 2. do 10. 3. 2012. Po predhodno pridobljenem soglasju intervjuvancev

sem pogovore snemala z diktafonom, kar mi je omogočilo lažjo transkripcijo podatkov, predvsem pa bolj pozorno poslušanje pogovora. Pogovori so trajali od ene ure do ure in pol. Z intervjuvanci sem se srečala na domu, mojem ali njihovem, odvisno od predhodnega dogovora in želje intervjuvancev. Teme intervjuja so bile občutljive narave in so zahtevale nemoteče okolje. Kadar so se pogovori izvajali pri meni doma, sem zagotovila, da ta čas mojih domačih ni bilo doma, tako da sem intervju lahko opravila v mirnem in sproščenem okolju. Pogovori, ki sem jih izvedla pri intervjuvancih doma, so potekali v prisotnosti drugih oseb – bivše rejnice, partnerja oziroma partnerjeve babice. V teh primerih zasebnosti pogovora nisem mogla zagotoviti. Pogovori so kljub navzočnosti drugih oseb potekali v sproščenem vzdušju, izjema je pogovor, ki sem ga izvedla ob prisotnosti bivše rejnice, pri katerem je bilo mogoče zaznati nesproščenost in zadržanost sogovornika. Omenjeni pogovor se je od preostalih dveh razlikoval, saj je bivša rejnica pogovoru ves čas prisostvovala in se na intervjuvančeve besede odzivala s svojimi komentarji.

3.5 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Podatke, pridobljene z odprtimi intervjuji, sem obdelala in analizirala po metodi kvalitativne analize, kot jo predstavlja Mesec (2007). Opravljene pogovore sem na osnovi zvočnih posnetkov zapisala v celoti. Ob tem sem zapisala zgolj dobesedne pripovedi intervjuvancev, kar mi je omogočilo, da sem dobila zgodbo, kot so mi jo s pomočjo mojih smernic za intervju pripovedovali intervjuvanci. Gradivo sem uredila in pripravila za nadaljnjo obdelavo.

V zapisih pogovorov sem podčrtala relevantne izjave glede na vseh devet raziskovalnih dejavnikov. Kjer je bilo potrebno, sem upoštevala kronološki potek. Izbrala sem smiselno zaključene dele besedila, medtem ko sem nepomembne dele besedila izpuščala. Tam, kjer so se teme prekrivale, sem izjavo označila s klicajem, kar me je opozarjalo, da je izjava relevantna za več tem. Izjave posameznih oseb sem izpisala vsebinsko glede na teme in jih kronološko uredila. Zaradi boljše preglednosti sem oblikovala tabele, v katerih sem relevantnim izjavam posameznih oseb pripisala pojme. Kot primer navajam le del kodiranja, ves postopek je prikazan v prilogi (glej prilogo 8.2).

/*1. primer: prosto pripisovanje pojmov*/

Tabela 3.1 Kodirane izjave o matični družini po rejništvu

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Najini odnosi niso bli dobri in tudi danes niso.	Odnos
	Nazadnje sva se srečala za moj 19. rojstni dan. Danes nimam stikov z atijem.	Prekinitev stikov
	Ne morem si predstavljat, kako ni mogel skrbet zame.	Odnos do preteklosti
	Čutim jezo do njega.	Jeza
	Vem, da se na atija ne morem obrnit, če bi kar koli potrebovala.	Podpora
	Do njena več nič ne čutim.	Ljubezen
	Oče ni pri tem, kje in kako danes živim, imel nobene vloge. Saj sploh ni vedel, kaj se z mano dogaja.	Vloga
	Od njega ne dobivam nobene pomoči in podpore in je tudi pri njem ne iščem.	Pomoč Podpora
Peter	Po telefonu se ne čujeva, tak da od zdaj, ko sem tu prijavljen, nimama nobenih stikov. Mi ni, da bi se z njo srečeval. Sem bil 20 let brez nje in bom lahko še naprej.	Prekinitev stikov
	Do nje ne čutim jeze. Je ne morem, ker mi je tak, kot da mi ni mama. Sem bil skoz tu, tak da je ona za mene tujka.	Jeza Odnos
Nina	Si zasluži, da bi bil mrtev ko mama.	Kazen Maščevanje
	Nočem ga niti videt. Zakaj bi me mogel zdaj videt, ko že lahko za sebe poskrbim, če pa me prej ni. O svoji družini /…/ še zdaj nočem nič vedet.	Odnos do družine
	Ne prenesem takih, ki niso znali za svoje otroke poskrbet.	Odnos do preteklosti
Tina	Na dan mamine smrti je nehal pit. Zdaj je sam in zarad mene lahko pije kolkor hoče. Zasluži si, da ga noben ne pogleda, saj je grdo delal z nami. To je še premila kazen za njega.	Kazen
	Ne vem, če še ga bom kdaj šla pogledat.	Prekinitev stikov

V nadaljevanju kvalitativne analize sem zbrala vse enote besedila, katerim sem pripisala isti pojem in tako organizirala podatke. Sorodne pojme sem združila v kategorije. Spodaj navajam kot primer del postopka, medtem ko je celotni postopek prikazan v prilogi (glej prilogo 8.3).

/*2. primer: ureditev izjav v skupine po pojmih, združevanje pojmov v kategorije*/

ZAPOSLOVANJE
<u>Zaposlitvena situacija[1]:</u>
Pred zaposlitvijo[2]
/…/ se bom zdaj preko zavoda zaposlil v firmi. (2)
Delo na črno
Sem tu že prej na črno delal, da sem imel nek denar in sem lahko mami plačeval. (2)
Delo za določen čas
Zdaj me bodo zaposlili za eno leto. Sem tik pred podpisom pogodbe. (2)
Zadovoljstvo
Sem srečen, da bo vsaj za eno leto. (2)
Iskanje zaposlitve
Sem prijavljena na zavodu in iščem zaposlitev. (3)
Obetajoča zaposlitev
Zdaj sem preko agencije našla delo. Sem poslala vlogo in upam, da zdaj v kratkem začnem delati. (3)
Brezposelnost
S fantom sma oba doma. Noben ne dela in noben ni na borzi prijavljen. Se ne upava prijavit, ker potem boma pa mogla državi denar vračat. (5)

Nadalje sem analizirala značilnosti pojmov in kategorij, jih definirala in zapisala poskusno teorijo. Odločila sem se, da združim rezultate z razpravo in tako zapišem poglobljeno zgodbo o mladih, ki so sodelovali v raziskavi, podkrepljeno s teoretskimi koncepti. Zbrano gradivo mi ni omogočalo zapisati teorije velikega dosega, ampak teorijo, ki govori zgodbo o tem, kar sem spoznala o izkušnji intervjuvancev z življenjem v rejništvu in njihovem prehajanju v samostojno življenje. Poskusno teorijo sem dopolnila in »prizemljila« z izjavami intervjuvanih oseb, zapisanih v narečnem in dobesednem slogu, katerim sem, z namenom, da se v zapisu zgodbe ne bi izgubile individualne zgodbe in bi bralec lažje spremljal izjave posameznih oseb iz raziskave, pripisala število, ki ponazarja avtorja izjave po naslednji legendi:

- ✓ Ana → 1
- ✓ Peter → 2
- ✓ Nina → 3
- ✓ Tina → 4
- ✓ Mojca → 5

[1] Odebeljen in podčrtan tisk označuje kategorije.
[2] Ležeči tisk označuje pojme.

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

4.1 MATIČNA DRUŽINA

4.1.1 Pred odhodom v rejništvo

Življenje pred rejništvom predstavlja pomemben segment življenja intervjuvanih oseb, ki je vplival na njihovo nadaljnjo življenjsko situacijo. Intervjuvani so v rejništvo odšli v različni starosti (17 mesecev, 3 leta, 9 let, 10 let), zato se nekateri življenja v matični družini in svojih staršev spominjajo, drugi pa ne. Tisti, ki so v matični družini preživeli daljše časovno obdobje, se tamkajšnjega življenja neradi spominjajo. Življenje opisujejo kot neprijetno, grozno, žalostno, npr.: *»Moje življenje pred odhodom v rejništvo je blo grozno. Sploh nimam besed. Življenje ni blo lepo, prijetno ...« (4)*

Življenje večine intervjuvancev v matični družini je bilo zaznamovano s **kompleksnimi psihosocialnimi problemi v družini**, med katerimi zasledimo nasilje očeta in alkoholizem staršev *(»V družini smo meli polno problemov, alkoholizem staršev, ogromno nasilja atija nad vsemi.« (4))*. Nasilje je zaznati tako v odnosu med starši kot v odnosu do otrok. Do izbruha nasilja je prihajalo v različnih situacijah, kot so učenje *(»Če sem se učila, sem bla tepena.« (4))*, otrokova pohvala za dobro oceno *(»Sem prišla domov in povedala, da sem dobila štiri in sem bla tepena, ker sem se pohvalila, da sem dobila dobro oceno.« (4))* in nagajivost. Po navadi je bilo za izbruh nasilja v družini dovolj že opito stanje očeta *(»Včasih sem bla tepena, ker sem kaj všpičla, po navadi pa kar tak, ker je bil alkohol v igri.« (5))*. Nasilje in alkoholizem kot dva kompleksna, med seboj prepletena problema v družini, sta docela vplivala na vidike družinskega življenja, ki sem jih raziskovala. Družina je namreč sistem, v katerem ima vsak član sistema določeno vlogo in mesto. Če se spremenita vloga in položaj enega družinskega člana, se spremeni celotni družinski sistem (Zaviršek 1994). Nasilje in z njim povezane spremembe vlog imajo razsežen vpliv na družinski sistem.

Matična družina je za intervjuvance družina, v kateri so se rodili in v njej živeli vse do odhoda v rejništvo. Zgodnejše dogajanje v njej je bilo za otrokov nadaljnji razvoj in njegovo življenje pomembno, predvsem pa so bili pomembni odnosi med intervjuvanci in starši, kot so se ti vzpostavili v prvih letih življenja. Otrok takrat razvije **navezanost v odnosu s starši.**

Navezanost je otrokov vrojen sistem, ki se razvija skozi izkušnje, ki jih otrok v prvih letih življenja pridobi v odnosu z odraslim skrbnikom (Kompan Erzar et al. 2011). Družinsko okolje intervjuvancev, zaznamovano z nasiljem in alkoholizmom, ni spodbujalo njihove varne navezanosti, saj se ta vzpostavi v odvisnosti od načinov odzivanja odraslih, ki za otroka skrbijo. Proces navezanosti je kompleksen proces, ki ga ni mogoče opazovati zgolj skozi izjave intervjuvancev, ki govorijo o tem, da so oziroma da niso bili navezani, zato sem za opazovanje stila navezanosti intervjuvancev na starše, izhajajoč iz teoretskih konceptov (Cugmas 2001; Poljanec, Simonič 2008), opredelila naslednje dejavnike: občutek varnosti v odnosu, brezpogojna ljubezen in podpora.

Odnosi v družini predstavljajo širši okvir, v katerem se lahko vzpostavijo ljubezen, podpora in občutek varnosti. Intervjuvanci izražajo, da so bili med družinskimi člani slabi odnosi, zaznamovani z nerazumevanjem in strahom pred nasiljem *(»Bli smo v slabih odnosih. Kjer je nasilje, so odnosi grozni.« (4))*. V odnosu intervjuvancev z njihovimi starši je zaznati razlike, pogojene z vlogo staršev v nasilnih dejanjih, kjer je bil oče tisti, ki je nasilje izvajal, mama pa je otroke pred nasiljem branila *(»Z mamo sma meli dobre odnose. Oče ni bil taki, kot bi mogel bit.« (4))*. Izvajanje nasilja je pomembno zaznamovalo odnos intervjuvancev z očetom.

Razmere v družini otrokom niso omogočale razvoja občutka **varnosti v odnosu**, za katerega vsi intervjuvanci izražajo, da ga v družini ni bilo, npr.: *»V odnosu z očetom se nisem čutla varne.« (1)* Varnost v odnosu je ena temeljnih potreb otroka, zadovoljitev katere je bistvena za njegov razvoj, saj velja, da se otrok tem bolje razvija, čim bolj varnega se v družini počuti (Zalokar Divjak 1999). Občutek varnosti v odnosu je pogojen z odnosom in odzivnostjo odraslih, ki otroku dajejo občutek, da so tu zanj, da ga ne bodo zapustili, da ga bodo varovali in v stiski potolažili. Intervjuvanci, ki takšnega odnosa niso bili deležni, niso imeli pogojev, da razvijejo varno navezanost na starše.

Odnosi s starši osebam, vključenim v raziskavo, niso omogočali občutka ljubezni. Za **ljubezen** v družini pravijo, da je ni bilo, npr.: *»Ljubezni pri nas res ni blo. Ne bi rekla, da so me meli radi.« (5)* Čeprav starši ljubezni do otrok niso izkazovali, so si intervjuvanci ljubezen staršev različno interpretirali. Nekateri menijo, da jih starši niso imeli radi, drugi verjamejo, da je ljubezen bila, a je skozi neskrben odnos staršev niso doživeli kot pravo starševsko in brezpogojno *(»Vsak starš ima sicer svojega otroka rad, ampak to ni blo to. To ni bla prava*

starševska ljubezen. Če bi me mel res rad, bi bolj skrbel zame, bi se bolj potrudil, si našel službo. To sploh ne morem govorit o neki brezpogojni ljubezni.« (1)). Izjave intervjuvancev nakazujejo, da ne smemo govoriti o matičnih družinah kot o družinah, kjer ljubezni ni, in trditi, da starši svojih otrok niso imeli radi. Ljubezen je bila, a ne takšna, kot jo v odnosu starš-otrok pričakujemo. Ravno zato sem pri opredelitvi dejavnikov navezanosti posebej izpostavila brezpogojno ljubezen kot ljubezen, ki predvideva odzivnost staršev. To je ljubezen, kjer imajo starši svoje otroke radi ne glede na vse, kjer jim svojo ljubezen izkazujejo in vedno znova dokazujejo. Intervjuvanci v družini niso bili deležni brezpogojne ljubezni in tudi niso osvojili pomembne sposobnosti za ljubezen, za učenje katere L´Abate (v Čačinovič Vogrinčič 1998) poudarja, da otrok potrebuje izkazano ljubezen drugega.

Kompleksni psihosocialni problemi v družini so omejevali možnosti za razvoj ljubečega in skrbnega odnosa staršev do otroka. Tudi če so starši imeli svoje otroke radi, za kar verjamem, da so jih, te ljubezni niso bili zmožni izkazovati. Ponekod je bila zasvojenost tista, ki je zmanjševala odzivnost staršev na otrokove potrebe po bližini in ljubezni *(»/.../ se je potem vse bolj oddaljevala. Ni več niti pokazala, da me ima rada, ker je bla potem že tak globoko v alkoholu, da ji nič drugo ni blo več pomembno.« (4))*. Otrok je tako ob zasvojenem staršu ostal brez potrebne ljubezni.

Čeprav intervjuvanci v družini niso čutili ljubezni, so imeli svoje starše radi. Njihova ljubezen je izhajala iz primarnega odnosa starš-otrok, ne glede na to, kakšen je bil ta odnos *(»Prej sem ga mela rada. Ko si manjši, je ati le ati.« (4))*. Otroci imajo že po naravi brezpogojno radi svoje starše, o čemer govori tudi Bider Humar (2007).

Podpore intervjuvane osebe v odnosu s starši niso dobile *(»Ati me ni pri ničemer podpiral.« (1))*. V njihovih izjavah je zaznati, da če niso pričakovali čustvene podpore staršev, so pričakovali vsaj njihovo podporo za šolo in šolske obveznosti, a te prav tako niso dobili, npr.: *»Niso mi nudli nobene podpore, niti za šolo ne. Tudi če sem se trudla za šolo, sem bla potem nič.« (4)* Cugmas (2001) poudarja podporo kot pomemben element odnosa med staršem in otrokom, ki spodbuja varno navezanost in otroku pomaga, da sebe doživlja kot vredno in ljubljeno osebo ter razvije občutek, da so drugi, ki ga obkrožajo, odgovorni.

Na vprašanje **navezanosti** na svoje starše so intervjuvanci odgovarjali, da nanje niso bili navezani. V nadaljevanju pogovora so izjavljali, da so z navezanostjo na starše v času rejništva prekinili, iz česar izhaja, da so tudi sami čutili navezanost na starše. Kljub občutku navezanosti je zaznati, da so slutili, da to ni bila varna, ampak negotova navezanost *(»Na mamo sem bla navezana, ampak ne tak, kot bi naj na mamo bla.« (4))*. Odgovore o tem, da na starše niso bili navezani, vidim kot izraz težkega soočanja z ljubeznijo in navezanostjo, ki so jo čutili do staršev. Težko razumejo svoj pretekli odnos, kjer so na čustveno neodzivnost staršev in nasilne odnose odgovarjali z ljubeznijo.

Na podlagi izjav intervjuvancev o dejavnikih navezanosti lahko sklepamo, da so intervjuvanci v matični družini razvili negotovo navezanost na starše, s čimer niso razvili zdravih temeljev za odnose z drugimi ljudmi in nadaljnje socialno življenje. Ta sklep se nanaša na tri intervjuvance, ki se življenja v matični družini spominjajo in so ga v naših pogovorih opisovali. Iz izreka ukrepa rejništva lahko predvidevamo, da sta preostala intervjuvanca, ki sta bila že hitro po rojstvu izločena iz matične družine in nameščena v rejništvo, prav tako razvila negotovo navezanost na starše, a gradiva, ki bi potrjevalo takšno sklepanje, nimam. Ob tem zaključku izhajam iz pravne teorije, ki družino definira kot primarno in za otroka najprimernejše okolje, v katerega se lahko posega le kadar v družini ni ustrezno poskrbljeno za otroka in so ogrožene njegove koristi (Končina Peternel 1998). Družinsko okolje, ki spodbuja otrokovo varno navezanost, za kar sta potrebni odzivnost in skrbnost staršev, otroku ne predstavlja okolja, ogrožajočega za njegov razvoj.

Pomemben element odnosa med staršem in otrokom je **skrb** staršev, ki je intervjuvanci v družini niso bili deležni. Starši niso skrbeli za zadovoljitev njihovih osnovnih potreb, kot sta potreba po hrani *(»Večkrat sem bila lačna kot ne.« (1))* in higieni *(»Bla sem zamazana. Ni ju skrbelo, če sem čista, če mam kaj za oblečt.« (5))*. Za zadovoljitev osnovnih potreb so skrbele druge osebe, ki so skozi svoje vključevanje v matično družino spremljale otrokovo življenje *(»/.../ je ta starejša sestra, pri kateri sem bla potem v rejništvu, hodila prat in poskrbela, da sem bla čista.« (4))*. Druge osebe so, kolikor se je dalo, nadomestile skrb staršev, a skrbi za otrokove potrebe, kot je potreba po čustvenem odnosu, niso mogle zadovoljiti. Ob tem se lahko navežem na Harlowe (http://www.ifeelpsychology.com/2009/01/all-you-need-is-love/) eksperimente z opicami in druge avtorje, ki poudarjajo, da otrok za zdrav razvoj potrebuje

predvsem čustveni odnos in ne le zadovoljitve fizioloških potreb. Otrok hrepeni po starših, njihovi odzivnosti in čustveni navezanosti nanje.

O **vzgoji** v matični družini so intervjuvanci izrazili, da je ni bilo oziroma se je ne spomnijo, npr.: *»Vzgoje ni blo. Ne moreš otroka vzgajati, če te ni ali pa če si pijan.« (5)* Občutek, da vzgoje niso bili deležni, izhaja iz pravil, ki v družini niso bila postavljena. Otrokom niso bile postavljene meje, za katere Skynner (1994) poudarja, da jih starši otrokom morajo postaviti, če jim želijo zagotovi okvirje, znotraj katerih se bodo lahko preizkušali in ob tem čutili varne. Pravila so intervjuvani v družini pogrešali, saj bi jim ta dajala občutek, da so za starše pomembni in da jih skrbi zanje *(»Ni jih zanimalo kam grem, kdaj bom nazaj. Jaz sama sem povedla, da grem, čeprav niti tega ne bi rabla. Sem prišla nazaj, ko pač sem. Nobenega ni skrbelo, kdaj sem prišla, kje sem bla. Nobenih skrbi niso meli.« (4))*.

Vloge v družini so pomemben element družinske psihodinamike. Pri opredelitvi vlog je bilo za intervjuvance pomembno, v kolikšni meri so jim starši omogočali, da so imeli v družini vlogo otroka. Nekateri so čutili, da je njihova vloga bila vloga otroka, drugi so bili prisiljeni v delo, zato otroštva in vloge otroka niso izkusili, npr.: *»Nisem mela otroštva. Igrat se sploh nisem smela, ampak sem mogla samo delati. Igrače je vse sproti zakuril. Do 10. leta kot da ne bi mela otroštva.« (4)* Vlogo staršev v družini so doživeli kot vlogo odsotnih staršev, npr.: *»Ati je tak okrog hodil, ni bil doma.« (1)*

Otrokovo mesto v družini, njegovo vlogo in pravice povzame otrokova **pravica do resničnosti**, ki jo Braunmuhl (v Čačinovič Vogrinčič 1998: 11) definira kot temeljno psihološko pravico otroka. To je pravica, da je otrok slišan in viden, da lahko izrazi svoje mnenje, misli in čustva. Pravica do resničnosti intervjuvancev je bila v družinah različno uresničena. Nekateri so čutili dovoljenje, da lahko izrazijo svoje *misli (»Ni bil tak, da ne bi smela nič povedat, na primer, kaj si jaz mislim, kaj bi rada /.../« (1))*, drugi so iz strahu pred nasiljem raje molčali. Starši otrokovih izraženih misli, čustev in želja niso upoštevali, prav tako otrok niso spodbujali k njihovemu izražanju, npr: *»Nikoli me niso vprašali, če mam kaj za povedati ali pa po mojem mnenju. Če sem pa že sama kaj povedla, je blo vse narobe. Boljše je blo, da sem bla tiho. Upoštevali me tak niso.« (4)* Pravica do resničnosti je pomembna za izgradnjo občutka varnosti, ki ga otrok lahko oblikuje le na izkušnjah, da se je

smel v družini izraziti, se z izraženim soočiti, za izrečene misli, želje in čustva prevzeti odgovornost, jih obvladati in spreminjati (ibid.).

Matične družine intervjuvanih oseb izkazujejo, da instinktivno varovanje najmlajših, skrb zanje in spodbujanje varne navezanosti s čustveno odzivnostjo na otroka z dotikom in ljubkovanjem, ni univerzalno ravnanje starša, na katerega je otrok navezan, kot to izraža Kompan Erzar (et al. 2011). Matična družina za otroka ni nujno najboljše in najprimernejše družinsko okolje, ki bi zagotavljalo njegov optimalen razvoj. Družine, ki ogrožajo otrokov razvoj, so deležne socialnovarstvenega ukrepa rejništva, s katerim se skuša otroku zagotoviti ustrezno družinsko okolje, matični družini pa pomoč, da bi zmogla spremembe, potrebne za vrnitev otroka v družino.

4.1.2 Med rejništvom

Že v času pred odhodom v rejništvo in kasneje v času rejništva so intervjuvanim osebam po večini umrli starši. **Matična družina** intervjuvancev ni več celotna, saj ima zgolj ena oseba živo mamo in očeta, tri osebe imajo živega samo očeta, ena oseba pa živih staršev nima več. Če se trije intervjuvanci svojih staršev spomnijo, dve osebi, ki sta iz matične družine odšli že zgodaj, ne le da se staršev ne spomnita, ampak jih tudi kasneje nista spoznali. Ena oseba je spoznala mamo, ne pa tudi očeta, druga oseba interesa za spoznavanje svoje družine nima *(»O svoji družini nisem htela in še zdaj nočem nič vedet.« (3))*.

Matične družine so bile v času, ko so bili intervjuvanci v rejništvu, v njihova življenja različno vpete. **Stiki s starši** so bili priložnost za nadaljevanje odnosa oziroma spoznavanje matične družine in vzpostavitev stikov, a se ti pri vseh intervjuvancih niso izvajali. Ob prehodu v rejništvo je pri dveh osebah prišlo do prekinitve stikov s starši. Čas brez stikov je bil namenjen otrokovi vključitvi v rejniško družino in soočenju s situacijo. Stiki so se po daljšem času vzpostavili, v enem primeru uspešno *(»Pol so pa nekak stiki stekli. Sva se redno vidla, na kakšen mesec.« (1))*, v drugem neuspešno *(»Šla sem ga enih dvakrat pogledat. Ko sem prišla, je bil dober dan in potem tišina. Nisva se mela kaj za pogovarjat. Ni vprašal, kak si in kak kaj.« (4))*.

K uspešnosti vzpostavitve stikov intervjuvancev s starši, tako tistih, ki so s stiki začasno prekinili, kot tistih, ki staršev niso poznali, je pripomoglo aktivno prizadevanje starša za stike in njegova želja, da odnos z otrokom nadaljuje. Intervjuvanka, ki očetove želje po stikih in njegovega prizadevanja za stike ni čutila, je postopoma izgubila željo po srečevanju z njim. Prekinitev intervjuvankine navezanosti na očeta je vodila k še večji odtujitvi v odnosu in prekinitvi stikov *(»Prej sem ga mela rada. Ko sem spoznala, kaj je delal z nami, pa nič več. Potem ugotoviš, da ni bil dober ati, da ni lepo delal z nami.« (4))*.

Stiki intervjuvancev s starši so se v vseh primerih izvajali v rejniški družini. Stiki so potekali enkrat mesečno ali redkeje *(»Mama je hodla v rejniško družino na stike enkrat mesečno.« (2))*. Za intervjuvance so imeli stiki različen pomen, odvisno od tega, koliko časa so preživeli v matični družini. Za dve osebi so bili stiki pomembni, saj je bil to način, kako sta vzdrževali navezanost na starše *(»Jaz sem si zelo želela stikov, da bi se pogosteje vidla in bi bla lahko vsaj malo sama z njim.« (5))*, za osebo, ki je starše spoznala v času rejništva, so bili stiki brez pomena *(»Ti stiki mi niso nič pomenli.« (2))*. Intervjuvanec, ki je v rejništvo prišel s sedemnajstimi meseci, na redkih, enomesečnih srečanjih z mamo ni zmogel razviti navezanosti in globljih čustev, zato ne preseneča, da mu stiki z matično družino ob njegovem dolgotrajnem rejništvu niso veliko pomenili.

Želja po stikih s starši med vsemi intervjuvanci ni bila prisotna. Tisti, ki so si stikov želeli, si niso nujno želeli tudi vrnitve v matično družino (*»On je htel, da pridem nazaj, jaz pa nisem hotla.« (1))*. Intervjuvane osebe, ki so v rejništvu izkusile povsem drugačen odnos, kot je bil odnos s starši v matični družini, želje po vrnitvi kljub ljubezni do svojih staršev niso imele. Intervjuvanka si je tako želela ostati vpeta v matično družino, z njo ohraniti odnose, obenem pa svoje življenje nadaljevati v rejniški družini. Kljub očetovi želji, da se vrne domov, sama te želje ni imela, saj je v rejniški družini prepoznala zanjo boljše družinsko okolje *(»Sem vedla, da če bom šla nazaj k očetu, da bom šla samo še na slabše.« (1))*. V življenju med dvema družinama lahko otrok sam prepozna koristi, ki jih takšno življenje ima. Ob podpori odraslih, ki jo kot ključ za življenje med dvema družinama izpostavlja Čačinovič Vogrinčič (2008), lahko otrok s takšnim življenjem dobro shaja, če podpore ni, pa otrok sam tega ne zmore.

Pritiski staršev po vrnitvi v matično družino so lahko za otroka v rejništvu preobremenjujoči in nevzdržni. Intervjuvanki so sprožali boj med ljubeznijo do očeta in ljubeznijo do rejniške

družine, boj med željo po stikih in željo ostati v rejniški družini, za katere se je zdelo, da so nezdružljive. Stiki so tako pod pritiski po vrnitvi in sočasnem zaničevalnem odnosu matične družine do rejniške družine postajali vse bolj neprijetni *(»Stikov se nisem veselila. So bili neprijetni. /.../ samo nisem hotela, da z njimi prekinem.« (1))*, čemur je sledilo postopno oddaljevanje v odnosu in prekinitev navezanosti na starša *(»Ko je klical, in ko sva se vidla, sem z odporom z njemu govorila.« (1))*, vse do končne prekinitve odnosa. Izkušnja intervjuvanke izkazuje pomen teoretskih konceptov Čačinovič Vogrinčič (ibid.), ki otroka v rejništvu poimenuje kot otroka z in med dvema družinama, s čimer poudarja, da otrok živi v vmesnem prostoru, prehaja iz ene družine v drugo, kar je zanj zahtevna naloga, ki je brez dobrih sogovornikov, ki ga učijo za življenje v dveh družinah, ne zmore.

Za ohranitev stikov z matično družino je pomemben odnos med otrokom in staršem, kot se ta razvije v času, ko otrok živi v rejniški družini. Otrok v odnosu in ljubezni do staršev ne izhaja več iz primarnega odnosa starš-otrok, v katerem ima otrok svojega starša rad ne glede na vse, in biološke navezanosti, ampak na preteklo življenje pogleda z drugačne perspektive. Odhod iz matične družine mu prinese drugačne izkušnje življenja v rejniški družini, na podlagi katerih se spremeni tudi njegov pogled na pretekli odnos s starši in tamkajšnje družinsko življenje. V času, ko živijo ločeno od staršev, se v odnosu z njimi ne zadovoljijo samo s tem, da starš je, ampak v odnosu postanejo zahtevnejši. Zahtevajo spoštovanje, tehtajo koristi, ki jim jo ohranjanje odnosov prinaša, ovrednotijo pretekla dejanja staršev, tudi tista, ki so bila zanje zlorabljajoča, in se v odnosu s starši postopoma oddaljijo, npr.: *»Prej sem ga mela rada. Ko sem spoznala, kaj je delal z nami, pa nič več. Potem ugotoviš, da ni bil dober ati, da ni lepo delal z nami.« (4)*

Do prekinitve stikov, ki so se v času rejništva izvajali, je prišlo v dveh primerih. Prva prekinitev je bila posledica osebne odločitve *(»Smo se zmenili in potem prekinili stike z mamo, ker meni ni blo, da bi se z njo dobival.« (2))*, druga smrti starša. Ves čas trajanja rejništva je stike s starši ohranjala le ena oseba v vzorcu.

4.1.3 Po rejništvu

Odnosi danes so med intervjuvanci in matično družino slabi. Ob prekinitvi primarne navezanosti na starše in stikov z njimi so razvili negativen odnos do preteklosti, ki je

zaznamovan predvsem s spominom na neskrbnost staršev *(»Ne morem si predstavljat, kako ni mogel skrbet zame.« (1))*. Odnos, v katerem intervjuvane osebe niso bile deležne skrbi, jih je v dobršni meri zaznamoval, kar potrjuje koncept Fanshela in Shinna (1978), da je za otroka največja žalitev, ki ga zaznamuje na najgloblji način, kadar starši niso poskrbeli zanj.

Pri nekaterih intervjuvancih sta ljubezen v odnosu do staršev nadomestili jeza in želja po kaznovanju staršev za pretekli odnos *(»Na dan mamine smrti je nehal pit. Zdaj je sam in zarad mene lahko pije kolkor hoče. Zasluži si, da ga noben ne pogleda, saj je grdo delal z nami. To je še premila kazen za njega.« (4))*, medtem ko drugi čutijo takšno oddaljenost od staršev, da niti jeze ne zmorejo čutiti *(»Do nje ne čutim jeze. Je ne morem, ker mi je tak, kot da mi ni mama. Sem bil skoz tu, tak da je ona za mene tujka.« (2))*. Jeza v odnosu, želja po kaznovanju in maščevanju so izraz nerazrešljive drame ločitve v družini, o kateri govori Stierlin (v Čačinovič Vogrinčič 1998). Stierlinov koncept delegacije poudarja, da je človek družinski človek, ki ga zaznamujejo družinske izkušnje in vezi. Posameznik se družine ne more osvoboditi, zato je drama ločitve nerazrešljiva. Vezi med intervjuvanci in njihovimi starši, kljub ločitvi in radikalni prekinitvi odnosov, obstajajo še danes in bodo obstajale vse življenje. Nekateri so se uspeli soočiti s preteklimi izkušnjami in prekiniti vezi jeze ter maščevanja, drugi tega niso uspeli, zato jih pretekle izkušnje še danes spremljajo in krojijo njihovo življenje. Človek naj bi zares odrasel šele takrat, ko doseže spravo s svojo družino.

Osebi, ki sta v rejništvo odšli že v zgodnji starosti, s starši ne želita nikakršnih stikov, izhajajoč iz dolgoletnega življenja v rejništvu brez vključenosti matične družine in njene skrbi zanje, npr.: *»Mi ni, da bi se z njo srečeval. Sem bil 20 let brez nje in bom lahko še naprej.« (2)* Osebi nista razvili navezanosti na starše, zato stiki zanju ne predstavljajo načina, kako svojo navezanost ohraniti.

Danes nobena intervjuvana oseba nima stikov z matično družino. Oseba, ki je stike najdlje vzdrževala, je z njimi, pod vplivom pritiskov po vrnitvi v matično družino in slabih odnosih s staršem, prekinila tik pred zaključkom rejništva. Matična družina tako ob prehodu intervjuvancev iz rejništva ni imela nobene vloge in v proces zaključevanja ni bila vključena *(»Oče ni pri tem, kje in kako danes živim, imel nobene vloge. Saj sploh ni vedel, kaj se z mano dogaja.« (1))*.

Današnji odnos intervjuvancev do matične družine je zaznamovan z jezo in neprijetnimi izkušnjami iz preteklosti. **Vključenosti matične družine** v življenja intervjuvancev po rejništvu ni. Intervjuvanci v njej ne vidijo mesta, kjer bi bili deležni pomoči in podpore, potrebne za samostojno življenje, npr.: *»Vem, da se na atija ne morem obrnit, če bi kar koli potrebovala.« (1)* Pomoči in podpore matične družine ne dobijo, v njej je tudi ne iščejo *(»Od njega ne dobivam nobene pomoči in podpore in je tudi pri njem ne iščem.« (1))*. Čutijo takšno oddaljenost od staršev, da niti ne pomislijo, da bi se nanje obrnili.

Pri vključenosti matične družine v življenje mladih, zajetih v raziskavo, je potrebno opozoriti na omejitev, ki izhaja iz vzorca raziskovanja. V vzorcu so bile zajete osebe, katerih starši so v večini pokojni, zato so možnosti mladih, da pridobijo pomoč in podporo v matični družini, ne glede na njihove odnose, okrnjene. Ob tem je pomembno tudi, da ima večina živega starša, ki je v družini izvajal nasilje, torej očeta, mame, s katerimi so imeli boljši odnos, pa so pokojne. Pomembnost vloge mame ni opredeljena zgolj skozi vlogo v nasilnih dejanjih, ampak tudi skozi proces navezanosti. Po Bowlbyju (v Kobal 2001) je mama običajno, ne pa nujno, primarni objekt navezanosti. Otrok ima težnjo, da vzdržuje bližino z zase pomembno osebo, ki je po navadi njegova mama. Izhajajoč iz odnosov z matično družino in želje po prekinitvi stikov, intervjuvane osebe možnosti za družinsko zaledje na poti osamosvajanja, ki bi jim ga predstavljala matična družina, nimajo.

4.2 REJNIŠKA DRUŽINA

4.2.1 Med rejništvom

Življenja intervjuvancev v rejništvu izkazujejo, da rejništvo za vsakega ni bilo zagotovilo za boljše in lepše življenje, nasproti življenju v matični družini. Rejniške družine, v katerih so intervjuvanci živeli, lahko razdelimo na družine, ki so jim omogočale, da pridobijo dragocene izkušnje za vse življenje in priložnost, da nadoknadijo, za kar so bili prikrajšani v svojih družinah (osebe 1, 2, 4), in na družini, ki takšnih izkušenj nista omogočali, zato sta sprožali hrepenenje po drugačnem razpletu v življenju (osebi 3, 5). Dobre in slabe izkušnje intervjuvancev z življenjem v rejništvu se kažejo skozi vse vidike življenja v rejniški družini, ki sem jih raziskovala.

Za tri intervjuvane osebe je bilo življenje v rejništvu drugo, boljše, super oziroma lepo življenje, npr.: *»Rejništvo je blo zame povsem drugo življenje.« (1)* Preostali intervjuvani osebi imata na tamkajšnje življenje neprijetne spomine. Za eno osebo je bilo življenje naporno in trpeče, drugi je predstavljalo vir nezadovoljstva in sprožalo hrepenenje po drugačni življenjski usodi *(»Ko pogledam nazaj, si mislim, da bi blo boljše, da če sem tam mislila umreti, da bi umrla, kot pa da pridem v take roke, kot sem prišla. Večkrat razmišljam, da bi rajši pri svojih starših ostala in bi blo, kaj bi blo, ali pa da bi me v drugo družino dali, samo ne sem.« (3))*. Izjava intervjuvanke izraža njeno globoko stisko, ki jo čuti še danes, in nezadovoljstvo nad življenjsko usodo, ki ji tako v matični kot rejniški družini ni omogočila srečnega življenja. Da je bila njena stiska res velika, izražajo njene misli na samomor *(»Saj včasih sem bla zadovoljna, spet drugič ne in me je imelo, da bi se obesila.« (3))*.

Čeprav rejniška izkušnja za vse intervjuvance ni dobra izkušnja, so bili kot otroci z njo zadovoljni tudi tisti, ki so v rejništvu trpeli. Življenje v matični družini jih je izoblikovalo do te mere, da niso vedeli, kakšno življenje jim kot otrokom pripada, zato so sprejeli življenje takšno, kot se jim je nudilo, npr.: *»Samo sem bla zadovoljna. Sem bla že tako navajena delati. Nič mi ni manjkalo, ker že prej nisem imela ljubezni, nisem bla na to navajena. Sploh nisem vedla, kaj mi kot otroku pripada. Sem skoz v takem živela, zato mi ni nič manjkalo. Sem mislila, da tak pač mora biti.« (5)*

Rejniško družino so nekateri doživeli kot družino, ki jim je bila lastna, prava oziroma želena družina, npr.: *»To je bla takšna družina, kot sem si od začetka želela, samo pač ni bilo tak.« (4)*, medtem ko jo drugi kljub dolgoletnemu skupnemu življenju niso doživeli kot družino *(»Saj jaz rejniške družine nisem nikoli doživela kot družine. To nikoli ni bla družina. Meni se je zdelo, kot da živim pri kakih kolegih. Kjer ni ljubezni, ne more biti družine.« (3))*.

Dve intervjuvani osebi sta bili v rejništvu pri sorodnikih (sestri, botri), a tudi sorodniško rejništvo ni zagotovilo za dobro izkušnjo življenja v rejništvu in občutenje družine ter doma. Za eno intervjuvanko je bilo življenje pri botri vir takšnega nezadovoljstva in trpljenja, da je od nje zbežala *(»Naveličala sem se tega življenja, da sem mogla samo delati, nisem smela nikam iti. En petek sem šla v šolo in me ni blo več domov.« (5))*. Slabe izkušnje z življenjem v rejništvu pri sorodnikih so me presenetile. Če nisem pričakovala, da bo vsak intervjuvanec imel dobro izkušnjo rejništva, sem pričakovala, da je sorodniško rejništvo vir ljubezni.

Izhajala sem iz predpostavke, da imajo sorodniki otroka, ki pride k njim v rejništvo, radi že zato, ker je njihov sorodnik in so ga imeli radi že pred rejništvom. Iz izkušnje intervjuvanke izhaja, da je bila moja predpostavka napačna.

Beg intervjuvanke iz družine je bil povod za premestitev v drugo rejniško družino, obenem pa pot do boljših in dragocenih izkušenj družine, doma in ljubezni *(»Ta družina je bla sto in ena proti prejšnji rejniški družini.« (5))*. Sprememba rejniške družine je lahko zaželen razplet v rejništvu, ki otroku prinese pozitivne izkušnje. Do sprememb v rejništvu je prišlo tudi pri drugi intervjuvanki, kjer je po smrti rejnice rejništvo nad otroci prevzela rejničina hči. Ta sprememba je predstavljala upanje za lepše življenje, v primerjavi s prejšnjim nasilnim in grobim življenjem, a je upanje ostalo neizpolnjeno, saj kljub odsotnosti nasilja intervjuvanka rejniške družine ni doživela kot družine, v kateri bi bila ljubljena in sprejeta *(»Ko je umrla, se za njo nisem niti malo jokala. Babičina smrt je bla olajšanje. Sma s sestro mislili, da bo po smrti fajn, samo sma se zmotli.« (3))*.

Odnosi v rejniški družini so skupek odnosov med rejniki, njihovimi biološkimi otroci in otroci v rejništvu. Tri osebe v rejniški družini niso čutile razlikovanja med biološkimi in rejniškimi otroci *(»Niso delali razlik med mano in njihovimi otroci. Vse so imeli enako radi.« (1))*, ena oseba pa je, skozi večvrednost bioloških otrok *(»Spomnim se, da že ko sma bli mali, so vedno razlike med nami delali. Njihovi pravi otroci so bli vedno več vredni.« (3))*, razdelitev delovnih nalog *(»Sin ni nič rabil delat.« (3))* in odnos rejnice do rejniških otrok *(»Rejnica še danes reče, da se s temi rejniškimi decami ne splača ukvarjat, da ti samo stroške delajo.« (3))*, razlike v odnosu občutila. Razlikovanje med otroci je vplivalo na odnose v rejništvu.

Občutenje intervjuvancev, da je rejniška družina njim lastna družina in njihov dom, je temeljil na dobrih in zaupljivih odnosih *(»Naši odnosi so bli kot družina.« (1))*, občutek, da v rejniški družini nimajo doma, pa na nezaupljivih, nezanesljivih in odtujenih odnosih *(»Odnosi so bli hladni. Samo dober dan in adijo, ena mimo druge.« (5))*, zaznamovanih s strahom pred nasiljem, kaznovanjem in z občutkom, da so v rejniški družini zgolj zaradi plačila za izvajanje rejniške dejavnosti *(»Če maš občutek, da je vse zaradi denarja, potem to ni to.« (5))*. Občutek, da so v družini zaradi plačila, ni omogočal vzpostavitve odnosa starš-otrok, saj ta odnos ne

temeljni na plačanem razmerju. Intervjuvanki sta se čutili izkoriščani, kot sredstvo za dosego finančnih koristi, kar je zaznamovalo njuno izkušnjo rejništva.

Odnosi v rejniški družini predstavljajo priložnost za spremembo otrokovega stila navezanosti, kar je ključno za njegov uspešen razvoj in nadaljnje socialno življenje. Kompan Erzar (et al. 2011) poudarja pomen navezanosti otrok, ki so v rejništvu, na njihove rejnike. Vlogo rejnikov vidi v spodbujanju in omogočanju otrokove varne navezanosti nanje, za kar je ključna njihova drža, ravnanje in skrb za otroka. Za spremljanje **navezanosti v odnosu** z rejniki sem dejavnikom navezanosti v matični družini – občutku varnosti v odnosu, ljubezni in podpori – dodala še dejavnik sprejetosti. Rejniška situacija je specifična, saj otrok pride v neznano okolje in družino, ki ga mora medse sprejeti, če želi ukrep rejništva doseči svoj namen in otroka razviti v zdravo in funkcionalno osebo, sposobno za samostojno življenje.

Odnos rejnikov do bioloških in rejniških otrok pomembno vpliva na **sprejetost** otroka, ki je v rejništvu. Sprejetost pomeni, da rejniška družina otroka, ki je prišel v družino, sprejme medse kot enakovrednega člana. Banko (1988) poudarja pomen otrokovega občutka enakovrednosti v rejniški družini, ki mu omogoča, da se z družino identificira in potrdi. Tri osebe so se v rejniški družini čutile sprejeto, dve nesprejeto *(»Nisem se čutla sprejeto. Ni pokazala kakšne radosti, da sem jaz pri njej.« (5))*. Razlikujemo lahko sprejetost v rejniški družini, torej, da družina sprejme otroka, in sprejetost rejniške družine, da otrok sprejme družino *(»V rejniški družini so me vsi dobro sprejeli. Tudi jaz njih.« (1))*, ki nista nujno vzajemni. Določen pokazatelj sprejetosti rejniške družine je poimenovanje rejnikov kot staršev, ki lahko izhaja tudi iz dogovora, odvisnega odnosa otroka od rejnikov in ne nujno iz sprejetosti. Intervjuvanki, ki v družini nista čutili sprejetosti in ljubezni, sta si dejstvo, da sta kljub takim odnosom z bivanjem v družini lahko nadaljevali, utemeljevali s finančno koristjo rejnic, ki jim jo je v položaju, ko niso imele lastnega dohodka, prinašalo plačilo za izvajanje rejniške dejavnosti *(»Jaz si mislim, da je ona mene samo zaradi denarja vzela.« (3))*. Plačilo je intervjuvankama predstavljalo edini zdravorazumski odgovor na to, zakaj ju v rejniški družini niso sprejeli in imeli radi, a sta kljub temu v njej lahko ostali. Ena oseba v njej ostaja še danes, s to razliko, da danes rejnici ne plačuje država, ampak intervjuvanka sama.

V družini, kjer so bili med družinskimi člani slabi odnosi in nesprejetost, tudi občutka **ljubezni** ni bilo. Brezpogojno ljubezen lahko zasledimo v treh družinah, npr.: *«Imeli so me*

radi ne glede na vse. To je bla, za razliko od prej, brezpogojna ljubezen.« (1), medtem ko v dveh družinah intervjuvanki ljubezni nista občutili. Pogrešali sta predvsem čustveni odnos in bližino z rejniki, kar kaže na njuno potrebo po čustvenem odnosu kot potrebo otroka visoko v njegovi hierarhiji potreb *(»Ljubezni ni blo. Nisem se čutla ljubljeno. Ljubezni do mene ni nikoli kazala. Ni da bi me kdaj stisnila ali mi kaj lepega rekla.« (5))*. Izjave intervjuvank izražajo, da tudi otroci v rejništvu hrepenijo po čustvenem odnosu z rejniki, da potrebujejo njihovo izkazano ljubezen, bližino, dotik in ljubkovanje. Ob tem se lahko navežem na Čačinovič Vogrinčič (2008), ki pravi, da rejniška družina otroku ne pomaga zgolj s tem, da je druga in drugačna družina. Otroku ni dovolj, da pridobi nov dom, izkusi življenje v drugačnem družinskem okolju, ampak potrebuje veliko več. Ravno zato je pomembno, da je skrb rejnikov za čustveni odnos pomemben element skrbi, kateri se namenja enako, če ne več pozornosti kot materialni preskrbljenosti otroka v rejništvu, skrbi za otrokove osnovne potrebe, za šolo, zdravje ipd. Vse intervjuvane osebe niso pridobile pomembne izkušnje brezpogojne ljubezni, saj je tako v matični kot kasneje v rejniški družini niso izkusile.

Za otroka predstavlja pomemben del odnosa **podpora**, ki jo dobi od staršev oziroma oseb, ki zanj skrbijo. Podpora je način, s katerim otrokov skrbnik izkaže svoje zanimanje zanj, se mu približa in mu v stiski pomaga, npr.: *»Če sem bil kdaj v kakšni stiski, ju je zanimalo, kaj mi je, kaj se mi je zgodilo in sta mi pomagala, me potolažla.« (2)* Podpore v rejniški družini vsi intervjuvanci niso imeli. Določen segment podpore v družini predstavlja podpora staršev za šolo. To vrsto podpore so v rejniški družini dobili tudi tisti, katerih rejniki se niso odzivali na njihove čustvene potrebe, potrebe po podpori in tolažbi *(»Pri šoli me je zelo podpirala. Če bi blo po moje, šole ne bi imela nobene. Me je zelo k šoli spodbujala, da naj redno v šolo hodim.« (5))*.

Podpora vzbuja določeno mero **varnosti v odnosu**. Občutek varnosti v odnosu sta posebej izrazili dve osebi, npr.: *»Vedla sem, da sem pri njih varna in tudi v odnosu sem se čutla varne.« (1)* Občutek varnosti je tudi v rejniški družini temelj za vzpostavitev otrokove varne navezanosti na rejnike.

Pregled vseh štirih opredeljenih dejavnikov navezanosti pokaže, da je prijetno in zadovoljno življenje v rejništvu, izkazano pri treh intervjuvancih, povezano z razvojem varne navezanosti na rejnike. Dve osebi sta z ljubeznijo in čustveno odzivnostjo rejnikov svojo negotovo

navezanost, vzpostavljeno v matični družini, spremenili v varno, tretja oseba, ki je v rejništvo prešla že zgodaj, pa je svojo varno navezanost razvila v rejniški družini. Preostali intervjuvani osebi, ki v odnosu z rejniki nista čutili ljubezni, sprejetosti, varnosti in podpore, sta razvili oziroma ohranili negotovi stil navezanosti. Rejniška družina je lahko za otroka prostor številnih sprememb, tudi sprememb navezanosti, a kot tak, na škodo intervjuvancev, ni bil zmerom izkoriščen. Tukaj se navezujem na Chisholma (v Levy, Orlans 2003: 165), ki na podlagi ugotovitev raziskav poudarja pomen občutljivega in stabilnega starševstva v rejništvu. Pravi, da se psihosocialna stiska otrok nadaljuje tudi v rejništvu, če ne oblikujejo varne navezanosti na rejnike. Ohranitev negotove navezanosti intervjuvank je krepila njuno stisko ob že tako težki življenjski situaciji in omejevala možnosti nadaljnjega funkcionalnega življenja.

Intervjuvane osebe je v veliki meri zaznamovala neskrbnost staršev v matični družini, zato so bile na **skrb** rejnikov še posebej pozorne. V rejniški družini so pridobile zanje novo in pomembno izkušnjo skrbi, ki so je bile deležne vse osebe, ki so v raziskavi sodelovale, tudi tiste, ki so, v do sedaj predstavljenih vidikih življenja v rejništvu, občutile primanjkljaj, a tudi tukaj so prisotne razlike.

Iz izjav intervjuvancev je mogoče razbrati razlikovanje treh vrst skrbi, in sicer skrb za zadovoljitev osnovnih potreb, skrb za šolo in skrb za čustvene potrebe otroka. Če so bile v matični družini vse intervjuvane osebe prikrajšane že v starševski skrbi za zadovoljitev osnovnih potreb in so bile lačne ter zanemarjene, so v rejniški družini tovrstno skrb imele *(»Skrbeli so, da sem bla urejena, čista, oblečena, sita.« (1))*. Prav tako so bile deležne skrbi rejnikov za šolo in šolske obveznosti *(»Je imela res skrb za šolo, za to, če imam nalogo, če sem se učila.« (3))*. Prej večkrat izpostavljene razlike med rejniškimi družinami intervjuvancev se pojavijo v skrbi za otrokove čustvene potrebe, npr.: *»Saj je skrbela tak za mene, da sem bla čista, sita, samo kaj več kot to pa ne. Ni se ukvarjala z mano.« (3)*

Intervjuvancem skrb za njihove osnovne potrebe in materialna preskrbljenost ne predstavljata tako pomembnega elementa odnosa kot izkazana skrb rejnikov zanje, za njihovo življenje in počutje *(»Me en teden ni blo in botra ni ne na socialno ne na policijo javla, da me ni. Očitno me ni pogrešala in je sploh ni skrbelo, kaj je z mano. Kaj če bi se mi kaj zgodlo?« (5))*.

Rejniške družine in njihova skrbnost za otroka v rejništvu se tem bolj med seboj razlikujejo, čim višje po hierarhiji otrokovih potreb gremo. To izkazuje, da je bilo v nekaterih rejniških družinah prisotno zavedanje oziroma znanje o tem, da otrok potrebuje več kot le skrb za njegovo eksistenco in šolo. Zavedali so se, da otrok potrebuje predvsem poln čustveni odnos, ki so jim ga tudi zagotavljali. Ob skrbi v rejniški družini se lahko navežem na ZIRD, ki rejnikom nalaga skrb za vsakodnevno nego in varstvo otroka ter našteva naloge, ki jih takšna skrb obsega. Med njimi ne zasledim skrbi za čustveni odnos. Rejniški družini, ki nista skrbeli za čustvene potrebe otroka, sta izvajali vse točke skrbi, kot jih določa zakon (nudenje nastanitve, prehrane, obleke, skrb za zdravje, skrb za odnos do učenja, dela ipd.).

Za otrokov osebni razvoj je pomembna tudi **vzgoja v družini**. Vzgojo v rejniški družini so intervjuvanci večinoma doživeli kot strogo, izhajajoč iz vzgoje v matični družini *(»Vzgoja je bla kar stroga proti prej, ko je tak ni blo.« (4))*. Kljub strogosti je bila zanje vzgoja v rejništvu boljša *(»Vzgoja je bla sigurno boljša kot prej doma. Prej nisem bla tak vzgojena, da bi na primer vsakega človeka pozdravla.« (5))*.

Zaslediti je mogoče avtoritarno vzgojo, ki je otroka izključevala, in vzgojo, ki je otroka vključevala in upoštevala. Rejniki, ki so vzgajali z upoštevanjem otroka, so pravila postavili zanj in ne zase, npr.: *»Tako smo se zmenili, so rekli, da je to zame dobro, ne za njih. Sem to vedla in se držala.« (1)* S pravili so otrokom začrtali meje, obenem pa so z oblikovanjem pravil skupaj z otrokom dosegli, da jih je ta razumel in upošteval. Intervjuvanci so s tovrstno vzgojo doživeli pravila kot potrebna in prava *(»Imeli smo tista pravila, tak, kot morajo biti.« (2))*. Tudi v teh družinah so se posluževali kaznovanja kot vzgojne metode, a kazni niso bile stroge in niso ogrožale otrokovega razvoja, npr.: *»Tudi kazni so ble. Mi je vzela telefon. To je blo najhuje. Če nisem smela ven, me ni motlo, samo da je bil telefon.« (4)*

V družinah z avtoritarno vzgojo so intervjuvanci vzgojo doživeli kot prestrogo, prav takšna so bila zanje pravila. Ta so bila postavljena brez njihovega vključevanja in upoštevanja, zato so jih doživeli kot neracionalna, nepotrebna in škodljiva, npr.: *»Pravila so bla stroga. Nisem smela nikam iti, niti da bi h kaki sosedi lahko šla. /.../« (5)* V družinah z avtoritarno vzgojo je bilo kaznovanje uporabljeno kot pogosta vzgojna metoda. Zaznati je razliko v trdnosti avtoritete, kar je vplivalo tudi na kaznovanje. Kjer je bila avtoriteta rejnice močna, intervjuvanka pravil ni upala prekršiti *(»Ni me mogla kaznovati, če sem vse naredla, kar je*

rekla. Sem vedla, kaj je moja naloga in se nisem upala upirati.« (5)), kjer avtoriteta rejnice ni bila tako trdna, se je intervjuvanka upala upreti, čemur je sledilo kaznovanje. Kazni so bile stroge in grobe, npr.: *»Ne samo, da sma bli tepeni, tudi v kotu sma morali klečat.« (3)* Okolje z avtoritarno vzgojo je krepilo nezadovoljstvo, nerazumevanje, jezo in brezosebne odnose.

Čačinovič Vogrinčič (2008) poudarja pomen otrokove vloge v rejniški družini. Ta je lahko zanj pomembna izkušnja, kadar izkusi, da je enakovreden član in da njegova vloga ni vloga krivca za konflikte in probleme v družini. Pogovor o **vlogah v družini** je razkril, da so intervjuvanci v večini imeli vlogo otroka, kar je bila za nekatere velika sprememba *(»Tukaj sem čutla, da imam vlogo otroka. Sem se lahko igrala in sem nasploh lahko bla otrok. Nisem rabla delati. Ko sem prišla sem, sem nekatere igrače prvič vidla, prvo sem vprašala, če se lahko igram. Sestra me je čudno gledala, seveda, da se lahko, saj sem otrok. Prej se nisem smela.« (4))*. Intervjuvanka, ki je v matični družini izkusila vlogo otroka, je bila zanjo v rejniški družini prikrajšana in je ob nenehnem prisilnem delu morala hitro odrasti *(»Ni pustila, da bi bla kot drugi otroci. Oni so se lahko igrali, jaz pa takoj delat. Sem mogla hitro odrasti.« (5))*. Delo se je izkazalo kot pomemben element, na osnovi katerega intervjuvanci presojajo o svoji vlogi v rejniški družini. Siljenje intervjuvancev v delo je sprožalo nezadovoljstvo s svojo vlogo in občutek izrabljanja, ki je negativno zaznamoval celotno izkušnjo življenja v rejniški družini, npr.: *»Ona je mislila, da sem jaz njen suženj.« (5)*

Otrokova **pravica do resničnosti** je pomembna pravica otroka v rejništvu. V tem vidiku družinskega življenja je prav tako zaznati razlike med družinami, ki so, tako kot ostale otrokove pravice in potrebe, uresničevale tudi pravico do resničnosti *(»Zmerom sem lahko povedala, kaj jaz mislim, kako se meni to zdi in kaj čutim.« (1))*, in družinami, ki tako kot za ostale aspekte skrbi in odnosa do otroka, tudi za to pravico niso skrbele *(»Nismo se nič dogovarjali. Ni, da bi me kdaj vprašala, po mojem mnenju, da kaj jaz mislim, kak bi jaz to naredla.« (3))*. V teh družinah ne le da intervjuvanci niso bili izprašani po mnenju, mislih in čustvih, ampak si jih tudi niso upali izraziti *(»Ni, da ne bi smela povedati, kaj bi htela, ampak sploh nisem upala. Ni mi niti na pamet padlo, da bi rekla, kaj bi jaz ali pa tak. Pred njo sem imela taki rešpekt.« (5))*. To je bila zgolj potrditev avtoritete rejnic, ki otrokom niso pustile do sebe in so vztrajale v odtujenem odnosu.

Življenje v rejništvu ni zaznamovano zgolj z dogajanjem v rejniški družini, ampak tudi z otrokovim odnosom z matično družino, njeno vključenostjo v življenje otroka in z **odnosom med rejniško in matično družino**. Odnos rejnikov do matične družine in otrokovih stikov z njo lahko pomembno vpliva na otrokovo doživljanje rejniške družine, na sprejetost situacije in soočenje s preteklimi izkušnjami. Omenjeni odnos je lahko povod za prekinitev stikov z matično družino oziroma ovira za njihovo vzpostavitev.

Vsi intervjuvanci niso imeli dobre izkušnje odnosa rejnikov do matične družine in stikov z njo, npr.: *»Botra ni pustla, da bi se z atom vidla. Ni htela, da se z atom vidiva, ker bi ata htel, da pridem nazaj, potem pa bi ona brez dohodka ostala.« (5)* Večina rejnikov je intervjuvancem dovoljevala stike s starši *(»Niso imeli nič proti, da sva se slišala, videla.« (1))*, a jih vsi k temu niso spodbujali, nekateri so s svojim odnosom stike zavirali, npr.: *»Ni pa me k temu spodbujala. Je rekla, da boljše, da jih nimam, da če ni htel za mene skrbet, da ga ona na mojem mestu tudi ne bi želela videt.« (3)* Spodbujanje stikov med otrokom v rejništvu in starši je dolžnost rejnikov, ki jim jo nalaga ZIRD, a je vsi rejniki niso upoštevali. V tem ravnanju rejnikov prepoznam elemente ekskluzivnega ali izključevalnega rejništva (Holman 1980). Rejniki so skušali otroka s preprečevanjem stikov s starši zadržati v okvirih rejniške družine. Izraz izključevalnega rejništva je prav tako sovražno mnenje rejnikov do staršev, ki ga zasledimo v zgornji izjavi intervjuvanke. S tem, ko je rejnica intervjuvanki izražala, da si tudi ona ne bi želela spoznati staršev, ji je sporočala, da si starši ne zaslužijo, da vidijo svojega otroka. Študije so pokazale, da je izključevalno rejništvo manj uspešno, kar potrjujeta izkušnji intervjuvank, ki sta bili deležni takšnega pristopa v rejniški družini.

Spodbuda rejniške družine za otrokove stike z matično družino se je, zraven otrokove želje po stikih, izkazala kot pomembna za ohranitev oziroma vzpostavitev stikov. Spodbuda za stike je intervjuvancem pomenila dovoljenje rejnikov za stike. Osebi, ki sta v času rejništva izvajali stike s starši, sta imeli za to izkazano spodbudo v rejniški družini *(»Ati in mami sta me spodbujala, da sem imela stike z očetom.« (1))*, tretja oseba spodbude ni imela, a sta bili njena in očetova želja po stikih tako močni, da so se stiki ohranjali. Toda vloga rejnikov pri otrokovih stikih z matično družino je pomembnejša in odločilnejša od otrokove želje, saj so v času življenja intervjuvancev v rejništvu bili rejniki tisti, ki so stike omogočali in nadzorovali. Intervjuvankini stiki z očetom so tako kljub želji postajali vse redkejši, saj je rejnica stike vse bolj omejevala *(»Ko je prišel, botra ni nikoli pustla, da bi bla malo sama. Vedno je bla*

zraven.« (5)). Kjer spodbude za stike ni bilo, se ti pri intervjuvancih, ki svojih staršev niso poznali, niso niti vzpostavili, pri tistih, ki so stike s starši imeli, pa so se prekinili. Ob tem se lahko navežem na Zupančič in Novak (2008), ki poudarjata vlogo rejnika pri otrokovih stikih z matično družino, saj lahko ta ohranjanje stikov pomembno motivira, lahko pa jih tudi odločilno zavira.

4.2.2 Zaključevanje in prehod iz rejništva

V določenem trenutku se je življenje intervjuvancev v rejništvu, v skladu z zakonskimi določili, formalno-pravno zaključilo. Razlogi za **zaključek rejništva** intervjuvancev so bili različni – zaključek šolanja, starost 26 let, rojstvo otroka, preselitev k partnerju in zanositev. Zaključek rejništva je bil zanje bolj ali manj pričakovan in načrtovan. Nekatere intervjuvance je zaključek rejništva presenetil, saj so imeli drugačno predstavo o tem, kako, kdaj in zakaj se bo njihovo rejništvo zaključilo *(»Povsem drugače sem si predstavljala zaključek rejništva. Mislila sem, da se bom sama odločla, kdaj bom zaključla rejništvo in ne da ga bom mogla zaradi otroka. Otroka nisma načrtovala, ampak sma ga sprejela.« (1))*.

Zaključek rejništva je bil za intervjuvance pomemben prihajajoči dogodek, o katerem so veliko razmišljali *(»Veliko sem razmišljala, kaj bo po zaključku rejništva.« (1))*, vendar vsem ni sprožal negotovosti in strahu za lastno prihodnost. Pri tem so izhajali iz lastnega materialnega stanja *(»Ampak me ni skrbelo, kaj bo, saj sem vedela, da lahko v sili grem tudi v svoje stanovanje.« (1))* ali stalnosti in stabilnosti odnosov v rejniški družini *(»Ko se je bližal konec šolanja, me ni skrbelo, kam bom šel. Sem vedel, da bom lahko ostal tu.« (2))*.

Po formalnem zaključku rejništva je sledil **prehod iz rejništva.** Tri intervjuvane osebe so ostale v rejniški družini, dve sta se preselili v družino svojega partnerja. Nadaljevanje bivanja v rejniški družini je bilo predmet dogovora, ki so ga rejniki in intervjuvanci sprejeli že pred zaključkom rejništva *(»Že prej smo se doma dogovorili, da bom ostala v rejniški družini.« (1))*.

Kot pomemben dejavnik odločitve o nadaljevanju bivanja v rejniški družini se niso pokazali odnosi in počutje v družini, saj je z bivanjem v rejniški družini nadaljevala tudi oseba, kateri je ravno rejniška družina predstavljala vir nezadovoljstva, nesprejetosti, neljubljenosti in

hrepenenja po drugačnem razpletu, tudi smrti. Iz pogovorov o prehodu iz rejništva je bilo mogoče razbrati omejene možnosti tako rejnikov kot intervjuvancev glede bivanja po zaključku rejništva, npr.: *»Je rekla, da me ne more na cesto vrečt, če sem bil 20 let tu.« (2)*; *»/…/ je rekla, da me ne bo ven vrgla, ker da nima kamna namesto srca.« (3)*

Kot pomembno pri prehodu intervjuvancev iz rejništva se je izkazalo nadaljevanje oziroma prekinitev izvajanja rejniške dejavnosti v družini. Obe intervjuvani osebi, ki sta v rejniški družini lahko ostali in sta v njej še danes, sta poudarili, da sta v družini lahko ostali, ker sta oziroma bosta njuni rejnici prekinili z rejniško dejavnostjo, npr.: *»Ona ma zdaj še samo enega v rejništvu, potem pa ne bo več rejnica, tak da sem lahko ostal tu.« (2)* V izjavah intervjuvancev je zaznati tako zadovoljstvo z razpletom, da sta v rejniški družini lahko ostala, kot zaskrbljenost, kaj če zanju v rejniški družini ne bi bilo prostora. V družini, ki je z rejniško dejavnostjo nadaljevala, je ravno nadaljevanje dejavnosti vodilo k odločitvi, da mora intervjuvana oseba rejniško družino zapustiti, npr.: *»Je rekla, da sem še lahko tam, samo potem z otrokom pa ne, ker smo bli štirje v rejništvu in ni bla velika hiša. Rejnica je bla poklicna rejnica in rabi prostor za nove.« (5)* Prav tako je nadaljevanje rejniške dejavnosti vodilo k odločitvi, da mora družino zapustiti tudi intervjuvanka, ki je po zaključku rejništva v njej lahko ostala *(»Iz rejniške družine sva šla, ker mami ni bla plačana, da smo mi gor in je potem rekla, da bi druge otroke dobila in bi imela vir dohodka.« (1))*.

Prekinitev rejniške dejavnosti je intervjuvancema omogočila bivanje v rejniški družini tudi po zaključenem rejništvu, a pod pogojem, da za svoje bivanje finančno prispevata, npr.: *»Mi je rekla, da me zastonj ne bo imela.« (3)* Ob tem se mi zastavlja vprašanje, kaj bi se zgodilo z intervjuvancema oziroma kam bi po zaključenem rejništvu šla, če bi njuni rejnici z rejniško dejavnostjo nadaljevali. Vzorec mi odgovora na to vprašanje ne daje, saj vsebuje pomembno omejitev. Izkušnje življenja po rejništvu oziroma prehoda iz njega so med intervjuvanci podobne. Zasledimo dva poteka:

- prekinitev rejniške dejavnosti → možnost, da intervjuvanci ostanejo v družini;
- nadaljevanje rejniške dejavnosti → intervjuvanci morajo družino zapustiti.

Ob prekinitvi rejništva intervjuvanci niso doživeli večjih sprememb. Izpostavljajo spremembo finančnega stanja v rejniški družini in pri njih samih *(»Vse je blo isto kot prej, samo da država*

ni več rejnine dajala in da moram zdaj sam plačevat.« (2)). Večje spremembe je po zaključku rejništva občutila intervjuvanka, ki je iz rejništva prešla v samostojno in neodvisno življenje. Spremembe je zaznala v prehodu iz neskrbnega in odvisnega položaja v neodvisen položaj ter skrb zase in za svojo družino *(»Zdaj sem bolj samostojna. Sem šla za sebe, začele so se skrbi, položnice so hodile. Prej vsega tega ni blo.« (5))*. Preostali intervjuvanci zaključka rejništva niso doživeli kot prehod, tudi če so ob tem odšli iz rejniške družine v drugo življenjsko skupnost, npr.: *»Ni blo nekega prestopa, da bi blo zdaj drugače, kot je blo tam.« (4)* Spremembe in prehod ob zaključku rejništva je občutila zgolj intervjuvanka, ki je ob zaključku rejništva prekinila s stiki z rejniško družino in svojo odvisnostjo od nje, ob tem pa ni prešla v drug odvisen odnos, ampak je postala odgovorna za svoje življenje in družino. Pri intervjuvancih, ki sta ostala v rejniški družini, se je spremenilo zgolj to, da se je prekinilo razmerje rejništva. Osebi, ki sta prešli v skupnost partnerja, sta ohranili določeno odvisnost od rejniške družine in vzpostavili odvisnost od partnerja in njegove družine. Sprememb zato ni bilo, saj se je odvisen odnos nadaljeval.

4.2.3 Po rejništvu

Rejniška družina je družina, v kateri so intervjuvane osebe preživele večino svojega dosedanjega življenja, zato tudi po zaključku rejništva za večino ostaja pomembna. Že v času trajanja rejništva je rejniška družina izoblikovala svoj **odnos do osamosvajanja** intervjuvanih oseb in ta odnos je pomembno prispeval k občutkom varnosti v odnosu. Intervjuvancev rejniki niso silili k osamosvojitvi, niti jih pri osamosvajanju niso zavirali ali zadrževali v odnosu *(»Ko sem živela pri njih, sta se zavedala, da bom enkrat odšla. Ni, da bi me zadrževala. Nista nikol rekla, da ne smem stran od njih, da morem bit tu.« (1))*, ampak so jih na osamosvojitev in odhod iz družine pripravljali *(»Mi je večkrat namignila, da se moraš enkrat za sebe postavit, se v življenju večkrat kaj odločit. Mi je rekla, da pa pride tudi čas, ko moreš it iz družine, ampak ni rekla, da bom počasi mogla oditi.« (4))*. Toda ravno rejniška družina je bila tista, ki je ob spletu okoliščin, ki so otežili skupno življenje, odločilno pripomogla k odhodu intervjuvank iz rejniške družine na pot osamosvojitve, npr.: *»Je rekla, da če bo sila, bom lahko prvo tam, samo da si bom mogla hitro nekaj poiskat in odit.« (5)* Osebi, ki še danes živita v rejniški družini, v njej ne čutita pritiska, da se morata osamosvojiti in družino zapustiti. Družina jima daje čas, da iz nje odideta, ko bosta na to pripravljena *(»Mama me podpira pri osamosvajanju. Vem, da ko bom šel iz rejniške družine, me bo*

podpirala in mi pomagala, da bom neki na svojem zaživel. Se pogovarjamo, da bom enkrat šel, samo ne reče, da morem it.« (2)).

Vpetost v rejniško družino po zaključenem rejništvu je med intervjuvanci različna, prav tako različni so odnosi z rejniško družino. Ti so sicer ostali nespremenjeni. V družinah, kjer so bili odnosi dobri, so ti dobri ostali *(»Odnosi z mamo so danes isti kot prej, ko sem bil še v rejništvu. Naši odnosi so ostali enako dobri.« (2))*, v družinah, kjer se niso razumeli in so imeli slabe odnose, so ti še danes slabi *(»Ni nobenih sprememb na boljše. Zdaj je še samo slabše, ker je kriza in teži, kako visoke so položnice. To, da mama nima lastnih dovolj visokih dohodkov, vpliva na naše odnose in na to, da se ne razumemo.« (3))*. Zgolj pri eni intervjuvanki sta zaključek rejništva in odhod iz rejniške družine vplivala na odnose z rejniško družino, saj so se ti prekinili. Do prekinitve odnosov je prišlo z obema rejniškima družinama, v katerih je intervjuvanka živela *(»Obe rejnici sem zadnjič vidla, ko sem šla od njiju. Edino če se v mestu srečamo, drugače pa nimamo stikov.« (5))*.

Ohranitev stikov z rejniško družino je za intervjuvane osebe pomembna, vir stalnosti in stabilnosti v odnosih. Življenje v rejniški družini predstavlja večino njihovega življenja. Za dva intervjuvanca je to edina družina, ki sta jo kdaj koli imela in ravno ta dva še danes v njej ostajata. Pri ohranjanju stikov z rejniško družino se je kot ključna izkazala vloga rejniške družine, njena dostopnost, odprtost za intervjuvanca in želja po nadaljevanju odnosa. Kjer si rejniki niso prizadevali za ohranitev stikov z intervjuvano osebo, se je odnos z zaključkom rejništva prekinil. Prekinitev si je intervjuvanka interpretirala na način, da so jo rejniki pozabili s tem, ko so jo otroci, ki so prišli v rejništvo, povsem nadomestili *(»Ni samo, da sem jaz kriva, da sma prekinli stike. Če sem klicala, sem klicala jaz. Ona me ni. To sem si razlagala tak, da zdaj ima druge rejence.« (5))*. Zdi se, da je pri intervjuvancih spodbuda drugih oseb za stike in odnose tako z matično kot rejniško družino ključna.

Intervjuvanci, ki so ostali vpeti v rejniško družino, od nje na svoji poti osamosvajanja dobivajo pomembno pomoč in podporo. Rejniška družina jim še danes nudi različne storitve, usluge in dobrine, npr.: *»/.../ se vidmo vsak dan, ko pripeljem k mami otroka v varstvo. Še vedno mi nudita pomoč in podporo.« (1)* Kljub odhodu iz rejniške družine intervjuvanci čutijo podporo in kontinuiteto odnosa, ki se kaže v dostopnosti rejniške družine in pripravljenosti na

pomoč, npr.: *»Vem, da mi stojijo ob strani, da se lahko zanesem nanje. Sami mi povedo, da če bom kar koli rabla, lahko zmerom pridem.« (1)* Zanje je pomembno, da se zavedajo, da je rejniška družina ostala njihova družina in varno zavetje, kamor se lahko v stiski zatečejo po pomoč *(»Vem, da imam tam neko zavetje.« (4))*, vendar rejniška družina vsem intervjuvancem ni enako dostopna. Oseba, ki v rejniški družini živi še danes, v njej ne čuti potrebne podpore, kar povečuje njeno željo, da družino zapusti *(»Tudi danes me ne podpira. Vem, da se nanjo ne morem zanesti. Tudi če kaj rabim, se nanjo ne obrnem. Mi ne deluje taki tip, da bi mi pomagala in tudi reče ne, da če bom kaj rabla, da se lahko nanjo obrnem.« (3))*. Izjava intervjuvanke je dodaten izraz, da odnosi niso ključni za odhod iz rejniške družine. Tako kot ostajajo v družinah svojih staršev mladi, ki se s starši ne razumejo in jih odnosi utesnjujejo, tako v družini ostaja intervjuvanka, za katero je to edina družina, ki jo je kdaj imela. Družinsko okolje ni tisto, ki bi jo zadrževalo, ampak pomanjkanje alternativ, možnosti osamosvojitve.

Prekinitev stikov z rejniško družino intervjuvancem predstavlja izgubo družinskega zaledja. Intervjuvanka, ki je s stiki z rejniško družino prekinila, je s tem izgubila občutek, da ima družino in v njej zavetje *(»Ne čutim, da imam tam zavetje.« (5))*. Matične družine nima, v rejniški pa ne vidi možnosti, kamor bi se v stiski obrnila in dobila potrebno pomoč in podporo *(»Če bi kaj rabla, ne vem, če bi mi pomagala. Recimo, da če bi mogla oditi od tu, ne vem, če bi me sprejela.« (5))*. Ravno izguba družinskega zaledja je intervjuvanko prisilila k temu, da se je edina izmed intervjuvanih oseb osamosvojila, postala v skrbi zase in za svojo družino samostojna in od rejniške družine neodvisna.

Rejniška družina je za večino intervjuvanih oseb, ob prekinitvi stikov z matično družino oziroma smrti staršev, vir stalnosti in stabilnosti v odnosih. Predstavlja jim pomemben steber pomoči in opore na poti osamosvajanja, npr.: *»Vem, da se lahko nanjo še vedno zanesem. Je še vedno tu za mene, če kaj rabim. Mi stoji ob strani.« (2)* Izkušnje intervjuvancev kažejo, da dolgotrajno rejništvo lahko otroku zagotovi občutek stalnosti in stabilnosti odnosov z odraslimi kot temeljna predpogoja za občutek varnosti, za zdravo odraščanje in osamosvajanje, za katera Bevc (2008) trdi, da jih dolgotrajno rejništvo otrokom ne omogoča. Obenem so rejniške družine večine intervjuvancev izraz širitve otrokovega družinskega sistema. Ob tem se lahko navežem na Repotočnik (2001), ki izpostavlja, da moramo rejniško družino razumeti kot komplementarno matični družini, saj predstavlja širitev otrokovega že

vzpostavljenega družinskega sistema. Družinski sistem intervjuvancev sicer ni sestavljen iz dveh komplementarnih delov, matične in rejniške družine, kot bi si želeli, a se je kljub temu razširil. V otrokov družinski sistem je vstopila rejniška družina, ki je večini omogočila dragocene izkušnje za življenje in občutek, da imajo svojo družino, dom in varno zavetje.

4.3 CENTER ZA SOCIALNO DELO

4.3.1 Prehod v rejništvo

Situacija prehoda v rejništvo je bila med intervjuvanci različna, prav tako različen je njihov spomin na vlogo CSD pred odhodom v rejništvo. Večina se jih ne spomni, da bi se CSD predhodno vključeval v njihovo družino, kar pa še ne pomeni, da te vključitve ni bilo *(»Ne spomnim se, kakšna je bla vloga centra, ko sem še živela doma. Tudi se ne spomnim, da bi bla kdaj z očetom na centru ali da bi bli oni pri naju doma.« (1))*. Intervjuvanci so bili ob odhodu v rejništvo relativno mladi in v primeru, da sami niso bili neposredno vključeni v sodelovanje s CSD ali o sodelovanju obveščeni, smatrajo, da se CSD v njihovo družino pred ukrepom rejništva ni vključeval. Le ena intervjuvana oseba se vloge CSD pred odhodom v rejništvo dobro spomni, saj je CSD družino spremljal vrsto let. Tudi sama je bila v sodelovanje s CSD, v iskanje pomoči za spremembe in drugačno življenje, neposredno vključena. Njena izkušnja sodelovanja s CSD je bila slaba *(»Socialna delavka bi nam mogla pomagati, a nikoli ni ukrepala. Sma se z mamo obrnli nanjo, da bi radi odšle od atija, pa ni pomagala. Nikoli ni blo nič od nje.« (4))*.

Odločitev socialnega dela za namestitev otroka v rejništvo je sprejeta po tehtnem presojanju življenjske situacije otroka, njegovih koristi in možnosti. Tudi v primerih, ko intervjuvani izražajo, da predhodne vključenosti CSD v njihovo družino ni bilo, lahko tovrstno vključenost pričakujemo. Do sprejema odločitve o odvzemu in namestitvi intervjuvancev v rejništvo je prišlo v trenutku, ko se je življenje intervjuvanih oseb v matični družini zaostrilo do te mere, da je bila, za zagotovitev otrokovih koristi, izločitev otroka iz družinskega okolja nujna. Zakaj je do ukrepa rejništva prišlo, vse intervjuvane osebe še danes ne vedo *(»Ne vem, kaj je bil razlog, da sem šla v rejništvo. Verjetno to, da ni skrbel zame, kot bi mogel.« (1))*. Zgolj dve osebi sta bili z razlogom za rejništvo seznanjeni že ob prehodu v rejniško družino. Razlogi so bili kompleksni, a ključna povoda za ukrep rejništva sta bila smrt mame *(»Mama je nato*

umrla in nisem mogla ostati samo z atom, ki je pil in še nasilen je bil.« (4)) in nesreča *(»V rejništvo sem mogla iti, ker smo pogoreli in smo bli vsi trije v eni mali kleti brez kopalnice.« (5))*. Pri razlogih za ukrep rejništva je predvsem pomembno, da so z razlogi seznanjene matične družine, kot poudarja Munc (2008), saj lahko le tako steče delo na odpravi razlogov, ki otroku onemogočajo življenje v matični družini.

Večina intervjuvancev je svoj prvi stik s socialnim delom imela ravno ob odvzemu in prehodu v rejništvo *(»Jaz se socialnega spomnim od takrat, ko so me prišli odpeljat.« (5))*. Odvzem, ki je bil s strani CSD načrtovan, je bil s strani intervjuvancev povsem nepričakovan. V enem primeru se je odvzem izvršil pod pretvezo *(»S centrom sem se prvič srečala, ko so me prišli v šolo iskat in mi sploh niso povedali, da grem v rejništvo. Rekli so mi, da grem k eni gospe, ki ima kmetijo. Da grem k njej živali pogledat.« (1))*, medtem ko sta bili drugi intervjuvanki s situacijo seznanjeni, saj sta vedeli, kaj se dogaja in kam gresta. Odšli sta namreč v sorodniško rejništvo. Ob tem se navezujem na Čačinovič Vogrinčič (2008: 101), ki poudarja, da se socialno delo v rejništvu začne že pred izrekom ukrepa, saj se projektna skupina za vsakega otroka posebej oblikuje že v fazi odločanja o najboljši obliki pomoči. Pomembna naloga socialnega dela je priprava otroka na odhod v rejništvo, kjer otrok postopoma spoznava rejniško družino in se pripravlja na življenje v njej ter na odhod iz matične družine.

Pri prehodu v rejništvo, načrtovanju in sprejemanju odločitev, je pomembna vloga otroka in njegova vključenost v proces. Vsi intervjuvanci v proces in izbiro rejniške družine niso bili vključeni *(»Jaz prej nisem nič vedela o tem. Niso me nič spraševali. Nisem vedela, kam in h komu grem.« (1))*, a izključenost ni vplivala na sprejetost situacije prehoda v rejništvo, saj sta jo, tako oseba, ki je prešla v sorodniško rejništvo, kot oseba, ki je prešla v tujo družino, dobro sprejeli, npr.: *»Jaz se spomnim, da sem takrat to čist v redu sprejela. Nisem pa imela predstave, da so me očetu odvzeli. Jaz sem pač mislila, da bom zdaj malo tu, potem pa grem nazaj.« (1)* Za intervjuvančevo sprejetost situacije se zdi, da je bilo ključno, v kolikšni meri je uvidel, da je zanj umik iz matične družine potreben in da možnosti za spremembo ogrožajočega družinskega okolja ni. Intervjuvanka, ki je bila skupaj z očetom v izbiro sorodniške rejniške družine vključena, z vključitvijo ni pridobila dobrih izkušenj, saj ob izbiri ni bila upoštevana. To je še dodatno okrepilo nesprejetost situacije, ki si jo je že tako interpretirala kot nepotrebno. Želela si je drugačnega razpleta in ne umika iz družine *(»Je bil*

dovolj velik prostor, da bi bili vsi trije tam. Če bi bilo po moje, bi ostala pri atiju, samo socialno ni pustilo.« (5)).

4.3.2 Med rejništvom

Vloga CSD se z odhodom intervjuvanih oseb v rejništvo ni zaključila, ampak komajda prav začela. Doktrina socialnega dela v rejništvu določa, da se hkrati z namestitvijo otroka v rejništvo začne projekt podpore in pomoči matični družini, da bi zmogla spremembe, potrebne za vrnitev otroka. Socialno delo v rejništvu zato pripravi načrt sodelovanja in je v nenehnem stiku z rejniškim sistemom (Rakar et al. 2010). Predvidena vloga CSD v rejništvu je tako aktivna vloga, a je socialno delo v praksi lahko povsem drugačno. Pri vlogi CSD v rejništvu ni pomembno zgolj, kakšna je bila njegova vloga, ampak tudi to, kako so vlogo socialnega dela doživeli intervjuvanci. Za nekatere je bila to vloga spremljanja *(»Center je spremljal rejniško družino in moje življenje.« (1))*, za druge organizacijska vloga *(»Vloga centra v času rejništva je bla, da so organizirali srečanja.« (2))*, tretji so izpostavili neaktivno vlogo CSD *(»Sem potem že vedela, da ne bo ukrepala, ampak sem še vedno upala. Sem videla, da ne bo s tega nič in sem sama ukrepala«. (5))*. Slednja je ovirala proces sodelovanja med intervjuvano osebo in socialno delavko v rejništvu.

Socialno delo v rejništvu je delo v delovnem odnosu, ki zahteva aktivno **sodelovanje** vseh udeleženih v problemu. Čačinovič Vogrinčič (2008: 100) ga poimenuje kot delo s celostnim sistemom vseh udeleženih v rejništvu oziroma kot delo v projektni skupini, ki omogoča sodelovanje in je hkratno delo z matično družino, rejniško družino in otrokom v rejništvu. Izkušnje sodelovanja s CSD v času rejništva so med intervjuvanci različne. Nekateri imajo izkušnjo sodelovanja *(»Smo v redu sodelovali.« (1))*, drugi tako izkušnjo sodelovanja kot nesodelovanja. Slednje so zaznamovale intervjuvankin odnos s socialno delavko v rejništvu in socialnim delom nasploh *(»Na socialno zato ne dam veliko, ne vem, kak me je lahko pustila tam, če je točno vedela, kaki so odnosi, poznala je mojo željo in še kar nič. Očitno tam samo sedijo in služijo.« (5))*. To je slaba izkušnja za vse življenje.

Izkušnje intervjuvancev potrjujejo, kar govori Berglez (2008 b), da definicija rejniške družine kot varne in ljubeče nadomestne družine ne vzdrži vedno. Takšna situacija življenja v rejništvu socialnemu delu nalaga, da opravlja kontinuirano delo, da je ves čas aktivno

vključen v rejniški sistem, da rejništvo zastavi kot projekt pomoči in podpore, in če je potrebno, ukrepa tudi s premestitvijo otroka v drugo rejniško družino. Socialno delo v rejništvu mora biti zmeraj zastavljeno tako, da upošteva zgoraj navedene naloge, a situaciji dveh intervjuvank opozarjata še na dodatno potrebo po aktivnem pristopu, in sicer vzpostavitvi individualne projektne skupine in oblikovanju izvirnega delovnega projekta pomoči. Če ena intervjuvanka na težavno situacijo ni opozarjala in CSD ni vedel, kaj se v družini dogaja, je druga ves čas rejništva nanjo opozarjala in izražala željo po premestitvi v drugo rejniško družino *(»Ko sem bla v rejništvu, sem socialni kolikokrat pritiskala, da bi šla drugam. Socialne ni zanimalo. Je bilo tak, naj potrpim.« (5))*. Individualna projektna skupina in izviren delovni projekt pomoči se nista vzpostavila, problemski situaciji in stiski intervjuvank sta ostali spregledani *(»Socialna je tak cel čas vedela, da bi jaz šla drugam, samo ni ukrepala./.../« (5))*. Ob tem se lahko navežem na Čačinovič Vogrinčič (et al. 2008), ki vlogo spremljanja v socialnem delu nadomešča z aktivnim soustvarjanjem izvirnega delovnega projekta pomoči, saj le-ta zahteva sodelovanje vseh udeleženih v problemu in omogoča, da se sodelovanje in spremembe v rejniškem sistemu dogodijo. V vlogi socialnega dela, ki se ni odzivalo na problemsko situacijo intervjuvank, prepoznam ravno vlogo spremljanja, saj zahteve po sodelovanju rejniškega sistema ni bilo.

Izkušnja s socialnim delom v rejništvu, kjer socialni delavec ni zagovornik otroka in njegovih koristi, odločilno zaznamuje odnos do socialnega dela in sodelovanja z njim. Intervjuvanki, ki v rejništvu s strani socialnega dela ni bila slišana, CSD ne predstavlja varnega mesta za pridobitev pomoči in podpore, zato se tudi v primeru stiske nanj ne obrne *(»Ko sem zanosla, tudi sama nisem šla do nje, da bi ji rekla, če nama lahko pomaga uredit stanovanje. Mi ni niti na pamet padlo, da bi šla do nje.« (5))*. Skozi nesodelovanje s CSD je razvila občutek, da se na socialno delo in njegovo pomoč ne moreš zanesti. V situaciji, ko se tako na rejnico kot na socialno delavko ni mogla zanesti, je uvidela, da mora odgovornost za življenje prevzeti v svoje roke, zato je iz rejniške družine pobegnila. Šele beg je pripravil socialno delavko do ukrepanja in premestitve v drugo rejniško družino (*»Očitno socialna ni iskala možnosti, da bi šla v drugo rejniško družino, ker potem, ko sem šla stran od botre, se je nova rejniška družina takoj našla.« (5))*. Čeprav je bila sprememba rejniške družine za intervjuvanko dobra sprememba, pušča grenak priokus dejstvo, da se ni ukrepalo že prej. Intervjuvanka je izkusila zgolj enoletno življenje v družini, ki jo je sprejela in imela rada.

Sodelovanje v rejniškem sistemu se izvršuje skozi srečanja CSD z ostalimi deli rejniškega sistema. V izjavah intervjuvancev je mogoče zaslediti različno prakso srečevanja s CSD. Srečanja s CSD so potekala v rejniških družinah in v prostorih CSD. Slednja se pri vseh intervjuvancih niso izvajala, tam, kjer so se, so bila redka *(»Enkrat na leto smo bili vsi vabljeni na center, drugače smo se dobili kar v rejniški družini.« (1))*. Obiski CSD v rejniški družini so se izvajali pri vseh intervjuvancih in so bili prav tako redki *(»So nekajkrat prišli tudi sem v rejniško družino.« (2))*, s trajanjem rejništva se je njihova pogostost še zmanjševala *(»Od začetka so veliko hodile domov. Danes ni več tega. Proti koncu pa vse manj.« (3))*.

Individualna projektna skupina je sistem, ki vzpostavlja in vzdržuje sodelovanje med matično družino, rejniško družino, CSD in otrokom v rejništvu, in je kot tak temeljni način socialnega dela v rejništvu (Čačinovič Vogrinčič 2008). Individualne projektne skupine se pri vseh intervjuvancih niso izvajale v sestavi, kot jo predvideva zakon – otrok, matična družina, rejniška družina in CSD. Matična družina je le pri enem intervjuvancu sodelovala v individualni projektni skupini *(»Na centru smo se dvakrat letno dobili jaz, rejnica, brat, mama in socialna delavka.« (2))*, pri preostalih intervjuvancih do vključenosti staršev v proces dela ni prišlo. Zgolj ena izjava govori o poskusu vzpostavitve individualne projektne skupine, v kateri bi sodelovala matična družina, a se ta povabilom ni odzivala *(»Nekajkrat letno smo imeli ta IPS*[3]*. Oče je bil vedno poklican, samo ni nikoli prišel. Smo se pogovarjali, kaj naj naredimo, da bo oče prišel. Samo več kot povedat, kje in kdaj, mu ne moreš. Pošto je dobil.« (1))*. Za preostale intervjuvance ni znano, zakaj do sodelovanja z matično družino ni prišlo, saj izjav o tem ni. Matična družina je pogosto spregledani del rejniškega sistema, ki se ga zapostavlja v socialnem delu v rejništvu. To izkazujejo tudi izkušnje intervjuvancev. Vključitev matične družine je ravno zato skozi razvoj socialnega dela v rejništvu postala njegova temeljna doktrina, saj lahko le skozi sodelovanje z matično družino uresničujemo namen rejništva (Rakar et al. 2010).

Iz izjav o pogostosti srečanj in izključenosti matičnih družin iz individualnih projektnih skupin izhaja, da delo na želenih razpletih in vrnitvi intervjuvancev v matično družino ni bilo možno. Čačinovič Vogrinčič (2008) poudarja, da soustvarjanje sprememb in rešitev v

[3] Individualna projektna skupina

individualnih projektnih skupinah, ki se sestanejo le enkrat letno, ne more steči. O aktivnosti vloge CSD v času rejništva iz izjav večine intervjuvanih težko presojamo, saj so intervjuvanci sodelovanje in vlogo CSD v času rejništva skopo opisovali. Kljub temu se v njihovih izjavah in izkušnjah pokaže nekaj situacij, ki so še posebej zahtevale oblikovanje izvirnega delovnega projekta pomoči in podpore, a se ta ni oblikoval. O aktivnosti bi lahko presojali tudi na podlagi razpleta rejništva in dejstva, da se noben intervjuvanec ni vrnil v matično družino. Rejništvo vseh intervjuvancev je bilo dolgotrajno, saj je trajalo od 9 do 23 let. Lahko bi dejali, da so socialni delavci ukrep rejništva bolj spremljali, kot si aktivno prizadevali za spremembe, a takšen zaključek bi bil, brez podrobnega vpogleda v dokumentacijo, ki bi razkril proces dela v posameznih primerih, več kot neutemeljen.

Čeprav matična družina v večini primerov ni bila vključena v individualno projektno skupino, se ta v vseh primerih ni izvajala v sestavi preostalih delov rejniškega sistema, torej intervjuvanca, rejniške družine in CSD. Pri nekaterih intervjuvancih so se izvajale združene individualne projektne skupine za več otrok z rejniške družine hkrati. Ob tem se je pozabilo na samo definicijo, ki izraža individualnost, s čimer je poudarjeno, da se načrti in projekti pomoči pripravijo za vsakega otroka posebej. Združene projektne skupine so se v enem primeru izvajale za otroka, ki sta bila v krvnem sorodstvu, v drugem primeru takšnega sorodstva med otrokoma ni bilo *(»Na centru smo imeli sestanke, samo ne pogosto. Smo bili rejnica, jaz, sestra in socialna delavka.« (3))*. Če so bile pri enih intervjuvancih individualne projektne skupine združene, so bile pri nekaterih povsem razstavljene *(»Na centru smo se dobivali posebej jaz in socialna, pa botra in socialna. Ni da bi se kdaj vse tri dobile.« (5))*. Takšno sestajanje je še dodatno otežilo sodelovanje in onemogočalo delo na želenih izidih. Tovrstna praksa sestajanja je bila prisotna ravno pri intervjuvanki, ki je opozarjala na razmere v družini, zato ne preseneča, da se njeno življenje ni spremenilo vse do takrat, ko je sama ukrepala. Delo na spremembah in rešitvah ni bilo možno.

Vsebina srečanj intervjuvancev s CSD se je nanašala na življenje intervjuvancev v rejniški družini, njihovo počutje v družini, šolo, želje in stike s starši *(»Na sestanku smo se pogovarjali, kako se počutim v rejniški družini, kako mi gre v šoli, kaj delamo doma in o stikih z mamo.« (2))*, kar izkazuje zakonsko predpisano vlogo spremljanja.

Intervjuvanci so srečanjem s CSD pripisovali različen pomen. Razlikujemo lahko pomen, ki so ga pripisovali srečanjem na CSD in srečanjem v rejniški družini. Obiskom v rejniških družinah so intervjuvanci pripisovali velik pomen. Zanje je bila to oblika nadzora nad izvajanjem rejniške dejavnosti in dogajanjem v rejniški družini, za katerega so se zavedali, da je lahko za otroka, ki je v rejništvu, tudi ogrožajoče, npr.*: »Pomembno je, da pridejo pogledat, kako otroke vzgajajo. Samo bi morale priti pogosteje in nenapovedano, ker se lahko takrat rejnica dobra dela in ne vidijo, kaj se za tem dogaja.« (3)* Srečanja na CSD intervjuvancem niso bila pomembna. Nepomembnost je izhajala iz prisotnosti matične družine, s katero intervjuvanec ni želel stikov oziroma mu ti stiki niso bili pomembni *(»To sem čist tak doživel kot nič pomembnega. Mi ni nič pomenilo.« (2))* ali iz prisotnosti rejnice, kar je intervjuvanki onemogočalo varen prostor za pogovor *(»To je bilo brez veze. Kaj boš poleg rejnice povedal. Saj nisem upala. Če sem že kaj malo več povedla, ni bilo nič. Je rejnica sebe zagovorila.« (3))*.

Odnos socialne delavke in otroka v rejništvu je bil v primeru intervjuvancev različen, odvisen od njihove izkušnje z življenjem v rejniški družini. Intervjuvanci, ki so življenje v rejništvu doživeli kot lepo življenje, so s socialno delavko razvili dober odnos, intervjuvanci, ki v rejništvu niso bili srečni in niso izkusili ljubečega odnosa, so razvili slab odnos. Za intervjuvance so se v odnosu s socialno delavko v rejništvu kot pomembni izkazali trije elementi odnosa, in sicer zaupanje, skrb in upoštevanje.

Vse osebe, vključene v raziskavo, s socialno delavko niso razvile zaupljivega odnosa. Nekatere so čutile, da se socialni delavki lahko zaupajo *(»Videlo se je, da je resno vzela moj primer in se res trudila. Je tudi rekla, da če bo kar koli narobe, naj jo pokličem, da nobenemu ne bo povedala, da se lahko zaupam.« (4))*, druge tega niso čutile in so iz strahu pred izdanim zaupanjem raje molčale *(»Boljše bi bilo, če bi kdaj samo mene na center povabili in se samo z mano pogovarjali in ne da bi potem rejnici vse povedali, kaj sem rekla. Nisem se mogla zaupati.« (3))*. Zaupanja v odnosu s socialno delavko nista čutili intervjuvanki, ki imata za seboj slabo izkušnjo življenja v rejništvu. Nezaupljiv odnos je onemogočal spremembe v njunem nezadovoljnem življenju. Zaupanje se tudi skozi čas ni vzpostavilo, zato intervjuvanka, ki je v rejniški družina bila žrtev nasilja, te svoje izkušnje še danes ni zaupala socialni delavki, čeprav se je rejništvo že zaključilo *(»/.../ samo nisem upala povedati, da me tepejo in da so grobi. Po moje niso vedele za nasilje. Še zdaj nisem na socialnem nikomur*

povedala, kar sem preživljala. Bala sem se, da bi me zatožile rejnici. Saj ne, da mi ne bi verjele, samo bi blo potem še vse slabše. Bi rekla rejnica, da lažem in da ni res. Sem vedela, da ne bi ukrepale. Še zdaj mi ni žal, da sem bila tiho.« (3)). Intervjuvanka je socialno delavko doživela kot premilo in še danes se boji, da ji ne bi verjela *(»Moja socialna delavka je bla premila, če si kaj povedal. Te je z nasmehom spremljala, ni da bi rekla, kaj to ti je naredila ali rekla. Preveč je verjela rejnici.« (3))*. Za odnose intervjuvancev s socialnimi delavkami, ki so jih spremljale v rejništvu, še posebej pa za vzpostavitev zaupanja v odnosu, se zdi odločujoč občutek intervjuvancev, da socialna delavka ni na strani rejnikov, da ni na nikogaršnji strani, ampak da omogoča odprt in varen prostor za pogovor, v katerem je otrok enakovreden sogovornik. Ob tem izhajam iz jezika socialnega dela, ki govori o socialnem delavcu kot o spoštljivem in odgovornem zavezniku. Pomemben koncept delovnega odnosa je Hoffmanin koncept etike udeleženosti, ki določa, da mora socialni delavec odstopiti od moči in jo nadomestiti s sodelovanjem, v katerem skupaj z eksperti iz izkušenj išče in raziskuje resnice ter rešitve (Čačinovič Vogrinčič et al. 2008). Če je delo tako zastavljeno, potem socialni delavec priznava, da ne poseduje resnic in si prizadeva slišati resnice drugih, med katerimi je pomembna tudi resnica otroka. Resnica vseh intervjuvancev ni bila slišana.

Intervjuvanci so v življenju v matični družini izkusili, kako je, če oseba, od katere si odvisen, ne skrbi zate in ji ni mar za to, kaj se s tabo dogaja. Ravno zato jim je skrb pomembna tudi v odnosu s CSD in je, kadar so skrbi deležni, zanje pomembna in nova izkušnja *(»Sem bila vesela, da jo je zanimalo, kako sem, da ji ni bilo vseeno. Počutila sem se zelo fajn, ker je bilo prvič tako, da je tudi enega drugega človeka skrbelo zame.« (4))*. Intervjuvanci o skrbi ne presojajo toliko skozi skrb in zanimanje socialnih delavk za njihovo življenje in počutje v rejništvu ali skozi skrb za materialno preskrbljenost, ampak jim je pomembno, kako so poskrbele za to, da so intervjuvanci zares živeli v kakovostnem družinskem okolju. Pomembnejša so jim dejanja *(»Če bi jo skrbelo za mene, bi mi pomagala.« (5))*.

Tretji, za intervjuvance pomemben element v odnosu s CSD, je upoštevanje. Nekateri intervjuvanci so čutili, da socialna delavka v primeru, da bi se ji zaupali, ne bi ukrepala *(»Če se tukaj ne bi dobro počutil, bi ji lahko povedal. Samo ne vem, če bi ukrepala.« (2))*, drugi so bili v odnosu s socialno delavko prepričani, da bi ta v primeru stiske in težav v rejniški družini ukrepala, npr.: *»Sem ji toliko zaupala, da če bi bilo v rejništvu kaj narobe, bi jo poklicala. Sem vedela, da bi ukrepala.« (4)*

Odnos intervjuvancev s CSD, ki so ga oblikovali v času življenja v matični družini, in pretekle slabe izkušnje sodelovanja niso vplivale na odnos intervjuvancev s socialno delavko v času rejništva. Za odnos med intervjuvanci in socialno delavko v rejništvu sta se kot pomembna izkazala osebnost socialne delavke, ki je omogočala zaupanje v odnosu, in njen strokoven pristop, v katerem je bila socialna delavka spoštljiva in odgovorna zaveznica, ne pa pretekle izkušnje intervjuvancev.

CSD ima v času rejništva pomembno nalogo, da otrokom, ki so v rejništvu, omogoči stike z matično družino, kadar ti ne predstavljajo grožnje za otrokov razvoj. ZZZDR določa, da so stiki otrokova pravica, s katero se zagotavljajo njegove koristi. CSD je tako zavezan, da si prizadeva za otrokove stike z matično družino, jih omogoča, spodbuja in ves čas trajanja rejništva presoja njihovo koristnost za otroka. **Odnos CSD do stikov** intervjuvanih oseb z matično družino je bil podoben, in sicer je CSD stike vsem dovoljeval *(»Tudi center ni imel nič proti, da se z očetom dobivam.« (1))*. Pri intervjuvancih, kjer so se stiki s prehodom v rejništvo začasno prekinili, je CSD pripomogel k njihovi vzpostavitvi oziroma si je za to prizadeval *(»Stikov nisva imela leto in pol. Potem naju je začel center skup spravljati. So klicali atija in mene, da bi se skupaj dobili na centru in se pogovarjali. Smo se dobili enih dvakrat, ampak ni bilo smisla.« (4))*. Osebi, ki se staršev iz časa življenja pri njih ne spominjata, sta lahko sami izrazili, ali si starše želita spoznati. Intervjuvanka, ki si stikov ni želela, k njim ni bila prisiljena *(»So me na centru vprašali, če bi imela stike z očetom in sem rekla, da niti slišat nočem za njega. Je rekla, da v redu, da je samo želela vedeti, kakšna je moja želja. Če bi si želela, bi mi omogočili, niso pa me silili.« (3))*. CSD je kljub izrečenim željam intervjuvancev, da si stikov ne želijo, to željo tekom rejništva večkrat preverjal in omogočal vzpostavitev stikov *(»So potem na centru še večkrat rekli, da če bi hotela imeti stike z njim. So mi dali možnost, da bi mi plačali prevoz, da bi se vozila na stike z njim, ampak sem odklonila.« (4))*.

Za izvajanje stikov intervjuvancev z matično družino ni dovolj zgolj dovoljenje CSD za stike, ampak spodbujanje in podpora pri izvajanju stikov. Prav tako je pomembno, da je socialni delavec seznanjen z odnosom rejniške družine do otrokovih stikov z matično družino in da ostaja na ta odnos pozoren ves čas trajanja rejništva. Kadar rejniška družina ni dovoljevala stikov, CSD pa družine in izvajanja stikov ni spremljal, je otrok pravico do stikov izgubil.

Stiki so se zato prekinili ali se sploh niso vzpostavili, npr.: *»Socialna ni vedela, da nimava pogostih stikov. Očitno jih ni zanimalo. /.../ Je klicala botro, če se dobivava, samo je botra vedno rekla, da ja. Mene ni nikoli vprašala, če imam stike, kak potekajo, kaj jaz mislim o stikih.« (5)*

4.3.3 Zaključevanje in prehod iz rejništva

Rejništvo je ukrep, ki preneha v zakonsko določenih primerih. Pri vseh intervjuvancih se je rejništvo, ki praviloma traja do polnoletnosti, podaljšalo, saj so se intervjuvanci še šolali. **Situacija prehoda iz rejništva** je nekaj bolj ali manj napovedljivega, zato so priprave na prekinitev rejništva in prehod iz njega ena izmed nalog socialnega dela v rejništvu. Pod pojmom priprave mislim na oblikovanje izvirnega delovnega projekta pomoči, kjer je osamosvojitev oseb oziroma njihovo življenje po rejništvu zastavljeno kot želeni razplet. Tudi ZIRD govori o pripravah na odhod iz rejništva, ki jih sama ne razumem zgolj kot priprave v primeru, da se otrok vrne v matično družino, ampak tudi takrat, ko v njej dočaka svojo pot v samostojnost.

Vsi intervjuvanci priprav na prehod iz rejništva niso imeli *(»Nismo imeli priprav na prehod iz rejništva.« (4))*. Ob tem je potrebno razlikovati situacije, kjer je do prekinitve rejništva prišlo nepričakovano, ob spletu okoliščin še pred predvidenim zaključkom šolanja in situacijami, kjer je prekinitev sovpadala z zaključkom šolanja oziroma starostjo 26. let kot dvema napovedljivima trenutkoma prekinitve. V prvih situacijah daljše priprave na prehod iz rejništva niso bile mogoče, saj je do prekinitve prišlo v relativno kratkem času, v drugih situacijah je čas za priprave bil, a osebi, ki sta z rejništvom zaključili v pričakovanem roku, priprav na zaključek rejništva nista imeli, npr.: *»Na centru se nismo nikoli pogovarjali, kaj bo, ko se bo rejništvo zaključilo. Tudi ko se je bližal moj 26. rojstni dan, ni socialna nič poklicala in vprašala, kaj bo z mano zdaj, kam bom šla ali pa kaj.« (3*)

Vloga CSD se je pokazala kot vloga spremljanja, preverjanja in potrjevanja predhodno sprejetih dogovorov med intervjuvanci in rejniško družino o njihovem življenju po zaključenem rejništvu, torej dogovorov o tem, ali intervjuvanec sme ali ne sme ostati v rejniški družini *(»Center je podpiral, kar smo se odločili, da bom še naprej v rejniški družini.« (1))*. CSD se predhodno ni vključeval v načrtovanje zaključka rejništva in prehoda,

zato so rejniki in intervjuvanci morali situacijo prehoda urediti sami. Pri treh intervjuvancih je do srečanja s CSD pred prekinitvijo rejništva prišlo. Srečanje se je izvršilo tik pred samo prekinitvijo, kar nakazuje, da delo, kjer bi bila osamosvojitev zastavljena kot izvirni delovni projekt pomoči, ni potekalo *(»Avgusta se mi je rejništvo zaključilo in tega meseca smo se dobili na centru in se pogovarjali, ali bom še ostal tu ali ne.« (2))*.

V zaključevanju rejništva nekaterih intervjuvancev CSD ni imel nobene vloge *(»Center ni imel ob zaključevanju rejništva nobene vloge.« (5))*, z intervjuvanci ni stopil v stik pred prekinitvijo rejništva, ampak je zgolj rejniško družino formalno obvestil o izteku rejniške pogodbe, npr.: *»S socialno se sploh nisem slišala. Socialna je poklicala rejnico, da sta prekinili pogodbo, meni pa se socialna od takrat sploh ni več javla.« (5)* Izpostaviti je potrebno, da do osebnega stika pri prekinitvi rejništva ni prišlo ravno pri osebah 3 in 5, ki imata za seboj neprijetno izkušnjo rejništva in slabega odnosa s CSD. Odnos med socialno delavko v rejništvu in intervjuvanci je povezan z vlogo, ki jo je imel CSD pri zaključevanju rejništva.

Pri zaključevanju rejništva nekaterih intervjuvancev je CSD imel svojo vlogo. Ta se je izkazala v srečanju z intervjuvanci, kjer je CSD preveril njihove odločitve in načrte za prihajajoče življenje *(»Sem sama prekinila rejništvo. Sem poklicala socialno delavko. Je prišla sem in smo se pogovorili. Me je vse izprašala, kam bom šla.« (4))*. Pri eni intervjuvanki se je pred zaključkom rejništva oblikovala individualna projektna skupina, ki je vključevala vse udeležene v problemu, tudi partnerja intervjuvanke, da so skupaj pregledali načrte za življenje *(»Potem sem zanosila in smo se dobili na centru, da smo se pogovarjali o zaključku rejništva, o mojem življenju po rejništvu. Tudi fant je šel zraven na center in smo se pogovorili, kako bo, kaj midva misliva, a misliva biti tukaj ali gor pri fantu.« (1))*. To je primer dobre prakse socialnega dela v rejništvu.

Izjave intervjuvancev o vlogi CSD pri prehodu iz rejništva ne govorijo o potrebi po pomoči in vključenosti CSD, a obenem izražajo zaskrbljenost intervjuvancev nad vlogo in odnosom CSD do njihovega prehoda iz rejništva. V izjavah je zaznati, da se je CSD ob zaključevanju rejništva intervjuvancev zanašal na rejniške družine, njihovo podporo in pomoč ter jim prepustil skrb za stanovanjsko preskrbo intervjuvancev. Takšna situacija intervjuvancev ni pomirila, ampak je sprožala zaskrbljenost in strah pred morebitnim drugačnim razpletom,

npr.: *»Prej jih ni nič zanimalo, kam bom šel, tak da če se ne bi midva z rejnico že prej zmenila, ne vem kam bi šel. So se zanašali na to, da bom lahko tu.« (2)*; *»Socialne ni zanimalo, kaj bo po zaključku. Lahko bi me vrgla ven, samo si je verjetno mislila, da mi bo pustila tam ostati.« (3)* V izjavah je moč zaslediti potrebo po izvirnem delovnem projektu pomoči in osamosvojitvi kot zaželenem razpletu.

Tudi intervjuvanke, ki so same sprejele odločitev o prekinitvi rejništva in neposredne pomoči ter podpore CSD niso potrebovale, so potrebovale izkazano skrb socialnih delavk za njihovo nadaljnje življenje. Izkazano zanimanje socialnih delavk ob zaključevanju rejništva je bilo za intervjuvanke pomembno, izraz skrbi in potrditev dobrega odnosa *(»Vesela sem bila, da je tudi center zanimalo, kaj se bo z mano zgodilo. Ni da bi me kar samo pustil in naj se znajdem.« (1))*. Dodatno potrditev odnosa in sodelovanja je intervjuvankam predstavljal stik s CSD po zaključenem rejništvu *(»Me je tudi socialna delavka poklicala in mi čestitala za otroka.« (4))*. Toliko težje je odnos s CSD, kjer ta ni izkazal skrbi in zanimanja zanjo, doživela intervjuvanka, za katero je bila to potrditev slabega in neskrbnega odnosa *(»Očitno jih ni zanimalo, kaj se je z mano zgodilo. Toliko let te spremlja, potem pa je očitno srečna, da se te reši.« (5))*.

4.4 POSAMEZNIKOVO DOJEMANJE MLADOSTI IN ODRASLOSTI

Intervjuvanci **odraslost** različno definirajo. O tem, kdaj je nekdo odrasel, presojajo na podlagi različnih kazalcev odraslosti, med katerimi omenjajo tako zunanje kot subjektivne pokazatelje. Večji pomen v definiranju odraslosti pripisujejo zunanjim kazalcem, kot so zaposlitev, lastna hiša, družina, zaključek šolanja, pridobitev poklica in življenje na svojem. Večina kot osrednji mejnik prehoda iz statusa mladostnika v status odraslega definira zaposlitev. Zaposlitvi pripisujejo velik pomen, ne zgolj zaradi pridobitve dohodka, ampak tudi zaradi spremembe statusa, npr.: *»Saj ne zaradi financ. Jaz imam svoje finance, samo je čist drugače, če hodiš v službo ali pa če hodiš v šolo.« (1)* Med subjektivnimi pokazatelji intervjuvanci navajajo skrb zase, iznajdljivost v življenju, občutenje odraslosti, skrb za družino in odgovornost, npr.: *»Odraslost pomeni, da moraš skrbeti za sebe, če imaš družino, da skrbiš za družino. Odraslost prinese odgovornosti.« (5)* Življenje pri starših za večino intervjuvancev ni pomemben pokazatelj odraslosti osebe, npr.: *»Za mene je odrasel tisti, ki ima službo, tudi če je še doma.« (1)*

Mladi, ki so sodelovali v raziskavi, svojo odraslost različno dojemajo. Dve osebi sebe dojemata kot odrasli, preostale se še ne vidijo kot odrasle, a čutijo, da so na poti iz mladostništva v odraslost, so na prehodu, npr.: *»Sem še mladostnica in ne še čist odrasla, ampak grem proti odraslemu.« (3)* Ob izjavah intervjuvancev se lahko navežem na Ule (2003), ki govori o predodraslem obdobju in mladih odraslih, za katere je značilno, da so v dobršni meri prekinili s statusom mladostnika in po tradicionalnih merilih starosti in izobrazbe ne spadajo v kategorijo mladih, a so zastali v prehodu v odraslost in niso dosegli socialnega statusa odraslih. Njihov položaj je vmesen, na prehodu med statusoma.

O svoji odraslosti intervjuvanci presojajo na podlagi drugačnih kazalcev odraslosti, kot so tisti, ki so jih opredelili v definiciji, kdaj je nekdo odrasel. Tako intervjuvanec, ki ne izpolnjuje nobenega izmed njegovih pogojev za odraslost (lastna hiša, družina, zaposlitev), sebe dojema kot odraslo osebo na podlagi drugačnih kriterijev (starost, vedenje), npr.: *»Jaz sem odrasel, ker sem že toliko star in nisem več tako otročji.« (2)*

Pri dojemanju lastne odraslosti intervjuvanci v ospredje postavljajo druge kazalce in izražajo, da je bistveni pokazatelj njihove odraslosti lastno občutenje mladosti oziroma odraslosti, npr.: *»Če se jutri zaposlim, ne bom rekla, da sem zdaj odrasla, samo bolj se bom počutila. Ne vem, kdaj bom lahko rekla, da sem odrasla. Jaz se čutim mlado. Imam samo 20 let.« (1)* Pri intervjuvancih in njihovih definicijah odraslosti zasledimo pretekle, tradicionalne znake odraslosti, kot sta zaposlitev in osamosvojitev z oblikovanjem lastne družine, ki so označevali ostre prehode med statusoma, med katerima ni bilo vmesnega, predodraslega obdobja (Švab 2001). Ti prehodi so v družbi še vedno prisotni kot pričakovani prehodi in pokazatelji odraslosti. V razmišljanju intervjuvancev o njihovi odraslosti se izkaže, da spadajo v skupino t. i. mladih odraslih, zato tradicionalni kazalci pri njih ne vzdržijo in zase postavljajo drugačne kazalce odraslosti, kjer je v ospredju subjektivno občutenje.

Izjave intervjuvancev izkazujejo, da oblikovanje lastne družine ne pripomore k občutku odraslosti in prehodu iz mladostništva v odraslost, saj se dve intervjuvanki, kljub temu da imata svojo družino, ne počutita odrasli in to jasno izražata *(»Jaz še nisem odrasla, tudi če mam otroka pa to, se še ne čutim kot odrasla. /.../« (1))*.

Samostojnost je pojem, ki ga intervjuvanci različno razumejo in definirajo. Nekateri v definiciji dajejo prednost zunanjim kazalcem, predvsem bivanju. Oseba, ki živi na svojem, je zanje samostojna, medtem ko je oseba, ki živi pri starših oziroma v odvisnosti od drugih nesamostojna, npr.: *»Samostojen si, ko imaš družino, službo, da si na svojem in ne živiš pri starših.« (1)* Drugi intervjuvanci samostojnost vežejo na subjektivne dejavnike, kot so skrb zase, soočenje s problemi, samostojnost pri opravljanju nalog, sposobnost postaviti se zase, skrb za druge in neodvisnost od drugih, npr.: *»Samostojnost je podobno kot odraslost. Pomeni, da znaš skrbeti zase, da se znajdeš na vseh poteh v življenju in se znaš spopasti s problemi.« (3)*

Vsi intervjuvanci sebe ne dojemajo kot samostojne osebe. Tisti, ki se dojemajo kot odrasle, se dojemajo tudi kot samostojne. Njihova samostojnost izhaja iz možnosti lastnega odločanja *(»Jaz sem samostojen, ker se lahko sam odločam.« (2))* oziroma skrbi zase *(»Sem samostojna, ker nihče ne skrbi za mene.« (5))*. Intervjuvanci, ki šele prehajajo k odraslosti, se v določenih vidikih življenja smatrajo za samostojne, tam, kjer se naslanjajo na pomoč drugih, pa za nesamostojne, npr.: *»Edino samostojna sem pri skrbi za otroka in vsakdanjih opravkih. Za vse ostalo se naslanjam na druge. Mam rada, da še kdo potrdi, kar delam.« (4)* Čeprav kot pomemben dejavnik samostojnosti izražajo subjektivne dejavnike, v izjavah o tem, kdaj bodo postali samostojni oziroma kaj jim do samostojnosti manjka, navajajo zunanji dejavnik zaposlitve *(»Mogoče bom tudi jaz enkrat malo bolj samostojna, ko bom mela službo. Je boljši občutek, ko maš službo, ker veš, da tudi ti nekaj zraven prineseš družini, da sodeluješ.« (4))*.

Za intervjuvance je biti samostojen pomembno. Tisti, ki popolne samostojnosti še niso dosegli, si jo želijo doseči, ob tem pa izhajajo iz želje, da bi si oblikovali svoj dom, npr.: *»Rada bi bila samostojna, da bi bila sama svoj gospod v svoji hiši, stanovanju. Da se ne bilo treba prilagajat in dogovarjat z vsemi, kako in kaj.« (1)*

N**eodvisnost** intervjuvancem pomeni biti neodvisen od drugih ljudi, od denarne pomoči in države, npr.: *»Neodvisnost je spet nekaj podobnega. Zame pomeni, da nisi od ničesar odvisen, tako od ljudi kot od denarja drugih in države. Da res živiš svoje življenje.« (3)*

Intervjuvanci, ki sebe dojemajo kot odrasle in samostojne, se ne nujno dojemajo tudi kot neodvisne od drugih. Izmed intervjuvanih oseb zgolj ena intervjuvanka, ki sebe prav tako

dojema kot odraslo in samostojno, izraža, da je neodvisna. Ob tem se pokaže razlika med občutkom neodvisnosti in dejansko neodvisnostjo. Intervjuvanka, ki čuti, da je neodvisna, sama izraža, da je v določenih segmentih življenja odvisna od pomoči drugih, npr.: *»Odvisna sem edino od tega, da živim v tastovi hiši in socialne, ki mi daje otroški dodatek in starševski dodatek.« (5)* Intervjuvanci, ki sebe opredeljujejo kot odvisne, niso docela odvisni, saj navajajo področja svoje neodvisnosti, npr.: *»Neodvisen sem v tem, da lahko grem, kam hočem in da ne rabim povedat.« (2)* Finančno neodvisnost posebej izpostavlja intervjuvanka, ki ima edina zraven finančne pomoči države še drugi vir dohodka.

Vsi intervjuvanci živijo podaljšano življenje v rejniški družini ali družini svojega partnerja. V odnosu z družino so pretežno odvisni. Svojo odvisnost vidijo v skrbi družine za hrano, plačevanju stroškov, opravljanju gospodinjskih opravil in varstvu otrok. Posebej omenjajo svojo odvisnost v stanovanjski preskrbi, npr.: *»Odvisna sem od skupne hrane, tega, da plačujejo stroške, likanja, pranja in živim še doma.« (3)*

Skupno življenje s partnerjevo družino le eni intervjuvanki ne omogoča nadaljevanja z odvisnim odnosom od družine, kot je bil ta v času življenja v rejništvu. Odhod iz rejniške družine in prehod v dom partnerjevih staršev je ob slabih odnosih v partnerjevi družini in prekinitvi odnosov z rejniško družino od nje zahteval, da v skrbi zase in za svojo družino postane samostojna in neodvisna *(»Drugače pa ni, da bi mi kdo pral, likal, kuhal in tak. Sem gospodinja. Sama v celoti skrbim za otroka, mi ga nihče ne pazi.« (5)).* Zgolj za to intervjuvanko lahko rečemo, da se je osamosvojila. Njena izkušnja izkazuje, da lasten dom ni nujen pogoj za dosego (prave) neodvisnosti. Preostali intervjuvanci začenjajo pot osamosvojitve in nadaljujejo s svojo odvisnostjo od rejniške družine ali so iz ene odvisnosti, odvisnosti od rejniške družine, prešli v drugo, odvisnost od partnerja in njegove družine. Pri osamosvojitvi intervjuvancev se zdi, da ima ključno vlogo družina, rejniška ali partnerjeva. Družina, ki intervjuvancem nudi pomoč, podporo in možnost odvisnega odnosa, jim omogoča, da s svojo odvisnostjo od njih nadaljujejo ne glede na starost, dohodke in oblikovanje lastne družine. Vloga družinskega zaledja je pomembna, saj so osebe odvisne v tolikšni meri, kolikor jim to omogočajo družine, v katerih živijo. Zgodbe intervjuvancev izkazujejo pomen subjektivnega razloga podaljševanja življenja mladih v odvisnosti od odraslih, kot ga navaja Leskošek (1999). Odsotnost generacijskega konflikta pomembno prispeva k večjemu sožitju med mladimi in odraslimi, k boljšim odnosom in nižji stopnji

konfliktov, ki mladih ne silijo na pot osamosvajanja, ampak jih zadržujejo v skupnem, podaljšanem življenju.

Med razlogi za podaljšano življenje v družini in svojo odvisnost od drugih intervjuvanci izpostavljajo svojo brezposelnost in s tem povezane nizke dohodke, ki jim ne omogočajo, da bi se iz družine izselili in si ustvarili svoj dom, npr.: *»Če bi imel prihodke, ne bi več rabil biti odvisen od mame. Ko bodo moji prihodki dovolj veliki, bom šel na svoje.« (2)* Izjave intervjuvancev potrjujejo, da so glavni razlogi za podaljšano življenje mladih, kot jih opredeljuje tudi Avramov (v Leskošek 1999), zmanjšane možnosti za pridobitev stanovanja in majhne zaposlitvene možnosti. Ob majhnih zaposlitvenih možnostih si mladi težko ustvarijo svoj dom, saj so prodajne cene nepremičnin, prav tako pa cene najemnin, visoke, sami pa v statusu brezposelnosti niso kreditno sposobni. Realne možnosti mladih so za nakup ali najem svojega doma majhne.

Med mladimi, vključenimi v raziskavo, zasledimo željo, da si ustvarijo svoj dom ločeno od družine, v kateri sedaj živijo. S tem izražajo pomen neodvisnosti, izkušnje in občutka, da nisi od nikogar odvisen, npr.: *»Pomembno je, da si neodvisen, da doživiš, da nisi od nobenega odvisen in ti nihče ne teži, daj zdaj to, da ti noben ne lika in tak.« (3)* Mladi izkazujejo to, kar o današnji mladini poudarja Leskošek (ibid.), ki pravi, da si mladi želijo ustvariti lasten dom, v katerem bi bili avtonomni in bi ga neodvisno vodili.

Kljub skupnemu in odvisnemu življenju intervjuvanci v odvisnem odnosu od družine večinoma čutijo, da jim odnos dopušča osebno avtonomijo in svobodo. Sočasnost odvisnosti in osebne avtonomije je ena izmed značilnosti današnjih mladih (Rener 2006). V doživljanju osebne svobode se kot pomembno za intervjuvance izkaže omejevanje s strani družine, kaj lahko počnejo in kam lahko gredo. Skrb rejniške družine sedaj doživljajo kot omejevanje lastne svobode *(»Pri tem, kam grem, nisem neodvisna /.../ mama še danes teži, kam greš, kje si tako dolgo hodila.« (3))*, zato v odnosu ne čutita osebne svobode zgolj osebi, ki še danes živita v rejniški družini *(»Nisem popolnoma svoboden. Mama me še vedno omejuje. Lahko grem, kam hočem, samo ta hiša ni moja in ne morem delati, kar hočem.« (2))*. Čeprav intervjuvanci v odnosu ne čutijo popolne svobode, se ne čutijo ujete. Mera svobode, ki jim jo odvisen odnos omogoča, je zanje ravno pravšnja, npr.: *»Nisem popolnoma svobodna, ampak imam dovolj svobode.« (3)*

V odnosu z družino je intervjuvancem pomembno, da jim ta omogoča zasebnost, mir in jim daje čas zase. Večina izpostavlja dogovarjanje v družini kot sestavni del skupnega življenja, ki jih ne utesnjuje in jim ne zmanjšuje občutka osebne avtonomije in svobode, npr.: *»Mi ne sugerirajo, ampak dogovarjanje mora biti, če ne, ne bi prišli nikamor.« (4)*

4.5 STANOVANJSKE IN BIVANJSKE RAZMERE

Danes intervjuvanci živijo **skupno življenje** v rejniški družini ali družini svojega partnerja. Vse intervjuvanke, ki so si ustvarile svojo družino, so iz rejniške družine prešle v partnerjevo družino.

Ob zaključku rejništva vsi intervjuvanci niso dobili pomoči rejniške družine pri **razrešitvi stanovanjskega vprašanja po zaključku rejništva**. Večini intervjuvancev je rejniška družina omogočila, da v njej živijo tudi po prekinitvi rejništva. K odločitvi intervjuvancev, da v rejniški družini ostanejo, je pripomogla pomoč družine, predvsem pa omejene možnosti, da si v stanju brezposelnosti uredijo svoj dom izven družine, npr.: *»Potem sem rekla, da bi bila tukaj, vsaj v začetku, ker je tukaj moja mami doma, pri njem so pa vsi v službi in bi bila sama. Tukaj mi mami lahko še kaj pomaga.« (1))*. Nekateri intervjuvanci so iz rejniške družine odšli na lastno pobudo in željo *(»/.../ sem spoznala fanta, se zaljubila in se k njemu priselila. Fant je že skoz tukaj živel in potem sva se odločla, da pridem k njemu živet.« (4))*, drugi so bili k takšni odločitvi spodbujeni s strani rejniške družine.

Nepremičnina, njena velikost in prostornost sta pomembno pripomogli k odločitvi rejniške družine, da jo mora intervjuvanec zapustiti in si poiskati drug dom, npr.: *»/.../ Je morala naredit prostor za nove otroke.« (1)* Dejavniku nepremičnine je potrebno dodati dejavnik izvajanja rejniške dejavnosti, saj sta se v izkušnjah intervjuvancev izkazala kot povezana. Vpliv nadaljevanja rejniške dejavnosti na odselitev intervjuvancev iz rejniške družine je povezan z večjo verjetnostjo pomanjkanja prostora. Nadaljevanje dejavnosti pomeni, da bo v rejniško družino prišel drug otrok, kateremu je potrebno zagotoviti prostore za bivanje. Če nepremičnina sobivanja osebe, ki je z rejništvom v družini zaključila, in osebe, ki je v rejništvo prihajala, ni omogočala, je moral intervjuvanec družino zapustiti.

Intervjuvanci sami izražajo, da je bila spodbuda s strani rejniške družine ključna, če ne bi v družini ostali *(»Res je, da če mami ne bi tega predlagala, bi bla še tam, ampak sva to čist v redu sprejela.« (1))*. Svojo nadaljnjo stanovanjsko situacijo so intervjuvanci uredili s pomočjo partnerjeve družine, ki je bivanje v družini dovolila *(»Potem smo se enkrat s fantovimi starši dol usedel in sva predlagala, da bi prišla k njim živet. Sta sprejela. Bila sta vesela, ker imata rada vnuka.« (1))*. Mandič (2009) poudarja, da je vloga sorodstvene pomoči pri stanovanjski oskrbi mladih ključna, kar se je izkazalo tudi pri mladih, ki so sodelovali v moji raziskavi.

Osebam, katerim je rejniška družina pomagala pri razrešitvi stanovanjskega vprašanja po rejništvu, je družina bivanje v njej pogojevala s prispevanjem k družinskemu proračunu *(»Plačujem ji 150 evrov, da lahko tu živim.« (2))*. Intervjuvanca sta takšno pogojevanje dobro sprejela in za svoje bivanje še danes finančno prispevata 100 oziroma 150 evrov, npr.: *»To moraš prispevat, saj mama ne more vsega sama.« (2)* Zahteva po finančnem prispevanju je bila za intervjuvanko le dodatna potrditev razlikovanja med biološkimi in rejniškimi otroci v družini, zato je kot taka ni presenetila *(»Saj ne more ven s stroški priti, če še sin zastonj pri njej živi. On ne rabi nič plačevati, jaz pa plačujem še za njega.« (3))*.

Finančno prispevanje intervjuvancev k družinskemu proračunu ni samoumevno in samoiniciativno dejanje, saj prispevajo le tisti, ki lahko v družini ostajajo zgolj pod pogojem, da za svoje bivanje finančno prispevajo. Preostali intervjuvanci, ne glede na njihovo materialno stanje, ne prispevajo k družinskemu proračunu. Leskošek (1999) izraža, da je to značilnost današnjih mladih.

Iz izjav intervjuvancev ne moremo presojati o tem, v kakšnih bivanjskih razmerah živijo, saj **ocen** bivanjskih **razmer**, niso podajali. Bivanjske razmere so opisovali skozi prostore, ki jih imajo v razširjeni družini zgolj zase. Intervjuvancem je pomembno, da imajo v hiši, v kateri živijo, svojo sobo, ki jim predstavlja edini prostor popolne zasebnosti *(»Še dobro smo se pred kratkim preselili v novo hišo, kjer mam svojo sobo, svojo luknjico, kam se lahko zaprem, če me razjezi. Tu mam zasebnost.« (3))*, medtem ko si preostale prostore delijo z ostalimi člani družine. Zgolj ena intervjuvanka ima s partnerjem celotno stanovanje, urejeno v hiši partnerjeve babice.

Intervjuvanci so s svojimi stanovanjskimi in bivanjskimi razmerami bolj ali manj zadovoljni. Njihovo zadovoljstvo izhaja iz njihove preskrbljenosti *(»Nič me ne moti in nič mi ne manjka.« (2))*, pomoči družine *(»Mi je fajn, da še lahko doma živim, ker mi tak mama kuha in jaz ne rabim sama./.../« (3))*, občutka vključenosti *(»/.../ Zdaj mi ni dolgčas, kot če bi bla sama.« (3))* in izkušenj preteklega življenja *(»S stanovanjem tu sem zadovoljna, ker nikoli nisem živela v razkošju in ga nisem navajena.« (5))*. Ob zadovoljstvu intervjuvancev s trenutno stanovanjsko situacijo je zaznati njihovo pričakovanje, da se bo zadovoljstvo v prihodnje zmanjševalo, npr.: *»Nimam problemov s tem, da živimo skupaj, da mi pomagajo. Me še ne moti tok, da nisem samostojna. Me bo pa začelo vse bolj.« (1)*

Kljub zadovoljstvu z bivanjskimi razmerami vsi intervjuvanci niso zadovoljni s skupnim življenjem v razširjeni družini, izhajajoč iz preteklih izkušenj življenja v matični družini in podobnostmi s sedanjim življenjem *(»Celo življenje sem rasla gor v alkoholu in zdaj sem spet tu. Alkoholikov res nimam rada. Samo drugače ne gre.« (5))*. Drugi vir nezadovoljstva predstavljajo odnosi v družini.

Mladi, vključeni v raziskavo, imajo različen **odnos do skupnega življenja**, ki je odvisen od odnosa z družino, v kateri živijo. Ti odnosi niso pri vseh dobri in razumevajoči. Kljub temu se družinski odnosi niso izkazali za pomembne pri odločitvi intervjuvancev o tem, kje bodo po prekinitvi rejništva živeli. Intervjuvanec sicer izraža, da so njegovi odnosi z družino ključni pri odločitvi o mestu bivanja *(»Se dobro razumemo. Drugače bi bilo, če se ne bi tako dobro razumeli. Potem ne bi bil tukaj.« (2))*, vendar družine s slabimi odnosi izkazujejo, da so pri ureditvi stanovanjskega vprašanja intervjuvancev pomembnejši materialni pogoji, njihova nezaposlenost in nizki dohodki kot odnosi z družino, npr.: »*S tastom se ne razumemo, ker je tudi alkohol prisoten, zato sva hotela oditi na svoje. Samo zdaj ne gre, če ni dohodka. /.../«(5)* Da družinski odnosi niso pomemben dejavnik odselitve mladih iz družine, se je izkazalo tudi v raziskavi Mladina 2010 (Lavrič, Klanjšek 2011).

Slabi odnosi intervjuvancev z družino, v kateri živijo, krepijo njihovo željo, da iz družine odidejo in se osamosvojijo *(»Saj če bi imeli boljše odnose, se mi ne bi tako mudilo na svoje.« (3))*. Večina intervjuvancev ima sicer enako željo, a se jim pri njeni uresničitvi ne mudi.

Vsi intervjuvanci po drugačnem življenju, ločenem od družine, ne hrepenijo. V skupnem življenju vidijo prednosti, ki jih ima takšno življenje nasproti življenju, ločenem od družine. Intervjuvanka izpostavlja pomen medgeneracijskega sodelovanja za kvaliteto življenja, npr.: *»Fajn je, če si za sebe, ampak je tudi fajn živet, tak kot smo mi, ker maš nekoga, ki ti lahko pomaga, ti je pri roki in je lažje, kot če imaš nekoga daleč stran. Skupno življenje mi je boljše, kot če bi bili mi trije sami.« (4)* O medgeneracijskem sodelovanju oziroma prednostih, ki jih ima skupno življenje, govori še ena intervjuvanka *(»Ven me ne vrže, ker ji jaz vse pomagam. Mamo nekaj malo živali in noben drugi noče delati.« (3))*. Sama sicer tega ne doživlja kot medgeneracijsko sodelovanje in pomoč, temveč kot obliko izkoriščanja, izhajajoč iz razlikovanja med biološkimi in rejniškimi otroci v družini in zahtevka po prispevanju k družinskemu proračunu *(»Samo se bojim, da ko bom začela delati, in če še ne bom šla na svoje, da bom ji ki morala od 700 evrov plače, 300 evrov dajati. Je že rekla, da bo povišala.« (3))*.

Večina intervjuvancev nima **možnosti za osamosvojitev**. Intervjuvanka, ki neposredne možnosti ima, teh ne izkorišča. Poglaviten razlog, da se intervjuvanka ne osamosvoji, je njena želja po življenju v hiši, ob tem pa še tveganje poslabšanja materialnega stanja *(»Če bi mogla, bi se, ampak tko ko se mi ni treba, se pa nisem. Imam možnosti, da se osamosvojim. Imam svoje stanovanje, kje bi lahko živeli, ampak ker se nočeva, se ne. Nimava pa dovolj dohodkov, da bi šla kam drugam na svoje. Želiva si hiše.« (1))*. Izjava intervjuvanke kaže, da osamosvojitev zanjo ni nekaj, za kar bi si za vsako ceno prizadevala. Izkaže se, da kadar imajo intervjuvanci možnost izbire, izberejo tisto, ki jim zagotavlja boljše materialno stanje, pri čemer v ospredje postavljajo željo po lastni nepremičnini, in sicer hiši, npr.: *»V mojem stanovanju nisva, ker nisva za v stanovanje. Nobeden ne bi šel v stanovanje. Pa tud nek vir dohodka je. Bi raje hišo.« (1)* Ob tem se lahko navežem na Leskošek (1999), ki pravi, da mladi, ki ne živijo v konfliktnih družinah, revščini, slabih stanovanjskih pogojih ipd. in so v družini, v kateri živijo, deležni miru, svobode in ugodnih življenjskih pogojev, tega ne želijo zamenjati za slabše in tvegati morebitno revščino.

Za intervjuvane osebe je **pomen stanovanja za osamosvojitev** velik, npr.: *»Ko se osamosvajaš, je stanovanje zelo pomembno. Če nimaš kam iti, lahko greš samo pod dravski most. Ne moreš se ti osamosvojiti, če ne greš za sebe.« (5)* Znotraj razširjene družine, v kateri živijo, ne vidijo možnosti za lastno osamosvojitev. Po njihovem je osnovni pogoj, da se lahko

osamosvojiš, življenje na svojem, ločeno od družine. Toda izkušnja intervjuvanke, ki se je edina med mladimi, vključenimi v raziskavo, osamosvojila, dokazuje, da je osamosvojitev mogoča tudi znotraj doma, ki ni nujno tvoj lasten dom, ločen od družine.

4.6 MATERIALNO STANJE IN EKONOMSKI POLOŽAJ

Ekonomski položaj intervjuvancev je predvsem odvisen od pomoči države in prejemkov iz sistema socialne varnosti. Glavni in večinoma edini vir dohodkov intervjuvancev, ki imajo otroka, so družinski prejemki (otroški dodatek, starševski dodatek). Vir dohodkov preostalih intervjuvancev predstavljata plačilo iz dela na črno oziroma denarna socialna pomoč. Zgolj ena intervjuvanka ima še dodatne vire dohodkov: družinsko pokojnino in dohodek od oddajanja premoženja v najem *(»Dobivam pokojnino po mami, otroški dodatek in starševski dodatek. /.../Mami je imela stanovanje, ki sem ga podedovala in ga oddajam v najem. To mi je dodaten vir dohodka.« (1))*.

Intervjuvanci, ki živijo v partnerski skupnosti, imajo v tej skupnosti še dodaten vir dohodka, plačo partnerja. Za eno partnersko skupnost, kjer sta tako intervjuvanka kot partner brezposelna, so družinski prejemki edini vir dohodkov v družini *(»Naši edini dohodki so otroški dodatek in starševski dodatek.« (5))*.

Kljub nizkim dohodkom intervjuvanci, razen pomoči države, v večini ne prejemajo finančne pomoči drugih. Nekateri potrebe po takšni pomoči nimajo *(»Finančno mi nihče ne pomaga. Ni potrebe po tem.« (1))*, drugi nimajo možnosti, da bi jih kdo finančno podpiral in so pomoči deležni zgolj v situacijah hude finančne stiske *(»Finančno nam nihče drugi ne pomaga. Edino če zelo zaškripa, potem nama fantova babica pomaga.« (5))*. Tisti, ki bi dodatno denarno pomoč države potrebovali, zanjo ne upajo zaprositi, saj s prejemanjem denarne socialne pomoči ne želijo ustvariti dolga za svoje otroke, npr.: *»Socialne pomoči ne upava vzeti, ker kdo jo bo pa vračal.« (5)* V zgodbah mladih, ki so sodelovali v raziskavi, se kaže učinek, ki ga ima izvajanje določbe o povračilu denarne socialne pomoči državi.

Materialno stanje intervjuvancev je različno. Večina razen nizkih prejemkov s strani države oziroma dela na črno nima nobenega premoženja ali večje materialne lastnine *(»Danes imam to, kar mi ostane od plače, nimam svojega avta in nič.« (2))*. Zgolj ena intervjuvanka izraža,

da je njeno materialno stanje dobro, ima avto, je lastnica stanovanja v Ljubljani in ima relativno visoke dohodke *(»Imam dovolj velike dohodke, ki mi omogočajo, da si kaj privoščim. Ni, da komaj preživim, da se komaj prebijam iz mesca v mesec.« (1))*. Preostalim intervjuvancem nizki dohodki ne omogočajo razkošja, ampak zahtevajo preudarno ravnanje z denarjem. Kljub temu vsi intervjuvanci izražajo, da si lahko privoščijo in kupijo, kar potrebujejo, vendar pri tem ne gre za luksuzne zadeve, ampak osnovne stvari, npr.: *»Lahko si privoščim, da grem kdaj s prijatelji ven, samo kaj drugega pa ne.« (2)*

Med intervjuvanci je mogoče zaslediti razlike v pogledu na lastno materialno stanje, in sicer med tistimi, ki denarna sredstva porabijo zgolj zase, in tistimi, ki skrbijo za otroka. Slednji, izhajajoč tudi iz svojih preteklih izkušenj življenja v matični družini, v ospredje postavljajo otroka in skrb za njegovo materialno preskrbljenost, npr.: *»Zdaj si poleg otroka lahko zelo malo privoščim. Večino gre za njega, ampak me to ne sekira. Glavno, da otroku nič ne manjka. Nima veliko, ampak lačen in bos, kot sem bila jaz, pa tudi ni.« (5)*

Mladi v opazovanem vzorcu svojega materialnega stanja v času, ko so bili v rejništvu, ne ocenjujejo kot slabšega v primerjavi z materialnim stanjem danes. Tudi takrat so si lahko kaj privoščili in kupili, kar so potrebovali. Glavni vir dohodka jim je predstavljala štipendija. Posebej omenjajo še rejnino, ki je pomembno pripomogla k ekonomskemu položaju družine in posledično k njihovi materialni preskrbljenosti, npr.: *»Takrat sem prejemala štipendijo in še mama mi je dajala 70 evrov od rejnine. Sem čist v redu živela.« (3)*

S prehodom iz rejništva je zgolj ena intervjuvana oseba občutila spremembo materialnega stanja. Izraža, da se je njeno materialno stanje poslabšalo, pojavile so se skrbi, vezane na denar in preživetje *(»Prej sem si lahko veliko več privoščil. Nisem rabil tolko gledati na denar, kaj in kak bom. Nisem mel skrbi z denarjem.« (2))*. Verjamem, da se je materialno stanje še za katerega mladega v raziskavi spremenilo, a tega ni specifično izrazil oziroma svojega materialnega stanja ne ocenjuje s te perspektive.

Plačilo intervjuvancev za bivanje v rejniški družini se je zgolj pri eni osebi izkazalo kot pomembno za materialno stanje, predvsem pa za njegovo doživljanje *(»S svojim materialnim stanjem ne morem biti zadovoljen, če nimam nič. Še to malo kaj imam, dam za stroške mami.« (2))*. Čeprav intervjuvanka od denarne socialne pomoči, ki jo prejema, plačuje 100 evrov bivši

rejnici, to ne vpliva na njeno materialno stanje, s katerim je povsem zadovoljna *(»Moje materialno stanje je čist zadovoljivo. Kar imam, je dovolj. Si lahko kupim, kar rabim.« (3))*.

S svojim materialnim stanjem so intervjuvanci večinoma zadovoljni. Pri ocenjevanju lastnega materialnega stanja se je izkazala skromnost nekaterih intervjuvancev, ki nimajo veliko, a so s tem, kar imajo, zadovoljni. Nekateri ob tem izhajajo iz skromnega življenja v preteklosti, npr.: *»Nisem navajena razkošja, zato mi nič ne manjka. Ne gledam na to tako. Mi ne pomeni, koliko in kaj imam.« (5)*, drugi iz lastne zapravljivosti *(»Če bi imela preveč, bi vse zapravila.« (3))*.

O vplivu materialnega stanja na osamosvajanje mladih govori zgolj ena intervjuvanka, ki izpostavlja, da je njeno materialno stanje glavna ovira na poti osamosvajanja *(»Moje materialno stanje me ovira pri tem, da ne morem iti na svoje.« (3))*. Toda to ne pomeni, da materialno stanje mladih, ki so sodelovali v raziskavi, za njihovo osamosvojitev ni pomembno. Večina je pri razlogih za lastno odvisnost in skupno življenje navajala ravno materialno stanje, nizke dohodke, ki jim ne omogočajo, da si uredijo svoj dom. Materialni pogoji intervjuvancev so se izkazali kot pomemben dejavnik, ki jih ovira na poti do osamosvojitve.

Intervjuvanci so izpostavili vpliv materialnega stanja družin mladih na njihovo osamosvajanje. Izražajo, da je mladim, ki izhajajo iz premožnejših družin, na poti osamosvajanja in nasploh v življenju veliko lažje, saj jim družinsko zaledje s finančno pomočjo in podporo lahko odločilno pomaga, npr.: *»Tisti, ki so iz bogatih družin, jim starši že vnaprej uredijo stanovanje, jim posteljejo za življenje. Ne samo, da jim stanovanje uredijo, ampak tudi službo.« (3)*; *»Lažje je tistim, ki imajo premožne starše, njim je servirano na krožniku. Nam pa nikoli ni blo lahko in nam nikoli ne bo. Vedno se bomo mogli borit za preživetje.« (5)*

4.7 IZOBRAŽEVANJE

Mladi, vključeni v raziskavo, so v večini s formalnim **izobraževanjem** zaključili *(»Z izobraževanjem sem zaključil. To je to, zdaj pa šiht.« (2)).* Dve intervjuvanki šole nista uspeli zaključiti, saj sta še pred zaključkom zanosili. Izobrazba je za intervjuvance pomembna, zato

bosta intervjuvanki šolanje dokončali. Ena z izobraževanjem na visoki šoli že nadaljuje, druga se bo v šolo vpisala jeseni *(»Septembra se bom vpisala naprej in končala srednjo šolo. Potem bi se rada prekvalificirala za vzgojiteljico.« (4))*.

Intervjuvanci vplivu izobraževanja na osamosvajanje mladih pripisujejo različen pomen. Intervjuvanka, ki se trenutno edina formalno izobražuje, izraža, da bi se v tej situaciji težko osamosvojila, saj šolske obveznosti niso združljive s skrbjo zase in za otroka *(»Zelo težko, bi se osamosvojila zdaj, ko se še šolam. Potem ne bi mogla skrbet za perilo, kuho, za otroka, zase, za šolo in vse. Ne bi šlo.« (1))*. Preostali intervjuvanci, ki so s šolanjem zaključili, v izobraževanju ne vidijo ovire na poti osamosvajanja. Večji pomen pripisujejo zrelosti mladih in njihovi želji po osamosvojiti, npr.: *»Šolanje ni ovira, da bi se osamosvojil. Če se odločiš in imaš dovolj dohodka, lahko greš na svoje, tudi če še hodiš v šolo. Je res malo težje, ker je težko imeti dovolj velike dohodke, ampak če hočeš, se da.« (5)*

Intervjuvanka, ki izraža, da bi se v stanju izobraževanja težko osamosvojila, poudarja, da vključenost v izobraževanje ni ključna ovira za njeno osamosvojitev, ampak obrobna *(»To, da se še šolam, je eden izmed razlogov, zakaj se še nisem osamosvojila. Samo je večji pomen kaj drugega.« (1))*.

Za mlade, ki so sodelovali v raziskavi, je **pomen izobrazbe** velik. Večina izraža, da je izobrazba pomembna za pridobitev zaposlitve. Po njihovem mnenju danes ne moreš dobiti zaposlitve, če si brez formalne izobrazbe, npr.: *»Izobrazba je pomembna. Moreš imet kar šolo, če hočeš kakšno dobro službo dobit. Danes še morajo čistilke bit šolane.« (1)*. Pri intervjuvancih je prisotno zavedanje, da izobrazba ni več zagotovilo za zaposlitev, a kljub temu povečuje možnosti zanjo *(»Izobrazba je pomembna, ker če ne, si brez službe. Še z izobrazbo si brez službe. Z izobrazbo si nula, če pa je nimaš, si še večja nula.« (4))*.

Nekateri intervjuvanci vidijo v izobrazbi drugačen pomen, izraz sposobnosti človeka in njegove potrditve, npr.: *»Izobrazba je danes pomembna, ker živimo v okoliščinah, kjer vsak gleda, kako izobrazbo ima drugi. Tudi ko imaš potem partnerja in otroke, da si ne bodo mislili, da sem propalica.« (3)* Intervjuvanka izraža, da je danes izobrazba kriterij, na osnovi katerega se presoja, koliko posameznik v družbi velja.

4.8 ZAPOSLOVANJE

Zaposlitvena situacija mladih, vključenih v raziskavo, je bila v času opravljanja intervjujev podobna – nobena intervjuvana oseba ni bila zaposlena. Dva intervjuvanca sta bila prijavljena na Zavodu za zaposlovanje in sta zaposlitev aktivno iskala, ena oseba in njen partner, se iz strahu pred povračilom denarne socialne pomoči na Zavodu nista upala prijaviti *(»S fantom sma oba doma. Noben ne dela in noben ni na borzi prijavljen. Se ne upava prijavit, ker potem boma pa mogla državi denar vračat.« (5))*. Pred obema intervjuvancema, ki sta prijavljena na Zavodu, so se v času pred našim srečanjem kazale možnosti prihajajoče zaposlitve. Eden je bil tik pred podpisom pogodbe za zaposlitev, druga je bila v fazi prijave na delovno mesto, katero si je tudi obetala *(»Zdaj sem preko agencije našla delo. Sem poslala vlogo in upam, da zdaj v kratkem začnem delati.« (3))*.

Intervjuvanca, ki sta si zaposlitev obetala, se bosta v primeru, da bo do zaposlitve prišlo, zaposlila za določen čas, kar jima ne povzroča skrbi. Zanju je pomembno, da zaposlitev sploh dobita, npr.: *»Sem srečen, da bo vsaj za eno leto.« (2)* Izraz sreče kaže na negotovost, ki je prisotna na trgu dela in se je mladi, ki so sodelovali v raziskavi, dobro zavedajo.

Intervjuvanci so ob **pogledu na prihajajočo zaposlitev** in njihove zaposlitvene možnosti optimistični. Smatrajo, da imajo možnosti za zaposlitev. Njihov optimizem izhaja iz potreb na trgu dela *(»Upam, da imam za zaposlitev velike možnosti. Sem zvedela, da naj bi šlo tu 70 % vzgojiteljic v pokoj in upam, da bom dobila službo.« (4))*, lastne prilagodljivosti *(»Mislim, da možnosti za zaposlitev mam. Sebe vidim kot zaposljivo. Ni mi težko, kaj naredit. Se dost hiter prilagodim delu.« (1))* oziroma delavnosti *(»Če si delaven, in če hočeš delati, delo sigurno dobiš.« (5))*. Mladi so tako v negotovem času in ob poglabljanju krize v državi ohranili optimizem, ki je pomemben pri iskanju zaposlitve, predvsem pri tem, da mladi že ob prvem neuspehu na trgu dela ne obupajo.

Po mnenju večine intervjuvancev je pri iskanju zaposlitve ključna socialna mreža (veze in poznanstva). Med kriteriji izbire delodajalca izpostavljajo še karakter kandidata, njegove izkušnje in izobrazbo, npr.: *»Ko iščeš delo, je pomembno, kakšen si. A si bolj zategnjen, ne samo kake imaš izkušnje. Najbolj pa pomagajo veze in poznanstva.« (1)*

Intervjuvanka ob kriterijih zaposlitve izpostavlja svoj problem, ki je obenem problem večine današnjih mladih. Šolski sistem ji ni omogočil izkušenj, za katere se zaveda, da jih delodajalci ob vstopu mladih na trg dela zahtevajo. Sama zato na izkušnje ne prisega, npr.: *»Na izkušnje pri iskanju dela ne prisegam, ker imamo mladi danes težko izkušnje. Šola jih ne omogoča, ker je premalo prakse. Potem pa veliko izkušenj zahtevajo, samo nihče se ne vpraša, kje naj jih dobimo.« (3)* Problem neizkušenosti mladih izpostavlja Vertot (2009), ki pravi, da so mladi kot iskalci prve zaposlitve brez relevantnih delovnih izkušenj, kar zgolj poslabša njihov položaj na trgu dela.

Večina intervjuvancev ima nekaj izkušenj s študentskim delom, a tem izkušnjam ne pripisujejo večjega pomena za njihove zaposlitvene možnosti, npr.: *»Ves čas, ko sem se šolala, že konec osnovne in potem v srednji, sem delala preko servisa in si tako služla denar. Samo to mi zdaj ne bo nič pomagalo.« (4)*

Vplivu zaposlitve na možnost osamosvajanja intervjuvanci pripisujejo osrednji pomen. Zaposlitev je zanje pomemben predpogoj za osamosvojitev. V njej vidijo pomemben vir dohodka (*»Če se želiš osamosvojiti, je zaposlitev pomembna, ker imaš samo takrat lahko dovolj velike dohodke.« (1))*, predvsem pa vir rednega dohodka *(»Da imaš zaposlitev, je zelo pomembno, ko hočeš it na svoje. Zaposlitev je povezana z rednim dohodkom, to pa je glavno.« (5))*. Nekaterim intervjuvancem zaposlitev predstavlja edino možnost, da se brez družinskega zaledja, ki bi jim finančno pomagal in jih podpiral, osamosvojijo, npr.: *»Za mene, ki sem iz revne družine, je za osamosvojitev pomembna zaposlitev, ker samo tako lahko pridem do denarja.« (3)* Brezposelnost je tako po izjavah intervjuvancev sodeč, osrednja ovira na njihovi poti osamosvajanja in odselitvi iz družine. Toda vprašanje je, če bi se mladi po tem, ko bi pridobili zaposlitev, zares osamosvojili in odselili. Značilnost današnjih mladih odraslih je, da kljub zaposlitvi in ugodnim materialnim pogojem, ostajajo v zavetju in domu družine.

4.9 PARTNERSTVO

Intervjuvanke, ki so že v času rejništva vstopile v partnersko zvezo, so si s partnerjem relativno hitro ustvarile svojo družino in zaživele v partnerski skupnosti v domu partnerjevih staršev. Leskošek (1999) poudarja, da je to pogosta značilnost mladih, saj se ti izselijo iz doma staršev šele takrat, ko vzpostavijo partnersko zvezo. Ob tem se iz ene odvisnosti,

odvisnosti od staršev, preselijo v drugo, odvisnost od partnerja. To potrjujejo izkušnje intervjuvank, saj je ravno vstop v partnersko zvezo, pri nekaterih še oblikovanje lastne družine, razlog, da se je njihovo rejništvo zaključilo pred predvidenim zaključkom, torej pred zaključkom šolanja, in da so rejniško družino na lastno željo ali željo rejnikov zapustile. Preostala intervjuvanca nista v partnerski zvezi.

Intervjuvanke so z odnosom s partnerjem in trenutnim **partnerskim življenjem** zadovoljne. Pomembno jim je razumevanje v odnosu, partnerjeva podpora in skrb za otroka, npr.: *»V odnosu s fantom sem srečna. Me podpira in pomaga, ko se morem učit. Pazi na otroka.« (1)*

S skupnim življenjem s partnerjevo družino so v večini zadovoljne, a kljub temu hrepenijo po življenju, ločenem od družine, in svojem domu, npr.: *»Sva zadovoljna s tem skupnim življenjem, a manjka nama, da bi bila sama svoj gospodar.« (1)*

Načrti za prihodnost, ki se nanašajo na povečanje števila družinskih članov, so med intervjuvankami različni. Ena intervjuvanka naraščaj že načrtuje *(»Po zaključku šolanja načrtujeva povečanje družine.« (1))*, druga zaradi slabe finančne situacije z odločitvijo odlaša, tretja je odločena, da naraščaja ne bo več *(»Otrok več ne boma mela, ker je bil prvi porod prehud, da bi se še kdaj spustla v to.« (5))*.

Osebi, ki nista v partnerski zvezi, imata ob pogledu na prihodnost različne načrte in želje za ustvarjanje lastne družine. Intervjuvanka, za katero se zdi, da sta jo neskrben odnos njenih staršev in slaba izkušnja življenja v rejništvu dodobra zaznamovali, si družine ne želi *(»Najhuje je, ko se spravijo dece delat, potem pa za njih ne skrbijo. Rajši jih sploh naj nimajo. Jaz jih zato ne bom mela.« (3))*, drugi intervjuvanec si družine želi, a še ne v bližnji prihodnosti. Intervjuvankin odnos do oblikovanja lastne družine z otroki izkazuje, da se še ni soočila s preteklimi izkušnjami, saj jo te še danes spremljajo in usmerjajo njeno življenje.

Partnerji v prihodnje načrtujejo predvsem ureditev stanovanjskih razmer. Želijo si ustvariti svoj dom. Ob tem jim ni toliko pomembno, da imajo svoj dom, saj pri nekaterih možnosti za lasten dom obstajajo, ampak jim je pomembneje, kakšen ta dom je. Vsem je skupno, da si želijo živeti v hiši in ne v stanovanju, izhajajoč iz tega, da so zmerom živeli v hiši in so takšnega življenja navajeni, npr.: *»Imava načrt, da si bova tu ven naredila, ali bova šla kam*

drugam v stanovanje. Bolj si želiva, da bi nama tu uspelo kaj narediti, ker sva se tu že navadila in sva oba vedno živela v hiši./.../« (5) Raziskava Mladina 2010 (Lavrič, Klanjšek 2011) navaja, da je med mladimi v Sloveniji v veliki meri prisotna želja po lastni nepremičnini, še posebej hiši. Mladi v moji raziskavi tako v tej svoji želji ne odstopajo od želja mladih v Sloveniji.

Ustvariti svoj dom je za večino dolgoročen cilj, saj se jim v njihovi trenutni finančni situaciji, ki jo izpostavljajo kot glavno oviro v uresničitvi načrtov, realizacija takšnega cilja zdi nemogoča *(»Ovire za najine želje so v glavnem finančne.« (4))*. Ob dolgoročnih ciljih, imajo tudi kratkoročne in bolj uresničljive cilje, kot sta zaključek šolanja in zaposlitev, npr.: *»Želiva si, da naredim šolo in dobim službo. Naprej bomo vidli, kaj bo življenje prineslo.« (4)*

5 SKLEPI

Matična družina

- Intervjuvane osebe, ki so v matični družini preživele daljše časovno obdobje in se tamkajšnjega življenja spominjajo, so razvile negotov stil navezanosti na starše.
- Za vzpostavitev intervjuvančevih stikov z matično družino v času rejništva je bila pomembna aktivnost matične družine v prizadevanjih za stike z otrokom in njihova želja po nadaljevanju odnosa z otrokom. Kjer si matična družina za stike ni prizadevala, se ti po namestitvi intervjuvanca v rejništvo niso vzpostavili.
- Navezanost intervjuvancev v odnosu z matično družino je pomembna pri ohranjanju njihovih stikov. Intervjuvanci, ki so v matični družini preživeli daljše časovno obdobje in so razvili navezanost na starše, so stike ohranjali in si jih želeli, vse dokler niso prekinili s primarno navezanostjo na starše ob tem, ko so se soočili s preteklimi izkušnjami in na življenje v matični družini pogledali iz oddaljene perspektive. Intervjuvanci, ki so v prvih letih življenja prešli v rejniško družino in katerim so rejniki predstavljali nadomestni subjekt navezanosti, si stikov z matično družino niso želeli, zato so se ti na njihovo željo prekinili ali se sploh niso vzpostavili.
- Pri zaključevanju rejništva intervjuvanih oseb in njihovem prehodu na pot osamosvajanja matične družine niso imele nobene vloge. Vsi intervjuvanci so stike z matično družino v času rejništva prekinili, zato matične družine v proces zaključevanja rejništva niso bile vključene.
- Možnosti mladih, ki so sodelovali v raziskavi, da v matični družini pridobijo pomoč in podporo pri vzpostavljanju samostojnega življenja so, izhajajoč iz prekinitve odnosov in dejstva, da je večina njihovih staršev pokojnih, okrnjene. Obenem mladi v matični družini ne vidijo možnosti za pridobitev pomoči in podpore, zato se nanjo ne obračajo.

Rejniška družina

- Življenje v rejniški družini je večini intervjuvanim osebam omogočalo spremembo negotovega stila navezanosti, vzpostavljenega v matični družini, v varnega.
- Stil navezanosti intervjuvanih oseb, kot so ga v času rejništva razvile v odnosu z rejniki, je povezan z njihovim dojemanjem izkušnje življenja v rejništvu. Osebe, ki so razvile varen stil navezanosti na rejnike, so rejništvo doživele kot dobro izkušnjo,

medtem ko je bilo rejništvo za osebe z negotovo navezanostjo na rejnike slaba izkušnja življenja.

- Skrb rejnikov za zadovoljitev intervjuvančevih temeljnih potreb v rejništvu intervjuvancem ni zadostovala. Intervjuvanci, katerih rejniki so skrbeli za zadovoljitev njihovih temeljnih potreb ob tem pa si niso prizadevali za vzpostavitev čustvenega odnosa z njimi, so potrebovali predvsem poln čustveni odnos in hrepeneli po bližini z rejniki ter njihovi izkazani ljubezni.
- Odnos mladih, ki so sodelovali v raziskavi, z rejniško družino ni pomemben dejavnik osamosvojitve in odselitve iz rejniške družine. Slabi odnosi v rejniški družini mladih niso spodbudili k temu, da bi po zaključku rejništva iz družine odšli.
- Rejniška družina ima pomembno vlogo pri ohranjanju stikov z intervjuvanci po zaključenem rejništvu. Kjer si rejniki niso prizadevali za stike z intervjuvanci, se jim niso izkazali za dostopne in pripravljene pomagati, so se stiki s prekinitvijo rejništva in odhodom intervjuvancev iz rejniške družine prekinili.
- Rejniška družina večini mladim v vzorcu predstavlja vir stalnosti in stabilnosti v odnosih ter družinsko zaledje, kjer prejemajo pomoč in podporo na poti osamosvajanja ne glede na njihovo skupno ali ločeno življenje. Dolgotrajno rejništvo je večini intervjuvancem omogočalo razvoj stalnosti in stabilnosti v odnosih z odraslimi.
- Družinsko zaledje, ki intervjuvancem nudi pomoč in podporo na poti osamosvajanja ter jim omogoča odvisen odnos od družine, je pomemben dejavnik osamosvojitve. Intervjuvanka, ki nima zaledja v matični, rejniški ali partnerjevi družini in nima možnosti za nadaljevanje z odvisnim odnosom, se je osamosvojila in v skrbi zase ter za svojo družino postala samostojna in neodvisna. Intervjuvanci, ki takšno družinsko zaledje imajo, so na poti osamosvajanja in vzdržujejo svojo odvisnost od rejniške družine ali so iz odvisnosti od nje prešli v drugo, odvisnost od partnerja in njegove družine.
- Nepremičnina rejniške družine in izvajanje rejniške dejavnosti v družini sta med seboj povezana dejavnika, ki sta vplivala na odselitev mladih, ki so sodelovali v raziskavi, iz rejniške družine. Z nadaljevanjem rejniške dejavnosti je povezana večja verjetnost pomanjkanja prostora, zaradi česar so morali mladi rejniško družino zapustiti. Rejniške družine, ki so z izvajanjem rejniške dejavnosti prekinile, so mladim omogočile, da po zaključenem rejništvu v njej ostanejo pod pogojem, da finančno prispevajo k družinskemu proračunu.

Center za socialno delo

- Individualne projektne skupine so se v času rejništva intervjuvancev sestajale redko (enkrat do dvakrat letno) in se pri večini niso izvajale v sestavi vseh delov rejniškega sistema – otrok v rejništvu, matična družina, rejniška družina in CSD. Matična družina je bila zgolj pri enem intervjuvancu vključena v individualno projektno skupino.
- Nevključenost večine matičnih družin intervjuvancev v individualne projektne skupine in prekinitev stikov vseh intervjuvancev z matičnimi družinami izkazujeta, da socialne delavke v rejniškem sistemu intervjuvancev dela z matično družino niso upoštevale kot imperativ socialnega dela v rejništvu.
- Odnos med intervjuvanimi osebami in socialnimi delavkami v rejništvu je bil odvisen od tega, v kolikšni meri je socialna delavka omogočala zaupanje v odnosu in bila spoštljiva ter odgovorna zaveznica. Izkušnje, ki so jih osebe pridobile s socialnim delom pred rejništvom, se niso izkazale kot pomembne za njihov odnos s socialnimi delavkami v rejništvu.
- CSD osamosvojitve mladih, ki so sodelovali v raziskavi, oziroma njihovega življenja po zaključku rejništva ni zastavil kot izvirnega delovnega projekta pomoči. CSD se predhodno ni vključeval v načrtovanje zaključka rejništva in prehoda intervjuvancev iz njega.
- Odnos med socialno delavko in intervjuvanci, ki se je izoblikoval v času rejništva, je povezan z vlogo, ki jo je imel CSD ob zaključevanju rejništva intervjuvancev. Kjer je bil med intervjuvancem in socialno delavko v rejništvu slab odnos, socialna delavka ob zaključku rejništva ni imela nobene vloge in z intervjuvancem ni vzpostavila stika. Kjer je bil odnos dober, je socialna delavka z intervjuvancem vstopila v stik in preverila ter podprla odločitve o njegovem življenju po rejništvu, sprejete med intervjuvancem in rejniško družino.

Posameznikovo dojemanje mladosti in odraslosti

- Večina mladih, ki so sodelovali v raziskavi, sebe dojema na prehodu iz mladosti v odraslost. Izražajo, da še niso povsem odrasli, a tudi mladostniki niso več. O svoji odraslosti presojajo na podlagi subjektivnega občutenja mladosti oziroma odraslosti ne glede na zunanje kazalce, kot so zaposlitev, lastna družina, zaključek šolanja ipd., ki jih kot osrednje izpostavljajo v svojih definicijah odraslosti. Dojemanje mladosti in

odraslosti intervjuvancev ponazarja izjava intervjuvanke: »*Še zdaj nisem čist odrasla. Mam otroka, živim s partnerjem, ampak mislim, da se bom kar celo življenje počutla bolj kot mladostnik. Nisem več otrok, samo odrasla pa še tudi ne.*«

- Intervjuvanci so v določenih področjih življenja samostojni in neodvisni, a kljub temu sebe pretežno dojemajo kot nesamostojne in odvisne. Zgolj ena intervjuvanka, ki je v skrbi zase ter za svojo družino postala samostojna in neodvisna, tudi sebe dojema kot samostojno in neodvisno osebo.

Stanovanjske in bivanjske razmere

- Sorodstvena pomoč je pri stanovanjski oskrbi mladih v raziskavi ključna. Mladi so svojo stanovanjsko situacijo po zaključku rejništva razrešili s pomočjo rejniške ali partnerjeve družine. Vsi živijo skupno življenje v družini bivših rejnikov ali v družini svojega partnerja.
- Intervjuvanci vidijo življenje na svojem, ločeno od družine, v kateri sedaj živijo, kot osnoven pogoj za lastno osamosvojitev. Po njihovem osamosvojitev v skupnem življenju z rejniki ali partnerjevimi sorodniki ni mogoča.

Materialno stanje in ekonomski položaj

- Mladi, ki so sodelovali v raziskavi, kot glavna dejavnika, ki jih ovirata na poti osamosvajanja, izpostavljajo svojo nezaposlenost in nizke dohodke, ki jim ne omogočajo, da bi odšli iz družine, v kateri trenutno živijo, in se osamosvojili.
- Intervjuvanci pripisujejo velik pomen pri možnostih mladih, da se osamosvojijo, materialnemu stanju njihove družine. Izražajo, da jim je na poti osamosvajanja težje, ker ne izhajajo iz materialno dobro preskrbljenih družin, ki bi jim s finančno pomočjo in podporo pomagale v življenju in na njihovi poti osamosvajanja.
- Večina intervjuvancev ocenjuje, da je njihovo materialno stanje po prehodu iz rejništva ostalo nespremenjeno. Izražajo, da so si tako v času rejništva kot sedaj po zaključenem rejništvu lahko kaj privoščili in kupili, kar so potrebovali.

Izobraževanje

- Intervjuvanci v vključenosti mladih v izobraževanje ne vidijo dejavnika, ki bi mlade oviral na poti do osamosvojitve. Vključenost v izobraževanje predstavlja oviro pri osamosvojitvi zgolj za intervjuvanko, ki se še edina formalno izobražuje.

Izobraževanje je zanjo dejavnik, ki jo ovira pri osamosvojitvi, a mu v svojih omejenih možnostih za osamosvojitev ne pripisuje osrednjega pomena.

– Izobrazba je za intervjuvance pomembna zaradi poklicne usposobljenosti. Predstavlja jim osnovni pogoj za pridobitev zaposlitve.

Zaposlovanje

– Zaposlitev je za intervjuvance osrednji dejavnik za dosego njihove odraslosti, samostojnosti in neodvisnosti. Pomen zaposlitve za življenje intervjuvancev ponazarja izjava intervjuvanke: »*Ko bo šiht, bo pa juhuhu*.«
– Mladi, ki sem jih intervjuvala, so ob pogledu na prihajajočo zaposlitev in lastne zaposlitvene možnosti optimistični. Smatrajo, da možnosti za zaposlitev imajo, četudi izražajo, da nimajo socialne mreže in izkušenj, ki jih navajajo kot osrednja kriterija izbire delodajalcev.

Partnerstvo

– Vstop intervjuvancev v partnersko zvezo in oblikovanje lastne družine sta bila pomembna dejavnika prekinitve njihovega rejništva in prehoda v partnersko skupnost. Vse intervjuvanke, ki so v času rejništva vstopile v partnersko zvezo oziroma so si oblikovale lastno družino, so z rejništvom zaključile pred predvidenim zaključkom in se preselile v družino svojega partnerja.
– Ustvariti si svoj dom je glavni dolgoročni cilj intervjuvancev in njihovih partnerjev. Želijo si lastne nepremičnine, in sicer hiše. Želja po življenju v hiši je želja tako tistih intervjuvancev, ki so v partnerski zvezi, kot tistih, ki niso. Glavno oviro v realizaciji tega cilja jim predstavlja pomanjkanje finančnih sredstev.

6 PREDLOGI

Vsebinski predlogi

- Socialno delo v rejništvu naj bo kontinuirano delo v rejniškem sistemu s pogostejšimi srečanji individualnih projektnih skupin. Individualne projektne skupine, ki se sestanejo enkrat ali dvakrat letno, ne omogočajo socialnega dela v rejniškem sistemu, dela na želenih izidih, saj to delo v tako redkih srečanjih ne more steči.
- Socialno delo z matično družino je potrebno zastaviti kot imperativ dela. Matično družino naj se vključi v individualno projektno skupino, kajti le tako lahko steče delo na odpravi razlogov, ki so zahtevali izločitev otroka iz družine.
- Matični in rejniški družini naj socialno delo v rejništvu nudi pomoč, da vzpostavita medsebojno sodelovanje in s tem razširita otrokov družinski sistem, ki naj bo želen razplet izvirnega delovnega projekta pomoči.
- Rejništvo je potrebno zastaviti kot projekt pomoči in podpore, v katerem se uresničujejo želeni izidi in razpleti, definirani v delovnem odnosu. Vlogo spremljanja socialnega dela v rejništvu je potrebno preseči in ga zastaviti kot oblikovanje in uresničevanje izvirnih delovnih projektov pomoči, v katerih so otrokovi stiki z matično družino, življenje otroka med dvema družinama in drugi izidi, ki so otroku v korist, zastavljeni kot želeni razpleti, ki se jih skozi niz skupnih dogovorov, ciljev in nalog postopoma uresničuje. Tudi sprememba rejniške družine je lahko želen razplet, ki lahko otroku v rejništvu prinese dragocene izkušnje.
- Odnos socialnih delavcev z otrokom, ki je v rejništvu, naj temelji na zaupanju, skrbi in upoštevanju otroka. Socialni delavec naj bo spoštljiv in odgovoren zaveznik ter zagovornik otroka in njegovih koristi, ki zagotavlja, da se otrokov glas sliši v celotnem rejniškem sistemu. Glas otroka naj bo glas enakovrednega sogovornika v odnosu, kjer imajo njegove besede enako veljavo in pomen kot besede rejnika.
- Vloga CSD pri uresničevanju otrokove pravice do stikov z matično družino naj bo aktivna vloga. Izvajanje otrokovih stikov z matično družino je potrebno aktivno spodbujati in podpirati. Pomembno je tudi, da je socialni delavec seznanjen z odnosom rejniške družine do otrokovih stikov z matično družino, da ostaja na ta odnos pozoren ves čas trajanja rejništva in spodbuja razvoj takšnega odnosa rejniške družine do otrokovih stikov z matično družino, ki bo otroku omogočil nadaljevanje odnosa z matično družino in prehajanje med družinama.

- Osamosvojitev oseb, ki so v rejništvu in ki bodo v rejništvu dočakale pot v samostojnost oziroma njihovo življenje po zaključku rejništva, je potrebno zastaviti kot izviren delovni projekt pomoči. Delo na tem želenem izidu naj se začne že v času trajanja rejništva. CSD se mora v načrtovanje in organiziranje življenja oseb, ki z rejništvom zaključujejo, aktivneje vključiti in si prizadevati, da se rejništvo formalno ne zaključi brez kakršnega koli stika CSD z osebo, ki iz rejništva prehaja.
- Pri izobraževanju rejnikov in njihovem usposabljanju za izvajanje rejniške dejavnosti naj se pozornost posveti skrbi rejnikov za čustveni odnos z otrokom, ki v rejništvo prihaja, in ustvarjanju pogojev za vzpostavitev otrokove varne navezanosti nanje. Rejniki naj v odnosu z otrokom, ki je v rejništvu, skrbijo za zadovoljitev vseh temeljnih potreb, ki jih otrok v družini potrebuje in predstavljajo njegovo temeljno opremo za življenje.
- Stanovanjski preskrbi mladih je potrebno nameniti več pozornosti na sistemski, državni ravni. Država naj mladim s subvencijami, finančno pomočjo in/ali nudenjem praznih državnih stanovanj po subvencionirani ceni pomaga pri prehodu iz rejniške družine v samostojno življenje in oblikovanju svojega doma.
- Za osebe, ki po formalni prekinitvi rejništva želijo ali morajo preiti iz rejniške družine in še ne zmorejo zaživeti samostojno in neodvisno življenje, bi bilo potrebno zagotoviti možnosti prehodne namestitve, kot so na primer bivanjske skupnosti, kjer mladi dobijo priložnost in podporo, da se pripravijo na samostojno življenje.
- Potrebno je spodbujati in omogočati zaposlovanje mladih. Zagotoviti jim je potrebno čim hitrejši in lažji prehod iz procesa izobraževanja na trg dela.
- Izobraževalni sistem naj omogoča dijakom in študentom več praktičnega dela in mlade prilagaja potrebam trga dela. Mlade naj v čim večji meri praktično usposobi za delo in s tem poveča njihove zaposlitvene možnosti ter jih ne prikrajša za izkušnje, ki so pomemben kriterij izbire delodajalcev.

Predlogi za nadaljnje raziskovanje

- Raziskavo bi bilo potrebno dopolniti z vključitvijo socialnih delavcev, ki delajo na področju rejništva, in raziskati njihovo vlogo ob zaključevanju ter prehodu iz rejništva v primerih, ko se rejništvo zaključi s predpostavko, da so osebe, ki so v rejništvu živele, pripravljene na samostojno življenje. S tem bi dobili širši vpogled v vlogo

CSD, s katerim bi dopolnili njegovo vlogo, ki v mojih ugotovitvah temelji na izjavah intervjuvancev in njihovem pogledu na vlogo CSD v rejništvu.

- V raziskovanje osamosvajanja mladih bi bilo dobro vključiti perspektivo rejnikov in raziskati njihov pogled na zaključek rejništva in prehod oseb, ki so pri njih živele v rejništvu, na pot osamosvajanja.
- Raziskovanje osamosvajanja mladih po zaključku rejništva naj v prihodnje vključuje matične družine, upošteva njihovo perspektivo in raziskuje vlogo, ki jo imajo pri zaključevanju rejništva in v življenju njihovih otrok po rejništvu.
- Oblikovati bi bilo potrebno večji in bolj raznolik vzorec, ki bi zajemal osebe z različnimi izkušnjami življenja po zaključku rejništva. Predvsem bi bilo potrebno odpraviti omejitev mojega vzorca, vezano na matično družino, in raziskati primere, kjer imajo osebe stike z matično družino tudi po zaključku rejništva ali so se vanjo celo vrnile.

7 LITERATURA IN VIRI

- Banko, N. (1988), Otrokov svet je odraz sveta odraslih. Rejniški glasnik, posebna številka: 63–66.
- Banko, N. (1999), Prvi koraki na poti k partnerstvu. Rejniški glasnik, 37: 10–13.
- Berglez, V. (2005), V rejništvu ali Kako se kaže spoštovanje do rejencev in rejenk, rejnikov in rejnic in koliko se ceni delo slednjih. Maribor: Družina Berglez.
- Berglez, V. (2008 a), Individualna projektna skupina – 35. člen Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti. V: Berglez, V. et al., Otrokova varnost v sistemu skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših. Hoče: Združenje Moč za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših (7–14).
- Berglez, V. (2008 b), Rejniška pogodba in razmerja ter odnosi, ki nastajajo v zvezi z njo. V: Berglez, V. et al., Otrokova varnost v sistemu skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših. Hoče: Združenje Moč za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših (15–30).
- Bevc, V. (2008), Naše rejništvo – dolgotrajni socialno varstveni ukrep. V: Berglez, V. et al., Otrokova varnost v sistemu skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših. Hoče: Združenje Moč za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših (31–36).
- Bider Humar, N., Kutnar, B., Fabjan, M., Mejač Toplišek, M. (2007), Me sploh lahko ima kdo rad?: Čustveno doživljanje otrok v reji. V: Kongres socialnega dela, Socialno delo za enake možnosti za vse: Knjiga povzetkov. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (31).
- Cugmas, Z. (1998), Bodi z menoj mami: Razvoj otrokove navezanosti. Ljubljana: Produktivnost, Center za psihodiagnostična sredstva.
- Cugmas, Z. (2001), Nova spoznanja o vlogi staršev pri razvoju otrokove navezanosti. Psihološka obzorja, 10, 2: 51–66.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1991), Socialno delo z družino. Ljubljana: Višja šola za socialne delavce v Ljubljani.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998), Psihologija družine: Prispevek k razvidnosti družinske skupine. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2006), Socialno delo z družinami: Razvoj doktrine. Socialno delo, 45, 3–5: 111–118.

- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008), Socialno delo z družino. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2008), Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Ellis, R. A., Dulmus, C. N., Wodarski, J. S. (2003), Essentials of Child welfare. Hoboken, New Jersey: Wiley.
- Erikson, E. H. (1994), Identitiy and the Life Cycle. New York; London: W. W. Norton & Company.
- Fanshel, D., Shinn, E. B. (1978), Children in Foster Care: A Longitudinal Investigation. New York : Columbia University Press.
- Flere, S., Tavčar Krajnc, M. (2011), Izobraževanje in usposabljanje. V: Lavrič, M. (ur.), Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej (93–124).
- Holman, R. (1980), Exclusive and inclusive concepts of fostering. V: Triseliotis, J. (ur.), New developments in foster care and adoption. London; Boston; Henley: Routledge & Kegan Paul (69–84).
- Johnson, S. M. (2003), Introduction to Attachment: A Therapist`s Guide to Primary Relationships and Their Renewal. V: Johnson, S. M., Whiffen, V. E. (ur.), Attachment Processes in Couple and Family Therapy (3–17).
- Kelly, G. (2000), The Survival of Long-Term Foster Care. V: Kelly, G., Gilligan, R., Issues in Foster Care: Policy, Practice and Research. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers (12–39).
- Klanjšek, R., Lavrič, M. (2011), Zaposlovanje in podjetništvo. V: Lavrič, M. (ur.), Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej (125–176).
- Kobal, L. (2001), »Zlimam se z ljudmi«: Ugotavljanje terapevtskih učinkov pri prostovoljcih z vidika teorije navezanosti. Socialno delo, 40, 6: 335–353.
- Kompan Erzar, K., Rožič, T., Simonič, B. (2011), Vloga in pomen navezanosti pri razvoju otrok v nadomestnih družinah. Socialno delo, 50, 2: 105–111.
- Končina Peternel, M. (1998), Pomoč otrokom, ko starši odpovedo. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Lavrič, M., Flere, S. (2011), Demografske spremembe in medgeneracijsko sodelovanje. V: Lavrič, M. (ur.), Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji.

Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej (63–92).

- Lavrič, M., Klanjšek, R. (2011), Stanovanjske in bivanjske razmere mladih. V: Lavrič, M. (ur.), Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej (347–374).
- Leskošek, V. (1999), Stanovanje kot pomemben prispevek k samostojnosti mladih. V: Mandič, S. (ur.), Pravica do stanovanja: Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (71–104).
- Levy, T. M., Orlans, M. (2003), Creating and Repairing Attachments in Biological, Foster, and Adoptive Families. V: Johnson, S. M., Whiffen, V. E. (ur.), Attachment Processes in Couple and Family Therapy (165–190).
- Mandič, S. (2009), Stanovanjske razmere mladih. V: Rakar, T., Boljka, U. (ur.), Med otroštvom in odraslostjo: Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad Republike Slovenije za mladino, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo (77–94).
- McAuley, C. (1997), Children in Long-Term Foster Care: Emotional and Social Development. Aldershot: Avebury.
- Mesec, B. (1997), Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Študijsko gradivo za interno uporabo. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mesec, B. (2007), Metodologija raziskovanja v socialnem delu II: Študijsko gradivo 2. izdaja. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Munc, M. (2008), Razmišljam o rejništvu, pa me zanese. V: Berglez, V. et al., Otrokova varnost v sistemu skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših. Hoče: Združenje Moč za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših (63–68).
- Pavlović, Z. (1993), Psihološke pravice otroka: Otrokove pravice onstran pravnega varstva. Radovljica: Didakta.
- Perpar, T. (2008), Posvojitev zagotavlja otroku dolgoročno varnost – izkušnje ter razmišljanja posvojitelja in rejnika o dolgoročni otrokovi varnosti. V: Berglez, V. et al., Otrokova varnost v sistemu skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših. Hoče: Združenje Moč za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših (74–77).
- Poljanec, A., Simonič, B. (2008), Starševstvo za tretje tisočletje v luči teorije navezanosti. Socialno delo, 47, 3–6: 241–248.

- Prosen Boštjančič, K. (2006), Sodelovanje v rejniškem sistemu je za strokovnega delavca vedno nov izziv in odkrivanje novih možnosti. Rejniški glasnik, 45: 20–25.
- Rakar, T., Boljka, U. (ur.) (2009), Med otroštvom in odraslostjo: Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad Republike Slovenije za mladino, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Rakar, T., Čačinovič Vogrinčič, G., Zaviršek, D., Boškić, R., Boljka, U., Smolej, S., Sobočan, A.M., Urh, Š., Dremelj, P., Kobal, B., Nagode, M., Žiberna, V., Kovač, N. (2010), Postopki, organizacija in standardi na področju rejništva. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Rapoša-Tajnšek, P., Čačinovič Vogrinčič, G., Miloševič-Arnold, V., Rode, N., Mikolič, M., Rajšelj, S., Bole Finžgar, M., Kovačec, A., Rozman, V., Zorko, E. (1999), Organizacija in standardi na področju posvojitev. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Rener, T. (2000), Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V: Ule, M., Rener, T., Mencin Čeplak, M., Tivadar, B., Socialna ranljivost mladih. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Šentilj: Aristej (91–118).
- Rener, T. (2006), Generacijski mir. V: Rener, T., Sedmak, M., Švab, A., Urek, M., Družine in družinsko življenje v Sloveniji. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko (89–126).
- Repotočnik, B. (2001), Rejništvo kot projekt za vsakega izmed otrok v rejniški oskrbi. Rejniški glasnik, 39: 3–10.
- Sadovsky, N. (2003), Dolgotrajno rejništvo otroka – med Scilo rejništva in Karibdo posvojitve. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (diplomska naloga).
- Satir, V. (1995), Družina za naš čas. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Skynner, R., Cleese, J. (1994), Družine in kako v njih preživeti. Ljubljana: Tangram.
- Slapnik, M. (2011), Osamosvajanje mladih. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).
- Sunderland, M. (2008), Znanost o vzgoji: Praktični nasveti o spanju, joku, igri in ustvarjanju čustvenega ravnovesja za vse življenje. Radovljica: Didakta.
- Švab, A. (2001), Družina: Od modernosti k postmodernosti. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- Ule, M. (2000 a), Družbeni izvori novih tveganj in negotovosti. V: Ule, M., Rener, T., Mencin Čeplak, M., Tivadar, B., Socialna ranljivost mladih. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Šentilj: Aristej (27–40).
- Ule, M. (2000 b), Biografije negotovosti namesto biografij blagostanja. V: Ule, M., Rener, T., Mencin Čeplak, M., Tivadar, B., Socialna ranljivost mladih. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Šentilj: Aristej (41–56).
- Ule, M. (2003), Mladi – odrasli. V: Ule, M., Kuhar, M., Mladi, družina, starševstvo: Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (29–48).
- Ule, M. (2008), Za vedno mladi?: Socialna psihologija odraščanja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vertot, P. (2009), Mladi v Sloveniji. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Vihar, T. (2011), Prehod mladih iz starševskega doma v samostojno bivanje. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).
- Wiener, V. (1997), The Nesting Syndrome: Grown Children Living at Home. Minneapolis: Fairview press.
- Zalokar Divjak, Z. (1999), Vzgoja otroka in mladostnika. Rejniški glasnik, 37: 3–9.
- Zaviršek, D. (1994), Ženske in duševno zdravje. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Zaviršek, D. (2010), »Na otroka se ne smete preveč navezati!«: Od rejništva do posvojitve – tabu socialnega dela. V: Kongres socialnega dela, Od revščine in socialne izključenosti k enakosti, socialni pravičnosti in solidarnosti: Zbornik povzetkov. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (110).
- Zupanc, T. (2009), Prehod mladih iz izvendružinskih oblik skrbi v samostojno življenje. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).
- Zupančič, K. (1999), Družinsko pravo. Ljubljana: Uradni list republike Slovenije.
- Zupančič, K., Novak, B. (2008), Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih: S pojasnili Karla Zupančiča in Barbare Novak ter stvarnim kazalom Barbare Novak. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Žvelc, M., Žvelc, G. (2006), Stili navezanosti v odraslosti. Psihološka obzorja, 15, 3: 51–64.

Pravni viri

- Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (1989), Uradni list SFRJ; Mednarodne pogodbe št. 15/90.
- Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti, Uradni list RS, št. 54/03, 78/08.
- Ustava Republike Slovenije (URS), Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), Uradni list SRS, št. 15/76, 30/86, 1/89, 14/89, Uradni list RS, št. 13/94, 82/94, 29/95, 26/99, 60/99, 70/00, 64/01, 110/02, 42/03, 16/04, 69/04 –UPB1, 101/07 – Odl. US, 122/07 – Odl. US.
- Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD), Uradni list RS, št. 110/02, 56/06 – Odl. US, 114/06.

Spletni viri

- Http://www.ifeelpsychology.com/2009/01/all-you-need-is-love/ (14. 2. 2012).
- Http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/zakonska_zveza_in_druzinska_razmerja/druzinski_zakonik1 (10. 12. 2011).
- Http://www.mddsz.gov.si/si/uveljavljanje_pravic/statistika/rejnistvo/ (23. 4. 2012).
- Rustja, B. (2005), Problematika parov, ki ne morejo imeti (več) otrok: Marija in Jože Stritar. Dostopno na: http://revija.ognjisce.si/leto2005/jul2005/pdf/gost.pdf (16. 12. 2011).
- Settersten Jr., R. A., Ray, B. (2010), What's going on with Young People Today? The Long and Twisting Path to Adulthood. V: Transition to Adulthood. The Future of Children; Princeton – Brookings (19–42). Dostopno na: http://futureofchildren.org/futureofchildren/publications/docs/20_01_FullJournal.pdf (10. 2. 2012).

8 PRILOGE

8.1 VODILO ZA INTERVJU

- **Splošni podatki:**
  - starost (ob namestitvi v rejništvo; ob zaključku rejništva; danes)

- **Življenje pred odhodom v rejniško družino:**
  - odnosi v družini
  - stil navezanosti na starše – varnost v odnosu, brezpogojna ljubezen, podpora
  - vzgoja v družini
  - vloge v družini
  - pravica do resničnosti – možnost izraziti svoja čustva, mnenja, misli, želje in njihovo upoštevanje
  - razlog za izrek ukrepa rejništva
  - vloga in sodelovanje s CSD

- **Začetki življenja v rejniški družini:**
  - priprave na odhod v rejništvo
  - vloga otroka – vključenost v priprave, upoštevanje otroka
  - vloga matične družine ob prehodu v rejništvo in začetkih življenja v rejništvu
  - spoznavanje rejniške družine
  - vloga CSD

- **Življenje v rejniški družini:**
- <u>rejniška družina:</u>
  - odnosi
  - stil navezanosti – sprejetost, varnost v odnosu, podpora, brezpogojna ljubezen
  - vloge v družini
  - vzgoja v družini
  - pravica do resničnosti – možnost izraziti svoja čustva, mnenja, misli, želje in njihovo upoštevanje
  - doživljanje rejniške družine
  - odnos rejniške družine do matične družine, do stikov in njihovo sodelovanje
  - počutje in zadovoljstvo z življenjem v rejniški družini

- <u>matična družina:</u>
  - stiki – pogostost, oblika, trajanje
  - doživljanje stikov in želja po stikih
  - odnosi z matično družino v času rejništva – spremembe v odnosih in navezanosti

<u>- CSD:</u>
  - vloga CSD v času rejništva
  - izvajanje in pomen individualnih projektnih skupin
  - podpora za stike s starši

- **Zaključevanje in prehod iz rejništva:**
  - razlog za zaključek rejništva
  - priprave na prehod iz rejništva – sodelovanje z rejniško družino, matično družino in CSD
  - potek prehoda iz rejništva – kako je potekal, kam so odšli, kdo jim je pri tem pomagal?
  - vloga CSD ob zaključevanju rejništva in pomen individualnih projektnih skupin
  - spremembe ob zaključku rejništva
  - doživljanje prehoda
  - dobre izkušnje ob prehodu
  - težave in potrebe ob prehodu

- **Življenje po zaključku rejništva - osamosvojitev:**
- dojemanje mladosti in odraslosti:
    - kazalci odraslosti
    - dojemanje sebe
    - definiranje samostojnosti in neodvisnosti
    - področja samostojnosti in neodvisnosti
    - področja odvisnosti in razlogi za to
    - stopnja osebne avtonomije in svobode
- stanovanjske in bivanjske razmere:
    - kje in s kom živijo in razlogi za takšno življenje
    - pomoč pri razrešitvi stanovanjskega vprašanja
    - ocena razmer in zadovoljstvo s trenutno stanovanjsko situacijo
    - pomen stanovanja za osamosvojitev
- materialno stanje:
    - vir dohodkov
    - finančna pomoč
    - trenutno materialno stanje
    - materialno stanje pred osamosvojitvijo
    - vpliv materialnega stanja na osamosvojitev
- izobraževanje:
    - se izobražujejo
    - pomen izobrazbe
    - pogled na podaljšano izobraževanje mladih
    - vpliv izobraževanja na osamosvajanje
- zaposlovanje:
    - so zaposleni
    - vrsta zaposlitve – določen/nedoločen čas
    - varnost zaposlitve
    - pogled na bodočo zaposlitev (če niso zaposleni) in dosedanje izkušnje z delo
    - vpliv zaposlitve na osamosvajanje
- partnerstvo:
    - so v partnerski zvezi
    - trenutno življenje partnerjev
    - načrtovanje družine
    - skupni cilji in načrti za prihodnost in ovire za njihovo uresničitev
- vpetost v družino:
    - matično:
    - ✓ odnosi danes in sprava z družino
    - ✓ navezanost danes – občutek, da se lahko zanesejo na njih, da jih podpirajo
    - ✓ vloga družine pri osamosvajanju – podpirali ali zavirali
    - ✓ vpliv odnosa na osamosvajanje
    - ✓ pomoč in podpora družine danes

    - rejniško:
    - ✓ odnosi danes
    - ✓ navezanost danes – občutek, da se lahko zanesejo na njih, da jih podpirajo
    - ✓ vloga družine pri osamosvajanju – podpirali ali zavirali
    - ✓ vpliv odnosa na osamosvajanje
    - ✓ pomoč in podpora družine danes

- ocena in zadovoljstvo s trenutnim položajem
- vizija in želje za prihodnost (pogled v prihodnost)

8.2 PROSTO PRIPISOVANJE POJMOV

MATIČNA DRUŽINA

PRED ODHODOM V REJNIŠTVO:

Oseba	Relevantni deli besedila	Pojem
Ana	Meni je mami umrla, ko sem bila stara pet let pa pol.	Smrt mame
	Potem sem pa z atijem živela.	Življenje z očetom
	Ni blo tak… Ni skrbel zame. Večkrat sem bila lačna kot ne.	Skrb
	Ati je tak okrog hodil, ni bil doma.	Odsoten oče
	Najini odnosi niso bli dobri in tudi zdaj niso. Nisva se razumela.	Odnosi
	V odnosu z očetom se nisem čutla varne.	Varnost v odnosu
	Vsak starš ima sicer svojega otroka rad, ampak to ni blo to. To ni bla prava starševska ljubezen. Če bi me mel res rad, bi bolj skrbel zame, bi se bolj potrudil, si našel službo. To sploh ne morem govorit o neki brezpogojni ljubezni.	Ljubezen
	Ni skrbel zame, za to, da bi bila čista, sita. /…/ sem bila pred odhodom v rejništvo kar zanemarjena.	Skrb
	Ati me ni pri ničemer podpiral.	Podpora
	Nasilen ni bil. No blo je, ampak ne tak, da bi blo hudo. Spomnim se enkrat, kako me je s pojstle vrgel, da sem potem spala na tleh.	Nasilje
	Ni blo prijetno pri njem živet.	Neprijetno življenje
	Če sem bla žalostna, ni niti opazil, kaj šele, da bi me potolažil.	Izražanje čustev
	Ne bi ravno rekla, da mu ni blo mar zame, ampak ne vem, ali ni bil sposoben ali kaj. Ne vem, ali je vedel, kaj sploh pomeni imet otroka.	Skrb
	Ne spomnim se, kako in če sploh me je vzgajal.	Vzgoja
	Od mene ni zahteval, da opravljam gospodinjska dela ali pa kaj. Moja naloga je bla, da hodim v šolo.	Vloga
	Moja vloga je bila vloga otroka. Lahko sem se igrala.	Vloga otroka
	Ni bil tak, da ne bi smela nič povedat, na primer, kaj si jaz mislim, kaj bi rada, ampak ni mogel upoštevat. Ni mel dnarja, da bi mi kupil.	Izražanje mnenj
	Lahko sem izrazla, kaj čutim, na primer ko sem bla vesela, žalostna. Ni mi preprečeval tega, samo s tem se tudi ni ukvarjal.	Izražanje čustev Podpora
	Ne vem, kaj je bil razlog, da sem šla v rejništvo. Verjetno to, da ni skrbel zame kot bi mogel.	Razlog za rejništvo
	Oče mi ni nikoli pomagal za šolo.	Skrb
	Za vse sem bla sama.	Prepuščenost samemu sebi
	Do njega nisem čutila več nobene navezanosti.	Navezanost
Peter	Življenja pred odhodom v rejništvo se ne spomnim, ker sem bil star samo 17 mesecev.	Spomin na življenje
	Razlog, zakaj so naju dali v rejništvo, je bil alkoholizem staršev.	Razlog za rejništvo
Nina	Življenja pred odhodom v rejništvo se ne spomnim. Vse kar vem o moji družini, vem iz pripovedovanja drugih.	Spomin na življenje
	Ne vem, zakaj so me dali v rejništvo.	Razlog za rejništvo
Tina	Moje življenje pred odhodom v rejništvo je blo grozno. Sploh nimam besed. Življenje ni blo lepo, prijetno...	Grozno življenje
	V družini smo meli polno problemov, alkoholizem staršev, ogromno nasilja atija nad vsemi.	Alkoholizem Nasilje

	Ati je bil grobjan z nami.	Nasilje očeta
	Bli smo v slabih odnosih. Kjer je nasilje, so odnosi grozni.	Odnosi
	Z mamo sma meli dobre odnose. Oče ni bil taki, kot bi mogel bit.	Razlike v odnosih
	Nobene varnosti ni blo v odnosih.	Varnost v odnosu
	V družini ni blo ljubezni. Nikol je nisem čutla.	Ljubezen
	Mama me je mela mal rada, ampak ona se je potem vse bolj oddaljevala. Ni več niti pokazala, da me ima rada, ker je bla potem že tak globoko v alkoholu, da ji nič drugo ni blo več pomembno.	Ljubezen Spremembe
	Eh, kaka brezpogojna ljubezen. To ni blo nič od nič.	Ljubezen
	Niso mi nudli nobene podpore, niti za šolo ne. Tudi če sem se trudla za šolo, sem bla potem nič.	Podpora
	Otroci smo bli sebi prepuščeni.	Prepuščenost samemu sebi
	Sčasoma je nehala prati, kuhati in vse. Na začetku je mama skrbela za mene, za to, da sem bla čista in sita. Potem pa mi je mama urejala pri drugih ljudeh, da je plačevala, da so mi kuhali in sem se lahko tam najedla, ker je bil ati tak butast in nam je pljuval v hrano, ni nam pustil jesti.	Spremembe Skrb Odnosi
	Mama je vedno, ko je bil ati nasilen nad mano, stopila zame. Nikoli ni stopila za atija, zato je bila tudi zmerom tepena.	Nasilje
	Potem je mama vse bolj pila in ni več skrbela zame, zato je ta starejša sestra, pri kateri sem bla potem v rejništvu, hodila prat in poskrbela, da sem bla čista.	Skrb
	Nikoli ni izrazil kakšne skrbi glede šole, če mam nalogo, če se morem kaj učiti.	Skrb
	Če sem se učila, sem bla tepena.	Nasilje
	Skoz bi mogla delat in se ne učit. Meli smo malo kmetijico in je bilo ogromno za delat. Ko sem prišla iz šole, sem šla obvezno delat. Večkrat še v šolo nisem smela it, zato da sem delala.	Vloga
	Sem prišla domov in povedala, da sem dobila štiri in sem bla tepena, ker sem se pohvalila, da sem dobila dobro oceno.	Nasilje Podpora
	Starši se niso zanimali za mene, za to kaj rabim, kar čutim.	Skrb
	To ni bla nikakršna vzgoja. Nikoli se niso trudli z mano, kaj razložili, se mi posvetili.	Vzgoja
	Ni blo nobenih pravil. To ni blo nič od nič.	Pravila
	Ni jih zanimalo kam grem, kdaj bom nazaj. Jaz sama sem povedla, da grem, čeprav niti tega ne bi rabla. Sem prišla nazaj, ko pač sem. Nobenega ni skrbelo, kdaj sem prišla, kje sem bla. Nobenih skrbi niso meli.	Skrb Pravila
	Nisem mela otroštva. Igrat se sploh nisem smela, ampak sem mogla samo delati. Igrače je vse sproti zakuril. Do 10. leta kot da ne bi mela otroštva.	Vloga otroka
	Nikoli me niso vprašali, če mam kaj za povedati ali pa po mojem mnenju. Če sem pa že sama kaj povedla, je blo vse narobe. Boljše je blo, da sem bla tiho. Upoštevali me tak niso.	Izražanje mnenj
	Mama je pol tak umrla in sem mogla it v rejništvo.	Smrt mame Prelom
	Na začetku sem mela tisti strah v sebi, kot sem ga prej mela doma, kaj bo.	Odnosi
	Prej sem ga mela rada. Ko si manjši, je ati le ati.	Ljubezen
	Na mamo sem bla navezana, ampak ne tak, kot bi naj na mamo bla. Potem sem mela občutek, da ji sploh ni več mar za mene, ampak mama je le mama.	Navezanost Ljubezen Spremembe
Mojca	Moje življenje pred odhodom v rejništvo je blo žalostno. Ni blo rožnato.	Žalostno življenje
	Starša sta oba pila.	Alkoholizem
	Mama je umrla leta 1998.	Smrt mame
	Potem smo živeli z atom.	Življenje z očetom
	Leta 2000 smo pogoreli in potem sma z bratom mogla iti v rejništvo.	Prelom
	V rejništvo sem mogla iti, ker smo pogoreli in smo bli vsi trije v eni mali kleti brez kopalnice.	Razlog za rejništvo

	Nismo meli dobrih odnosov.	Odnosi
	Večino sem bla tak sama doma. Ata pa mama sta delala okrog.	Odsotni starši
	Ata in mama sta se tepla. Mi smo bli tudi tepeni.	Nasilje
	Ata je bil tisti nasilen.	Nasilje očeta
	Nisem se čutla varne.	Varnost v odnosu
	Vedla sem, da bom tepena. Včasih sem bla tepena, ker sem kaj všpičla, po navadi pa kar tak, ker je bil alkohol v igri.	Nasilje
	Ljubezni pri nas res ni blo. Ne bi rekla, da so me meli radi.	Ljubezen
	Jaz sem mela ata rada, samo pravi ata ne tepe svojih otrok.	Ljubezen
	Za mene niso skrbeli. Že prej ne, ko je bla mama živa, pol pa tudi ne.	Skrb
	Tak jih ni blo doma, skrbi pa tudi nista mela, kaj boma midva jela. Sama si nisma vedla kuhati, ker še sma bla mala. Starša nista skrbela, da bi bla sita.	Skrb
	Bla sem zamazana. Ni ju skrbelo, če sem čista, če mam kaj za oblečt.	Skrb
	Za šolo nista mela skrbi. Ni ju blo doma, da bi nama kaj pomagala, pa če sta že bla doma, sta bla pijana.	Skrb
	Vzgoje ni blo. Ne moreš otroka vzgajati, če te ni ali pa če si pijan.	Vzgoja
	Ata ni zahteva, da bi mogla kaj delati, razen posodo pomivati. Ni me silil v delo.	Vloga
	Jaz sem bla otrok. Z bratom sma se špilala in sma bla tak ko drugi deca.	Vloga otroka
	Saj sem lahko povedla, kaj sem htela, ampak to samo, ko je bil trezn. Drugače nisem upala nič rečti. Saj tudi, ko je bil trezen, je šlo čez eno uho notri, čez drugo ven. Ni ga brigalo.	Izražanje mnenj

MED REJNIŠTVOM:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	/…/ je htel, da pridem čim prej nazaj iz rejništva.	Odnos
	V rejniško družino sem prišla februarja, z atijem sem se prvič srečala avgusta.	Obdobje brez stikov
	Pol so pa nekak stiki stekli. Sva se redno vidla, na kakšen mesec.	Vzpostavitev stikov
	On je prišel v rejniško družino.	Stiki
	On je htel, da pridem nazaj, jaz pa nisem hotla.	Odnos do vrnitve
	Sem vedla, da če bom šla nazaj k očetu, da bom šla samo še na slabše. (1)	Odnos do vrnitve
	Je reku, da zakaj ne, da mi je tu hudo in da morem delat. Sem mu rekla, da sploh ni hudo, da delam kolikor sama hočem. Saj mal pa je treba.	Odnos do rejniške družine
	Vsakič, ko sem rekla, da ne grem, sva se mal skregala. Zato sva se čedalje bolj oddaljevala.	Spremembe v odnosu
	Rejniške družine ni sprejel. /…/ nobenega zaničevanja, tak kot je on delal. On mi je še kar naprej govoru, da so me na silo vzeli, da so oni krivi, da sem jaz tu/…/	Odnos do rejniške družine
	On je skrbel, da so se stiki izvajali.	Skrb
	Potem, ko sem imela telefon, sva se slišala.	Stiki
	Meni je blo včasih še preveč, da sva se srečala enkrat na mesec. Ko sem bla v rejništvu, sem bla vesela, kadar je ati prišel. Ampak ni blo… Na koncu je blo že, a spet si tu.	Pomen stikov
	/…/ je tudi oče šel kdaj na govorilne ure.	Vključenost očeta Skrb
	Čedalje bolj je prtiskal, da bi prišla nazaj. Ko me je klical, sem mu večkrat sama odložila in rekla, da ga ne bom več poslušala. Klical me je, da bi prišla nazaj k njemu.	Spremembe v odnosu
	(Klical me je, da bi prišla nazaj k njemu.) To je bilo do 18. leta, potem pa ni niti enkrat več omenil, da lahko pridem nazaj.	Spremembe v odnosu do vrnitve
	Ko je klical, in ko sva se vidla, sem z odporom z njemu govorila.	Spremembe v odnosu
	Stikov se nisem veselila. So bili neprijetni. /…/ samo nisem hotela, da z njimi prekinem.	Pomen stikov
Peter	Mamo poznam /…/	Mama

	(Mamo poznam), očeta ne.	Oče
	/…/ je htela, da pridem nazaj.	Odnos do vrnitve
	Si je tudi želela stikov.	Želja po stikih
	Mama je hodla v rejniško družino na stike enkrat mesečno.	Stiki
	Ti stiki mi niso nič pomenli.	Pomen stikov
	Smo se zmenli in potem prekinli stike z mamo, ker meni ni blo, da bi se z njo dobival.	Prekinitev stikov
Nina	Mama je umrla zaradi alkohola, ampak ne vem, ali je umrla pred mojim odhodom v rejništvo ali za tem.	Mama
	Oče še živi, samo ga ne poznam.	Oče
	O svoji družini nisem htela in še zdaj nočem nič vedet.	Odnos do družine
Tina	Stikov nisva mela leto in pol.	Obdobje brez stikov
	/…/ si ga tudi nisem želela več videt.	Pomen stikov
	On pa tudi ni nič poskušal. Nikoli ga ni zanimalo, ali sem živa, kaj se dogaja z mano, ali hodim v šolo. Blo mu je vseeno. Ni niti, da bi poklical.	Želja po stikih
	Šla sem ga enih dvakrat pogledat. Ko sem prišla, je bil dober dan in potem tišina. Nisva se mela kaj za pogovarjat. Ni vprašal, kak si in kak kaj.	Vzpostavitev stikov
	(Prej sem ga mela rada.) Ko sem spoznala, kaj je delal z nami, pa nič več. Potem ugotoviš, da ni bil dober ati, da ni lepo delal z nami.	Ljubezen
Mojca	Mi je blo potem zelo težko, ker sem mogla oditi od ata. Ata je ata, ne glede kakšen je.	Ljubezen
	Je bil dovolj velik prostor, da bi bli vsi trije tam. Če bi blo po moje, bi ostala pri atu, samo socialno ni pustilo.	Odnos do vrnitve Odnos do družine
	Je večino delal okoli, tak da sma se zelo malo vidla. Ne vem, če je prišel enkrat na mesec.	Stiki
	Jaz sem si zelo želela stikov, da bi se pogosteje vidla in bi bla lahko vsaj malo sama z njim.	Pomen stikov
	Potem pa je ata tak umrl.	Smrt očeta Prekinitev stikov

ZAKLJUČEVANJE IN PREHOD IZ REJNIŠTVA:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Pri prehodu iz rejništva, ni mel oče nobene vloge.	Vloga
	Sploh ne ve, da nisem več v rejniški družini.	Odnosi

PO REJNIŠTVU:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Najini odnosi niso bli dobri in tudi danes niso.	Odnos
	Nazadnje sva se srečala za moj 19. rojstni dan. Danes nimam stikov z atijem.	Prekinitev stikov
	Ne morem si predstavljat, kako ni mogel skrbet zame.	Odnos do preteklosti
	Čutim jezo do njega.	Jeza
	Vem, da se na atija ne morem obrnit, če bi karkoli potrebovala.	Podpora
	Do njena več nič ne čutim.	Ljubezen
	Oče ni pri tem, kje in kako danes živim, imel nobene vloge. Saj sploh ni vedel, kaj se z mano dogaja.	Vloga
	Od njega ne dobivam nobene pomoči in podpore in je tudi pri njem ne iščem.	Pomoč Podpora
Peter	Po telefonu se ne čujeva, tak da od zdaj, ko sem tu prijavljen, nimama nobenih stikov. Mi ni, da bi se z njo srečeval. Sem bil 20 let brez nje in bom lahko še naprej.	Prekinitev stikov
	Do nje ne čutim jeze. Je ne morem, ker mi je tak, kot da mi ni mama. Sem bil skoz tu, tak da je ona za mene tujka.	Jeza Odnos

Nina	Si zasluži, da bi bil mrtev ko mama.	Kazen Maščevanje
	Nočem ga niti videt. Zakaj bi me mogel zdaj videt, ko že lahko za sebe poskrbim, če pa me prej ni. O svoji družini /…/ še zdaj nočem nič vedet.	Odnos do družine
	Ne prenesem takih, ki niso znali za svoje otroke poskrbet.	Odnos do preteklosti
Tina	Na dan mamine smrti je nehal pit. Zdaj je sam in zarad mene lahko pije kolkor hoče. Zasluži si, da ga noben ne pogleda, saj je grdo delal z nami. To je še premila kazen za njega.	Kazen
	Ne vem, če še ga bom kdaj šla pogledat.	Prekinitev stikov

REJNIŠKA DRUŽINA

MED REJNIŠTVOM:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Ampak jaz sem vidla, da mi je v rejniški družini dobro in da če bom šla nazaj, bom šla samo še na slabše, tako da sploh nisem šla in nisem hotla it.	Zadovoljstvo z življenjem
	Rejništvo je blo zame povsem drugo življenje.	Drugo življenje
	V rejniški družini so me vsi dobro sprejeli. Tudi jaz njih.	Sprejetost
	Pomagali so mi za šolo, kar je blo za nalogo, za učit.	Skrb
	Niso delali razlik med mano in njihovimi otroci. Vse so imeli enako radi.	Odnos do bioloških in rejniških otrok
	Imeli so me radi, ne glede na vse. To je bla, za razliko od prej, brezpogojna ljubezen.	Ljubezen
	Ko mi je blo hudo, so me potolažli.	Podpora
	Naši odnosi so bli kot družina.	Odnosi
	Sem vedla, da se lahko zanesem nanje, da so tu zame, da me ne bodo zapustili in bodo poskrbeli zame.	Varnost v odnosu
	Vedla sem, da sem pri njih varna in tudi v odnosu sem se čutla varne.	Varnost v odnosu
	Če sem kaj rabla ali sem se morala pogovorit, so mi bli na voljo.	Podpora
	Skrbeli so, da sem bla urejena, čista, oblečena, sita.	Skrb
	Kličem ju mama in ati.	Sprejetost
	Imeli smo določena pravila. Povedali so, to lahko, to ne.	Pravila
	Nikoli nisem dobila nobene kazni.	Kaznovanje
	Tako smo se zmenili, so rekli, da je to zame dobro, ne za njih. Sem to vedla in se držala.	Pravila
	Od mene niso nič posebnega pričakovali. Včasih je blo treba kaj pomagat, ker je kmetija. Saj sem bla raje od zunaj, tako da me to ni motlo.	Vloga
	Ko smo se kaj odločali, so me vprašali, kaj mislim in če je bla ideja dobra, so jo upoštevali.	Možnost izražanja
	Zmerom sem lahko povedala, kaj jaz mislim, kako se meni to zdi in kaj čutim.	Možnost izražanja
	Rejniško družino sem doživljala kot svojo družino.	Lastna družina
	Zdaj sem veliko boljše živela, v vseh pogledih.	Boljše življenje
	Ati in mami sta imela dober odnos do očeta. Kadar je prišel, je bil zmerom lepo sprejet, postrežen.	Odnos do matične družine
	Ati in mami sta me spodbujala, da sem imela stike z očetom.	Odnos do stikov
	Niso imeli nič proti, da sva se slišala, videla.	Odnos do stikov
	Ati in mami sta vse povprašala očeta. Jaz prej nisem bla verna, oni pa so bli. Vem, da so očeta povprašali, če lahko grem h krstu, obhajilu. So se dogovarjali, da je tudi oče šel kdaj na govorilne ure.	Odnos do matične družine
	V rejniški družini sem se počutla kot doma.	Dom
	S tem življenjem sem bla zadovoljna.	Zadovoljstvo z življenjem

Peter	V rejniški družini mi je bilo super.	Super življenje
	Imeli smo dobre odnose.	Odnosi
	Vedno smo se razumeli.	Razumevanje
	Vedel sem, da sem tu varen in da mi nihče ne bo nič slabega naredil.	Varnost v odnosu
	Sprejeli so me kot svojega otroka.	Sprejetost
	Nikoli nisem občutil, da bi mama delala razlike med mano, mojim bratom in svojim sinom.	Odnos do bioloških in rejniških otrok
	Tu sem se počutil kot doma in to je še vedno moj dom, saj sem od malega tu živel.	Dom
	Rejnica je bla moja mama.	Sprejetost
	Rejniki so me imeli radi kot svojega otroka.	Ljubezen
	So me pri vsem podpirali, še posebej pa, da naredim šolo.	Podpora
	Zame so skrbeli kot za svojega sina/…/ So skrbeli, da sem bil čist, urejen, sit, da sem imel vse za šolo.	Skrb
	So mi pomagali pri učenju, če mi kaj ni šlo.	Skrb Pomoč
	Dala sta mi vedet, da se lahko zanesem nanju, da če bo kaj narobe, naj povem in mi bosta pomagala.	Varnost v odnosu
	Če sem bil kdaj v kakšni stiski, ju je zanimalo, kaj mi je, kaj se mi je zgodilo in sta mi pomagala, me potolažla.	Podpora
	Vzgajali me niso strogo.	Vzgoja
	Imeli smo tista pravila, tak, kot morajo biti.	Pravila
	Če se jih nisem držal, je sledila kazen, ki ni bla nikol stroga.	Kaznovanje
	Če ne bi imel take vzgoje, bi bil razpuščen, zdaj pa je blo ravno prav.	Vzgoja
	Od mene se je zahtevalo, da naredim šolo.	Vloga
	Svoje mnenje sem lahko povedal.	Možnost izražanja
	Rejniško družino sem doživljal kot pravo družino.	Prava družina
	Rejniki so mi dovolili stike, so me k temu spodbujali.	Odnos do stikov
Nina	Ko sem prišla v rejništvo, je bla rejnica babica, mama današnje moje rejnice.	Sprememba v družini
	Spomnim se, da že ko sma bli mali, so vedno razlike med nami delali. Njihovi pravi otroci so bli vedno več vredni.	Odnos do bioloških in rejniških otrok
	S sestro sma bli velikokrat tepeni od babice.	Nasilje
	Današnja rejnica, jaz ji pravim mama /…/	Sprejetost
	Današnja rejnica /…/ je tudi stroga, samo naju ni nikol tepla.	Vzgoja
	Veliko je blo kazni.	Kaznovanje
	Ko je umrla, se za njo nisem niti malo jokala. Babičina smrt je bla olajšanje. Sma s sestro mislili, da bo po smrti fajn, samo sma se zmotli.	Odnosi
	Ne samo, da sma bli tepeni, tudi v kotu sma morali klečat.	Kaznovanje
	Od malega nisem imela nobene besede.	Možnost izražanja
	Ko sma s sestro bli večji, sma se že drugim zaupali, ker doma se nisma mogli.	Odnosi
	Ni naju nikoli vprašala za mnenje.	Možnost izražanja
	Samo drugače pa se nisem nikoli čutla sprejete.	Sprejetost
	Jaz si mislim, da je ona mene samo zaradi denarja vzela.	Sprejetost
	Ni bla to tista ljubezen. Mogoče ko sem bla mala. Malega otroka ima vsaki rad in mu je všeč, ker se še igraš. Ko pa si večji, se začneš razvijat in za sebe postavljat in poveš, da ni vse prav, kar ona reče, spoznaš, da to ni tista ljubezen starša do otroka, kot bi mogla bit. Ne bi rekla, da me ima rada.	Ljubezen
	Ko je prišlo do sporov, kar je blo skoraj vsak dan, me je blo strah. Sem vedla, da bom lahko tepena.	Odnosi
	Za šolo me je priganjala, naj se učim, da bo to za mene boljše.	Skrb
	Če sem enko dobla, se je drla.	Kaznovanje
	So naju za ušesa vlekli.	Kaznovanje
	Je imela res skrb za šolo, za to, če imam nalogo, če sem se učila.	Skrb
	Vzgoja je bla preveč stroga. Polno pravil, hudih kazni in nobene podpore.	Vzgoja

	Saj je skrbela tak za mene, da sem bla čista, sita, samo kaj več kot to pa ne. Ni se ukvarjala z mano.	Skrb
	Na mamo se nisem mogla zanesti. Bolj sem se na sestro. S sestro sem se bolj zbližala, z mamo sem si bla tuja.	Odnosi
	Mame ni zanimalo, kaj se z mano dogaja, če sem bla žalostna, ali me je kaj skrbelo.	Skrb
	Če sem rabla tolažbo in pogovor, tega nisem dobla od mame.	Podpora
	Marsikaj ji sploh nisem povedla, na primer za kako slabo oceno. Sem se je bala.	Odnosi
	Nikoli ni rekla, da če bo kaj narobe, da lahko pridem in povem, da mi bo pomagala. Dala je vedet, da bo cela štala.	Odnosi
	Vzgoja je bla prestroga in preveč pravil. Za vse je komplicirala in je imela polno for, da gre veliko elektrike, ko televizijo gledaš, da se mora pri vodi varčevat. Če si se dolgo umival, se je že drla, češ da je voda draga.	Vzgoja Pravila
	Nismo se nič dogovarjali. Ni, da bi me kdaj vprašala, po mojem mnenju, da kaj jaz mislim, kak bi jaz to naredla.	Možnost izražanja
	Sin ni nič rabil delat.	Odnos do bioloških in rejniških otrok
	Od mene je pričakovala, da hodim v šolo in jo naredim, da pridem redno domov.	Vloga
	Če sem kam šla, sem potem že poslušala.	Kaznovanje
	Za delo mi ni rekla, da naj pridem to in to naredit. Sem jaz sama začela delati na kmetiji, ker mi je blo všeč. V delo naju ni silila.	Vloga
	Rejniško družino sem doživela kot grobo, pod nekim strahom.	Groba družina
	Ko pogledam nazaj, si mislim, da bi blo boljše, da če sem tam mislila umreti, da bi umrla, kot pa da pridem v take roke, kot sem prišla. Večkrat razmišljam, da bi rajši pri svojih starših ostala in bi blo, kaj bi blo, ali pa da bi me v drugo družino dali, samo ne sem.	Zadovoljstvo z življenjem
	Rejnica še danes reče, da se s temi rejniškimi decami ne splača ukvarjat, da ti samo stroške delajo.	Odnos do bioloških in rejniških otrok
	Rejnici ni delalo nobenega problema, da bi jaz imela stike z očetom.	Odnos do stikov
	Ni pa me k temu spodbujala. Je rekla, da boljše, da jih nimam, da če ni htel za mene skrbet, da ga ona na mojem mestu tudi ne bi želela videt.	Odnos do stikov
	Ni da bi mi kaj materialnega manjkalo /…/	Skrb
	/…/ je manjkalo ljubezni in to me jezi.	Ljubezen
	Saj včasih sem bla zadovoljna, spet drugič ne in me je imelo, da bi se obesila.	Zadovoljstvo z življenjem
	Saj jaz rejniške družine nisem nikoli doživela kot družine. To nikoli ni bla družina. Meni se je zdelo, kot da živim pri kakih kolegih. Kjer ni ljubezni, ne more biti družine.	Neprava družina
	Ona me ni nikoli pocartala in stisnila.	Ljubezen
Tina	Hvala bogu, se je moja sestra odločla, da me bo vzela k sebi.	Sorodniško rejništvo
	Moje življenje v rejništvu je blo lepo.	Lepo življenje
	Sama ima še tri otroke in zame je skrbela, tak kot za njih. Nikoli se nisem počutla izpostavljeno.	Odnos do bioloških in rejniških otrok
	Smo se razumeli.	Razumevanje
	Odnosi so bli, glede na prej, super. Saj včasih pride, ko se skregaš, ampak to ni nič.	Odnosi
	Nič mi ni manjkalo, zmeraj sem imela vse.	Skrb
	Skrbeli so zame, imela sem hrano, čista oblačila in vse.	Skrb
	Zelo sta se trudla in mi pomagala za šolo.	Skrb
	Res sta me sprejela za svojo.	Sprejetost
	Tukaj je bla ljubezen. Ogromna ljubezen. Čutiš to. Tudi oni se imajo tak radi med sabo in so imeli radi tudi mene. Taka toplina je bla.	Ljubezen
	To je bla takšna družina, kot sem si od začetka želela, samo pač ni blo tak.	Želena družina

	Vedela sem, da me imata rada ne glede na vse. Tudi če je prišlo do kakih problemov, sta stopla za mene, sem vedla, da me imata še vedno rada.	Ljubezen
	V družini sem imela podporo, tudi če sem kaj všpičla.	Podpora
	Zmerom sta mi skušala pomagati.	Podpora
	Sem jima zaupala svojo stisko in sta mi pomagala. Sta mi res stala ob strani.	Odnosi
	Vzgoja je bla kar stroga proti prej, ko je tak ni blo.	Vzgoja
	Prej sem bla prepuščena sama sebi, tu pa so bla pravila. Sem vedla, to lahko, to pa ne.	Pravila
	Tudi kazni so ble. Mi je vzela telefon. To je blo najhuje. Če nisem smela ven, me ni motlo, samo da je bil telefon.	Kaznovanje
	Ju je zanimalo, kam grem, kdaj bom nazaj.	Skrb
	Tukaj sem čutla, da imam vlogo otroka. Sem se lahko igrala in sem nasploh lahko bla otrok. Nisem rabla delati. Ko sem prišla sem, sem nekatere igrače prvič vidla, prvo sem vprašala, če se lahko igram. Sestra me je čudno gledala, seveda, da se lahko, saj sem otrok. Prej se nisem smela.	Vloga
	Vedno sem lahko povedala, kaj si mislim in so me upoštevali.	Možnost izražanja
	Zmerom sta mi govorila, da če bom kaj rabla, naj povem.	Skrb
	To je zame bila družina.	Družina
	Je blo fajn in sem bla maksimalno zadovoljna.	Zadovoljstvo z življenjem
	Sestra se je na začetku trudla, da če bi res želela atija videt, da bi mi to omogočla.	Odnos do stikov
Mojca	/…/ je socialno določlo, kam moram it. K botri seveda.	Sorodniško rejništvo
	Moje življenje v rejništvu je blo zelo naporno.	Naporno življenje
	Samo delati in delati sem mogla. Delati sem morala vse, in v vinogradu, na vrtu, na njivi… Nikoli me ni vprašala, če bi ji jaz to ali ono pomagala. Me je silila, da sem mogla delati.	Vloga Delo
	Odnosi so bli hladni. Samo dober dan in adijo, ena mimo druge.	Odnosi
	Seveda, sem bla sprejeta, če so denar za mene vlekli.	Sprejetost
	Nisem se čutla sprejeto. Ni pokazala kakšne radosti, da sem jaz pri njej.	Sprejetost
	Če maš občutek, da je vse zaradi denarja, potem to ni to.	Odnosi
	Ljubezni ni blo. Nisem se čutla ljubljeno. Ljubezni do mene ni nikoli kazala. Ni da bi me kdaj stisnila ali mi kaj lepega rekla.	Ljubezen
	Pri šoli me je zelo podpirala. Če bi blo po moje, šole ne bi imela nobene. Me je zelo k šoli spodbujala, da naj redno v šolo hodim.	Podpora Skrb
	Za šolo in to, da sem bla sita, je bila skrbna. Samo za drugo ne, da bi imela kaj prostega časa. To nje ni zanimalo.	Skrb
	Ni pustila, da bi bla kot drugi otroci. Oni so se lahko igrali, jaz pa takoj delat. Sem mogla hitro odrasti.	Vloga
	Drugače pa če je blo kaj takega, da sem imela kake probleme, da je blo kaj narobe, ji nisem nikoli povedla.	Odnosi Zaupanje
	Saj medve se nisma nikoli pogovarjali. Me ni nikoli nič vprašala, kak sem, kak je blo pa tak.	Skrb
	Vzgoja je bla sigurno boljša kot prej doma. Prej nisem bla tak vzgojena, da bi na primer vsakega človeka pozdravla.	Vzgoja
	Pravila so bla stroga. Nisem smela nikam iti, niti da bi h kaki sosedi lahko šla. Ne vem, kaj bi blo, če bi kam šla, ker sploh nisem upala iti. Sem bla pod strahom.	Pravila
	Ni me mogla kaznovati, če sem vse naredla, kar je rekla. Sem vedla, kaj je moja naloga in se nisem upala upirati.	Kaznovanje
	Ni, da ne bi smela povedati, kaj bi htela, ampak sploh nisem upala. Ni mi niti na pamet padlo, da bi rekla, kaj bi jaz ali pa tak. Pred njo sem imela taki rešpekt.	Možnost izražanja
	V rejniški družini sem trpela, ker je blo ogromno dela in to za otroka ni lahko.	Trpeče življenje
	Samo sem bla zadovoljna. Sem bla že tako navajena delati. Nič mi ni manjkalo, ker že prej nisem imela ljubezni, nisem bla na to navajena. Sploh nisem vedla, kaj mi kot otroku pripada. Sem skoz v takem živela, zato mi ni nič manjkalo. Sem mislila, da tak pač mora biti.	Zadovoljstvo z življenjem
	Botra ni pustla, da bi se z atom vidla. Ni htela, da se z atom vidiva, ker bi ata	Odnos do stikov

	htel, da pridem nazaj, potem pa bi ona brez dohodka ostala.	
	Ko je prišel, botra ni nikoli pustla, da bi bla malo sama. Vedno je bla zraven.	Odnos do stikov
	Naveličala sem se tega življenja, da sem mogla samo delati, nisem smela nikam iti. En petek sem šla v šolo in me ni blo več domov.	Naveličanost življenja
	Ona je mislila, da sem jaz njen suženj.	Vloga
	Me en teden ni blo in botra ni ne na socialno ne na policijo javla, da me ni. Očitno me ni pogrešala in je sploh ni skrbelo, kaj je z mano. Kaj če bi se mi kaj zgodlo?	Skrb
	/…/ čez teden v dijaški dom, čez vikend pa v drugo rejniško družino.	Menjava rejniške družine Vikend rejništvo
	Nova rejniška družina je bla super.	Super družina
	Odnosi so bli super.	Odnosi
	Tu je bla ljubezen. So kazali, da me imajo radi.	Ljubezen
	Ta družina je bla sto in ena proti prejšnji rejniški družini.	Boljša družina
	Tu smo bli družina. Prej z botro nisma bli družina. Nisem imela občutka, da smo družina, ampak da sem pri botri.	Družina

ZAKLJUČEVANJE IN PREHOD IZ REJNIŠTVA:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Rejništvo se je zaključlo pri 19. letih, ker sem rodila.	Razlog za zaključek
	Že prej smo se doma dogovorili, da bom ostala v rejniški družini.	Dogovor o ostanku
	So starši predlagali, da tam ostanem.	Prehod
	Ko se je rejništvo zaključlo, se ni nič spremenilo. Nobenih sprememb nisem občutla, le država ni več plačala.	Spremembe
	Tega nisem doživela kot prehod.	Občutek prehoda
	Ob prehodu nisem imela nobenih težav, ker mi je rejniška družina tak pomagala.	Težave
	Povsem drugače sem si predstavljala zaključek rejništva. Mislila sem, da se bom sama odločla, kdaj bom zaključla rejništvo in ne da ga bom mogla zaradi otroka. Otroka nisma načrtovala, ampak sma ga sprejela. Veliko sem razmišljala, kaj bo po zaključku rejništva. Ampak me ni skrbelo, kaj bo, saj sem vedela, da lahko v sili grem tudi v svoje stanovanje.	Razmišljanje o zaključku
	Iz rejniške družine sva šla, ker mami ni bla plačana, da smo mi gor in je potem rekla, da bi druge otroke dobila in bi imela vir dohodka.	Prehod
	Ko sem živela pri njih, sta se zavedala, da bom enkrat odšla. Ni, da bi me zadrževala. Nista nikol rekla, da ne smem stran od njih, da morem bit tu.	Odnos do osamosvajanja
Peter	Rejništvo se mi je zaključlo, ker sem končal šolo.	Razlog za zaključek
	Sma se z rejnico že prej zmenla, da bom ostal tu. Ona ma zdaj še samo enega v rejništvu, potem pa ne bo več rejnica, tak da sem lahko ostal tu.	Dogovor o ostanku
	Je rekla, da me ne more na cesto vrečt, če sem bil 20 let tu. Sma se zmenla, da bom ostal tu, da bom delal in ji vsak mesec plačeval.	Prehod
	Zaključka rejništva nisem doživel kot prehod.	Občutek prehoda
	Vse je blo isto kot prej, samo da država ni več rejnine dajala in da moram zdaj sam plačevat.	Spremembe
	Ko se je bližal konec šolanja, me ni skrbelo, kam bom šel. Sem vedel, da bom lahko ostal tu.	Razmišljanje o zaključku
Nina	Rejništvo se mi je zaključlo, ker sem bla stara 26 let.	Razlog za zaključek
	Mamo je edino šokiralo, ker bo zdaj denarja manj.	Spremembe
	/…/ je rekla, da me ne bo ven vrgla, ker da nima kamna namesto srca. Mi je rekla,	Prehod

	da me zastonj ne bo imela.	
	Z rejnico sma se sami zmenli, da bom še tam. Je prestara, da bi dobla še nove rejence, tak da ma prostor in sem lahko tam.	Dogovor o ostanku
	Ko se je bližal 26. rojstni dan, me ni blo strah, kaj bo. Sem vedla, da me ne bo kar tak vrgla ven, ker ji edina pomagam. Vedla sem, da me rabi. Se nisem sekirala, če bi me, bi že h kakemu kolegu šla.	Razmišljanje o zaključku
Tina	Rejništvo se mi je zaključlo pri 19. letih, ker sem spoznala fanta, se zaljubla in se k njemu preselila.	Razlog za zaključek
	Z zaključkom rejništva se pri meni ni nič spremenlo.	Spremembe
	Ni blo nekega prestopa, da bi blo zdaj drugače, kot je blo tam.	Občutek prehoda
	Ob prehodu nisem imela nobenih težav.	Težave
	Ko sem šla na svoje, sta me podpirala. Sem rekla, da sem se tako odločila in sta me brez problema podprla.	Podpora
	Nisem imela v glavi, kdaj bom šla. Nisem načrtovala. To se je potem naenkrat zgodlo.	Razmišljanje o zaključku
	Ko sem šla na svoje, sem se trudla biti čim manj odvisna od njiju.	Prehod
	Nikoli mi ni rekla, da bom morala oditi iz družine. Mi je večkrat namignila, da se moraš enkrat za sebe postavit, se v življenju večkrat kaj odločit. Mi je rekla, da pa pride tudi čas, ko moreš it iz družine, ampak ni rekla, da bom počasi mogla oditi.	Odnos do osamosvajanja
Mojca	Ko sem bla v drugi rejniški družini, sem nenačrtno zanosla.	Razlog za zaključek
	Je rekla, da sem še lahko tam, samo potem z otrokom pa ne, ker smo bli štirje v rejništvu in ni bla velika hiša. Rejnica je bla poklicna rejnica in rabi prostor za nove. Je rekla, da če bo sila, bom lahko prvo tam, samo da si bom mogla hitro nekaj poiskat in odit.	Prehod
	Ko sem zanosla, nisem imela načrta ostati v rejniški družini. Sem vedla, da ne morem biti z otrokom tam.	Razmišljanje o zaključku
	Za mene je bil zaključek rejništva en prehod.	Občutek prehoda
	Zdaj sem bolj samostojna. Sem šla za sebe, začele so se skrbi, položnice so hodile. Prej vsega tega ni blo.	Spremembe
	Prehod je bil po eni strani prehod na boljše, ker imam zdaj otroka, po drugi pa na slabše. Prej ni bilo skrbi.	Prehod Spremembe

PO REJNIŠTVU:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Z rejniško družino imam še danes takšne odnose, kot takrat, ko sem živela pri njih.	Odnosi
	Iz rejniške družine sva šla, ker mami ni bla plačana, da smo mi gor in je potem rekla, da bi druge otroke dobila in bi imela vir dohodka.	Spremembe
	Spremenlo se je le to, da nismo skoz skupi /…/	Spremembe
	/…/ se vidmo vsak dan, ko pripeljem k mami otroka v varstvo.	Stiki Pomoč
	Sem še vedno navezana nanje.	Navezanost
	Vem, da mi stojijo ob strani, da se lahko zanesem nanje. Sami mi povedo, da če bom kar koli rabla, lahko zmerom pridem.	Podpora
	Še vedno mi nudita pomoč in podporo.	Podpora Pomoč
	Večkrat pri njih jem kosilo.	Pomoč
	Če kaj rabim iz kmetije, mi dasta.	Pomoč
Peter	Odnosi z mamo so danes isti kot prej, ko sem bil še v rejništvu. Naši odnosi so ostali enako dobri.	Odnosi
	Sem manj navezan nanjo, saj sem zdaj večji in je tolko ne rabim.	Navezanost
	Vem, da se lahko nanjo še vedno zanesem. Je še vedno tu za mene, če kaj rabim. Mi stoji ob strani. Se še vedno lahko potolažim pri njej.	Podpora

	Mama me podpira pri osamosvajanju. Vem, da ko bom šel iz rejniške družine, me bo podpirala in mi pomagala, da bom neki na svojem zaživel. Se pogovarjamo, da bom enkrat šel, samo ne reče, da morem it.	Odnos do osamosvajanja
Nina	Po zaključku rejništva se najin odnos ni nič spremenil.	Odnosi
	Mama rada ve, kje sem. Včasih prespim pri kolegici in ji ne povem. Potem se dere, da kje sem bla in zakaj ji nisem povedla. Takrat si mislim, kak bi to napisala, da njo za mene skrbi. Mi je fajn, da jo skrbi, ker tak vem, da nisem tisti odpad.	Odnosi Skrb
	Mogoče me ima malo, ker če ne, bi me že zdavnaj ven vrgla, zdaj ko ne dobi rejnine. Ni tolko, da me ima rada, ampak je vse zarad denarja.	Odnosi Ljubezen
	Z rejnico se danes razumema čist odvisno od dneva, včasih dobro, včasih pa se kar nekaj kregamo.	Odnosi Razumevanje
	Ni nobenih sprememb na boljše. Zdaj je še samo slabše, ker je kriza in teži, kako visoke so položnice. To, da mama nima lastnih dovolj visokih dohodkov, vpliva na naše odnose in na to, da se ne razumemo.	Spremembe
	Tudi danes me ne podpira. Vem, da se nanjo ne morem zanesti. Tudi če kaj rabim, se nanjo ne obrnem. Mi ne deluje taki tip, da bi mi pomagala in tudi reče ne, da če bom kaj rabla, da se lahko nanjo obrnem.	Podpora
	Danes včasih rečem, da ko bom dobila službo, bom šla na svoje in je rejnica samo tiho. Nič ne reče. Po moje ji ne paše, ker ve, da ji noben ne bo tako pomagal.	Odnos do osamosvajanja
Tina	Odnosi z rejniško družino so taki kot so bli.	Odnosi
	Vem, da se lahko nanju zanesem. Sama rečeta, da kadar koli bo kaj narobe, če bom kaj rabla, naj povem.	Podpora
	Je rekla, da če bo kdaj kak problem, da lahko pridem nazaj, da lahko tudi brez rejništva naprej skup živimo.	Podpora
	Imata svojo družino in otroke, jaz sem pa le tolko velika in sem šla stran, zato se skušam čim manj na njiju obračat po pomoč. Je pa pomembno, da se zavedam, da če bi rekla, bi mi nudla pomoč.	Podpora
	Vem, da imam tam neko zavetje.	Zavetje
	Stike sma ohranili. Čujeva se vsak dan, vidiva tudi pogosto.	Stiki
Mojca	Z nobeno rejniško družino nimam danes več nobenih odnosov.	Odnosi
	Obe rejnici sem zadnjič vidla, ko sem šla od njiju. Edino če se v mestu srečamo, drugače pa nimamo stikov.	Stiki
	Z drugo rejnico sem se po tem, ko sem šla, še par krat čula po telefonu, potem pa nič več.	Stiki
	Jaz tudi nisem več šla k rejnici na obisk. Ne vem, zakaj je blo tak. Me je sram iti, pa ne vem zakaj. Saj pomislim, da bi šla, ampak ne grem. Se sprašujem, zakaj nisem več šla tja.	Stiki
	Ni samo, da sem jaz kriva, da sma prekinli stike. Če sem klicala, sem klicala jaz. Ona me ni. To sem si razlagala tak, da zdaj ima druge rejence.	Občutek krivde Odnosi
	Je malo smešno, da če me je tak imela rada, potem pa ko odidem, me tak hitro pozabi.	Odnosi
	Če bi kaj rabla, ne vem, če bi mi pomagala. Recimo, da če bi mogla oditi od tu, ne vem, če bi me sprejela.	Podpora
	Samo jaz sploh ne bi pomislila, da bi njej kaj rekla. Ne bi se upala na njo obrniti.	Podpora
	Ne čutim, da imam tam zavetje.	Zavetje
	Če sma do zdaj bli brez stikov, zdaj pa bi se kar na njo obrnla, bi blo čudno.	Podpora

CENTER ZA SOCIALNO DELO

PRED REJNIŠTVOM:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Ne spomnim se, kakšna je bla vloga centra, ko sem še živela doma. Tudi se ne spomnim, da bi bla kdaj z očetom na centru ali da bi bli oni pri naju doma.	Vloga
Tina	Še dobro, da sem imela socialno, da mi je pomagalo, da sem imela stvari za šolo, ker drugače ne bi imela nič.	Pomoč

	Center je našo družino spremljal že prej, še ko so bli ostali otroci mali.	Vloga
	Socialna delavka bi nam mogla pomagati, a nikoli ni ukrepala. Sma se z mamo obrnli nanjo, da bi radi odšle od atija, pa ni pomagala. Nikoli ni blo nič od nje.	Sodelovanje
	Smo prosili za pomoč, samo se center ni odzival.	Sodelovanje
	Ne morem verjeti, da je lahko ena taka ženska socialna delavka. Tam so zato, da pomagajo, ona pa je obratno delala.	Odnos
Mojca	Prej ko sem šla v rejništvo, se ne spomnim, da bi nas socialno kaj obravnavalo.	Vloga

PREHOD V REJNIŠTVO:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Ne vem, kaj je bil razlog, da sem šla v rejništvo. Verjetno to, da ni skrbel zame, kot bi mogel.	Razlog za rejništvo
	S centrom sem se prvič srečala, ko so me prišli v šolo iskat in mi sploh niso povedali, da grem v rejništvo. Rekli so mi, da grem k eni gospe, ki ima kmetijo. Da grem k njej živali pogledat.	Odvzem
	Jaz prej nisem nič vedela o tem. Niso me nič spraševali. Nisem vedela, kam in h komu grem.	Vloga otroka
	Jaz se spomnim, da sem takrat to čist v redu sprejela. Nisem pa imela predstave, da so me očetu odvzeli. Jaz sem pač mislila, da bom zdaj malo tu, potem pa grem nazaj.	Sprejetost situacije
Tina	Mama je nato umrla in nisem mogla ostati samo z atom, ki je pil in še nasilen je bil.	Razloga za rejništvo
	Socialno je takoj ta dan poklicalo, da bom mogla it v rejništvo. Takoj po pogrebu sem mogla oditi. Nisem smela vzeti nobenih osebnih stvari in nič.	Odvzem
	Sestro je socialna vprašala, če bi bila moja rejnica in je rekla, da seveda, da noče dati sestre tujcem.	Sodelovanje
	Mene noben niti vprašal ni, ker so tak vedli, da bom z veseljem šla, ker je sestra že prej za mene skrbela, kolikor je lahko, ker se je po polnoletnosti odselila drugam.	Vloga otroka
Mojca	V rejništvo sem mogla iti, ker smo pogoreli in smo bli vsi trije v eni mali kleti brez kopalnice.	Razlog za rejništvo
	Jaz se socialnega spomnim od takrat, ko so me prišli odpeljat. Je prišla socialna s policijo, ker je bil brat že toliko večji in ni hotel oditi od ata.	Odvzem
	Socialna je prvo vprašala, kam bi hotela iti. Sma rekla, da k sestri, samo je socialna rekla, da ne, ker ima že sama veliko družino. Ima pet otrok. Ata je rekel, da bi šli k sestri v Ljubljano in je socialna rekla, da ne, ker je predaleč in bi mogla šolo zamenjati. Potem pa tak drugo ni ostalo kot botra. Z atom sma se mogla strinjati, če drugo za socialno ni bilo nič dobro.	Sodelovanje Vloga otroka
	Je bil dovolj velik prostor, da bi bli vsi trije tam. Če bi blo po moje, bi ostala pri atiju, samo socialno ni pustilo.	Sprejetost situacije

MED REJNIŠTVOM:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Avgusta smo se potem sestali jaz, ati, rejniška družina in center. Takrat sem imela rojstni dan in je ati kar iz centra gor prišel.	Srečanja
	Tudi center ni imel nič proti, da se z očetom dobivam.	Odnos do stikov
	Center je spremljal rejniško družino in moje življenje.	Vloga
	So redno prišli gor. Ne spomnim se, na koliko časa.	Srečanja
	Smo se pogovorili, kako se mam, kako šola, če mam kakšne želje, vprašanja… Vprašali so, če imava stike, kako potekajo, kaj se pogovarjava.	Vsebina srečanj
	Smo v redu sodelovali.	Sodelovanje
	Nekajkrat letno smo imeli ta IPS. Oče je bil vedno poklican, samo ni nikoli prišel. Smo se pogovarjali, kaj naj naredimo, da bo oče prišel. Samo več kot povedat, kje in kdaj, mu ne moreš. Pošto je dobil.	IPS

	Sem vedela, da je to spremljanje potrebno.	Pomen
	Če mi v rejniški družini ne bi bilo dobro, bi lahko socialni delavki to povedala in bi me upoštevala.	Odnos Pomen
	Enkrat na leto smo bili vsi vabljeni na center, drugače smo se dobili kar v rejniški družini.	Srečanja
	Po 18. letu smo se sestali na centru in se pogovarjali, če bom ostala v rejniški družini, kje se bom šolala.	Podaljševanje rejništva
	Nas je poklical center, ker jih je zanimalo, kaj se bo z mano zgodilo po 18. letu.	Pomen
Peter	Na centru smo se dvakrat letno dobili jaz, rejnica, brat, mama in socialna delavka.	IPS
	To sem čist tak doživel kot nič pomembnega. Mi ni nič pomenilo.	Pomen
	Vloga centra v času rejništva je bla, da so organizirali srečanja.	Vloga
	So nekajkrat prišli tudi sem v rejniško družino.	Srečanja
	Na sestanku smo se pogovarjali, kako se počutim v rejniški družini, kako mi gre v šoli, kaj delamo doma in o stikih z mamo.	Vsebina srečanj
	Socialna delavka je bla v redu. Ni ji blo vseeno za mene.	Odnos
	Če se tukaj ne bi dobro počutil, bi ji lahko povedal. Samo ne vem, če bi ukrepala.	Odnos
Nina	Socialna je večkrat vprašala, če bi hotela kaj vedeti o očetu in sem rekla ne.	Odnos do stikov
	V času, ko sem bla v rejništvu, sem zamenjala veliko socialnih delavk, ampak so ble vse prijazne.	Spremembe Prijazna socialna delavka
	Od začetka so veliko hodile domov. Danes ni več tega. Proti koncu pa vse manj.	Srečanja
	Pomembno je, da pridejo pogledat, kako otroke vzgajajo. Samo bi morale priti pogosteje in nenapovedano, ker se lahko takrat rejnica dobra dela in ne vidijo, kaj se za tem dogaja.	Pomen
	Ko je socialna prišla, so me povprašali, kak sem, kak mi gre v šoli /…/	Vsebina srečanj
	/…/ samo nisem upala povedati, da me tepejo in da so grobi. Po moje niso vedele za nasilje. Še zdaj nisem na socialnem nikomur povedala, kar sem preživljala. Bala sem se, da bi me zatožile rejnici. Saj ne, da mi ne bi verjele, samo bi blo potem še vse slabše. Bi rekla rejnica, da lažem in da ni res. Sem vedela, da ne bi ukrepale. Še zdaj mi ni žal, da sem bila tiho.	Odnos
	Na centru smo imeli sestanke, samo ne pogosto. Smo bili rejnica, jaz, sestra in socialna delavka.	IPS
	Smo se pogovarjali, kako gre v šoli, če imam kaj za povedati.	Vsebina srečanj
	To je bilo brez veze. Kaj boš poleg rejnice povedal. Saj nisem upala. Če sem že kaj malo več povedla, ni bilo nič. Je rejnica sebe zagovorila.	Pomen Odnos
	Moja socialna delavka je bla premila, če si kaj povedal. Te je z nasmehom spremljala, ni da bi rekla, kaj to ti je naredila ali rekla.	Premila socialna delavka
	Preveč je verjela rejnici.	Odnos
	Boljše bi bilo, če bi kdaj samo mene na center povabili in se samo z mano pogovarjali in ne da bi potem rejnici vse povedali, kaj sem rekla. Nisem se mogla zaupati.	Odnos
	So me na centru vprašali, če bi imela stike z očetom in sem rekla, da niti slišat nočem za njega. Je rekla, da v redu, da je samo želela vedeti, kakšna je moja želja. Če bi si želela, bi mi omogočili, niso pa me silili.	Odnos do stikov
Tina	(Stikov nisva imela leto in pol.) Potem naju je začel center skup spravljati. So klicali atija in mene, da bi se skupaj dobili na centru in se pogovarjali. Smo se dobili enih dvakrat, ampak ni bilo smisla.	Odnos do stikov
	So potem na centru še večkrat rekli, da če bi hotela imeti stike z njim. So mi dali možnost, da bi mi plačali prevoz, da bi se vozila na stike z njim, ampak sem odklonila.	Odnos do stikov
	Socialna delavka, ki me je spremljala v rejništvu, je skrbela za vse. Me je poklicala, kako sem, a mi kaj manjka, a lepo skrbijo zame. Na začetku me je klicala zelo pogosto.	Vloga Odnos
	Nekateri grejo v take rejniške družine, ko jim potem ni fajn, zato je potrebno, da	Pomen

	skrbi.	
	Vsake toliko časa je prišla sem na obisk in nas pogledat, kako smo.	Srečanja
	Je res super socialna delavka.	Super socialna delavka
	Sem bila vesela, da jo je zanimalo, kako sem, da ji ni bilo vseeno. Počutila sem se zelo fajn, ker je bilo prvič tako, da je tudi enega drugega človeka skrbelo zame.	Pomen
	Videlo se je, da je resno vzela moj primer in se res trudila. Je tudi rekla, da če bo karkoli narobe, naj jo pokličem, da nobenemu ne bo povedala, da se lahko zaupam.	Odnos
	Sem ji toliko zaupala, da če bi bilo v rejništvu kaj narobe, bi jo poklicala. Sem vedela, da bi ukrepala.	Odnos
Mojca	Saj na socialnem so tak vedeli, kake odnose imava z botro.	Odnos
	Socialno je reklo, da bi mogla vsako nedeljo iti k atu. Sem povedala, da mi botra ne pusti in je socialna rekla, naj ata vsako nedeljo k meni hodi.	Odnos do stikov
	Socialna ni vedela, da nimava pogostih stikov. Očitno jih ni zanimalo. /…/ Je klicala botro, če se dobivama, samo je botra vedno rekla, da ja. Mene ni nikoli vprašala, če imam stike, kak potekajo, kaj jaz mislim o stikih.	Odnos do stikov
	Jaz sem ravno tisti dan na socialno šla povedat, da sem odšla, da več ne morem biti tam. Je socialna rekla, kaj bom zdaj, če bi šla v drugo rejniško družino ali bi šla v občinsko stanovanje, ker sem bila že 18 let stara. Samo nisem imela nobenega dohodka.	Ukrepanje
	So me vprašali, če bi šla čez teden v dijaški dom, čez vikend pa v drugo rejniško družino.	Vloga otroka Ukrepanje
	Ko sem bla v rejništvu, sem socialni kolikokrat pritiskala, da bi šla drugam. Socialne ni zanimalo. Je bilo tak, naj potrpim.	Ukrepanje Odnos
	Na centru smo se dobivali posebej jaz in socialna, pa botra in socialna. Ni da bi se kdaj vse tri dobile.	Srečanja
	Sem socialni povedala, da pri botri nimam svoje sobe in da nimam nobene zasebnosti. Je socialna rekla botri, naj mi naredi sobo. Je ni naredila.	Ukrepanje
	Socialna je tak cel čas vedela, da bi jaz šla drugam, samo ni ukrepala. Očitno socialna ni iskala možnosti, da bi šla v drugo rejniško družino, ker potem, ko sem šla stran od botre, se je nova rejniška družina takoj našla.	Vloga Ukrepanje
	Na socialno zato ne dam veliko, ne vem, kak me je lahko pustila tam, če je točno vedela, kaki so odnosi, poznala je mojo željo in še kar nič. Očitno tam samo sedijo in služijo.	Odnos
	Če bi jo skrbelo za mene, bi mi pomagala.	Odnos
	Sem potem že vedela, da ne bo ukrepala, ampak sem še vedno upala. Sem videla, da ne bo s tega nič in sem sama ukrepala.	Vloga
	Je klicala botro, če se dobivama, samo je botra vedno rekla, da ja. Mene ni nikoli vprašala, če imam stike, kak potekajo, kaj jaz mislim o stikih.	Ukrepanje Vloga otroka
	Ko sma imeli sestanek, kaj je bilo enkrat na tri mesece, me je spraševala, kak sem, kak je v šoli, kako se počutim in tak. Sem vedno povedala, da se ne počutim dobro. Ja kaj je sploh spraševala. Čez eno uho not, čez drugo ven.	Vsebina srečanj Odnos

ZAKLJUČEVANJE IN PREHOD IZ REJNIŠTVA:

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Potem sem zanosila in smo se dobili na centru, da smo se pogovarjali o zaključku rejništva, o mojem življenju po rejništvu. Tudi fant je šel zraven na center in smo se pogovorili, kako bo, kaj midva misliva, a misliva biti tukaj ali gor pri fantu.	Priprave
	Center je podpiral, kar smo se odločili, da bom še naprej v rejniški družini.	Vloga
	Vloga centra ob zaključku rejništva je bila, da so me podprli pri moji odločitvi.	Vloga
	Vesela sem bila, da je tudi center zanimalo, kaj se bo z mano zgodilo. Ni da bi me kar samo pustil in naj se znajdem.	Pomen
	So prišli potem tudi dojenčka pogledat.	Odnos
Peter	Priprav na prehod iz rejništva nismo imeli.	Priprave
	Avgusta se mi je rejništvo zaključilo in tega meseca smo se dobili na centru in se	Priprave

	pogovarjali, ali bom še ostal tu ali ne.	
	Prej jih ni nič zanimalo, kam bom šel, tak da če se ne bi midva z rejnico že prej zmenila, ne vem kam bi šel. So se zanašali na to, da bom lahko tu.	Sodelovanje
Nina	Nismo imeli nobenih priprav na prehod iz rejništva, na to, kaj bo, ko se bo rejništvo zaključilo.	Priprave
	/…/ je center javil, da se je rejništvo izteklo /…/	Prekinitev rejništva
	Na centru se nismo nikoli pogovarjali, kaj bo, ko se bo rejništvo zaključilo. Tudi ko se je bližal moj 26. rojstni dan, ni socialna nič poklicala in vprašala, kaj bo z mano zdaj, kam bom šla ali pa kaj.	Priprave
	Socialne ni zanimalo, kaj bo po zaključku. Lahko bi me vrgla ven, samo si je verjetno mislila, da mi bo pustila tam ostati.	Sodelovanje
Tina	Sem sama prekinila rejništvo. Sem poklicala socialno delavko. Je prišla sem in smo se pogovorili. Me je vse izprašala, kam bom šla.	Prekinitev rejništva
	Nismo imeli priprav na prehod iz rejništva.	Priprave
	Me je tudi socialna delavka poklicala in mi čestitala za otroka.	Odnos
Mojca	S socialno se sploh nisem slišala. Socialna je poklicala rejnico, da sta prekinili pogodbo, meni pa se socialna od takrat sploh ni več javla.	Prekinitev rejništva Sodelovanje
	Center ni imel ob zaključevanju rejništva nobene vloge.	Vloga
	Očitno jih ni zanimalo, kaj se je z mano zgodilo. Toliko let te spremlja, potem pa je očitno srečna, da se te reši.	Odnos
	Ko sem bla zadnji letnik srednje šole, sma se na enem sestanku pogovarjali, če mislim ostati v rejniški družini ali bom šla na svoje. Sem rekla, da kaj pa še vem, kaj bo. Zdaj ni več omenjala tistega stanovanja, ki mi ga je nudla, ko sem šla od botre.	Priprave
	Ko sem zanosla, tudi sama nisem šla do nje, da bi ji rekla, če nama lahko pomaga uredit stanovanje. Mi ni niti na pamet padlo, da bi šla do nje.	Odnos

POSAMEZNIKOVO DOJEMANJE MLADOSTI IN ODRASLOSTI

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Jaz še nisem odrasla, tudi če mam otroka pa to, se še ne čutim kot odrasla. Sem nekaj vmes, na prehodu iz mladosti v odraslost.	Dojemanje sebe – odraslost
	Manjka mi še služba.	Kazalci odraslosti
	Za mene je odrasel tisti, ki ima službo, tudi če je še doma.	Definicija odraslosti
	Saj ne zaradi financ. Jaz imam svoje finance, samo je čist drugače, če hodiš v službo ali pa če hodiš v šolo.	Kazalci odraslosti
	Ni samo to, da imaš službo. No tudi, če nimaš svoje družine, da imaš vsaj partnerja.	Kazalci odraslosti
	Če se jutri zaposlim, ne bom rekla, da sem zdaj odrasla, samo bolj se bom počutila. Ne vem, kdaj bom lahko rekla, da sem odrasla. Jaz se čutim mlado. Imam samo 20 let.	Dojemanje sebe – odraslost
	Samostojen si, ko imaš družino, službo, da si na svojem in ne živiš pri starših.	Definicija samostojnosti
	Jaz nisem samostojna.	Dojemanje sebe - samostojnost
	Je pomembno, da si samostojen.	Pomen samostojnosti
	Rada bi bila samostojna, da bi bila sama svoj gospod v svoji hiši, stanovanju. Da se ne bilo treba prilagajat in dogovarjat z vsemi, kako in kaj.	Pomen samostojnosti
	Neodvisen si, ko si na svojem.	Definicija neodvisnosti
	Neodvisna sem edino pri šolanju.	Neodvisnost
	Za vse drugo se moram dogovarjat z vsemi ostalimi. Odvisna sem za hrano, za varstvo, položnice.	Odvisnost

	Finančno sem neodvisna.	Neodvisnost
	Odvisna sem od rejniške družine in fantove družine.	Odvisnost
	Od drugih sem odvisna, ker nimam zadosti velikih dohodkov, da bi šla kam na svoje, da bi kupila hišo.	Razlogi za odvisnost
	Nimam problemov s tem, da živimo skupaj, da mi pomagajo. Me še ne moti tak, da nisem samostojna. Me bo pa začelo vse bolj.	Doživljanje
	Samo ni problema, da ne bi mela časa zase. Če kaj rabim, prosim, da mi mirkajo otroka.	Osebna svoboda
	Se sama odločava, kako in kaj. Imava mir. Sicer jih zanima, kam greva, kaj bova delala. Če je kaj za pomagat, prosijo, da pomagava.	Osebna svoboda
	So določene stvari, za katere se je potrebno dogovarjat, ampak drugače pa imam zasebnost. Se ne vmešavajo. Imam zasebnost in to mi je pomembno. V naši sobi smo samo mi in se ne vmešavajo skoz.	Osebna svoboda Pomen
Peter	Odrasel je tisti, ki že ima vse. Da ima hišo, družino in službo.	Definicija odraslosti
	Da ima hišo, družino in službo.	Kazalci odraslosti
	Jaz sem odrasel, ker sem že toliko star in nisem več tako otročji.	Dojemanje sebe – odraslost
	Samostojen si, ko si na svojem, ampak ni samo to.	Definicija samostojnosti
	Jaz sem samostojen, ker se lahko sam odločam.	Dojemanje sebe – samostojnost
	Sem še večinoma odvisen.	Dojemanje sebe – neodvisnost
	Živim pri mami. Ona mi pere, lika, kuha.	Odvisnost
	Neodvisen sem v tem, da lahko grem, kam hočem in da ne rabim povedat.	Neodvisnost
	Če bi imel prihodke, ne bi več rabil biti odvisen od mame. Ko bodo moji prihodki dovolj veliki, bom šel na svoje.	Razlog za odvisnost
	Nisem popolnoma svoboden. Mama me še vedno omejuje. Lahko grem, kam hočem, samo ta hiša ni moja in ne morem delati, kar hočem.	Osebna svoboda
Nina	Odrasel si, ko zaključiš šolanje, prideš do svojega poklica, si najdeš službo in greš na svoje. Odrasel je tisti, ki zna poskrbeti zase in ki se v vseh okoliščinah znajde.	Definicija odraslosti Kazalci odraslosti
	Sem še mladostnica in ne še čist odrasla, ampak grem proti odraslemu.	Dojemanje sebe – odraslost
	Samostojnost je podobno kot odraslost. Pomeni, da znaš skrbeti zase, da se znajdeš na vseh poteh v življenju in se znaš spopasti s problemi.	Definicija samostojnosti
	V določenih okoliščinah sem samostojna. Nisem samostojna, ko moram kam iti in ne se ne znajdem na cestah.	Dojemanje sebe – samostojnost
	Neodvisnost je spet nekaj podobnega. Zame pomeni, da nisi od ničesar odvisen, tako od ljudi kot od denarja drugih in države. Da res živiš svoje življenje.	Definicija neodvisnosti
	Odvisna sem od skupne hrane, tega, da plačujejo stroške, likanja, pranja in živim še doma.	Odvisnost
	Pri tem, kam grem, nisem neodvisna, ker nimam izpita za avto in mama še danes teži, kam greš, kje si tako dolgo hodila…	Odvisnost Osebna svoboda
	Ne morem biti neodvisna, ker še nimam službe in dovolj denarja.	Razlogi za odvisnost
	Nisem popolnoma svobodna, ampak imam dovolj svobode.	Osebna svoboda
	Pomembno je, da si neodvisen, da doživiš, da nisi od nobenega odvisen in ti nihče ne teži, daj zdaj to, da ti noben ne lika in tak.	Pomen neodvisnosti
Tina	Še zdaj nisem čist odrasla. Mam otroka, živim s partnerjem, ampak mislim, da se bom kar celo življenje počutla bolj kot mladostnik. Nisem več otrok, samo odrasla pa še tudi ne.	Dojemanje sebe – odraslost
	Saj mam že nekaj izkušenj, samo ni še to vse. Čez celo življenje te čakajo izkušnje. Še marsikaj se moram naučit.	Kazalci odraslosti
	Odrasel si, ko se počutiš odraslega, ne glede na leta in vse. Najbolj si pa odrasel, ko maš zaposlitev in vse urejeno.	Definicija odraslosti

	Ne moreš biti odrasel, če ne znaš poskrbeti sam zase.	Kazalci odraslosti
	Če si samostojen, pomeni, da znaš večino stvari sam naredit in da se znaš za sebe postavit.	Definicija samostojnosti
	Še nisem čist samostojna, ker se še zelo naslanjam na partnerja, na taščo in njegovo babico, pri kateri živiva. Bolj kot ne se pri vsem naslanjam na njih. Če kaj ne znam, prosim za pomoč.	Dojemanje sebe – samostojnost
	Je fajn, da si samostojen.	Pomen samostojnosti
	Mogoče bom tudi jaz enkrat malo bolj samostojna, ko bom mela službo. Je boljši občutek, ko maš službo, ker veš, da tudi ti nekaj zraven prineseš družini, da sodeluješ. /…/ Ko bo šiht, bo pa juhuhu.	Dojemanje sebe – samostojnost
	Edino samostojna sem pri skrbi za otroka in vsakdanjih opravkih. Za vse ostalo se naslanjam na druge. Mam rada, da še kdo potrdi, kar delam.	Dojemanje sebe – samostojnost
	Neodvisen pomeni, da ne rabiš,da bi bil od česa odvisen. Da nisi odvisen od vsega, od ljudi, pomoči države in vsega.	Definicija neodvisnosti
	Odvisna sem od partnerja, tašče, babice, tako finančno, kot v drugih vidikih življenja.	Odvisnost
	Sebe dojemam kot odvisno.	Dojemanje sebe – neodvisnost
	Glavni razlog, da sem še odvisna, je, da nisem zaposlena.	Razlog za odvisnost
	Tudi če sem od njih odvisna, mi vsi dajejo občutek, da sem svobodna.	Osebna svoboda
	Mi ne sugerirajo, ampak dogovarjanje mora biti, če ne, ne bi prišli nikamor.	Osebna svoboda
Mojca	Odraslost pomeni, da moraš skrbeti za sebe, če imaš družino, da skrbiš za družino. Odraslost prinese odgovornosti.	Definicija odraslosti
	Jaz sem odrasla, saj imam otroka. Imam že nekoga za sabo, sem odgovorna za otroka. Tudi če ne bi imela otroka, bi rekla, da sem odrasla, saj sem sama od sebe odvisna in nihče več ne odgovarja za mene.	Dojemanje sebe – odraslost
	Sem samostojna, ker nihče ne skrbi za mene.	Dojemanje sebe – samostojnost
	Samostojen si, ko za nekoga skrbiš, ko nisi od nikogar odvisen.	Definicija samostojnosti
	Počutim se neodvisno.	Dojemanje sebe – neodvisnost
	Odvisna sem edino od tega, da živim v tastovi hiši in socialne, ki mi daje otroški dodatek in starševski dodatek.	Odvisnost
	Drugače pa ni, da bi mi kdo pral, likal, kuhal in tak. Sem gospodinja. Sama v celoti skrbim za otroka, mi ga nihče ne pazi.	Neodvisnost
	Čeprav živimo mi trije skupaj s tastom, smo tu tako, kot da bi bili na svojem. Z njim se nič ne dogovarjamo. Živimo en mimo drugega. Ga veliko ni doma, tako da je, kot da ga ni. Ko pa je in je pijan, pa dela probleme.	Osebna svoboda Odnosi

STANOVANJSKE IN BIVANJSKE RAZMERE

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Potem sem rekla, da bi bila tukaj, vsaj v začetku, ker je tukaj moja mami doma, pri njem so pa vsi v službi in bi bila sama. Tukaj mi mami lahko še kaj pomaga.	Pomoč
	Midva zdaj živiva pri fantovih starših.	Življenje v partnerjevi družini
	Od maja do septembra, po zaključku rejništva, sem bila v rejniški družini. Potem sva šla k fantu.	Sprememba
	Imava svojo sobo. Kuhinja, ko jo bova uredila, bo tudi najina. Kopalnica je skupna.	Bivanjske razmere
	Iz rejniške družine sva šla, ker mami ni bla plačana, da smo mi gor in je potem rekla, da bi druge otroke dobila in bi imela vir dohodka. Mami je predlagala, da bi šla drugam in tudi midva s fantom, sva se zmenila, da ni problema. /…/ Je	Odhod iz rejniške družine Prostor

	morala naredit prostor za nove otroke.	
	Res je, da če mami ne bi tega predlagala, bi bla še tam, ampak sva to čist v redu sprejela.	Spodbuda za odhod Sprejetje
	Potem smo se enkrat s fantovimi starši dol usedel in sva predlagala, da bi prišla k njim živet. Sta sprejela. Bila sta vesela, ker imata rada vnuka.	Dogovor
	Stanovanje je zelo pomembno, za to, da se lahko osamosvojiš. Moraš nekaj met, da lahko kam greš. Jaz se zato še nisem.	Pomen stanovanja
	V mojem stanovanju nisva, ker nisva za v stanovanje. Nobeden ne bi šel v stanovanje. Pa tud nek vir dohodka je. Bi raje hišo.	Posedovanje nepremičnine Osebni interesi
	Če bi mogla, bi se, ampak tko ko se mi ni treba, se pa nisem. Imam možnosti, da se osamosvojim. Imam svoje stanovanje, kje bi lahko živeli, ampak ker se nočeva, se ne. Nimava pa dovolj dohodkov, da bi šla kam drugam na svoje. Želiva si hiše.	Možnosti za osamosvojitev Osebni interesi
	Od drugih sem odvisna, ker nimam zadosti velikih dohodkov, da bi šla kam na svoje, da bi kupila hišo.	Ovira
	Nimam problemov s tem, da živimo skupaj, da mi pomagajo. Me še ne moti tak, da nisem samostojna. Me bo pa začelo vse bolj.	Zadovoljstvo
Peter	Sma se zmenla, da bom ostal, da bom delal in ji vsak mesec plačeval.	Dogovor
	Plačujem ji 150 evrov, da lahko tu živim.	Pogojevanje bivanja
	To moraš prispevat, saj mama ne more vsega sama.	Utemeljenost prispevka
	Živim pri mami.	Življenje v rejniški družini
	To, da živim še doma pri mami, me ne moti.	Zadovoljstvo
	Se dobro razumemo. Drugače bi bilo, če se ne bi tako dobro razumeli. Potem ne bi bil tukaj.	Odnos
	Nič me ne moti in nič mi ne manjka.	Zadovoljstvo
	Če se hočeš osamosvojiti, je pomembno, da živiš na svojem.	Pomen stanovanja
	Načrtujem, da ko bo dovolj denarja, da grem na svoje.	Želja po osamosvojitvi Ovira
Nina	Živim še vedno pri rejnici.	Življenje v rejniški družini
	Ven me ne vrže, ker ji jaz vse pomagam. Mamo nekaj malo živali in noben drugi noče delati.	Odnos
	100 evrov dajem mami, da lahko tam živim. Ko se je rejništvo zaključilo, sva se na lepo zmenili, da ji bom dajala denar. /…/ Mi je rekla, da me zastonj ne bo imela.	Pogojevanje bivanja
	Sem razumela, da so stroški in se mi to ni zdelo preveč.	Utemeljenost prispevka
	Samo se bojim, da ko bom začela delati, in če še ne bom šla na svoje, da bom ji ki morala od 700 evrov plače, 300 evrov dajati. Je že rekla, da bo povišala.	Odnos
	Saj ne more ven s stroški priti, če še sin zastonj pri njej živi. On ne rabi nič plačevati, jaz pa plačujem še za njega.	Odnos do bioloških in rejniških otrok
	Mam veliko željo, da grem čim prej na svoje, ker mi tu ne paše.	Želja po osamosvojitvi
	Ne morem biti neodvisna, ker še nimam službe in dovolj denarja.	Ovira
	Še dobro smo se pred kratkim preselili v novo hišo, kjer mam svojo sobo, svojo luknjico, kam se lahko zaprem, če me razjezi. Tu mam zasebnost.	Bivanjske razmere
	Mi je fajn, da še lahko doma živim, ker mi tak mama kuha in jaz ne rabim sama. Zdaj mi ni dolgčas, kot če bi bla sama.	Zadovoljstvo
	Ko bom šla na svoje, se bom osamosvojila, zdaj se še nisem mogla.	Pomen stanovanja
	Danes včasih rečem, da ko bom dobila službo, bom šla na svoje in je rejnica samo tiho. Nič ne reče. Po moje ji ne paše, ker ve, da ji noben ne bo tako pomagal.	Odnos Načrti

	Saj če bi imeli boljše odnose, se mi ne bi tako mudilo na svoje.	Odnos
Tina	S fantom imava v zgornji etaži hiše kompletno stanovanje.	Bivanjske razmere
	Spodaj živi njegova babica.	Življenje v partnerjevi družini
	/…/ sem spoznala fanta, se zaljubila in se k njemu priselila. Fant je že skoz tukaj živel in potem sva se odločla, da pridem k njemu živet.	Odločitev o preselitvi
	Sem zadovoljna, kako živimo. Mamo dovolj prostora za nas tri. Me ne moti, da živimo skup.	Zadovoljstvo
	Fajn je, če si za sebe, ampak je tudi fajn živet, tak kot smo mi, ker maš nekoga, ki ti lahko pomaga, ti je pri roki in je lažje, kot če imaš nekoga daleč stran. Skupno življenje mi je boljše, kot če bi bili mi trije sami.	Prednosti skupnega življenja
Mojca	Ko sem bila v drugi rejniški družini, sem nenačrtno zanosila. /…/Je rekla, da sem še lahko tam, samo potem z otrokom pa ne, ker smo bili štirje v rejništvu in ni bila velika hiša.	Odhod iz rejniške družine Prostor
	S fantom sva planirala, da si bova poiskala stanovanje.	Želja po osamosvojitvi
	Potem je fant zgubil službo in drugo ni preostalo, da sva pri tastu.	Ovira Življenje v partnerjevi družini
	S tastom se ne razumemo, ker je tudi alkohol prisoten, zato sva hotela oditi na svoje.	Odnos Želja oditi
	Samo zdaj ne gre, če ni dohodka.	Ovira
	Celo življenje sem rasla gor v alkoholu in zdaj sem spet tu. Alkoholikov res nimam rada. Samo drugače ne gre.	Zadovoljstvo
	Potem sva se sprijaznila, da bova tu.	Zadovoljstvo Vdanost v usodo
	Tast dela probleme. Je imel že par krat prepoved približevanja. Še dobro, da ga dosti ni doma.	Odnos
	Sma si htela tu ven naredit stanovanje, ker je hiša mala in ni pravih prostorov. Sma nekaj začela, ampak zdaj vse stoji, ker ni denarja.	Bivanjske razmere
	Imava načrt, da si bova tu ven naredila, ali bova šla kam drugam v stanovanje. Bolj si želiva, da bi nama tu uspelo kaj narediti, ker sva se tu že navadila in sva oba vedno živela v hiši. Edino, če bo kaj v odnosu s tastom prišlo, potem bova šla drugam.	Načrti
	Meni čisto odgovarja, da sem tu. Za enkrat mi še nič ne manjka. Edino kar me moti, je alkohol pri tastu.	Zadovoljstvo
	S stanovanjem tu sem zadovoljna, ker nikoli nisem živela v razkošju in ga nisem navajena.	Zadovoljstvo
	Ko se osamosvajaš, je stanovanje zelo pomembno. Če nimaš kam iti, lahko greš samo pod dravski most. Ne moreš se ti osamosvojiti, če ne greš za sebe.	Pomen stanovanja
	Če bi po zaključenem rejništvu ostala v rejniški družini, se tam ne bi mogla osamosvojiti.	Pomen stanovanja

MATERIALNO STANJE IN EKONOMSKI POLOŽAJ

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Dobivam pokojnino po mami, otroški dodatek in starševski dodatek.	Dohodek
	Mami je imela stanovanje, ki sem ga podedovala in ga oddajam v najem. To mi je dodaten vir dohodka.	Dohodek
	Fant je zaposlen in ima svoj dohodek.	Dohodek partnerja
	Finančno mi nihče ne pomaga. Ni potrebe po tem.	Finančna pomoč
	S svojim materialnim stanjem sem zadovoljna.	Zadovoljstvo
	Imam svoj avto in stanovanje v Ljubljani, ki ga oddajam.	Premoženje
	Imam dovolj velike dohodke, ki mi omogočajo tudi, da si kaj privoščim. Ni, da komaj preživim, da se komaj prebijam iz mesca v mesec.	Materialno stanje – danes
	Tudi prej, ko sem še bila v rejništvu, sem si kupla, če sem kaj rabila. Za sproti	Materialno stanje –

	sem imela štipendijo.	prej
	Prej je bilo moje materialno stanje enako dobro. Ne prej in ne zdaj mi nič ne manjka.	Nespremenjeno materialno stanje
Peter	Moje materialno stanje je zdaj slabše kot pred zaključkom rejništva.	Spremenjeno materialno stanje
	Takrat je mama dobila rejnino, jaz štipendijo in nisem rabil plačevati 150 evrov.	Materialno stanje – prej
	Danes imam to, kar mi ostane od plače, nimam svojega avta in nič.	Materialno stanje – danes
	Lahko si privoščim, da grem kdaj s prijatelji ven, samo kaj drugega pa ne.	Materialno stanje – danes
	Prej sem si lahko veliko več privoščil. Nisem rabil tolko gledati na denar, kaj in kak bom. Nisem mel skrbi z denarjem.	Materialno stanje – prej
	Sem tu že prej na črno delal, da sem imel nek denar in sem lahko mami plačeval.	Dohodek
	Vmes en čas nisem delal, tako da sem bil brez prihodka. Finančno mi je pomagala mama.	Finančna pomoč
Nina	/…/ prejemam 230 evrov socialne pomoči, od tega 100 evrov dajem mami, da lahko tam živim.	Dohodek
	Moj edini dohodek je socialna pomoč.	Dohodek
	Finančno mi nihče ne pomaga.	Finančna pomoč
	Moje materialno stanje je čist zadovoljivo. Kar imam, je dovolj. Si lahko kupim, kar rabim.	Materialno stanje – danes
	Tudi prej v rejništvu mi z materialnega vidika ni nič manjkalo.	Nespremenjeno materialno stanje
	Takrat sem prejemala štipendijo in še mama mi je dajala 70 evrov od rejnine. Sem čist v redu živela.	Materialno stanje – prej
	Če bi imela preveč, bi vse zapravila.	Zadovoljstvo
	Moje materialno stanje me ovira pri tem, da ne morem iti na svoje.	Vpliv materialnega stanja
	Tisti, ki so iz bogatih družin, jim starši že vnaprej uredijo stanovanje, jim posteljejo za življenje. Ne samo, da jim stanovanje uredijo, ampak tudi službo.	Vpliv materialnega stanja družine
Tina	Moj edini dohodek je otroški dodatek.	Dohodek
	Fant je zaposlen /…/	Dohodek partnerja
	Presegava cenzus za socialno pomoč. Ampak je ne bi vzela, ker nočem otroku že zdaj nakopati dolga.	Denarna socialna pomoč
	Finančno mi pomagata fant in babica.	Finančna pomoč
	Moje materialno stanje je obupno, ker nimam nič.	Materialno stanje – danes
	Si lahko kaj privoščim, ker zmerom svoje želje povem fantu in mi jih uresniči. Ampak nimam nekih želja. Nisem navajena na razkošje.	Materialno stanje – danes
	Rada bi imela službo, svoj denar, čeprav bi si ga delila, ampak se počutiš bolje, ker veš, da nekaj prispevaš.	Zadovoljstvo
	Ne bi pa rekla, da sem zdaj kaj na slabšem, kot prej, ko sem bila v rejništvu.	Nespremenjeno materialno stanje
Mojca	Naši edini dohodki so otroški dodatek in starševski dodatek.	Dohodek
	Finančno nam nihče drugi ne pomaga. Edino če zelo zaškripa, potem nama fantova babica pomaga.	Finančna pomoč
	Socialne pomoči ne upava vzeti, ker kdo jo bo pa vračal.	Denarna socialna pomoč
	Jaz nimam veliko in nikoli nisem imela veliko. /…/ Ni, da bi zdaj bila na slabšem kot prej v rejništvu.	Nespremenjeno materialno stanje
	Nisem navajena razkošja, zato mi nič ne manjka. Ne gledam na to tako. Mi ne pomeni, koliko in kaj imam.	Zadovoljstvo
	Zdaj si poleg otroka lahko zelo malo privoščim. Večino gre za njega, ampak me to ne sekira. Glavno, da otroku nič ne manjka. Nima veliko, ampak lačen in bos, kot sem bila jaz, pa tudi ni.	Materialno stanje – danes Zadovoljstvo

	Lažje je tistim, ki imajo premožne starše, njim je servirano na krožniku. Nam pa nikoli ni blo lahko in nam nikoli ne bo. Vedno se bomo mogli borit za preživetje.	Vpliv materialnega stanja družine

IZOBRAŽEVANJE

Oseba	Relevantni deli besedila	Pojem
Ana	Končala sem srednjo šolo in zdaj nadaljujem na visoki šoli.	Nadaljevanje
	Izobrazba je pomembna. Moreš imet kar šolo, če hočeš kakšno dobro službo dobit. Danes še morajo čistilke bit šolane.	Pomen izobrazbe
	Zelo težko, bi se osamosvojila zdaj, ko se še šolam. Potem ne bi mogla skrbet za perilo, kuho, za otroka, zase, za šolo in vse.	Vpliv izobraževanja
	To, da se še šolam, je eden izmed razlogov, zakaj se še nisem osamosvojila. Samo je večji pomen kaj drugega.	Vpliv izobraževanja
Peter	Z izobraževanjem sem zaključil. To je to, zdaj pa šiht.	Zaključek
	Izobrazbo rabiš, saj kdo te bo pa vzel v službo, če je ne boš imel.	Pomen izobrazbe
Nina	Z izobraževanjem sem zaključila.	Izobraževanje
	Izobrazba je danes pomembna, ker živimo v okoliščinah, kjer vsak gleda, kako izobrazbo ima drugi. Tudi ko imaš potem partnerja in otroke, da si ne bodo mislili, da sem propalica.	Pomen izobrazbe
	Fajn mi je, da če sem delala nekaj, da sem to potem tudi končala. To je bil moj cilj, četudi mi program ni bil zanimiv.	Pomen izobrazbe
	To, da se šolaš, ni ovira pri tem, da bi se osamosvojil. Se jih veliko šola in so že na svojem. Eni prej dozorijo, so prej sposobni za sebe skrbet in se lahko osamosvojijo.	Vpliv izobraževanja
Tina	Septembra se bom vpisala naprej in končala srednjo šolo. Potem bi se rada prekvalificirala za vzgojiteljico.	Nadaljevanje
	Izobrazba je pomembna, ker če ne, si brez službe. Še z izobrazbo si brez službe. Z izobrazbo si nula, če pa je nimaš, si še večja nula.	Pomen izobrazbe
	Danes se ne moreš zanesti na izobrazbo. Morš pa jo met. Če ne drugega zato, da ko dobiš službo, se ti pozna pri plači.	Pomen izobrazbe
	Če se izobražuješ, slej ko prej dobiš službo in se potem lahko osamosvojiš. Nekam lahko prideš.	Pomen izobrazbe
Mojca	Z izobraževanjem sem zaključila.	Zaključek
	Izobrazba je zelo pomembna, da imaš neki poklic. Brez izobrazbe ne moreš dobiti službe.	Pomen izobrazbe
	Šolanje ni ovira, da bi se osamosvojil. Če se odločiš in imaš dovolj dohodka, lahko greš na svoje, tudi če še hodiš v šolo. Je res malo težje, ker je težko imeti dovolj velike dohodke, ampak če hočeš, se da.	Vpliv izobraževanja

ZAPOSLOVANJE

Oseba	Relevantni deli besedila	Pojem
Ana	Bi se dalo kakšno službo najti. Vsake tolko slišim, da kaj rabijo.	Zaposlitvene možnosti
	Mislim, da možnosti za zaposlitev mam. Sebe vidim kot zaposljivo. Ni mi težko, kaj naredit. Se kar hitro prilagodim delu.	Zaposlitvene možnosti
	Ko iščeš delo, je pomembno, kakšen si. A si bolj zategnjen, ne samo kake imaš izkušnje. Najbolj pa pomagajo veze in poznanstva.	Kriteriji izbire
	Če se želiš osamosvojiti, je zaposlitev pomembna, ker imaš samo takrat lahko dovolj velike dohodke.	Vpliv zaposlitve
	Sem delala nekaj malega preko servisa. To samo čez počitnice, samo nikoli nisem imela potrebe, da bi mogla delati. Sem imela dovolj.	Študentsko delo
Peter	/…/ se bom zdaj preko zavoda zaposlil v firmi.	Pred zaposlitvijo
	Sem tu že prej na črno delal, da sem imel nek denar in sem lahko mami	Delo na črno

	plačeval.	
	Prek servisa nisem nikoli delal.	Študentsko delo
	Zdaj me bodo zaposlili za eno leto. Sem tik pred podpisom pogodbe.	Delo za določen čas
	Sem srečen, da bo vsaj za eno leto.	Zadovoljstvo
	Če bi že prej imel službo, bi imel reden dohodek in bi se lahko osamosvojil, tak da seveda, da je pomembno, če imaš službo ali ne.	Vpliv zaposlitve
Nina	Sem prijavljena na zavodu in iščem zaposlitev.	Iskanje zaposlitve
	Zdaj sem preko agencije našla delo. Sem poslala vlogo in upam, da zdaj v kratkem začnem delati.	Obetajoča zaposlitev
	Za to delo, me ni strah, da me ne bi izbrali, ker so jih veliko rabli in ni skoraj nobenih zahtev. Če tudi me ne bodo izbrali, si zato ne bom sivih las delala.	Optimizem
	Na izkušnje pri iskanju dela ne prisegam, ker imamo mladi danes težko izkušnje. Šola jih ne omogoča, ker je premalo prakse. Potem pa veliko izkušenj zahtevajo, samo nihče se ne vpraša, kje naj jih dobimo.	Kriteriji izbire
	Sem delala nekaj preko študentskega servisa. To zdaj proti koncu šolanja.	Študentsko delo
	Za mene, ki sem iz revne družine, je za osamosvojitev pomembna zaposlitev, ker samo tako lahko pridem do denarja.	Vpliv zaposlitve
Tina	Upam, da imam za zaposlitev velike možnosti. Sem zvedela, da naj bi šlo tu 70 % vzgojiteljic v pokoj in upam, da bom dobila službo.	Zaposlitvene možnosti
	Pomembno je, da si redno zaposlen, ker če ne, nikoli ne veš, kdaj boš zgubil službo. Strah bi me blo kak dolgo še bom.	Pomen redne zaposlitve
	Ko iščeš službo je najbolj pomembna izobrazba, potem pa izkušnje. Pred vsem drugim pa prevladajo veze.	Kriteriji izbire
	Ampak jaz jih nimam, upam da bom vseeno uspela.	Optimizem
	Ves čas, ko sem se šolala, že konec osnovne in potem v srednji, sem delala preko servisa in si tako služla denar. Samo to mi zdaj ne bo nič pomagalo.	Študentsko delo
Mojca	S fantom sma oba doma. Noben ne dela in noben ni na borzi prijavljen. Se ne upava prijavit, ker potem boma pa mogla državi denar vračat.	Brezposelnost
	Do julija imam starševsko dodatek. Načrt imam, da pred julijem začnem pisati prošnje in jih pošiljati.	Iskanje zaposlitve
	Upam, da me bodo kje vzeli, ker na borzo ne bi rada šla. Nočem vračati socialne.	Zaposlitvene možnosti
	Službo bo težko najti, ampak bom mogla nekaj najti, pa tudi če bo za čistilko.	Zaposlitvene možnosti
	Če si delaven in če hočeš delati, delo sigurno dobiš.	Optimizem
	Ko iščeš službo, je pomembna tako izobrazba kot izkušnje in veze.	Kriteriji izbire
	Izkušenj nimam, ampak upam, da mi bo vseeno uspelo.	Optimizem Zaposlitvene možnosti
	Da imaš zaposlitev, je zelo pomembno, ko hočeš it na svoje. Zaposlitev je povezana z rednim dohodkom, to pa je glavno.	Vpliv zaposlitve

PARTNERSTVO

Oseba	**Relevantni deli besedila**	**Pojem**
Ana	Sem spoznala fanta in se je zgodilo, da sem zanosila.	Družina
	Želiva si hiše. Da jo zgradiva ali kupiva, samo da sva na svojem in to v hiši, ne v stanovanju.	Želje
	V odnosu s fantom sem srečna. Me podpira in pomaga, ko se morem učit. Pazi na otroka.	Odnos
	Sva zadovoljna s tem skupnim življenjem, a manjka nama, da bi bila sama svoj gospodar.	Zadovoljstvo
	Po zaključku šolanja načrtujeva povečanje družine.	Povečanje družine
	Glavna ovira je, da ni dovolj dohodka. Je, sam ni dovolj.	Ovire
	To, da živiva skupaj z njegovimi starši, naju pri ničemer ne ovira. Včasih se skregava	Zadovoljstvo

	zaradi tega, ko si malo napet in živčen, ampak drugače pa ni, bi blo kaj narobe.	Odnos
Peter	V partnerski zvezi nisem.	Samski stan
	V prihodnosti si želim imeti družino, samo za to je še čas.	Želja po družini
Nina	Fanta nimam.	Samski stan
	Družine si ne želim. V tem se ne vidim.	Želja po družini
	Partnerja bi mela, samo kdo te bo htel met, če nočeš družine.	Želja po partnerstvu
	Najhuje je, ko se spravijo dece delat, potem pa za njih ne skrbijo. Rajši jih sploh naj nimajo.	Odnos do družine
Tina	/…/ sem spoznala fanta, se zaljubila in se k njemu priselila.	Partnerstvo
	Potem sem hitro zanosila.	Družina
	Najin cilj je, da če bo možno, zraven te hiše, zgradiva svojo hišo /…/	Cilj
	S partnerjem se razumeva.	Odnos
	Želiva si, da naredim šolo in dobim službo. Naprej bomo vidli, kaj bo življenje prineslo.	Želje
	Ovire za najine želje so v glavnem finančne.	Ovire
	Trenutno še ne načrtujeva povečanja družine. Dokler ne bo redne zaposlitve, še zagotovo ne.	Povečanje družine
Mojca	/…/ sem nenačrtno zanosila.	Družina
	Imava načrt, da si bova tu ven naredila, ali bova šla kam drugam v stanovanje. Bolj si želiva, da bi nama tu uspelo kaj narediti, ker sva se tu že navadila in sva oba vedno živela v hiši. Edino, če bo kaj v odnosu s tastom prišlo, potem bova šla drugam.	Načrt
	S fantom imava prvi cilj, da si oba poiščeva službo in da gre otrok v vrtec. Potem pa da si nekje neko stanovanje urediva, da narediva otroku dom.	Cilj
	Če ne bo službe, potem ne bova mogla nič delati.	Ovire
	Otrok več ne boma mela, ker je bil prvi porod prehud, da bi se še kdaj spustla v to.	Povečanje družine

8.3 ZDRUŽEVANJE POJMOV V KATEGORIJE

MATIČNA DRUŽINA

PRED ODHODOM V REJNIŠTVO:

Življenje pred rejništvom[4]:

Spomin na življenje[5]

Življenja pred odhodom v rejništvo se ne spomnim, ker sem bil star samo 17 mesecev. (2)

Življenja pred odhodom v rejništvo se ne spomnim. Vse kar vem o moji družini, vem iz pripovedovanja drugih. (3)

Neprijetno življenje

Ni blo prijetno pri njem živet. (1)

Grozno življenje

Moje življenje pred odhodom v rejništvo je blo grozno. Sploh nimam besed. Življenje ni blo lepo, prijetno... (4)

Žalostno življenje

Moje življenje pred odhodom v rejništvo je blo žalostno. Ni blo rožnato. (5)

Problematika v družini:

Alkoholizem

V družini smo meli polno problemov, alkoholizem staršev, ogromno nasilja atija nad vsemi. (4)

Starša sta oba pila. (5)

Nasilje

Nasilen ni bil. No blo je, ampak ne tak, da bi blo hudo. Spomnim se enkrat, kako me je s pojstle vrgel, da sem potem spala na tleh. (1)

Če sem se učila, sem bla tepena. (4)

V družini smo meli polno problemov, alkoholizem staršev, ogromno nasilja atija nad vsemi. (4)

Sem prišla domov in povedala, da sem dobila štiri in sem bla tepena, ker sem se pohvalila, da sem dobila dobro oceno. (4)

Ata in mama sta se tepla. Mi smo bli tudi tepeni. (5)

Vedla sem, da bom tepena. Včasih sem bla tepena, ker sem kaj všpičla, po navadi pa kar tak, ker je bil alkohol v igri. (5)

Mama je vedno, ko je bil ati nasilen nad mano, stopila zame. Nikoli ni stopila za atija, zato je bila tudi zmerom tepena. (4)

Nasilje očeta

Ati je bil grobjan z nami. (4)

Ata je bil tisti nasilen. (5)

Odnosi:

Najini odnosi niso bli dobri in tudi zdaj niso. Nisva se razumela. (1)

Bli smo v slabih odnosih. Kjer je nasilje, so odnosi grozni.(4)

Na začetku sem mela tisti strah v sebi, kot sem ga prej mela doma, kaj bo. (4)

Nismo meli dobrih odnosov. (5)

Razlike v odnosih

Z mamo sma meli dobre odnose. Oče ni bil taki, kot bi mogel bit. (4)

Navezanost v odnosu:

Varnost v odnosu

V odnosu z očetom se nisem čutla varne. (1)

Nobene varnosti ni blo v odnosih. (4)

Nisem se čutla varne. (5)

Ljubezen

Vsak starš ima sicer svojega otroka rad, ampak to ni blo to. To ni bla prava starševska ljubezen. Če bi me mel res rad, bi bolj skrbel zame, bi se bolj potrudil, si našel službo. To sploh ne morem govorit o neki brezpogojni ljubezni. (1)

V družini ni blo ljubezni. Nikol je nisem čutla. (4)

---

[4] Odebeljen in podčrtan tisk označuje kategorije.

[5] Ležeči tisk označuje pojme.

Mama me je mela mal rada, ampak ona se je potem vse bolj oddaljevala. Ni več niti pokazala, da me ima rada, ker je bla potem že tak globoko v alkoholu, da ji nič drugo ni blo več pomembno. (4)

Eh, kaka brezpogojna ljubezen. To ni blo nič od nič. (4)

Prej sem ga mela rada. Ko si manjši, je ati le ati. (4)

Ljubezni pri nas res ni blo. Ne bi rekla, da so me meli radi. (5)

Jaz sem mela ata rada, samo pravi ata ne tepe svojih otrok. (5)

Navezanost

Do njega nisem čutila več nobene navezanosti. (1)

Na mamo sem bla navezana, ampak ne tak, kot bi naj na mamo bla. Potem sem mela občutek, da ji sploh ni več mar za mene, ampak mama je le mama. (4)

Podpora

Ati me ni pri ničemer podpiral. (1)

Niso mi nudli nobene podpore, niti za šolo ne. Tudi če sem se trudla za šolo, sem bla potem nič. (4)

Sem prišla domov in povedala, da sem dobila štiri in sem bla tepena, ker sem se pohvalila, da sem dobila dobro oceno. (4)

Skrb:

Ni blo tak… Ni skrbel zame. Večkrat sem bila lačna kot ne. (1)

Ni skrbel zame, za to, da bi bila čista, sita. /…/ sem bila pred odhodom v rejništvo kar zanemarjena. (1)

Ne bi ravno rekla, da mu ni blo mar zame, ampak ne vem, ali ni bil sposoben ali kaj. Ne vem, ali je vedel, kaj sploh pomeni imet otroka. (1)

Oče mi ni nikoli pomagal za šolo. (1)

Sčasoma je nehala prati, kuhati in vse. Na začetku je mama skrbela za mene, za to, da sem bla čista in sita. Potem pa mi je mama urejala pri drugih ljudeh, da je plačevala, da so mi kuhali in sem se lahko tam najedla, ker je bil ati tak butast in nam je pljuval v hrano, ni nam pustil jesti. (4)

Potem je mama vse bolj pila in ni več skrbela zame, zato je ta starejša sestra, pri kateri sem bla potem v rejništvu, hodila prat in poskrbela, da sem bla čista. (4)

Nikoli ni izrazil kakšne skrbi glede šole, če mam nalogo, če se morem kaj učiti. (4)

Starši se niso zanimali za mene, za to kaj rabim, kar čutim. (4)

Ni jih zanimalo kam grem, kdaj bom nazaj. Jaz sama sem povedla, da grem, čeprav niti tega ne bi rabla. Sem prišla nazaj, ko pač sem. Nobenega ni skrbelo, kdaj sem prišla, kje sem bla. Nobenih skrbi niso meli. (4)

Za mene niso skrbeli. Že prej ne, ko je bla mama živa, pol pa tudi ne. (5)

Tak jih ni blo doma, skrbi pa tudi nista mela, kaj boma midva jela. Sama si nisma vedla kuhati, ker še sma bla mala. Starša nista skrbela, da bi bla sita. (5)

Bla sem zamazana. Ni ju skrbelo, če sem čista, če mam kaj za oblečt. (5)

Za šolo nista mela skrbi. Ni ju blo doma, da bi nama kaj pomagala, pa če sta že bla doma, sta bla pijana. (5)

Prepuščenost samemu sebi

Za vse sem bla sama. (1)

Otroci smo bli sebi prepuščeni. (4)

Večino sem bla tak sama doma. Ata pa mama sta delala okrog. (5)

Vzgoja:

Ne spomnim se, kako in če sploh me je vzgajal. (1)

To ni bla nikakršna vzgoja. Nikoli se niso trudli z mano, kaj razložili, se mi posvetili. (4)

Vzgoje ni blo. Ne moreš otroka vzgajati, če te ni ali pa če si pijan. (5)

Pravila

Ni blo nobenih pravil. To ni blo nič od nič. (4)

Ni jih zanimalo kam grem, kdaj bom nazaj. Jaz sama sem povedla da grem, čeprav niti tega ne bi rabla. Sem prišla nazaj, ko pač sem. Nobenega ni skrbelo, kdaj sem prišla, kje sem bla. Nobenih skrbi niso meli. (4)

Vloge:

Vloga

Od mene ni zahteval, da opravljam gospodinjska dela ali pa kaj. Moja naloga je bla, da hodim v šolo. (1)

Skoz bi mogla delat in se ne učit. Meli smo malo kmetijico in je bilo ogromno za delat. Ko sem prišla iz šole, sem šla obvezno delat. Večkrat še v šolo nisem smela it, zato da sem delala. (4)

Ata ni zahteva, da bi mogla kaj delati, razen posodo pomivati. Ni me sila v delo. (5)

Vloga otroka

Moja vloga je bila vloga otroka. Lahko sem se igrala. (1)

Nisem mela otroštva. Igrat se sploh nisem smela, ampak sem mogla samo delati. Igrače je vse sproti zakuril. Do 10. leta kot da ne bi mela otroštva. (4)

Jaz sem bla otrok. Z bratom sma se špilala in sma bla tak ko drugi deca. (5)

Odsoten oče

Ati je tak okrog hodil, ni bil doma. (1)

Odsotni starši

Večino sem bla tak sama doma. Ata pa mama sta delala okrog. (5)

Pravica do resničnosti:

Izražanje mnenj

Ni bil tak, da ne bi smela nič povedat, na primer, kaj si jaz mislim, kaj bi rada, ampak ni mogel upoštevat. Ni mel dnarja, da bi mi kupil. (1)

Nikoli me niso vprašali, če mam kaj za povedati ali pa po mojem mnenju. Če sem pa že sama kaj povedla, je blo vse narobe. Boljše je blo, da sem bla tiho. Upoštevali me tak niso. (4)

Saj sem lahko povedla, kaj sem htela, ampak to samo, ko je bil trezen. Drugače nisem upala nič rečti. Saj tudi, ko je bil trezn, je šlo čez eno uho notri, čez drugo ven. Ni ga brigalo. (5)

Izražanje čustev

Lahko sem izrazla, kaj čutim, na primer ko sem bla vesela, žalostna. Ni mi preprečeval tega, samo s tem se tudi ni ukvarjal. (1)

Če sem bla žalostna, ni niti opazil, kaj šele, da bi me potolažil. (1)

MED REJNIŠTVOM:

Matična družina:

(PRED) *Smrt mame*

Meni je mami umrla, ko sem bila stara pet let pa pol. (1)

Mama je pol tak umrla in sem mogla it v rejništvo. (4)

Mama je umrla leta 1998. (5)

Mama

Mamo poznam /…/ (2)

Mama je umrla zaradi alkohola, ampak ne vem, ali je umrla pred mojim odhodom v rejništvo ali za tem. (3)

Oče

(Mamo poznam), očeta ne. (2)

Oče še živi, samo ga ne poznam. (3)

Smrt očeta

Potem pa je ata tak umrl. (5)

Odnos do družine

O svoji družini nisem htela in še zdaj nočem nič vedet. (3)

Stiki s starši:

Obdobje brez stikov

V rejniško družino sem prišla februarja, z atijem sem se prvič srečala avgusta. (1)

Stikov nisva mela leto in pol. (4)

Vzpostavitev stikov

Pol so pa nekak stiki stekli. Sva se redno vidla, na kakšen mesec. (1)

Šla sem ga enih dvakrat pogledat. Ko sem prišla, je bil dober dan in potem tišina. Nisva se mela kaj za pogovarjat. Ni vprašal, kak si in kak kaj. (4)

Želja po stikih

Si je tudi želela stikov. (2)

On pa tudi ni nič poskušal. Nikoli ga ni zanimalo, ali sem živa, kaj se dogaja z mano, ali hodim v šolo. Blo mu je vseeno. Ni niti, da bi poklical. (4)

Stiki

On je prišel v rejniško družino. (1)

Potem, ko sem imela telefon, sva se slišala. (1)

Mama je hodla v rejniško družino na stike enkrat mesečno. (2)

Je večino delal okoli, tak da sma se zelo malo vidla. Ne vem, če je prišel enkrat na mesec. (5)

Pomen stikov

Meni je blo včasih še preveč, da sva se srečala enkrat na mesec. Ko sem bla v rejništvu, sem bla vesela, kadar je ati prišel. Ampak ni blo… Na koncu je blo že, a spet si tu. (1)

Stikov se nisem veselila. So bili neprijetni. /…/ samo nisem hotela, da z njimi prekinem. (1)

Ti stiki mi niso nič pomenli. (2)

/…/ si ga tudi nisem želela več videt. (4)

Jaz sem si zelo želela stikov, da bi se pogosteje vidla in bi bla lahko vsaj malo sama z njim. (5)

Odnos do vrnitve

/…/ je htel, da pridem čim prej nazaj iz rejništva. (1)

On je htel, da pridem nazaj, jaz pa nisem hotla. (1)

Čedalje bolj je prtiskal, da bi prišla nazaj. Ko me je klical, sem mu večkrat sama odložila in rekla, da ga ne bom več poslušala. Klical me je, da bi prišla nazaj k njemu. (1)

/…/ je htela, da pridem nazaj. (2)

Je bil dovolj velik prostor, da bi bili vsi trije tam. Če bi bilo po moje, bi ostala pri atu, samo socialno ni pustilo. (5)

Odnos do rejniške družine

Je reku, da zakaj ne, da mi je tu hudo in da morem delat. Sem mu rekla, da sploh ni hudo, da delam kolikor sama hočem. Saj mal pa je treba. (1)

Rejniške družine ni sprejel. /…/ nobenega zaničevanja, tko kot je on delal. On mi je še kar naprej govoru, da so me na silo vzeli, da so oni krivi, da sem jaz tu /…/ (1)

Spremembe v odnosu

Vsakič, ko sem rekla, da ne grem, sva se mal skregala. Zato sva se čedalje bolj oddaljevala. (1)

Ko je klical, in ko sva se vidla, sem z odporom z njemu govorila. (1)

Ljubezen

Prej sem ga mela rada. Ko sem spoznala, kaj je delal z nami, pa nič več. Potem ugotoviš, da ni bil dober ati, da ni lepo delal z nami. (4)

Mi je bilo potem zelo težko, ker sem mogla oditi od ata. Ata je ata, ne glede kakšen je. (5)

Prekinitev stikov

Smo se zmenli in potem prekinli stike z mamo, ker meni ni blo, da bi se z njo dobival. (2)

Potem pa je ata tak umrl. (5)

PO REJNIŠTVU:

Odnosi danes:

Odnos

Najini odnosi niso bli dobri in tudi danes niso. (1)

Odnos do preteklosti

Ne morem si predstavljat, kako ni mogel skrbet zame. (1)

Ne prenesem takih, ki niso znali za svoje otroke poskrbet. (3)

Jeza

Čutim jezo do njega. (1)

Do nje ne čutim jeze. Je ne morem, ker mi je tak, kot da mi ni mama. Sem bil skoz tu, tak da je ona za mene tujka. (2)

Ljubezen

Do njena več nič ne čutim. (1)

Kazen

Si zasluži, da bi bil mrtev ko mama. (3)

Na dan mamine smrti je nehal pit. Zdaj je sam in zarad mene lahko pije kolkor hoče. Zasluži si, da ga noben ne pogleda, saj je grdo delal z nami. To je še premila kazen za njega. (4)

Odnos do družine

- Nočem ga niti vijeti. Zakaj bi me mogel zdaj vijeti, ko že lahko za sebe poskrbim, če pa me prej ni. O svoji družini /…/ še zdaj nočem nič vedet. (3)

Prekinitev stikov

Nazadnje sva se srečala za moj 19. rojstni dan. Danes nimam stikov z atijem. (1)

Po telefonu se ne čujeva, tak da od zdaj, ko sem tu prijavljen, nimama nobenih stikov. Mi ni, da bi se z njo srečeval. Sem bil 20 let brez nje in bom lahko še naprej. (2)

Ne vem, če še ga bom kdaj šla pogledat. (4)

Vključenost matične družine:

Podpora

Vem, da se na atija ne morem obrnit, če bi karkoli potrebovala. (1)

Od njega ne dobivam nobene pomoči in podpore in je tudi pri njem ne iščem. (1)

Vloga

Oče ni pri tem, kje in kako danes živim, imel nobene vloge. Saj sploh ni vedel, kaj se z mano dogaja. (1)

REJNIŠKA DRUŽINA

MED REJNIŠTVOM:

Življenje v rejništvu:

Zadovoljstvo z življenjem

Ampak jaz sem vidla, da mi je v rejniški družini dobro in da če bom šla nazaj, bom šla samo še na slabše, tako da sploh nisem šla in nisem hotla it. (1)

S tem življenjem sem bila zadovoljna. (1)

Ko pogledam nazaj, si mislim, da bi blo boljše, da če sem tam mislila umreti, da bi umrla, kot pa da pridem v take roke, kot sem prišla. Večkrat razmišljam, da bi rajši pri svojih starših ostala in bi blo, kaj bi blo, ali pa da bi me v drugo družino dali, samo ne sem. (3)

Saj včasih sem bla zadovoljna, spet drugič ne in me je imelo, da bi se obesila. (3)

Je blo fajn in sem bla maksimalno zadovoljna. (4)

Samo sem bla zadovoljna. Sem bla že tako navajena delati. Nič mi ni manjkalo, ker že prej nisem imela ljubezni, nisem bla na to navajena. Sploh nisem vedla, kaj mi kot otroku pripada. Sem skoz v takem živela, zato mi ni nič manjkalo. Sem mislila, da tak pač mora biti. (5)

Drugo življenje

Rejništvo je blo zame povsem drugo življenje. (1)

Boljše življenje

Zdaj sem veliko boljše živela, v vseh pogledih. (1)

Super življenje

V rejniški družini mi je bilo super. (2)

Lepo življenje

Moje življenje v rejništvu je blo lepo. (4)

Naporno življenje

Moje življenje v rejništvu je blo zelo naporno. (5)

Trpeče življenje

V rejniški družini sem trpela, ker je blo ogromno dela in to za otroka, ni lahko. (5)

Naveličanost življenja

Naveličala sem se tega življenja, da sem mogla samo delati, nisem smela nikam iti. En petek sem šla v šolo in me ni blo več domov. (5)

Rejniška družina:

Lastna družina

Rejniško družino sem doživljala kot svojo družino. (1)

Dom

V rejniški družini sem se počutla kot doma. (1)

Tu sem se počutil kot doma in to je še vedno moj dom, saj sem od malega tu živel. (2)

Prava družina

Rejniško družino sem doživljal kot pravo družino. (2)

Sprememba v družini

Ko sem prišla v rejništvo, je bla rejnica babica, mama današnje moje rejnice. (3)

Groba družina

Rejniško družino sem doživela kot grobo, pod nekim strahom. (3)

Neprava družina

Saj jaz rejniške družine nisem nikoli doživela kot družine. To nikoli ni bla družina. Meni se je zdelo, kot da živim pri kakih kolegih. Kjer ni ljubezni, ne more biti družine. (3)

Sorodniško rejništvo

Hvala bogu, se je moja sestra odločla, da me bo vzela k sebi. (4)

/…/ je socialno določlo, kam moram it. K botri seveda. (5)

Želena družina

To je bla takšna družina, kot sem si od začetka želela, samo pač ni bilo tak. (4)

Družina

To je bila zame družina. (4)

Tu smo bli družina. Prej z botro nisma bli družina. Nisem imela občutka, da smo družina, ampak da sem pri botri. (5)

Menjava rejniške družine

/…/ čez teden v dijaški dom, čez vikend pa v drugo rejniško družino. (5)

Super družina

Nova rejniška družina je bla super. (5)

Boljša družina

Ta družina je bla sto in ena proti prejšnji rejniški družini. (5)

Odnosi:

Odnos do bioloških in rejniških otrok

Niso delali razlik med mano in njihovimi otroci. Vse so imeli enako radi. (1)

Nikoli nisem občutil, da bi mama delala razlike med mano, mojim bratom in svojim sinom. (2)

Spomnim se, da že ko sma bli mali, so vedno razlike med nami delali. Njihovi pravi otroci so bli vedno več vredni. (3)

Sin ni nič rabil delat. (3)

Rejnica še danes reče, da se s temi rejniškimi decami ne splača ukvarjat, da ti samo stroške delajo. (3)

Sama ima še tri otroke in zame je skrbela, tak kot za njih. Nikoli se nisem počutla izpostavljeno. (4)

Odnosi

Naši odnosi so bli kot družina. (1)

Imeli smo dobre odnose. (2)

Ko je umrla, se za njo nisem niti malo jokala. Babičina smrt je bla olajšanje. Sma s sestro mislili, da bo po smrti fajn, samo sma se zmotli. (3)

Ko sva s sestro bli večji, sma se že upali drugim zaupati, ker doma se nisma mogli. (3)

Ko je prišlo do sporov, kar je blo skoraj vsak dan, me je blo strah. Sem vedla, da bom lahko tepena. (3)

Na mamo se nisem mogla zanesti. Bolj sem se na sestro. S sestro sem se bolj zbližala, z mamo sem si bla tuja. (3)

Marsikaj ji sploh nisem povedla, na primer za kako slabo oceno. Sem se je bala. (3)

Nikoli ni rekla, da če bo kaj narobe, da lahko pridem in povem, da mi bo pomagala. Dala je vedet, da bo cela štala. (3)

Odnosi so bli, glede na prej, super. Saj včasih pride, ko se skregaš, ampak to ni nič. (4)

Sem jima zaupala svojo stisko in sta mi pomagala. Sta mi res stala ob strani. (4)

Odnosi so bli hladni. Samo dober dan in adijo, ena mimo druge. (5)

Če maš občutek, da je vse zaradi denarja, potem to ni to. (5)

Drugače pa če je blo kaj takega, da sem imela kake probleme, da je blo kaj narobe, ji nisem nikoli povedla. (5)

Odnosi so bli super. (5)

Razumevanje

Vedno smo se razumeli. (2)

Smo se razumeli. (4)

Nasilje

S sestro sma bli velikokrat tepeni od babice. (3)

Navezanost v odnosu:

Sprejetost

V rejniški družini so me vsi dobro sprejeli. Tudi jaz njih. (1)

Kličem ju mama in ati. (1)

Sprejeli so me kot svojega otroka. (2)

Rejnica je bla moja mama. (2)

Današnja rejnica, jaz ji pravim mama /…/ (3)

Samo drugače pa se nisem nikoli čutla sprejete. (3)

Jaz si mislim, da je ona mene samo zaradi denarja vzela. (3)

Res sta me sprejela za svojo. (4)

Seveda, sem bla sprejeta, če so denar za mene vlekli. (5)

Nisem se čutla sprejeto. Ni pokazala kakšne radosti, da sem jaz pri njej. (5)

Ljubezen

Imeli so me radi, ne glede na vse. To je bla, za razliko od prej, brezpogojna ljubezen. (1)

Rejniki so me imeli radi kot svojega otroka. (2)

Ni bla to tista ljubezen. Mogoče ko sem bla mala. Malega otroka ima vsaki rad in mu je všeč, ker se še igraš. Ko pa si večji, se začneš razvijat in za sebe postavljat in poveš, da ni vse prav, kar ona reče, spoznaš, da to ni tista ljubezen starša do otroka, kot bi mogla bit. Ne bi rekla, da me ima rada. (3)

/…/ je manjkalo ljubezni in to me jezi. (3)

Ona me ni nikoli pocartala in stisnila. (3)

Tukaj je bla ljubezen. Ogromna ljubezen. Čutiš to. Tudi oni se imajo tak radi med sabo in so imeli radi tudi mene. Taka toplina je bla. (4)

Vedela sem, da me imata rada ne glede na vse. Tudi če je prišlo do kakih problemov, sta stopla za mene, sem vedla, da me imata še vedno rada. (4)

Ljubezni ni blo. Nisem se čutla ljubljeno. Ljubezni do mene ni nikoli kazala. Ni da bi me kdaj stisnila ali mi kaj lepega rekla. (5)

Tu je bla ljubezen. So kazali, da me imajo radi. (5)

Podpora

Ko mi je blo hudo, so me potolažli. (1)

Če sem kaj rabla ali sem se morala pogovorit, so mi bli na voljo. (1)

So me pri vsem podpirali, še posebej pa da naredim šolo. (2)

Če sem bil kdaj v kakšni stiski, ju je zanimalo, kaj mi je, kaj se mi je zgodilo in sta mi pomagala, me potolažla. (2)

Če sem rabla tolažbo in pogovor, tega nisem dobla od mame. (3)

V družini sem imela podporo, tudi če sem kaj všpičla. (4)

Zmerom sta mi skušala pomagati. (4)

Pri šoli me je zelo podpirala. Če bi blo po moje, šole ne bi imela nobene. Me je zelo k šoli spodbujala, da naj redno v šolo hodim. (5)

Varnost v odnosu

Sem vedla, da se lahko zanesem nanje, da so tu zame, da me ne bodo zapustili in bodo poskrbeli zame. (1)

Vedla sem, da sem pri njih varna in tudi v odnosu sem se čutla varne. (1)

Vedel sem, da sem tu varen in da mi nihče ne bo nič slabega naredil. (2)

Dala sta mi vedet, da se lahko zanesem na njiju, da če bo kaj narobe, naj povem in mi bosta pomagala. (2)

Skrb:

Pomagali so mi za šolo, kar je blo za nalogo, za učit. (1)

Skrbeli so, da sem bla urejena, čista, oblečena, sita. (1)

Zame so skrbeli kot za svojega sina /…/ So skrbeli, da sem bil čist, urejen, sit, da sem imel vse za šolo. (2)

So mi pomagali pri učenju, če mi kaj ni šlo. (2)

Za šolo me je priganjala, naj se učim, da bo to za mene boljše. (3)

Je imela res skrb za šolo, za to, če imam nalogo, če sem se učila. (3)

Saj je skrbela tak za mene, da sem bla čista, sita, samo kaj več kot to pa ne. Ni se ukvarjala z mano. (3)

Mame ni zanimalo, kaj se z mano dogaja, če sem bla žalostna, ali me je kaj skrbelo. (3)

Ni da bi mi kaj materialnega manjkalo /…/ (3)

Nič mi ni manjkalo, zmeraj sem imela vse. (4)

Skrbeli so zame, imela sem hrano, čista oblačila in vse. (4)

Zelo sta se trudla in mi pomagala za šolo. (4)

Ju je zanimalo, kam grem, kdaj bom nazaj. (4)

Zmerom sta mi govorila, da če bom kaj rabila, naj povem. (4)

Za šolo in to, da sem bla sita, je bila skrbna. Samo za drugo ne, da bi imela kaj prostega časa. To nje ni zanimalo. (5)

Saj medve se nisma nikoli pogovarjali. Me ni nikoli nič vprašala, kak sem, kak je blo pa tak. (5)

Me en teden ni blo in botra ni ne na socialno ne na policijo javla, da me ni. Očitno me ni pogrešala in je sploh ni skrbelo, kaj je z mano. Kaj če bi se mi kaj zgodlo? (5)

Vzgoja v družini:

Vzgoja

Vzgajali me niso strogo. (2)

Če ne bi imel take vzgoje, bi bil razpuščen, zdaj pa je blo ravno prav. (2)

Današnja rejnica /…/ je tudi stroga, samo naju ni nikol tepla. (3)

Vzgoja je bla preveč stroga. Polno pravil, hudih kazni in nobene podpore. (3)

Vzgoja je bila prestroga in preveč pravil. Za vse je komplicirala in je imela polno for, da gre veliko elektrike, ko televizijo gledaš, da se mora pri vodi varčevat. Če si se dolgo umival, se je že drla, češ da je voda draga. (3)

Vzgoja je bla kar stroga proti prej, ko je tak ni blo. (4)

Vzgoja je bla sigurno boljša kot prej doma. Prej nisem bla tak vzgojena, da bi na primer vsakega človeka pozdravla. (5)

Pravila

Imeli smo določena pravila. Povedali so, to lahko, to ne. (1)

Tako smo se zmenili, so rekli, da je to zame dobro, ne za njih. Sem to vedla in se držala. (1)

Imeli smo tista pravila, tak, kot morajo biti. (2)

Prej sem bla prepuščena sama sebi, tu pa so bla pravila. Sem vedla, to lahko, to pa ne. (4)

Pravila so bla stroga. Nisem smela nikam iti, niti da bi h kaki sosedi lahko šla. Ne vem, kaj bi blo, če bi kam šla, ker sploh nisem upala iti. Sem bla pod strahom. (5)

Kaznovanje

Nikoli nisem dobila nobene kazni. (1)

Če se jih nisem držal, je sledila kazen, ki ni bla nikol stroga. (2)

Veliko je blo kazni. (3)

Ne samo, da sma bli tepeni, tudi v kotu sma morali klečat. (3)

Če sem enko dobla, se je drla. (3)

So naju za ušesa vlekli. (3)

Če sem kam šla, sem potem že poslušala. (3)

Tudi kazni so ble. Mi je vzela telefon. To je blo najhuje. Če nisem smela ven, me ni motlo, samo da je bil telefon. (4)

Ni me mogla kaznovati, če sem vse naredla, kar je rekla. Sem vedla, kaj je moja naloga in se nisem upala upirati. (5)

Vloga v družini:

Od mene niso nič posebnega pričakovali. Včasih je blo treba kaj pomagat, ker je kmetija. Saj sem bla raje od zunaj, tako da me to ni motlo. (1)

Od mene se je zahtevalo, da naredim šolo. (2)

Od mene je pričakovala, da hodim v šolo in jo naredim, da pridem redno domov. (3)

Za delo mi ni rekla, da naj pridem to in to naredit. Sem jaz sama začela delati na kmetiji, ker mi je blo všeč. V delo naju ni silila. (3)

Tukaj sem čutla, da imam vlogo otroka. Sem se lahko igrala in sem nasploh lahko bla otrok. Nisem rabla delati. Ko sem prišla sem, sem nekatere igrače prvič vidla, prvo sem vprašala, če se lahko igram. Sestra me je čudno gledala, seveda, da se lahko, saj sem otrok. Prej se nisem smela. (4)

Samo delati in delati sem mogla. Delati sem morala vse in v vinogradu, na vrtu, na njivi… Nikoli me ni vprašala, če bi ji jaz to ali ono pomagala. Me je silila, da sem mogla delati. (5)

Ni pustila, da bi bla kot drugi otroci. Oni so se lahko igrali, jaz pa takoj delat. Sem mogla hitro odrasti. (5)

Ona je mislila, da sem jaz njen suženj. (5)

Pravica do resničnosti:

Možnost izražanja

Ko smo se kaj odločali, so me vprašali, kaj mislim in če je bla ideja dobra, so jo upoštevali. (1)

Zmerom sem lahko povedala, kaj jaz mislim, kako se meni to zdi in kaj čutim. (1)

Svoje mnenje sem lahko povedal. (2)

Od malega nisem imela nobene besede. (3)

Ni naju nikoli vprašala za mnenje. (3)

Nismo se nič dogovarjali. Ni, da bi me kdaj vprašala, po mojem mnenju, da kaj jaz mislim, kak bi jaz to naredla. (3)

Vedno sem lahko povedala, kaj si mislim in so me upoštevali. (4)

Ni, da ne bi smela povedati, kaj bi htela, ampak sploh nisem upala. Ni mi niti na pamet padlo, da bi rekla, kaj bi jaz ali pa tak. Pred njo sem imela taki rešpekt. (5)

Odnos rejniška-matična družina:

Odnos do matične družine

Ati in mami sta imela dober odnos do očeta. Kadar je prišel, je bil zmerom lepo sprejet, postrežen. (1)

Ati in mami sta vse povprašala očeta. Jaz prej nisem bla verna, oni pa so bli. Vem, da so očeta povprašali, če lahko grem h krstu, obhajilu. So se dogovarjali, da je tudi oče šel kdaj na govorilne ure. (1)

Odnos do stikov

Ati in mami sta me spodbujala, da sem imela stike z očetom. (1)

Niso imeli nič proti, da sva se slišala, videla. (1)

Rejniki so mi dovolili stike, so me k temu spodbujali. (2)

Rejnici ni delalo nobenega problema, da bi jaz imela stike z očetom. (3)

Ni pa me k temu spodbujala. Je rekla, da boljše, da jih nimam, da če ni htel za mene skrbet, da ga ona na mojem mestu tudi ne bi želela videt. (3)

Sestra se je na začetku trudla, da če bi res želela atija videt, da bi mi to omogočla. (4)

Botra ni pustla, da bi se z atom vidla. Ni htela, da se z atom vidiva, ker bi ata htel, da pridem nazaj, potem pa bi ona brez dohodka ostala. (5)

Ko je prišel, botra ni nikoli pustla, da bi bla malo sama. Vedno je bla zraven. (5)

ZAKLJUČEVANJE IN PREHOD IZ REJNIŠTVA:

Zaključek rejništva:

Razlog za zaključek rejništva

Rejništvo se je zaključlo pri 19. letih, ker sem rodila. (1)

Rejništvo se mi je zaključlo, ker sem končal šolo. (2)

Rejništvo se mi je zaključlo, ker sem bla stara 26 let. (3)

Rejništvo se mi je zaključlo pri 19. letih, ker sem spoznala fanta, se zaljubla in se k njemu preselila. (4)

Ko sem bla v drugi rejniški družini, sem nenačrtno zanosla. (5)

Razmišljanje o zaključku

Povsem drugače sem si predstavljala zaključek rejništva. Mislila sem, da se bom sama odločla, kdaj bom zaključla rejništvo in ne da ga bom mogla zaradi otroka. Otroka nisma načrtovala, ampak sma ga sprejela. Veliko sem razmišljala, kaj bo po zaključku rejništva. Ampak me ni skrbelo, kaj bo, saj sem vedela, da lahko v sili grem tudi v svoje stanovanje. (1)

Ko se je bližal konec šolanja, me ni skrbelo, kam bom šel. Sem vedel, da bom lahko ostal tu. (2)

Ko se je bližal 26. rojstni dan, me ni blo strah, kaj bo. Sem vedla, da me ne bo kar tak vrgla ven, ker ji edina pomagam. Vedla sem, da me rabi. Se nisem sekirala, če bi me, bi že h kakemu kolegu šla. (3)

Nisem imela v glavi, kdaj bom šla. Nisem načrtovala. To se je potem naenkrat zgodlo. (4)

Ko sem zanosla, nisem imela načrta ostati v rejniški družini. Sem vedla, da ne morem biti z otrokom tam. (5)

Prehod iz rejništva:

Dogovor o ostanku

Že prej smo se doma dogovorili, da bom ostala v rejniški družini. (1)

Sva se z rejnico že prej zmenla, da bom ostal tu. Ona ma zdaj še samo enega v rejništvu, potem pa ne bo več rejnica, tak da sem lahko ostal tu. (2)

Z rejnico sva se sami zmenli, da bom še tam. Je prestara, da bi dobla še nove rejence, tak da ma prostor in sem lahko tam. (3)

Prehod

So starši predlagali, da tam ostanem. (1)

Iz rejniške družine sva šla, ker mami ni bla plačana, da smo mi gor in je potem rekla, da bi druge otroke dobila in bi imela vir dohodka. (1)

Je rekla, da me ne more na cesto vrečt, če sem bil 20 let tu. Sma se zmenla, da bom ostal tu, da bom delal in ji vsak mesec plačeval. (2)

/…/ je rekla, da me ne bo ven vrgla, ker da nima kamna namesto srca. Mi je rekla, da me zastonj ne bo imela. (3)

Ko sem šla na svoje, sem se trudla biti čim manj odvisna od njiju. (4)

Je rekla, da sem še lahko tam, samo potem z otrokom pa ne, ker smo bli štirje v rejništvu in ni bla velika hiša. Rejnica je bla poklicna rejnica in rabi prostor za nove. Je rekla, da če bo sila, bom lahko prvo tam, samo da si bom mogla hitro nekaj poiskat in odit. (5)

Spremembe

Ko se je rejništvo zaključlo, se ni nič spremenilo. Nobenih sprememb nisem občutla, le država ni več plačala. (1)

Vse je blo isto kot prej, samo da država ni več rejnine dajala in da moram zdaj sam plačevat. (2)

Mamo je edino šokiralo, ker bo zdaj denarja manj. (3)

Z zaključkom rejništva se pri meni ni nič spremenlo. (4)

Zdaj sem bolj samostojna. Sem šla za sebe, začele so se skrbi, položnice so hodile. Prej vsega tega ni blo. (5)

Prehod je bil po eni strani prehod na boljše, ker imam zdaj otroka, po drugi pa na slabše. Prej ni bilo skrbi. (5)

Občutek prehoda

Tega nisem doživela kot prehod. (1)

Zaključka rejništva nisem doživel kot prehod. (2)

Ni blo nekega prestopa, da bi blo zdaj drugače, kot je blo tam. (4)

Za mene je bil zaključek rejništva en prehod. (5)

Težave

Ob prehodu nisem imela nobenih težav, ker mi je rejniška družina tak pomagala. (1)

Ob prehodu nisem imela nobenih težav. (4)

PO REJNIŠTVU:

Odnos rejniške družine do osamosvajanja:

(ZAKLJUČEVANJE IN PREHOD IZ REJNIŠTVA) *Odnos do osamosvajanja*

Ko sem živela pri njih, sta se zavedala, da bom enkrat odšla. Ni, da bi me zadrževala. Nista nikol rekla, da ne smem stran od njih, da morem bit tu. (1)

Nikoli mi ni rekla, da bom morala oditi iz družine. Mi je večkrat namignila, da se moraš enkrat za sebe postavit, se v življenju večkrat kaj odločit. Mi je rekla, da pa pride tudi čas, ko moreš it iz družine, ampak ni rekla, da bom počasi mogla oditi. (4)

Odnos do osamosvajanja

Mama me podpira pri osamosvajanju. Vem, da ko bom šel iz rejniške družine, me bo podpirala in mi pomagala, da bom neki na svojem zaživel. Se pogovarjamo, da bom enkrat šel, samo ne reče, da morem it. (2)

Danes včasih rečem, da ko bom dobila službo, bom šla na svoje in je rejnica samo tiho. Nič ne reče. Po moje ji ne paše, ker ve, da ji noben ne bo tako pomagal. (3)

Vpetost v rejniško družino:

Odnosi

Z rejniško družino imam še danes takšne odnose, kot takrat, ko sem živela pri njih. (1)

Odnosi z mamo so danes isti kot prej, ko sem bil še v rejništvu. Naši odnosi so ostali enako dobri. (2)

Po zaključku rejništva se najin odnos ni nič spremenil. (3)

Mama rada ve, kje sem. Včasih prespim pri kolegici in ji ne povem. Potem se dere, da kje sem bla in zakaj ji nisem povedla. Takrat si mislim, kak bi to napisala, da njo za mene skrbi. Mi je fajn, da jo skrbi, ker tak vem, da nisem tisti odpad. (3)

Mogoče me ima malo, ker če ne bi me že zdavnaj ven vrgla, zdaj ko ne dobi rejnine. Ni tolko, da me ima rada, ampak je vse zarad denarja. (3)

Z rejnico se danes razumema čist odvisno od dneva, včasih dobro, včasih pa se kar nekaj kregamo. (3)

Odnosi z rejniško družino so taki, kot so bli. (4)

Z nobeno rejniško družino nimam danes več nobenih odnosov. (5)

Ni samo, da sem jaz kriva, da sma prekinli stike. Če sem klicala, sem klicala jaz. Ona me ni. To sem si razlagala tak, da zdaj ima druge rejence. (5)

Je malo smešno, da če me je tak imela rada, potem pa ko odidem, me tak hitro pozabi. (5)

Spremembe

Spremenlo se je le to, da nismo skoz skupi /…/ (1)

Ni nobenih sprememb na boljše. Zdaj je še samo slabše, ker je kriza in teži, kako visoke so položnice. To, da mama nima lastnih dovolj visokih dohodkov, vpliva na naše odnose in na to, da se ne razumemo. (3)

Stiki

/…/ se vidmo vsak dan, ko pripeljem k mami otroka v varstvo. (1)

Stike sma ohranili. Čujeva se vsak dan, vidiva tudi pogosto. (4)

Obe rejnici sem zadnjič vidla, ko sem šla od njiju. Edino če se v mestu srečamo, drugače pa nimamo stikov. (5)

Z drugo rejnico sem se po tem, ko sem šla, še par krat čula po telefonu, potem pa nič več. (5)

Jaz tudi nisem več šla k rejnici na obisk. Ne vem, zakaj je blo tak. Me je sram iti pa ne vem zakaj. Saj pomislim, da bi šla, ampak ne grem. Se sprašujem, zakaj nisem več šla tja. (5)

Navezanost

Sem še vedno navezana nanje. (1)

Sem manj navezan nanjo, saj sem zdaj večji in je tolko ne rabim. (2)

Podpora

Vem, da mi stojijo ob strani, da se lahko zanesem nanje. Sami mi povedo, da če bom kar koli rabla, lahko zmerom pridem. (1)

Še vedno mi nudita pomoč in podporo. (1)

Vem, da se lahko nanjo še vedno zanesem. Je še vedno tu za mene, če kaj rabim. Mi stoji ob strani. Se še vedno lahko potolažim pri njej. (2)

Tudi danes me ne podpira. Vem, da se nanjo ne morem zanesti. Tudi če kaj rabim, se nanjo ne obrnem. Mi ne deluje taki tip, da bi mi pomagala in tudi reče ne, da če bom kaj rabla, da se lahko nanjo obrnem. (3)

Vem, da se lahko nanju zanesem. Sama rečeta, da kadar koli bo kaj narobe, če bom kaj rabla, naj povem. (4)

Je rekla, da če bo kdaj kak problem, da lahko pridem nazaj, da lahko tudi brez rejništva naprej skup živimo. (4)

Imata svojo družino in otroke, jaz sem pa le tolko velika in sem šla stran, zato se skušam čim manj na njiju obračat po pomoč. Je pa pomembno, da se zavedam, da če bi rekla, bi mi nudla pomoč. (4)

Če bi kaj rabla, ne vem, če bi mi pomagala. Recimo, da če bi mogla oditi od tu, ne vem, če bi me sprejela. (5)

Samo jaz sploh ne bi pomislila, da bi njej kaj rekla. Ne bi se upala na njo obrniti. (5)

Če sma do zdaj bli brez stikov, zdaj pa bi se kar na njo obrnla, bi blo čudno. (5)

Pomoč

/…/ se vidmo vsak dan, ko pripeljem k mami otroka v varstvo. (1)

Večkrat pri njih jem kosilo. (1)

Če kaj rabim iz kmetije, mi dasta. (1)

Zavetje

Vem, da imam tam neko zavetje. (4)

Ne čutim, da imam tam zavetje. (5)

CENTER ZA SOCIALNO DELO

PREHOD V REJNIŠTVO:

Situacija prehoda v rejništvo:

(PRED REJNIŠTVOM) *Vloga*

Ne spomnim se, kakšna je bla vloga centra, ko sem še živela doma. Tudi se ne spomnim, da bi bla kdaj z očetom na centru ali da bi bli oni pri naju doma. (1)

Center je našo družino spremljal že prej, še ko so bli ostali otroci mali. (4)

Prej ko sem šla v rejništvo, se ne spomnim, da bi nas socialno kaj obravnavalo. (5)

(PRED REJNIŠTVOM) *Sodelovanje*

Socialna delavka bi nam mogla pomagati, a nikoli ni ukrepala. Sma se z mamo obrnli nanjo, da bi radi odšle od atija, pa ni pomagala. Nikoli ni blo nič od nje. (4)

Smo prosili za pomoč, samo se center ni odzival. (4)

(PRED REJNIŠTVOM) *Odnos*

Ne morem verjeti, da je lahko ena taka ženska socialna delavka. Tam so zato, da pomagajo, ona pa je obratno delala. (4)

Razlog za rejništvo

Ne vem, kaj je bil razlog, da sem šla v rejništvo. Verjetno to, da ni skrbel zame, kot bi mogel. (1)

Mama je nato umrla in nisem mogla ostati samo z atom, ki je pil in še nasilen je bil. (4)

V rejništvo sem mogla iti, ker smo pogoreli in smo bli vsi trije v eni mali kleti brez kopalnice. (5)

Odvzem

S centrom sem se prvič srečala, ko so me prišli v šolo iskat in mi sploh niso povedali, da grem v rejništvo. Rekli so mi, da grem k eni gospe, ki ima kmetijo. Da grem k njej živali pogledat. (1)

Socialno je takoj ta dan poklicalo, da bom mogla it v rejništvo. Takoj po pogrebu sem mogla oditi. Nisem smela vzeti nobenih osebnih stvari in nič. (4)

Jaz se socialnega spomnim od takrat, ko so me prišli odpeljat. Je prišla socialna s policijo, ker je bil brat že toliko večji in ni hotel oditi od ata. (5)

Vloga otroka

Jaz prej nisem nič vedela o tem. Niso me nič spraševali. Nisem vedela, kam in h komu grem. (1)

Mene noben niti vprašal ni, ker so tak vedli, da bom z veseljem šla, ker je sestra že prej za mene skrbela, kolikor je lahko, ker se je po polnoletnosti odselila drugam. (4)

Socialna je prvo vprašala, kam bi hotela iti. Sma rekla, da k sestri, samo je socialna rekla, da ne, ker ima že sama veliko družino. Ima pet otrok. Ata je rekel, da bi šli k sestri v Ljubljano in je socialna rekla, da ne, ker je predaleč in bi mogla šolo zamenjati. Potem pa tak drugo ni ostalo kot botra. Z atom sma se mogla strinjati, če drugo za socialno ni bilo nič dobro. (5)

Sprejetost situacije

Jaz se spomnim, da sem takrat to čist v redu sprejela. Nisem pa imela predstave, da so me očetu odvzeli. Jaz sem pač mislila, da bom zdaj malo tu, potem pa grem nazaj. (1)

Je bil dovolj velik prostor, da bi bili vsi trije tam. Če bi bilo po moje, bi ostala pri atiju, samo socialno ni pustilo. (5)

MED REJNIŠTVOM:

Vloga CSD:

Center je spremljal rejniško družino in moje življenje. (1)

Vloga centra v času rejništva je bla, da so organizirali srečanja. (2)

Sem potem že vedela, da ne bo ukrepala, ampak sem še vedno upala. Sem videla, da ne bo s tega nič in sem sama ukrepala. (5)

Sodelovanje:

Sodelovanje

Smo v redu sodelovali. (1)

Ukrepanje

Jaz sem ravno tisti dan na socialno šla povedat, da sem odšla, da več ne morem biti tam. Je socialna rekla, kaj bom zdaj, če bi šla v drugo rejniško družino ali bi šla v občinsko stanovanje, ker sem bila že 18 let stara. Samo nisem imela nobenega dohodka. (5)

So me vprašali, če bi šla čez teden v dijaški dom, čez vikend pa v drugo rejniško družino. (5)

Ko sem bla v rejništvu, sem socialni kolikokrat pritiskala, da bi šla drugam. Socialne ni zanimalo. Je bilo tak, naj potrpim. (5)

Sem socialni povedala, da pri botri nimam svoje sobe in da nimam nobene zasebnosti. Je socialna rekla botri, naj mi naredi sobo. Je ni naredila. (5)

Socialna je tak cel čas vedela, da bi jaz šla drugam, samo ni ukrepala. Očitno socialna ni iskala možnosti, da bi šla v drugo rejniško družino, ker potem, ko sem šla stran od botre, se je nova rejniška družina takoj našla. (5)

Je klicala botro, če se dobivama, samo je botra vedno rekla, da ja. Mene ni nikoli vprašala, če imam stike, kak potekajo, kaj jaz mislim o stikih. (5)

Srečanja

Avgusta smo se potem sestali jaz, ati, rejniška družina in center. Takrat sem imela rojstni dan in je ati kar iz centra gor prišel. (1)

So redno prišli gor. Ne spomnim se, na koliko časa. (1)

Enkrat na leto smo bili vsi vabljeni na center, drugače smo se dobili kar v rejniški družini. (1)

So nekajkrat prišli tudi sem v rejniško družino. (2)

Od začetka so veliko hodile domov. Danes ni več tega. Proti koncu pa vse manj. (3)

Vsake toliko časa je prišla sem na obisk in nas pogledat, kako smo. (4)

Na centru smo se dobivali posebej jaz in socialna, pa botra in socialna. Ni da bi se kdaj vse tri dobile. (5)

IPS

Nekajkrat letno smo imeli ta IPS. Oče je bil vedno poklican, samo ni nikoli prišel. Smo se pogovarjali, kaj naj naredimo, da bo oče prišel. Samo več kot povedat, kje in kdaj, mu ne moreš. Pošto je dobil. (1)

Na centru smo se dvakrat letno dobili jaz, rejnica, brat, mama in socialna delavka. (2)

Na centru smo imeli sestanke, samo ne pogosto. Smo bili rejnica, jaz, sestra in socialna delavka. (3)

Vsebina srečanj

Smo se pogovorili, kako se mam, kako šola, če mam kakšne želje, vprašanja… Vprašali so, če imava stike, kako potekajo, kaj se pogovarjava. (1)

Na sestanku smo se pogovarjali, kako se počutim v rejniški družini, kako mi gre v šoli, kaj delamo doma in o stikih z mamo. (2)

Ko je socialna prišla, so me povprašali, kak sem, kak mi gre v šoli /…/ (3)

Smo se pogovarjali, kako gre v šoli, če imam kaj za povedati. (3)

Ko sma imeli sestanek, kaj je bilo enkrat na tri mesece, me je spraševala, kak sem, kak je v šoli, kako se počutim in tak. Sem vedno povedala, da se ne počutim dobro. Ja kaj je sploh spraševala. Čez eno uho not, čez drugo ven. (5)

Pomen

Sem vedela, da je to spremljanje potrebno. (1)

Nas je poklical center, ker jih je zanimalo, kaj se bo z mano zgodilo po 18. letu. (1)

To sem čist tak doživel kot nič pomembnega. Mi ni nič pomenilo. (2)

Pomembno je, da pridejo pogledat, kako otroke vzgajajo. Samo bi morale priti pogosteje in nenapovedano, ker se lahko takrat rejnica dobra dela in ne vidijo, kaj se za tem dogaja. (3)

To je bilo brez veze. Kaj boš poleg rejnice povedal. Saj nisem upala. Če sem že kaj malo več povedla, ni bilo nič. Je rejnica sebe zagovorila. (3)

Nekateri grejo v take rejniške družine, ko jim potem ni fajn, zato je potrebno, da skrbi. (4)

Sem bila vesela, da jo je zanimalo, kako sem, da ji ni bilo vseeno. Počutila sem se zelo fajn, ker je bilo prvič tako, da je tudi enega drugega človeka skrbelo zame. (4)

Odnos socialne delavke in otroka:

Odnos

Če mi v rejniški družini ne bi bilo dobro, bi lahko socialni delavki to povedala in bi me upoštevala. (1)

Socialna delavka je bla v redu. Ni ji blo vseeno za mene. (2)

Če se tukaj ne bi dobro počutil, bi ji lahko povedal. Samo ne vem, če bi ukrepala. (2)
/…/ samo nisem upala povedati, da me tepejo in da so grobi. Po moje niso vedele za nasilje. Še zdaj nisem na socialnem nikomur povedala, kar sem preživljala. Bala sem se, da bi me zatožile rejnici. Saj ne, da mi ne bi verjele, samo bi blo potem še vse slabše. Bi rekla rejnica, da lažem in da ni res. Sem vedela, da ne bi ukrepale. Še zdaj mi ni žal, da sem bila tiho. (3)
Preveč je verjela rejnici. (3)
Boljše bi bilo, če bi kdaj samo mene na center povabili in se samo z mano pogovarjali in ne da bi potem rejnici vse povedali, kaj sem rekla. Nisem se mogla zaupati. (3)
Socialna delavka, ki me je spremljala v rejništvu, je skrbela za vse. Me je poklicala, kako sem, a mi kaj manjka, a lepo skrbijo zame. Na začetku me je klicala zelo pogosto. (4)
Videlo se je, da je resno vzela moj primer in se res trudila. Je tudi rekla, da če bo karkoli narobe, naj jo pokličem, da nobenemu ne bo povedala, da se lahko zaupam. (4)
Sem ji toliko zaupala, da če bi bilo v rejništvu kaj narobe, bi jo poklicala. Sem vedela, da bi ukrepala. (4)
Saj na socialnem so tak vedeli, kake odnose imava z botro. (5)
Ko sem bla v rejništvu, sem socialni kolikokrat pritiskala, da bi šla drugam. Socialne ni zanimalo. Je bilo tak, naj potrpim. (5)
Na socialno zato ne dam veliko, ne vem, kak me je lahko pustila tam, če je točno vedela, kaki so odnosi, poznala je mojo željo in še kar nič. Očitno tam samo sedijo in služijo. (5)
Če bi jo skrbelo za mene, bi mi pomagala. (5)

Prijazna socialna delavka

V času, ko sem bla v rejništvu, sem zamenjala veliko socialnih delavk, ampak so ble vse prijazne. (3)

Premila socialna delavka

Moja socialna delavka je bla premila, če si kaj povedal. Te je z nasmehom spremljala, ni da bi rekla, kaj to ti je naredila ali rekla. Preveč je verjela rejnici. (3)

Super socialna delavka

Je res super socialna delavka. (4)

Odnos CSD do stikov:

Tudi center ni imel nič proti, da se z očetom dobivam. (1)
Socialna je večkrat vprašala, če bi hotela kaj vedeti o očetu in sem rekla ne. (3)
So me na centru vprašali, če bi imela stike z očetom in sem rekla, da niti slišat nočem za njega. Je rekla, da v redu, da je samo želela vedeti, kakšna je moja želja. Če bi si želela, bi mi omogočili, niso pa me silili. (3)
Stikov nisva imela leto in pol. Potem naju je začel center skup spravljati. So klicali atija in mene, da bi se skupaj dobili na centru in se pogovarjali. Smo se dobili enih dvakrat, ampak ni bilo smisla. (4)
So potem na centru še večkrat rekli, da če bi hotela imeti stike z njim. So mi dali možnost, da bi mi plačali prevoz, da bi se vozila na stike z njim, ampak sem odklonila. (4)
Socialno je reklo, da bi mogla vsako nedeljo iti k atu. Sem povedala, da mi botra ne pusti in je socialna rekla, naj ata vsako nedeljo k meni hodi. (5)
Socialna ni vedela, da nimava pogostih stikov. Očitno jih ni zanimalo. /…/ Je klicala botro, če se dobivava, samo je botra vedno rekla, da ja. Mene ni nikoli vprašala, če imam stike, kak potekajo, kaj jaz mislim o stikih. (5)

ZAKLJUČEVANJE IN PREHOD IZ REJNIŠTVA:

Situacija prehoda iz rejništva:

Priprave

Potem sem zanosila in smo se dobili na centru, da smo se pogovarjali o zaključku rejništva, o mojem življenju po rejništvu. Tudi fant je šel zraven na center in smo se pogovorili, kako bo, kaj midva misliva, a misliva biti tukaj ali gor pri fantu. (1)
Priprav na prehod iz rejništva nismo imeli. (2)
Avgusta se mi je rejništvo zaključilo in tega meseca smo se dobili na centru in se pogovarjali, ali bom še ostal tu ali ne. (2)
Nismo imeli nobenih priprav na prehod iz rejništva, na to, kaj bo, ko se bo rejništvo zaključilo. (3)
Na centru se nismo nikoli pogovarjali, kaj bo, ko se bo rejništvo zaključilo. Tudi ko se je bližal moj 26. rojstni dan, ni socialna nič poklicala in vprašala, kaj bo z mano zdaj, kam bom šla ali pa kaj. (3)
Nismo imeli priprav na prehod iz rejništva. (4)
Ko sem bla zadnji letnik srednje šole, sma se na enem sestanku pogovarjali, če mislim ostati v rejniški družini ali bom šla na svoje. Sem rekla, da kaj pa še vem, kaj bo. Zdaj ni več omenjala tistega stanovanja, ki mi ga je nudla, ko sem šla od botre. (5)

Vloga

Center je podpiral, kar smo se odločili, da bom še naprej v rejniški družini. (1)

Vloga centra ob zaključku rejništva je bila, da so me podprli pri moji odločitvi. (1)

Center ni imel ob zaključevanju rejništva nobene vloge. (5)

Sodelovanje

Prej jih ni nič zanimalo, kam bom šel, tak da če se ne bi midva z rejnico že prej zmenila, ne vem kam bi šel. So se zanašali na to, da bom lahko tu. (2)

Socialne ni zanimalo, kaj bo po zaključku. Lahko bi me vrgla ven, samo si je verjetno mislila, da mi bo pustila tam ostati. (3)

Prekinitev rejništva

/…/ je center javil, da se je rejništvo izteklo /…/ (3)

Sem sama prekinila rejništvo. Sem poklicala socialno delavko. Je prišla sem in smo se pogovorili. Me je vse izprašala, kam bom šla. (4)

S socialno se sploh nisem slišala. Socialna je poklicala rejnico, da sta prekinili pogodbo, meni pa se socialna od takrat sploh ni več javla. (5)

Pomen

Vesela sem bila, da je tudi center zanimalo, kaj se bo z mano zgodilo. Ni da bi me kar samo pustil in naj se znajdem. (1)

Odnos

So prišli potem tudi dojenčka pogledat. (1)

Me je tudi socialna delavka poklicala in mi čestitala za otroka. (4)

Očitno jih ni zanimalo, kaj se je z mano zgodilo. Toliko let te spremlja, potem pa je očitno srečna, da se te reši. (5)

Ko sem zanosla, tudi sama nisem šla do nje, da bi ji rekla, če nama lahko pomaga uredit stanovanje. Mi ni niti na pamet padlo, da bi šla do nje. (5)

POSAMEZNIKOVO DOJEMANJE MLADOSTI IN ODRASLOSTI

<u>Odraslost:</u>

Definicija odraslosti

Za mene je odrasel tisti, ki ima službo, tudi če je še doma. (1)

Odrasel je tisti, ki že ima vse. Da ima hišo, družino in službo. (2)

Odrasel si, ko zaključiš šolanje, prideš do svojega poklica, si najdeš službo in greš na svoje. Odrasel je tisti, ki zna poskrbeti zase in ki se v vseh okoliščinah znajde. (3)

Odrasel si, ko se počutiš odraslega, ne glede na leta in vse. Najbolj si pa odrasel, ko maš zaposlitev in vse urejeno. (4)

Odraslost pomeni, da moraš skrbeti za sebe, če imaš družino, da skrbiš za družino. Odraslost prinese odgovornosti. (5)

Dojemanje sebe – odraslost

Jaz še nisem odrasla, tudi če mam otroka pa to, se še ne čutim kot odrasla. Sem nekaj vmes, na prehodu iz mladosti v odraslost. Manjka mi še služba. (1)

Če se jutri zaposlim, ne bom rekla, da sem zdaj odrasla, samo bolj se bom počutila. Ne vem, kdaj bom lahko rekla, da sem odrasla. Jaz se čutim mlado. Imam samo 20 let. (1)

Jaz sem odrasel, ker sem že toliko star in nisem več tako otročji. (2)

Sem še mladostnica in ne še čist odrasla, ampak grem proti odraslemu. (3)

Še zdaj nisem čist odrasla. Mam otroka, živim s partnerjem, ampak mislim, da se bom kar celo življenje počutla bolj kot mladostnik. Nisem več otrok, samo odrasla pa še tudi ne. (4)

Jaz sem odrasla, saj imam otroka. Imam že nekoga za sabo, sem odgovorna za otroka. Tudi če ne bi imela otroka, bi rekla, da sem odrasla, saj sem sama od sebe odvisna in nihče več ne odgovarja za mene. (5)

Kazalci odraslosti

Manjka mi še služba. (1)

Saj ne zaradi financ. Jaz imam svoje finance, samo je čist drugače, če hodiš v službo ali pa če hodiš v šolo. (1)

Ni samo to, da imaš službo. No tudi, če nimaš svoje družine, da imaš vsaj partnerja. (1)

Da ima hišo, družino in službo. (2)

Saj mam že nekaj izkušenj, samo ni še to vse. Čez celo življenje te čakajo izkušnje. Še marsikaj se moram naučit. (4)

Ne moreš biti odrasel, če ne znaš poskrbeti sam zase. (4)

Samostojnost:

Definicija samostojnosti

Samostojen si, ko imaš družino, službo, da si na svojem in ne živiš pri starših. (1)
Samostojen si, ko si na svojem, ampak ni samo to. (2)
Samostojnost je podobno kot odraslost. Pomeni, da znaš skrbeti zase, da se znajdeš na vseh poteh v življenju in se znaš spopasti s problemi. (3)
Če si samostojen, pomeni, da znaš večino stvari sam naredit in da se znaš za sebe postavit. (4)
Samostojen si, ko za nekoga skrbiš, ko nisi od nikogar odvisen. (5)

Dojemanje sebe – samostojnost

Jaz nisem samostojna. (1)
Jaz sem samostojen, ker se lahko sam odločam. (2)
V določenih okoliščinah sem samostojna. (3)
Še nisem čist samostojna, ker se še zelo naslanjam na partnerja, na taščo in njegovo babico, pri kateri živiva. Bolj kot ne se pri vsem naslanjam na njih. Če kaj ne znam, prosim za pomoč. (4)
Edino samostojna sem pri skrbi za otroka in vsakdanjih opravkih. Za vse ostalo se naslanjam na druge. Mam rada, da še kdo potrdi, kar delam. (4)
Mogoče bom tudi jaz enkrat malo bolj samostojna, ko bom mela službo. Je boljši občutek, ko maš službo, ker veš, da tudi ti nekaj zraven prineseš družini, da sodeluješ. /…/ Ko bo šiht, bo pa juhuhu. (4)
Sem samostojna, ker nihče ne skrbi za mene. (5)

Pomen samostojnosti

Je pomembno, da si samostojen. (1)
Rada bi bila samostojna, da bi bila sama svoj gospod v svoji hiši, stanovanju. Da se ne bilo treba prilagajat in dogovarjat z vsemi, kako in kaj. (1)
Je fajn, da si samostojen. (4)

Neodvisnost:

Definicija neodvisnosti

Neodvisen si, ko si na svojem. (1)
Neodvisnost je spet nekaj podobnega. Zame pomeni, da nisi od ničesar odvisen, tako od ljudi kot od denarja drugih in države. Da res živiš svoje življenje. (3)
Neodvisen pomeni, da ne rabiš,da bi bil od česa odvisen. Da nisi odvisen od vsega, od ljudi, pomoči države in vsega. (4)

Dojemanje sebe – neodvisnost

Sem še večinoma odvisen. (2)
Sebe dojemam kot odvisno. (4)
Počutim se neodvisno. (5)

Neodvisnost

Neodvisna sem edino pri šolanju. (1)
Finančno sem neodvisna. (1)
Neodvisen sem v tem, da lahko grem, kam hočem in da ne rabim povedat. (2)
Drugače pa ni, da bi mi kdo pral, likal, kuhal in tak. Sem gospodinja. Sama v celoti skrbim za otroka, mi ga nihče ne pazi. (5)

Odvisnost

Za vse drugo se moram dogovarjat z vsemi ostalimi. Odvisna sem za hrano, za varstvo, položnice. (1)
Odvisna sem od rejniške družine in fantove družine. (1)
Živim pri mami. Ona mi pere, lika, kuha. (2)
Odvisna sem od skupne hrane, tega, da plačujejo stroške, likanja, pranja in živim še doma. (3)
Pri tem, kam grem, nisem neodvisna, ker nimam izpita za avto in mama še danes teži, kam greš, kje si tako dolgo hodila… (3)
Odvisna sem od partnerja, tašče, babice, tako finančno, kot v drugih vidikih življenja. (4)
Odvisna sem edino od tega, da živim v tastovi hiši in socialne, ki mi daje otroški dodatek in starševski dodatek. (5)

Razlog za odvisnost

Od drugih sem odvisna, ker nimam zadosti velikih dohodkov, da bi šla kam na svoje, da bi kupila hišo. (1)
Če bi imel prihodke, ne bi več rabil biti odvisen od mame. Ko bodo moji prihodki dovolj veliki, bom šel na svoje. (2)
Ne morem biti neodvisna, ker še nimam službe in dovolj denarja. (3)
Glavni razlog, da sem še odvisna, je da nisem zaposlena. (4)

Doživljanje

Nimam problemov s tem, da živimo skupaj, da mi pomagajo. Me še ne moti tok, da nisem samostojna. Me bo pa začelo vse bolj. (1)

Pomen neodvisnosti

Pomembno je, da si neodvisen, da doživiš, da nisi od nobenega odvisen in ti nihče ne teži, daj zdaj to, da ti noben ne lika in tak. (3)

Osebna svoboda

Samo ni problema, da ne bi mela časa zase. Če kaj rabim, prosim, da mi mirkajo otroka. (1)

Se sama odločava, kako in kaj. Imava mir. Sicer jih zanima, kam greva, kaj bova delala. Če je kaj za pomagat, prosijo, da pomagava. (1)

So določene stvari, za katere se je potrebno dogovarjat, ampak drugače pa imam zasebnost. Se ne vmešavajo. Imam zasebnost in to mi je pomembno. V naši sobi smo samo mi in se ne vmešavajo skoz. (1)

Nisem popolnoma svoboden. Mama me še vedno omejuje. Lahko grem, kam hočem, samo ta hiša ni moja in ne morem delati, kar hočem. (2)

Pri tem, kam grem, nisem neodvisna, ker nimam izpita za avto in mama še danes teži, kam greš, kje si tako dolgo hodila… (3)

Nisem popolnoma svobodna, ampak imam dovolj svobode. (3)

Tudi če sem od njih odvisna, mi vsi dajejo občutek, da sem svobodna. (4)

Mi ne sugerirajo, ampak dogovarjanje mora biti, če ne, ne bi prišli nikamor. (4)

Čeprav živimo mi trije skupaj s tastom, smo tu, tako kot da bi bili na svojem. Z njim se nič ne dogovarjamo. Živimo en mimo drugega. Ga veliko ni doma, tako da je, kot da ga ni. Ko pa je in je pijan, pa dela probleme. (5)

STANOVANJSKE IN BIVANJSKE RAZMERE

Skupno življenje:

Življenje v partnerjevi družini

Midva zdaj živiva pri fantovih starših. (1)

Spodaj živi njegova babica. (4)

Potem je fant zgubil službo in drugo ni preostalo, da sva pri tastu. (5)

Življenje v rejniški družini

Živim pri mami. (2)

Živim še vedno pri rejnici. (3)

Razrešitev stanovanjskega vprašanja po zaključku rejništva:

Pomoč

Potem sem rekla, da bi bila tukaj, vsaj v začetku, ker je tukaj moja mami doma, pri njem so pa vsi v službi in bi bila sama. Tukaj mi mami lahko še kaj pomaga. (1)

Sprememba

Od maja do septembra, po zaključku rejništva, sem bila v rejniški družini. Potem sva šla k fantu. (1)

Prostor

Iz rejniške družine sva šla, ker mami ni bla plačana, da smo mi gor in je potem rekla, da bi druge otroke dobila in bi imela vir dohodka. Mami je predlagala, da bi šla drugam in tudi midva s fantom, sva se zmenila, da ni problema. /…/ Je morala naredit prostor za nove otroke. (1)

Ko sem bila v drugi rejniški družini, sem nenačrtno zanosila. /…/Je rekla, da sem še lahko tam, samo potem z otrokom pa ne, ker smo bili štirje v rejništvu in ni bila velika hiša. (5)

Spodbuda za odhod

Res je, da če mami ne bi tega predlagala, bi bla še tam, ampak sva to čist v redu sprejela. (1)

Dogovor

Potem smo se enkrat s fantovimi starši dol usedel in sva predlagala, da bi prišla k njim živet. Sta sprejela. Bila sta vesela, ker imata rada vnuka. (1)

Sma se zmenla, da bom ostal, da bom delal in ji vsak mesec plačeval. (2)

Odločitev o preselitvi

/…/ sem spoznala fanta, se zaljubila in se k njemu priselila. Fant je že skoz tukaj živel in potem sva se odločla, da pridem k njemu živet. (4)

Pogojevanje bivanja

Plačujem ji 150 evrov, da lahko tu živim. (2)

100 evrov dajem mami, da lahko tam živim. Ko se je rejništvo zaključilo, sva se na lepo zmenili, da ji bom dajala denar. /…/ Mi je rekla, da me zastonj ne bo imela. (3)

Utemeljenost prispevka

To moraš prispevat, saj mama ne more vsega sama. (2)

Sem razumela, da so stroški in se mi to ni zdelo preveč. (3)

Ocena razmer:

Bivanjske razmere

Imava svojo sobo. Kuhinja, ko jo bova uredila, bo tudi najina. Kopalnica je skupna. (1)

Še dobro smo se pred kratkim preselili v novo hišo, kjer mam svojo sobo, svojo luknjico, kam se lahko zaprem, če me razjezi. Tu mam zasebnost. (3)

S fantom imava v zgornji etaži hiše kompletno stanovanje. (4)

Sma si htela tu ven naredit stanovanje, ker je hiša mala in ni pravih prostorov. Sma nekaj začela, ampak zdaj vse stoji, ker ni denarja. (5)

Zadovoljstvo

Nimam problemov s tem, da živimo skupaj, da mi pomagajo. Me še ne moti tok, da nisem samostojna. Me bo pa začelo vse bolj. (1)

To, da živim še doma pri mami, me ne moti. (2)

Nič me ne moti in nič mi ne manjka. (2)

Mi je fajn, da še lahko doma živim, ker mi tak mama kuha in jaz ne rabim sama. Zdaj mi ni dolgčas, kot če bi bla sama. (3)

Sem zadovoljna, kako živimo. Mamo dovolj prostora za nas tri. Me ne moti, da živimo skup. (4)

Celo življenje sem rasla gor v alkoholu in zdaj sem spet tu. Alkoholikov res nimam rada. Samo drugače ne gre. (5)

Meni čisto odgovarja, da sem tu. Za enkrat mi še nič ne manjka. Edino kar me moti, je alkohol pri tastu. (5)

S stanovanjem tu sem zadovoljna, ker nikoli nisem živela v razkošju in ga nisem navajena. (5)

Odnos do skupnega življenja:

Odnos

Se dobro razumemo. Drugače bi bilo, če se ne bi tako dobro razumeli. Potem ne bi bil tukaj. (2)

Ven me ne vrže, ker ji jaz vse pomagam. Mamo nekaj malo živali in noben drugi noče delati. (3)

Danes včasih rečem, da ko bom dobila službo, bom šla na svoje in je rejnica samo tiho. Nič ne reče. Po moje ji ne paše, ker ve, da ji noben ne bo tako pomagal. (3)

Saj če bi imeli boljše odnose, se mi ne bi tako mudilo na svoje. (3)

Samo se bojim, da ko bom začela delati, in če še ne bom šla na svoje, da bom ji ki morala od 700 evrov plače, 300 evrov dajati. Je že rekla, da bo povišala. (3)

S tastom se ne razumemo, ker je tudi alkohol prisoten, zato sva hotela oditi na svoje. (5)

Tast dela probleme. Je imel že par krat prepoved približevanja. Še dobro, da ga dosti ni doma. (5)

Odnos do bioloških in rejniških otrok

Saj ne more ven s stroški priti, če še sin zastonj pri njej živi. On ne rabi nič plačevati, jaz pa plačujem še za njega. (3)

Prednosti skupnega življenja

Fajn je, če si za sebe, ampak je tudi fajn živet, tak kot smo mi, ker maš nekoga, ki ti lahko pomaga, ti je pri roki in je lažje, kot če imaš nekoga daleč stran. Skupno življenje mi je boljše, kot če bi bili mi trije sami. (4)

Vdanost v usodo

Potem sva se sprijaznila, da bova tu. (5)

Možnosti osamosvojitve:

Možnosti za osamosvojitev

Če bi mogla, bi se, ampak tko ko se mi ni treba, se pa nisem. Imam možnosti, da se osamosvojim. Imam svoje stanovanje, kje bi lahko živeli, ampak ker se nočeva, se ne. Nimava pa dovolj dohodkov, da bi šla kam drugam na svoje. Želiva si hiše. (1)

Lastni interesi

V mojem stanovanju nisva, ker nisva za v stanovanje. Nobeden ne bi šel v stanovanje. Pa tud nek vir dohodka je. Bi raje hišo. (1)

Želja po osamosvojitvi

Načrtujem, da ko bo dovolj denarja, da grem na svoje. (2)

Mam veliko željo, da grem čim prej na svoje, ker mi tu ne paše. (3)

S fantom sva planirala, da si bova poiskala stanovanje. (5)

Načrti

Imava načrt, da si bova tu ven naredila, ali bova šla kam drugam v stanovanje. Bolj si želiva, da bi nama tu uspelo kaj narediti, ker sva se tu že navadila in sva oba vedno živela v hiši. Edino, če bo kaj v odnosu s tastom prišlo, potem bova šla drugam. (5)

Ovira

Od drugih sem odvisna, ker nimam zadosti velikih dohodkov, da bi šla kam na svoje, da bi kupila hišo. (1)
Načrtujem, da ko bo dovolj denarja, da grem na svoje. (2)
Ne morem biti neodvisna, ker še nimam službe in dovolj denarja. (3)
Potem je fant zgubil službo in drugo ni preostalo, da sva pri tastu. (5)
Samo zdaj ne gre, če ni dohodka. (5)

Pomen stanovanja za osamosvojitev:

Pomen stanovanja

Stanovanje je zelo pomembno, za to, da se lahko osamosvojiš. Moraš nekaj met, da lahko kam greš. Jaz se zato še nisem. (1)
Če se hočeš osamosvojiti, je pomembno, da živiš na svojem. (2)
Ko bom šla na svoje, se bom osamosvojila, zdaj se še nisem mogla. (3)
Ko se osamosvajaš, je stanovanje zelo pomembno. Če nimaš kam iti, lahko greš samo pod dravski most. Ne moreš se ti osamosvojiti, če ne greš za sebe. (5)
Če bi po zaključenem rejništvu ostala v rejniški družini, se tam ne bi mogla osamosvojiti. (5)

MATERIALNO STANJE IN EKONOMSKI POLOŽAJ

Ekonomski položaj:

Dohodek

Dobivam pokojnino po mami, otroški dodatek in starševski dodatek. (1)
Mami je imela stanovanje, ki sem ga podedovala in ga oddajam v najem. To mi je dodaten vir dohodka. (1)
Sem tu že prej na črno delal, da sem imel nek denar in sem lahko mami plačeval. (2)
/…/ prejemam 230 evrov socialne pomoči, od tega 100 evrov dajem mami, da lahko tam živim. (3)
Moj edini dohodek je socialna pomoč. (3)
Moj edini dohodek je otroški dodatek. (4)
Naši edini dohodki so otroški dodatek in starševski dodatek. (5)

Dohodek partnerja

Fant je zaposlen in ima svoj dohodek. (1)
Fant je zaposlen /…/ (4)

Finančna pomoč

Finančno mi nihče ne pomaga. Ni potrebe po tem. (1)
Vmes en čas nisem delal, tako da sem bil brez prihodka. Finančno mi je pomagala mama. (2)
Finančno mi nihče ne pomaga. (3)
Finančno mi pomagata fant in babica. (4)
Finančno nam nihče drugi ne pomaga. Edino če zelo zaškripa, potem nama fantova babica pomaga. (5)

Denarna socialna pomoč

Presegava cenzus za socialno pomoč. Ampak je ne bi vzela, ker nočem otroku že zdaj nakopati dolga. (4)
Socialne pomoči ne upava vzeti, ker kdo jo bo pa vračal. (5)

Materialno stanje:

Materialno stanje – danes

Imam dovolj velike dohodke, ki mi omogočajo tudi, da si kaj privoščim. Ni, da komaj preživim, da se komaj prebijam iz mesca v mesec. (1)
Danes imam to, kar mi ostane od plače, nimam svojega avta in nič. (2)
Lahko si privoščim, da grem kdaj s prijatelji ven, samo kaj drugega pa ne. (2)
Moje materialno stanje je čist zadovoljivo. Kar imam, je dovolj. Si lahko kupim, kar rabim. (3)
Moje materialno stanje je obupno, ker nimam nič. (4)
Si lahko kaj privoščim, ker zmerom svoje želje povem fantu in mi jih uresniči. Ampak nimam nekih želja. Nisem navajena na razkošje. (4)
Zdaj si poleg otroka lahko zelo malo privoščim. Večino gre za njega, ampak me to ne sekira. Glavno, da otroku nič ne manjka. Nima veliko, ampak lačen in bos, kot sem bila jaz, pa tudi ni. (5)

Premoženje

Imam svoj avto in stanovanje v Ljubljani, ki ga oddajam. (1)

Materialno stanje – prej

Tudi prej, ko sem še bila v rejništvu, sem si kupla, če sem kaj rabila. Za sproti sem imela štipendijo. (1)

Takrat je mama dobila rejnino, jaz štipendijo in nisem rabil plačevati 150 evrov. (2)

Prej sem si lahko veliko več privoščil. Nisem rabil tolko gledati na denar, kaj in kak bom. Nisem mel skrbi z denarjem. (2)

Takrat sem prejemala štipendijo in še mama mi je dajala 70 evrov od rejnine. Sem čist v redu živela. (3)

Nespremenjeno materialno stanje

Prej je bilo moje materialno stanje enako dobro. Ne prej in ne zdaj mi nič ne manjka. (1)

Tudi prej v rejništvu mi z materialnega vidika ni nič manjkalo. (3)

Ne bi pa rekla, da sem zdaj kaj na slabšem, kot prej, ko sem bila v rejništvu. (4)

Jaz nimam veliko in nikoli nisem imela veliko. /…/ Ni, da bi zdaj bila slabšem kot prej v rejništvu. (5)

Spremenjeno materialno stanje

Moje materialno stanje je zdaj slabše kot pred zaključkom rejništva. (2)

Zadovoljstvo

S svojim materialnim stanjem sem zadovoljna. (1)

S svojim materialnim stanjem ne morem biti zadovoljen, če nimam nič. Še to malo kaj imam, dam za stroške mami. (2)

Če bi imela preveč, bi vse zapravila. (3)

Rada bi imela službo, svoj denar, čeprav bi si ga delila, ampak se počutiš bolje, ker veš, da nekaj prispevaš. (4)

Nisem navajena razkošja, zato mi nič ne manjka. Ne gledam na to tako. Mi ne pomeni, koliko in kaj imam. (5)

Vpliv materialnega stanja

Moje materialno stanje me ovira pri tem, da ne morem iti na svoje. (3)

Vpliv materialnega stanja družine

Tisti, ki so iz bogatih družin, jim starši že vnaprej uredijo stanovanje, jim posteljejo za življenje. Ne samo, da jim stanovanje uredijo, ampak tudi službo. (3)

Lažje je tistim, ki imajo premožne starše, njim je servirano na krožniku. Nam pa nikoli ni blo lahko in nam nikoli ne bo. Vedno se bomo mogli borit za preživetje. (5)

IZOBRAŽEVANJE

<u>Izobraževanje:</u>

Nadaljevanje

Končala sem srednjo šolo in zdaj nadaljujem na visoki šoli. (1)

Septembra se bom vpisala naprej in končala srednjo šolo. Potem bi se rada prekvalificirala za vzgojiteljico. (4)

Zaključek

Z izobraževanjem sem zaključil. To je to, zdaj pa šiht. (2)

Z izobraževanjem sem zaključila. (3)

Z izobraževanjem sem zaključla. (5)

Vpliv izobraževanja

Zelo težko, bi se osamosvojila zdaj, ko se še šolam. Potem ne bi mogla skrbet za perilo, kuho, za otroka, zase, za šolo in vse. (1)

To, da se še šolam, je eden izmed razlogov, zakaj se še nisem osamosvojila. Samo je večji pomen kaj drugega. (1)

To, da se šolaš, ni ovira pri tem, da bi se osamosvojil. Se jih veliko šola in so že na svojem. Eni prej dozorijo, so prej sposobni za sebe skrbet in se lahko osamosvojijo. (3)

Šolanje ni ovira, da bi se osamosvojil. Če se odločiš in imaš dovolj dohodka, lahko greš na svoje, tudi če še hodiš v šolo. Je res malo težje, ker je težko imeti dovolj velike dohodke, ampak če hočeš, se da. (5)

<u>Pomen izobrazbe:</u>

Izobrazba je pomembna. Moreš imet kar šolo, če hočeš kakšno dobro službo dobit. Danes še morajo čistilke bit šolane. (1)

Izobrazbo rabiš, saj kdo te bo pa vzel v službo, če je ne boš imel. (2)

Izobrazba je danes pomembna, ker živimo v okoliščinah, kjer vsak gleda, kako izobrazbo ima drugi. Tudi ko imaš potem partnerja in otroke, da si ne bodo mislili, da sem propalica. (3)

Fajn mi je, da če sem delala nekaj, da sem to potem tudi končala. To je bil moj cilj, četudi mi program ni bil zanimiv. (3)

Izobrazba je pomembna, ker če ne, si brez službe. Še z izobrazbo si brez službe. Z izobrazbo si nula, če pa je nimaš, si še večja nula. (4)
Danes se ne moreš zanesti na izobrazbo. Morš pa jo met. Če ne drugega zato, da ko dobiš službo, se ti pozna pri plači. (4)
Če se izobražuješ, slej ko prej dobiš službo in se potem lahko osamosvojiš. Nekam lahko prideš. (4)
Izobrazba je zelo pomembna, da imaš neki poklic. Brez izobrazbe ne moreš dobiti službe. (5)

ZAPOSLOVANJE

Zaposlitvena situacija:

Pred zaposlitvijo

/…/ se bom zdaj preko zavoda zaposlil v firmi. (2)

Delo na črno

Sem tu že prej na črno delal, da sem imel nek denar in sem lahko mami plačeval. (2)

Delo za določen čas

Zdaj me bodo zaposlili za eno leto. Sem tik pred podpisom pogodbe. (2)

Zadovoljstvo

Sem srečen, da bo vsaj za eno leto. (2)

Iskanje zaposlitve

Sem prijavljena na zavodu in iščem zaposlitev. (3)

Obetajoča zaposlitev

Zdaj sem preko agencije našla delo. Sem poslala vlogo in upam, da zdaj v kratkem začnem delati. (3)

Brezposelnost

S fantom sma oba doma. Noben ne dela in noben ni na borzi prijavljen. Se ne upava prijavit, ker potem, boma pa mogla državi denar vračat. (5)

Pogled na prihajajočo zaposlitev:

Zaposlitvene možnosti

Bi se dalo kakšno službo najti. Vsake tolko slišim, da kaj rabijo. (1)
Mislim, da možnosti za zaposlitev mam. Sebe vidim kot zaposljivo. Ni mi težko, kaj naredit. Se dost hiter prilagodim delu. (1)
Upam, da imam za zaposlitev velike možnosti. Sem zvedela, da naj bi šlo tu 70% vzgojiteljic v pokoj in upam, da bom dobila službo. (4)
Upam, da me bodo kje vzeli, ker na borzo ne bi rada šla. Nočem vračati socialne. (5)
Službo bo težko najti, ampak bom mogla nekaj najti pa tudi če bo za čistilko. (5)

Kriteriji izbire

Ko iščeš delo, je pomembno, kakšen si. A si bolj zategnjen, ne samo kake imaš izkušnje. Najbolj pa pomagajo veze in poznanstva. (1)
Na izkušnje pri iskanju dela ne prisegam, ker imamo mladi danes težko izkušnje. Šola jih ne omogoča, ker je premalo prakse. Potem pa veliko izkušenj zahtevajo, samo nihče se ne vpraša, kje naj jih dobimo. (3)
Ko iščeš službo je najbolj pomembna izobrazba, potem pa izkušnje. Pred vsem drugim pa prevladajo veze. (4)
Ko iščeš službo, je pomembna tako izobrazba kot izkušnje in veze. (5)

Študentsko delo

Sem delala nekaj malega preko servisa. To samo čez počitnice, samo nikoli nisem imela potrebe, da bi mogla delati. Sem imela dovolj. (1)
Prek servisa nisem nikoli delal. (2)
Sem delala nekaj preko študentskega servisa. To zdaj proti koncu šolanja. (3)
Ves čas, ko sem se šolala, že konec osnovne in potem v srednji, sem delala preko servisa in si tako služla denar. Samo to mi zdaj ne bo nič pomagalo. (4)

Optimizem

Za to delo, me ni strah, da me ne bi izbrali, ker so jih veliko rabli in ni skoraj nobenih zahtev. Če tudi me ne bodo izbrali, si zato ne bom sivih las delala. (3)
Ampak jaz jih nimam, upam da bom vseeno uspela. (4)
Če si delaven in če hočeš delati, delo sigurno dobiš. (5)
Izkušenj nimam, ampak upam, da mi bo vseeno uspelo. (5)

Pomen redne zaposlitve

Pomembno je, da si redno zaposlen, ker če ne, nikoli ne veš, kdaj boš zgubil službo. Strah bi me blo, kak dolgo še bom. (4)

Vpliv zaposlitve na možnosti osamosvajanja:

Vpliv zaposlitve

Če se želiš osamosvojiti, je zaposlitev pomembna, ker imaš samo takrat lahko dovolj velike dohodke. (1)

Če bi že prej imel službo, bi imel reden dohodek in bi se lahko osamosvojil, tak da seveda, da je pomembno, če imaš službo ali ne. (2)

Za mene, ki sem iz revne družine, je za osamosvojitev pomembna zaposlitev, ker samo tako lahko pridem do denarja. (3)

Da imaš zaposlitev, je zelo pomembno, ko hočeš it na svoje. Zaposlitev je povezana z rednim dohodkom, to pa je glavno. (5)

PARTNERSTVO

Partnersko življenje:

Družina

Sem spoznala fanta in se je zgodilo, da sem zanosila. (1)

Potem sem hitro zanosila. (4)

/…/ sem nenačrtno zanosila. (5)

Samski stan

V partnerski zvezi nisem. (2)

Fanta nimam. (3)

Odnos

V odnosu s fantom sem srečna. Me podpira in pomaga, ko se morem učit. Pazi na otroka. (1)

S partnerjem se razumeva. (4)

Zadovoljstvo

Sva zadovoljna s tem skupnim življenjem, a manjka nama, da bi bila sama svoj gospodar. (1)

To, da živiva skupaj z njegovimi starši, naju pri ničemer ne ovira. Včasih se skregava zaradi tega, ko si malo napet in živčen, ampak drugače pa ni, da bi blo kaj narobe. (1)

Načrti za prihodnost:

Povečanje družine

Po zaključku šolanja načrtujeva povečanje družine. (1)

Trenutno še ne načrtujeva povečanja družine. Dokler ne bo redne zaposlitve, še zagotovo ne. (4)

Otrok več ne boma mela, ker je bil prvi porod prehud, da bi se še kdaj spustla v to. (5)

Želja po družini

V prihodnosti si želim imeti družino, samo za to je še čas. (2)

Družine si ne želim. V tem se ne vidim. (3)

Želja po partnerstvu

Partnerja bi mela, samo kdo te bo htel met, če nočeš družine. (3)

Odnos do družine

Najhuje je, ko se spravijo dece delat, potem pa za njih ne skrbijo. Rajši jih sploh naj nimajo. Jaz jih zato ne bom mela. (3)

Želje

Želiva si hiše. Da jo zgradiva ali kupiva, samo da sva na svojem in to v hiši, ne v stanovanju. (1)

Želiva si, da naredim šolo in dobim službo. Naprej bomo vidli, kaj bo življenje prineslo. (4)

Cilj

Najin cilj je, da če bo možno, zraven te hiše, zgradiva svojo hišo /…/ (4)

S fantom imava prvi cilj, da si oba poiščeva službo in da gre otrok v vrtec. Potem pa da si nekje neko stanovanje urediva, da narediva otroku dom. (5)

Načrt

Imava načrt, da si bova tu ven naredila, ali bova šla kam drugam v stanovanje. Bolj si želiva, da bi nama tu uspelo kaj narediti, ker sva se tu že navadila in sva oba vedno živela v hiši. Edino, če bo kaj v odnosu s tastom prišlo, potem bova šla drugam. (5)

Ovire

Glavna ovira je, da ni dovolj dohodka. Je, sam ni dovolj. (1)

Ovire za najine želje so v glavnem finančne. (4)

Če ne bo službe, potem ne bova mogla nič delati. (5)

8.4 IZJAVA O AVTORSTVU

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana MAJA BEZJAK, vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2007/2008 kot redna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom OSAMOSVAJANJE MLADIH PO ZAKLJUČKU REJNIŠTVA napisala samostojno s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice as. dr. Nine Mešl.

Datum: Podpis:

9 POVZETEK

Mladi so kot družbena kategorija na poti k samostojnosti in neodvisnosti pod vplivom družbenih in kulturnih sprememb, ki so vplivale na družino, trg dela, izobraževanje, življenjske poteke idr., postali socialno ranljiva populacija. Pod vplivom sprememb je pretekli ključen in oster prehod iz mladosti v odraslost, ki je pomenil osamosvojitev z oblikovanjem družine in zaposlitvijo, postal nejasen, nelinearen in negotov. Današnji mladi se tako zgodaj identificirajo z odraslostjo, obenem pa pod vplivom strukturnih pogojev podaljševanja šolanja in majhnih zaposlitvenih možnostih vse pozneje uresničujejo prehode, kot so odselitev od staršev, vzpostavitev ekonomske neodvisnosti in ustvarjanje lastne družine.

V pregledu problematike odkrivam, da mladi vse dlje potrebujejo finančno in drugo pomoč ter podporo svojih staršev, kar še dodatno poveča ranljivost mladih, ki nimajo ekonomske in socialne podpore pri svojih družinah. V empiričnem delu zato s kvalitativnim pristopom raziskujem osamosvajanje mladih, ki imajo izkušnjo ločenosti od svojih staršev, izkušnjo življenja v rejništvu in iz rejništva prehajajo v samostojnost. Skozi odprte intervjuje s petimi mladimi, katerih rejništvo se je zaključilo po polnoletnosti, raziskujem njihovo pot osamosvajanja po zaključku rejništva, vpliv poteka rejništva na osamosvajanje in dejavnike njihovega osamosvajanja.

V teoretskem pregledu prikazujem vlogo družine in razkrivam, da je družina prostor, kjer poteka temeljno učenje za samostojno življenje in da je razvoj posameznika v veliki meri odvisen od družine. Vsaka družina otroku ne zmore zagotoviti okolja, ki bi zagotavljalo njegov optimalen razvoj. Rejništvo je tako socialno varstveni ukrep pomoči otroku, ki ne more živeti v svoji družini, in predstavlja dragoceno priložnost za pridobitev pomembnih izkušenj ter spremembe v življenju in razvoju posameznika. Zgodbe intervjuvanih oseb izkazujejo, da je bilo rejništvo za večino priložnost za pridobitev dragocenih izkušenj ljubezni, družine in doma ter priložnost za spremembo negotove navezanosti v varno. Te priložnosti v vseh rejniških družinah intervjuvancev niso bile izkoriščene in rejniška družina vsem ni predstavljala varne in ljubeče družine.

V raziskovalnem delu ugotavljam, da so mladi, ki so sodelovali v raziskavi, na prehodu iz mladosti v odraslost in sebe pretežno dojemajo kot nesamostojne in odvisne od drugih. O

lastni odraslosti presojajo na podlagi subjektivnega občutenja ne glede na zunanje in tradicionalne dejavnike odraslosti, kot so zaključek šolanja, oblikovanje lastne družine, življenje v partnerski skupnosti ipd.

Izkušnje intervjuvanih mladih, ki so iz rejništva prešli na pot samostojnosti, izkazujejo, da ob zaključku rejništva niso bili pripravljeni na samostojno in neodvisno življenje in niso imeli možnosti, da se osamosvojijo. Večina intervjuvancev je na poti k samostojnosti in neodvisnosti ter živi podaljšano življenje v rejniški družini ali družini svojega partnerja. Mladim na poti osamosvajanja s finančno in drugo pomočjo pomagajo ter jih podpirajo rejniške družine in partnerjeve družine. Rejniška družina večini intervjuvancev predstavlja stalnost in stabilnost v odnosih, družinsko zaledje, kjer dobivajo pomoč ter podporo na poti osamosvajanja, in je varno zavetje tako za tiste, ki po zaključenem rejništvu živijo v rejniški družini, kot za tiste, ki živijo od nje ločeno življenje.

Razširjena značilnost življenja današnjih mladih je podaljševanje življenja v domu staršev in v odvisnosti od drugih, saj vrsta dejavnikov otežuje njihov prehod v samostojnost. Za mlade, ki so sodelovali v raziskavi, sta njihova nezaposlenost in nizki dohodki glavna dejavnika, ki jih ovirata pri tem, da bi se iz družine, v kateri živijo, odselili in se osamosvojili. Odnosi v družini se niso izkazali kot pomemben dejavnik odlašanja z odselitvijo in osamosvojitvijo.

Teoretski pregled rejništva prikazuje rejniški sistem, njegove elemente in vloge, ki jih v rejniškem sistemu imajo. Izpostavljen je pomen sodelovanja z matično družino in njene vključenosti v rejniški sistem. Matične družine intervjuvancev so bile spregledani del rejniškega sistema in delo z njimi ni bilo zastavljeno kot imperativ socialnega dela, zato večina matičnih družin ni bila vključena v individualne projektne skupine, in vsi mladi, ki so sodelovali v raziskavi, so s stiki z matično družino prekinili. Izkušnje intervjuvancev izkazujejo pomen in zahtevo po aktivnem pristopu socialnega dela v rejništvu, ki vključuje matično družino v rejniški sistem in potrebo po oblikovanju izvirnega delovnega projekta pomoči, kjer je osamosvojitev oziroma življenje mladih po zaključenem rejništvu zastavljeno kot zaželen izid. Pomemben del raziskave, ki izhaja iz odnosov intervjuvancev v rejniških družinah, je ugotovitev, da otroci v rejništvu potrebujejo predvsem poln čustveni odnos z rejniki, hrepenijo po njihovi bližini in izkazani ljubezni ter da jim rejnikova skrb za zadovoljitev njihovih osnovnih potreb po hrani, obleki, higieni ipd. v rejništvu ni zadostovala.